Jutkának...

Szeleczky Zoltán

Volt egyszer egy Kertváros

A pestszentlőrinci Szent Imre-kertváros alapítása
és első évtizedei

Szeleczky Zoltán

Volt egyszer egy Kertváros

A pestszentlőrinci Szent Imre-kertváros alapítása és első évtizedei

2019
Budapest
XVIII. kerület
Pestszentlőrinc–Pestszentimre

A Tomory Lajos Múzeum kiadványa. www.muzeum18ker.hu

A kiadványt szerkesztette: Heilauf Zsuzsanna

Nyelvi lektor: Várnai Zoltán
Szakmai lektor: Heilauf Zsuzsanna
Közreműködött: Pápai Tamás László, Rozgonyi Sarolta, Cziráki Melinda

Címlapfotó: a Tiranoni Fogadalmi Kereszt a Hargita téren, 2019. (Földházi Árpád fotója)
Hátlap: Zöldág-ünnep László Gyula épülő kertvárosi házánál (Szeleczky-család)

A kiadványban szereplő fotók, dokumentumok tulajdonosai, készítői: Szeleczky-család, Szeleczky Zoltán, Pápai Tamás László, Tomory Lajos Múzeum, Jankovits Vera. Földházi Árpád, Orosz Csaba

A kiadvány megjelenését támogatta
Budapest Főváros XVIII. kerület Pestszentlőrinc–Pestszentimre Önkormányzata.

ISBN 978-615-80455-5-1

© Szeleczky Zoltán, Tomory Lajos Múzeum

Készült 500 példányban.

Kedves Olvasó!

A kötet, amit most a kezében tart nemcsak egy tanulságos időutazás krónikája, hanem bizonyíték és magyarázat arra, hogy miként lett ebből a sokszor lesajnált peremkerületből Budapest egyik legélhetőbb, legzöldebb és legcsaládiasabb városrésze.
Mi választottuk, és büszkén viseljük a „teraszváros" jelzőt, amelynek az a hivatkozási alapja, hogy a kerületfejlesztésben harmóniát szeretnénk teremteni az impulzív városias lét és a pihentető, nyugodt, természetközeli élmények között.
Pestszentlőrinc–Pestszentimre kertvárosias jellegét, a meghittséget, a családbarát légkört, ami a mai napig meghatározza identitásunkat egyrészt adottságainknak, másrészt az alapítóknak köszönhetjük.
Ez Bókay Árpád és Lónyay Menyhért öröksége, amit nekünk gondozni és ápolni kell.
Szent Imre-kertváros ma kerületünk egyik legszebb lakóövezete.

Ez a hiánypótló, történeti munka azt a folyamatot mutatja be, ahogy az alapítók, majd a betelepülők felépítették szűkebb pátriánkat, és élhetővé, szerethetővé tették a kerületrészt.
Kerületünk mindennapjai ma is a polgári értékrend szerint épülnek fel: a dolgos hétköznapok harmonikus szervezése, a családbarát lakóövezetek kialakítása, a minőségi kultúrára való igény, a folyamatos fejlődést szorgalmazó hozzáállás, mind-mind Pestszentlőrinc–Pestszentimre fontos jellemzői közé tartoznak.
Ez a kötet betekintés nyújt abba a világba, ahol és amikor ezt az értékrendet eleink kőbe vésték.

Kívánjuk, hogy az Olvasó a felfedezők izgalmával merüljön el történelmünk fejezeteiben! Köszönjük a szerzőnek, az alkotóknak, a történészeinknek, hogy nem hagyják feledni múltunkat. Mert hittel valljuk, hogy csak az ősök munkája, példája és teljesítménye lehet az a fundamentum, amire a jövőt építhetjük.

Galgóczy Zoltán
Szent Imre-kertváros képviselője, alpolgármester
Pestszentlőrinc–Pestszentimre

Ughy Attila
polgármester
Pestszentlőrinc–Pestszentimre

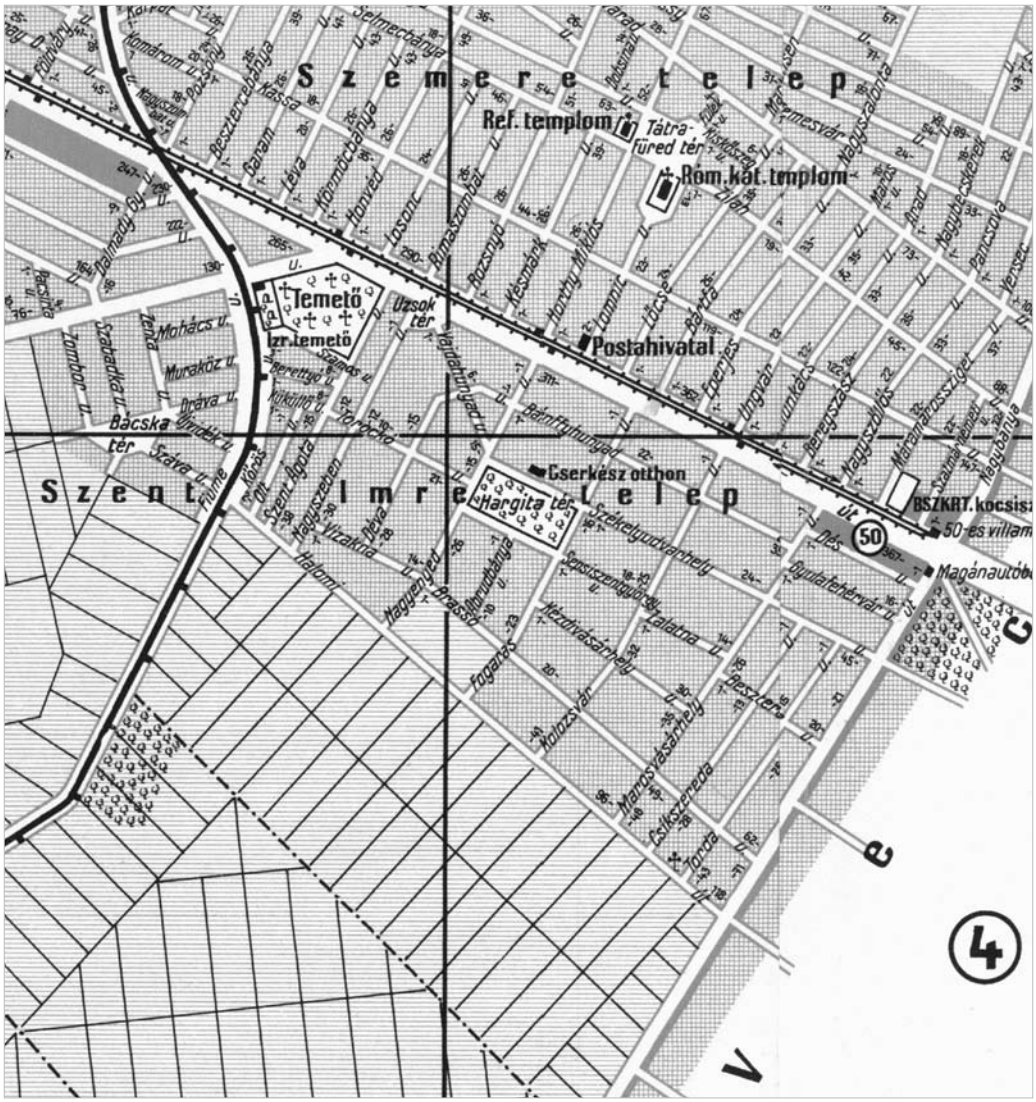

A Szent Imre-kertváros (Pestszentlőrinc térképe, 1941)

A kiadó bevezetője

A 2000-es évek elejétől helytörténeti irodalmunkban az átfogó településtörténeti monográfiák írása helyett inkább a résztémák, például az egyes korszakok, településrészek, személyek kutatása került előtérbe. A szakemberek és lelkes, alapos munkát végző amatőrök kezéből kikerülő munkák a legtöbbször egy vagy több helyi forrás feldolgozását, közzétételét vállalták fel.

Több teleptörténeti kutatás, forrásgyűjtés és feltárás folyik jelenleg párhuzamosan. 2009-ben jelent meg Téglás Tivadar *Ganztelep és Ganzkertváros történetét* bemutató füzete. A ganzkertvárosi gyökerekkel rendelkező Ilyés Zoltán, a fájdalmasan korán elhunyt kulturális antropológus azonos témájú, de más forrást feldolgozó kutatásai nagyrészt kéziratban maradtak. Feitl István *A Szent Lőrinc (KISZ) lakótelep története* című kötete 2010-ben jelent meg. Jómagam közel 10 éve kezdtem meg a levéltári kutatást az Állami telep történetének feltárására, és a kiállítási szövegeken túl a közeljövőben szeretném tanulmányban is közzé tenni ennek eredményét. Pápai Tamás Lászlónak, a Tomory Lajos Múzeum munkatársának két munkája is kiadásra vár, az egyik a Lónyaytelep épületeinek, a másik Ószemeretelep létrehozásának történetét dolgozza fel. Több kutatás folyik Szemeretelep és Szent Imre-kertváros történeti forrásainak összegyűjtésére és feldolgozására. Ebbe a sorba illeszkedik Szeleczky Zoltán most megjelenő munkája is.

Szeleczky Zoltán a Szent Imre-kertváros egyik alapítójának leszármazottja, ma is itt él. Visszaemlékezésekkel, kommentárokkal kiegészített dokumentumgyűjteménye a telep megszervezésének, felépülésének és az első évtizedek, az aranykor közösségi életének alapos krónikája. Megismerhetjük az alapítók tevékenységét, a létrehozó szövetkezet munkájának nehézségeit, az itt megtelepedők hétköznapjait és ünnepeit. A munka hiánypótló, hiszen a Szent Imre-kertvárosról eddig csak egyetlen összefoglalás jelent meg – Teplán István tanulmánya a *Tér és Társadalom* hasábjain 1990-ben.

Szeleczky Zoltán munkája időrendben mutatja be a Kertváros történetének legfontosabb eseményeit, dokumentumait, egy-egy témát részletesebben körüljárva. Ezt egészítik ki a szintén nagy forrásértékű fotók, életrajzok és egy, a ház- és telektulajdonosokról összeállított jegyzék. A források pontos megjelölése mellett irodalomjegyzék is segíti a későbbi kutatásokat.

A kiadványban a forrásszövegeket dőlt betűvel jelöltük. Mivel ezek nagyrészt kis példányszámú, helyi nyomdatermékekben jelentek meg, az egyértelmű elütéseket, a dátumozás és a leggyakrabban előforduló nevek helyesírási hibáit jelen kiadásban javítottuk, mivel nem szeretnénk, ha ezek elvonnák az olvasó figyelmét a lényegről.

A Szent Imre-kertváros létrehozása Pestszentlőrinc történetének fontos mérföldköve

Szent Imre-kertváros ma a XVIII. kerület, azon belül is Pestszentlőrinc egyik legelegánsabb lakónegyede. Az Üllői út melletti domboldalon fekvő városrészből remek kilátás nyílik a budai hegyekre, széles utcái, fái, levegős beépítése ráérős sétára ösztönzi az itt élőt és az arra járót egyaránt.

Budapest Főváros XVIII. kerületét Pestszentlőrinc és Pestszentimre összevonásával, 1950-ben hozták létre. **Fontos tisztáznunk, hogy Pestszentimre nagyközség és a Szent Imre-kertváros a névhasonlóság ellenére sem azonos.** Pestszentimre a XVIII. kerület közel harmadát adja, egykor önálló nagyközség volt. Története az 1900-as évek elején kezdődött, Péteri-puszta, majd Soroksárpéteri néven. Az ott élők többféle, jól azonosítható elnevezéssel próbálkoztak (Alsópest, Marxfalva), míg az önálló községgé válást követő évben, 1931-ben végre sikerült a megfelelőre rátalálniuk, ez a ma is viselt Pestszentimre. A Szent Imre-kertváros a szomszédos önálló település, Pestszentlőrinc két háború között létrehozott lakónegyede.

Pestszentlőrinc várossá válásának első eleme a korábbi majorsági birtokon, Szent Lőrinc pusztán létrehozott villatelep (Lónyaytelep) volt, majd a település 1910-től nagyközség, és alig 25 év elteltével, 1936-tól város lett a magyar főváros közelében. Az 1930-as években már több mint 30 000 ember élt Lőrincen.

Az 1960-as évekig, az első sokemeletes modern lakótelep felépüléséig kertvárosias telepekből álló város fejlődésében, kulturális, közösségi életének alakulásában fontos szerepet játszottak a ma is önálló elnevezést viselő városrészek. Az egy időben parcellázott, jellegzetes utcaszerkezetű, rövid idő alatt benépesülő telepek különféle feltételekkel és telekméretekkel várták az új tulajdonosokat, akik itt közösséggé kovácsolódtak, a település fejlődésének is lendületet adva. Három településrészt mindenképpen ki kell emelnünk ebből a szempontból: az 1870-es években a Gyöngyvirág utca mentén kiépülő villatelep egyes lakói (Eötvös, Margó, Lónyay) ma is meghatározói a helyi identitásnak, a századfordulón pedig elsősorban a mai Bókaytelep közössége juttatta el a települést a községi rangig. A két világháború között a Szent Imre-kertváros új villáiban élők a helyi kulturális és közösségi élet fontos szereplői lettek, akik a fiatal város szellemi hátterének biztosításában, megerősítésében fontos szerepet játszottak.

Trianon hatása Pestszentlőrinc fejlődésére

A Szent Imre-kertváros közösségét a közös sors is erősítette, hisz a lakónegyed létesítői a trianoni határok miatt menekülni kényszerülő magyar családok voltak. Az I. világháború alatt, az orosz és a román betörés idején érkezett az első menekülthullám Pestszentlőrincre és Soroksárpéterire (a mai Pestszentimrére) a Felvidékről, Kárpátaljáról és Erdélyből. Sokan már ekkor itt találtak véglegesen otthonra, közéjük tartozott a Fedák család is. Fedák Sári, a kor legnépszerűbb operettprimadonnája 1916-ban vásárolt villát a pestszentlőrinci villanegyedben Beregszászon élő szülei számára.

1918 őszétől – a világháború elvesztése után – a menekülők száma megsokszorozódott. Az 1918–1924 között Csonka-Magyarországra, az új határok közé áttelepülők számát ma körülbelül 430 ezerre teszik. Pontos számuk nem ismert, mert nyilvántartást csak 1920 áprilisától, az Országos Menekültügyi Hivatal felállítása után vezettek róluk. 1920 és 1924 között 350 ezer menekültet regisztráltak. 1919 elejétől már teljes vasúti szerelvényekkel érkeztek a nagyobb városokba és Budapestre, ahová a legtöbben szerettek volna eljutni. Sokan a katonai megszállás miatt hagyták el otthonukat. Az utódállamok hűségesküt követeltek az állami alkalmazottaktól, ezért a tisztviselőknek és családjuknak sem volt maradásuk. Általánosságban elmondható, hogy a menekültek fele városból érkezett, többségük a középosztályhoz tartozott, közigazgatási tisztviselő, postás, vasutas, tanár volt.

A menekültáradat kezelése és elhelyezése nagy feladatot jelentett a drasztikusan lecsökkent területű, a vesztes háború következményeit nyögő országnak. A háború alatti lakbér-moratórium, a központi lakásgazdálkodás, valamint az építkezések befagyása miatt mindenhol lakásínség volt. Emiatt a menekültek többsége hosszú időre valamelyik pályaudvaron rekedt, és abban a vagonban lakott, amelyben az ország területére megérkezett. Sok család évekig élt minden ingóságával a lakásnak alkalmatlan, szinte kifűthetetlen vagonokban, miközben egzisztenciáját próbálta újrateremteni. Ez nem volt könnyű feladat: csak a menekült állami tisztviselők egy része tudott szakterületén elhelyezkedni. Volt, aki iparosként, vendéglősként kezdett új életet, sokan magántisztviselők lettek.

A kormány az 1920-as évek elején szükséglakótelepek kialakításával igyekezett enyhíteni a helyzeten. Ezek egyikét Pestszentlőrincen, Állami Lakótelep néven, a Magyar Lőszergyár területén hozták létre a menekültek számára.

Az első világháború alatt, 1916 nyarán a pestszentlőrinci Lipták-gyár és az osztrák Enzesfeldi Lőszer- és Fémművek Rt. alapította meg a Magyar Lőszergyár Rt.-t. A gyártelep építése azonnal elindult Lőrincen, és október-novemberben a termelés is megkezdődött. A robbanásveszély csökkentésére egyetlen nagy épület helyett több önálló, földszintes, könnyű tetőszerkezetű barakkot húztak fel. Tűzoltáshoz a területet behálózó vízvezetéket és víztornyot építettek. A lőszergyárat vágányok kötötték össze a lajosmizsei vasútvonallal, a gyártelepen – a súlyosabb tüzérségi lőszerek szállításának megkönnyítésére – keskeny nyomtávú sínpárokat fektettek le, amelyek a barakkokon is keresztülfutottak. A román megszállók 1919-ben teljesen kifosztották a lőszergyárat, csak a csupasz falak maradtak meg.

A vízvezetékkel felszerelt, szinte új pestszentlőrinci gyártelep alkalmas volt szükséglakótelepnek a vagonokban élő menekültek számára. 1921–1922 folyamán az állam a telepen már meglévő üzemépületeket átalakíttatta egy- és kétszobás, saját konyhával és vécével felszerelt lakásokká, majd 1926-ig a még beépítetlen területen négy- és hatlakásos, földszintes és emeletes lakóházakat húztak fel. A lakásokhoz kert is tartozott.

A beköltözőket a vasúti vágányon, vagonjaikkal együtt szállították a helyszínre. Az Állami Lakótelepnek elnevezett, körülkerített városrész 235 lakóépületében az 1920-as évek közepén már 6000 ember élt, jelentősen megnövelve az ekkor mindössze 12 000 fős Pestszentlőrinc lélekszámát. A főváros és környékének legnagyobb és legjobb körülményeket nyújtó szociális bérlakásokból álló lakótelepét a Belügyminisztérium alá tartozó gondnokság üzemeltette.

Az erdélyi, felvidéki, délvidéki menekültek zöme Budapesten és környékén talált új otthonra. A szükséglakótelepekről a középosztálybeliek egy része anyagi helyzetének javulásával korábbi életkörülményei színvonalát idéző, többszobás, saját tulajdonú ingatlanba költözött. Erre Pestszentlőrincen a Szent Imre-kertváros létrehozásával nyílt lehetőségük.

A főváros szomszédságában épphogy megszülető elővárosi települések, az 1910-ben önálló nagyközséggé váló, 7800 lakosú Pestszentlőrinc és a 2000 fős Soroksárpéteri kertvárosi telepei, a nagyszámú üres házhely, illetve a folyamatosan növekvő települések szakemberigénye sok elszakított területről érkező menekültnek adott tisztes lehetőséget a megtelepedésre, új egzisztencia teremtésére. A két fiatal településen könnyebb volt a beilleszkedés, a közösség kialakítása. Érkezésükkel nemcsak a lakosságszám növekedett, többen Pestszentlőrinc és Soroksárpéteri két háború közötti fejlődésében is komoly szerepet vállaltak.

Az 1920. évi földbirtokreform tette lehetővé azt, hogy a Trianon után elmenekült tisztviselők méltó lakáskörülményeket teremthessenek maguknak a vagonlakások, a szükség-lakótelepi elhelyezés vagy a drága bérlakás kiváltására. A lehetőséget kihasználva már 1920 októberében – mintegy 200 tisztviselő részvételével – megalakult a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona Pestszentlőrinc Egyesület. Az Üllői út mentén, a lőrinci Szemere-birtokból kihasított 100 katasztrális holdon 1928-ban épültek fel az első házak, a kertváros 1930-ban vette fel Szent Imre nevét. Az utcákat korábbi otthonuk emlékére erdélyi és partiumi városokról, hegyekről, folyókról nevezték el.

A Szent Imre-kertváros beépítésére és a fásításra szigorú iránymutatásokat dolgozott ki a telektulajdonosokból álló szövetkezet: széles, parkosított utcákat, nagyméretű telkeket alakítottak ki, és ezekre csak szabadon álló házak épülhettek. Önálló vízműtelepet (Lőrinc nagy részén nem volt vízvezeték) létesítettek.

Az elszakított területekről érkezők nemcsak az Állami Lakótelep benépesítésével, a lakosságszám növelésével és a Szent Imre-kertváros felépítésével járultak hozzá Pestszentlőrinc fejlődéséhez. Jelentős méretű közösségről van szó: a két világháború közötti időszakban Pestszentlőrinc lakóinak 16-17 százalékát tették ki az elszakított területeken születettek, arányuk a 30-as években körülbelül annyi volt, mint a helyben születetteké. Az 1920-as évek közepén többségük még az elhelyezésükre kialakított Állami Lakótelep bérlakásaiban élt.

Ekkor Pestszentlőrincen csak elemi iskolák működtek. Az elsősorban középosztálybeli, polgári életmódhoz szokott beköltözők azonban igényelték gyermekeik számára az elemi szintnél magasabb oktatást, ezért 1923-tól itt, az egykori lőszergyár kazánházában kezdte meg működését Pestszentlőrinc első állami fiú és leány polgári iskolája (ez ma az általános iskola felső tagozatának felel meg). Az intézmény csak 1929-ben költözött át az Állami lakótelepről a település központjába, Kossuth téri új épületébe. De a gimnázium 1936-os létrehozásában is meghatározó szava lehetett a középosztálybeliekből álló Szent Imre-kertvárosi közösségnek.

A két háború között intenzíven növekvő Pestszentlőrinc 1936-ban kapott városi rangot. A helyi közigazgatás fejlesztésén több, az elcsatolt területekről menekült szakember is munkálkodott. Közülük is kiemelkedett dr. Balogh Géza tevékenysége. 1919-ben azért hagyta el szülővárosát, Kolozsvárt – ahol mint Kolozs vármegye tiszti főügyésze dolgozott –, mert kiutasították a román hatóságok. Pest vármegye tiszteletbeli főügyészeként 1931-ben a főjegyző (Kuszenda Lajos) elleni fegyelmi vizsgálat okán érkezett Pestszentlőrincre. A helyiek végül őt bízták meg a községi főjegyzői teendők ellátásával. Szaktudása, tapasztalata, jó vármegyei kapcsolatai a várossá válás kulcsfigurájává tették. Munkája elismeréseként 1936-ban három jelölt közül őt választották meg Pestszentlőrinc első polgármesterének. Ezt a tisztséget egészen 1944-ig, a német megszállásig viselte, ekkor a főispán leváltotta, hogy a saját emberét nevezze ki helyette. Dr. Balogh Gézát nyugdíjazták, de itt nem ért véget kálváriája: a háború után nyugdíját elvették, majd kitelepítették. Az 1950-es évek közepén portásként volt kénytelen elhelyezkedni a Csepeli Szabadkikötőben.

Pestszentlőrinc első köztéri emlékművének felállítása is a trianoni traumához kötődött. Az országzászló-állításnak komoly kultusza alakult ki a húszas évek végére Magyarországon: *„Az országzászló-mozgalom* […] *Az ország régi határait akarja visszaállíttatni.”* – írta Urmánczy Nándor országgyűlési képviselő, az Ereklyés Országzászló Nagybizottság országos elnöke, aki 1925-ben elindította a mozgalmat. Az első ereklyés országzászlót

a budapesti Szabadság téren állították fel 1928-ban. A magyar címeres, nemzeti színű lobogó zászlórúdjának talapzatában ereklyetartót alakítottak ki, ebben a Nagy-Magyarország területéről gyűjtött földdel teli zsákocskákat helyeztek el. Az 1940-es évekre már országszerte 1000 rúdon lobogott félárbocon az országzászló. Az emlékművek többségén a zászlórúd magassága, emlékeztetve az 1920-as évszámra, 20 méter volt.

Pestszentlőrincen az első országzászlót 1934. június 3-án avatták fel a település központjában, a Kossuth téren, a Hősök Ligetében. A terméskővel díszített talapzat Visnyovszky Lajos lőrinci szobrászművész alkotása volt. Koronás magyar címerrel díszített tribünt és Nagy-Magyarországot formáló virágágyást alakítottak ki előtte. Az avatón az ereklyetartóban elhelyezték a 63 vármegye földjét, melyet a Szabadság téri emlékmű földjéből küldtek, és október 7-én a 63, vármegyei címerrel díszített zászlót is felavatták. Az országzászló volt Pestszentlőrinc központi terének első emlékműve. Talapzatát a II. világháború után szovjet hősi emlékművé alakították, majd az 1970-es évek elején elbontották.

Lőrincen még két további országzászlót avattak, ám a lőrinci Szent Imre-kertváros közössége, amely a kérdésben a leginkább érintett volt, központi terére másfajta, de szintén Trianonhoz kötődő emlékművet állított. Ez sem volt előzmények nélküli, 1932 őszétől ugyanis a Revíziós Liga szervezésében több határ menti településen is ún. trianoni keresztet emeltek (pl. Kőszeg közelében), de ezek általában egyszerű kivitelezésű kőkeresztek voltak. A kertvárosban viszont a közadakozásból felállított Trianoni fogadalmi kereszt egyedi talapzatával és bronzfeszületével komplexebb kialakítást kapott. A központban, a domboldali, a budai hegyek felé néző Hargita téren 1935-ben átadott emlékmű bronzfeszületének alkotója Fadrusz János, talapzatába pedig a Hargita-hegy, a Máramarosi és Csíki-havasok, a Magas Tátra, a Bánsági hegyek és az Írottkő emlékkövei kerültek.

A legtöbb, a trianoni traumát idéző emlékművet a háború után lebontották, átalakították. A Hargita téri emlékmű kisebb átalakításokkal, de eredeti helyét, formáját végig megőrizve áll, a Szent Imre-kertváros közösségének és történetének meghatározó szimbólumaként.

Heilauf Zsuzsanna
történész muzeológus
Tomory Lajos Múzeum

László Gyula kertvárosi házának verandája

Minthogy nem vagyok történetíró, igyekszem a Kertváros történetét a forrásanyagokból vett szó szerinti idézetekből összeállítani. Az idézetek *dőlt* betűkkel szerepelnek a szövegben. Mindenhol megadom a szöveg forrását is. Bátorkodtam ezen írást néhány egyéni emlékemmel is kiegészíteni, ezek természetesen szubjektív értékűek. Sajnos regényíró sem vagyok, pedig kellő írói tehetséggel a történtekből nagyszerű regényt lehetne írni, különösen, hogy a szereplők nagy részét személyesen is ismertem.

Szeleczky Zoltán

Volt egyszer egy Kertváros…

Miért csak volt? – kérdezheti bárki, hiszen az utcatáblákon évek óta olvasható a visszakapott elnevezés: **Szent Imre-kertváros**[1]. Nos, akik az alapítók leszármazottjaiként még itt élünk, világosan érezzük és tudjuk, hogy ma már a név csak egy városnegyed területi körülhatárolása, semmi egyéb, nekünk azonban a Kertváros egykoron szociológiai egységet, erényeivel és hibáival együtt saját szellemiséget, kultúrát, a fogalom igaz értelmében vett közösséget, közösen megélt „történelmet" jelentett. Hosszú vajúdás után megszületett a húszas évek végén, élt vagy húsz évet, és egy pillanat alatt eltűnt a háború végeztével. Visszamaradt foszlányait még őrizték egy darabig szüleink – akik közül ma már senki sem él –, nekünk már csak emlékeinkben bukkan fel egy-egy név hallatán, véletlen találkozásaink alkalmával egy-egy rég történt esemény felidézésekor, egy-egy régi ház lerombolásakor…

* * *

„A jó Isten segítőkeze velünk van és hisszük,
hogy velünk marad megépítendő fészkünkben,
a mi gyönyörűnek elképzelt Kertvárosunkban is"

A Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona Egyesület Pestszentlőrinc
1920-as alakuló dokumentumának zárómondata.

A trianoni békediktátum leszakította az ország kétharmadát. A megszállt területekről tömegek menekültek át az újonnan meghúzott határokon. Főként középosztálybeliek, tisztviselők, akik nem voltak hajlandók felesküdni az utódállamra. Az amúgy is kivérzett, csonka ország nem tudott azonnal állást, lakhelyet nyújtani számukra. Nyomorúságos körülmények között laktak, sokan vagonlakásokban.

„1920 karácsonyán Budapest vasúti pályaudvarain siralmas látvány volt a sínpárok vonalára rögzített vasúti teherkocsik vagon-városa. Ráborult magyar menekült véreink családjaira a hontalanság nehéz köde" – idézi vissza a kilátástalan sorsért ag-

[1] A két háború között Szent Imre Kertváros, ma Szent Imre-kertváros a lakónegyed nevének írásmódja. (szerk.)

gódó keserű emlékeket a *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* 1936. január 7-i száma.

Többek közt e menekültek házhelyhez jutását könnyítette meg a Nemzetgyűlés által 1920. augusztus 5-én elfogadott *„XXXVI. törvénycikk a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről”*, mely benyújtójáról, az első parasztszármazású miniszterről a Nagyatádi-féle földtörvényként vált ismertté. A törvény a földbirtok igazságosabb megosztását célozta, noha a nagybirtokrendszert nem számolta fel. Később többször módosították, így 1921-ben, amikor az államháztartás helyrehozására az állam a nagyobb vagyonnal rendelkezőkre „vagyondézsmát” vetett ki (Hegedüs Lóránt pénzügyminiszter javaslata, 1921. XLV. tc.). Progresszíven haladva, az államnak átadandó egyszeri adó felső határát a vagyonérték 20 százalékában határozták meg. A XLV. törvénycikk kötelezte a nagybirtokosokat, hogy *„…egyszer a mindenkori külön adózás címén a föld kataszteri jövedelmének arányában területük 15-20 százalékát, ellenérték nélkül, természetben engedjék át az államnak”*. 1848 óta nem volt rá példa, hogy ilyen mértékben avatkozzon be az állam a földbirtokok magánjogi viszonyaiba.

A föld tehát a fenti törvényeknek megfelelően két úton jutott állami tulajdonba: megváltással, amikor az igénybevett földterületek tulajdonosainak az állam kártalanítást fizet, a földterületet megkapók pedig az államnak tartoznak megváltási árat fizetni, illetőleg vagyonváltság útján, amikor a föld egyszeri külön adózás címén lesz az államé, hogy az a földet jutányos áron, kedvező kamat és részletfizetés mellett (vagy ingyen?) továbbadja a rászorulóknak.

Hogy földbirtok-politikai célokra mely földterületek átadását nyilvánították közérdekűnek, arról az Országos Földbirtokrendező Bíróság (OFB) dönthetett (XXXVI. tc. 27. §). Így jelölték ki parcellázásra az egyre terjeszkedő Budapesttől délre fekvő pestszentlőrinci Szemere-birtok egy – nem kifejezetten jó minőségű – részét, melynek ekkori tulajdonosa, a regényes életű Szemere Miklós (1856–1919) unokaöccse, Szemere István volt mint örökös.

Kezdeti évek

1920

1920. szeptember 2. – Küldöttség indul a Népgyűlés elnökéhez azzal a kéréssel, hogy egy egyesületet szervezni kívánó tisztviselők az 1920. évi XXXVI. törvénycikk alapján házhelyekhez juthassanak Pestszentlőrinc határában.

1920. október 24. – Megalakul a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona Pestszentlőrinc Egyesület azzal a reménybeli céllal, hogy házhelyeket kapnak, melyeken családi házakat építve telepet alakítanak ki.

1921

1921. november 7-i dátummal Kuszenda Lajos, Pestszentlőrinc község főjegyzője és Kákay Mihály bíró tájékoztatást küldenek a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Gazdasági Felügyelőségének, melyből megtudhatjuk, a köztisztviselők egyesülete milyen elképzelésekkel indult neki tervezett telepük kialakításához:

„Kacsanovszky József és társainak az általuk és érdektársaik által alakított Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona egyesületnek képviseletében házhelyek alakítása iránt az Országos Földbirtokrendező Bírósághoz intézett kérelme tárgyában felvilágosító jelentésünket és a község állásfoglalását a következőkben tesszük meg:

A Köztisztviselők Kertgazdasági Otthonának a beadott kérelem és a bemutatott alapszabályok szerint az a célja, hogy családi otthonnal nem rendelkező köztisztviselőknek egy jelentékeny csoportja egymásra kötelező szabályok és elvek szerint egy egységes területen azonos típusok szerint leendő építkezésekkel köztisztviselői kolóniát létesítsen és az egyesületbe tartozó köztisztviselők részére kedvező pénzügyi feltételekkel különálló családi házat és ugyanott kertgazdaságot biztosítson. Ezzel kapcsolatosan az egyesület tagjainak megélhetés könnyebbítését azzal kívánja szolgálni, hogy közös erővel minta kertgazdaságot, gyümölcsfaiskolát, minta méhészetet, sertés-, baromfi-, házinyúltenyészetet létesít és ezek terményeit az egyesület tagjai részére biztosítja, a tagok közszükségleti cikkeinek előnyös feltételek mellett leendő beszerzését elősegíti. Az egyesület biztosítja az Otthon létesítésével egyidejűleg szükségessé váló kulturális intézmények, templomok, iskolák, közhivatali szervek elhelyezésére szolgáló területeket és általában a saját erejével igyekszik ezen területrész keletkezésével az államra és a községre háruló feladatok megvalósításában segítségül lenni. Lehetőséget nyújt arra, hogy ugyanott a polgári iskolai tanárság főiskolába járó fiai részére internátus létesíthető legyen.

Ezen cél megvalósítása érdekében kérik Pestszentlőrinc községben lévő Dr. Szemere Miklós féle nagybirtok egy részére az államot megillető megváltási jog gyakorlását.

A község elöljárósága az 1920. évi XXXVI. t.c. 27 §-ban foglalt rendelkezéshez képest tájékoztatja az OFB-t, hogy ebben a kérdésben fennforgó földbirtokpolitikai cél közérdekűnek nyilvánítható, hogy a szükséges ingatlanok szabad kézből, árverésen vagy elővásárlás útján meg nem szerezhetők, hogy ennélfogva az államot illető

megváltási jog megengedhetősége a törvény 41. §-a alapján kimondható lenne."

A jelentés még oldalakon keresztül bizonygatja az állami megváltás jogosságát, és a terület ilyen célú felhasználásának előnyeit: *„…mindezek kellően indokolják a tervbe vett Köztisztviselők Kertgazdasági Otthonának községünk határában való létesítésének célszerűségét és annak a feltevésnek a jogosultságát, hogy erre a célra a székesfőváros körül fekvő többi községek vagy egyáltalán nem vagy csak kisebb mértékben felelnek meg. Ezt a tervet a község elöljárósága nem hogy ellenzi, hanem […] köztekintetből a leghathatósabban kívánja".* Korrektül azt is leírják, hogy a köztisztviselőkön kívül még sokan mások is jogosultak lehetnének földhöz jutni Pestszentlőrincen.[2]

Dr. Zimmerman Lajos, a Szemere család jogi képviselője természetesen ellenzi a házhely-kisajátítást, és még ezt megelőzőleg egy rövid levélben azt írja Kuszendának: *„…hivatalból tudja mélyen tisztelt főjegyző úr is, hogy Lőrincen annyi »igénylő« jelentkezett, hogy még a harmadik határból is kellene földeket kihasítani, hogy az igénylőket kielégítsék. Az itten fellépők pedig (ti. a köztisztviselők) túlnyomó részben nem bírnak igényjogosultsággal, másrészt pedig semmi esetre sem Lőrincen."*[3] Ez utóbbiban lehetett némi igaza az ügyvéd úrnak, hiszen a köztisztviselők jó része valóban nem volt lőrinci.

Zimmerman még hozzáteszi: *„…a temető*[4] *melletti földek minősége oly jó, hogy az a birtok legjobb termőföldjét képezi."* Ezzel talán arra akart utalni, hogy kár lenne házhelyekként felhasználni. A szakemberek persze könnyen meg tudták állapítani a föld minőségét. Én hallottam azt is, hogy itt dinnyeültetvények voltak, ami valóban jó termőföldet feltételez, de inkább valószínű a kertvárosi honalapítók véleménye, hogy itt meglehetősen rossz volt a föld. Volt, aki úgy tudta, hogy a Kertváros melletti iparvágányon vagonszám hordták ide a jó termőtalajt, amit aztán elterítettek a kertek felszínén, de erre tényleges bizonyíték nincs.

A vármegye gazdasági bizottsága nem tudott békés egyezséget létrehozni a köztisztviselők egyesülete és Szemere Miklós örökösei között, így *„…az OFB 1921. december 8-án tartott ülése elrendelte az Egyesületünkbe tömörült tisztviselő társaink javára a néhai Szemere Miklós pestszentlőrinci birtokára a megváltási eljárást"* – írja visszaemlékezésében Haraszti Sándor.[5]

Az egyesület tagszáma gyarapodott, a tagok megkezdték a részletek befizetését a megváltási árak majdani kiegyenlítésére. Később az OFB a megváltást a sokkal kedvezőbb vagyonváltságra változtatta.

1922

1922 tavaszán hirdetmény jelent meg Pestszentlőrincen: *„Pestszentlőrinc nagyközség elöljáróságának és Kacsanovszky József és társainak kérelme házhely, illetve földhözjuttatása tárgyában az Országos Földbirtokrendező Bíróság 9316-1921. O.F.B számú végzésével a néhai Szemere Miklós-féle pestszentlőrinci mezőgazdasági ingatlanára a megváltási eljárás megindítását megengedvén, az 1920. évi XXXVI. tc. 41. §-a és a 60.000-1921. F.M. rendelet 55-56. §-ai értelmében a tárgyaló bizottság megalakítására és a helyszíni tárgyalásra határnapul 1922. évi május hó 18. napjának délelőtt 9 óráját*

[2] BFL V.473.c. 534. k.d.

[3] BFL V.473.c. 534. k.d.

[4] Ez a régi lőrinci temető, ma a Lőrinc Center áll a helyén. (szerk.)

[5] Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros 1936/3. sz.

Pestszentlőrinc községben a Szemere-féle Lövöldében[6] *kitűzöm.* […] *Figyelmeztetem az érdekelteket, hogy a T.2.§-a értelmében földhözjuttatását egyéni jogcímen senki sem követelheti, hanem erre kizárólag a közérdek az irányadó. Továbbá arra is figyelmeztetem az érdekelteket, hogy a földhözjuttatásuk végett szükséges földek esetleges megváltása a T. 44.§-a értelmében teljes értékben történik. Budapesten, 1922. évi április hó 23-án. A pestszentlőrinci házhelyrendező bizottság elnöke: Móra Mihály s.k., kir. törvényszéki bíró".*[7]

1922. június 10. – Az egyesület választmánya egyhangú határozatot hoz, mely szerint *„…mindaddig, amíg a házhelyek túlnyomó részén a házak felépítéséhez az utak és szükséges közművek, csatornázás, vízvezeték elkészítéséhez szükséges költségek rendelkezésre nem állnak – és így az egész Kertvárosi Otthon tervezett felépítése biztosítva nincs – addig természetben felosztatni, az egyes házhelyek a helyszínen egyenként kitűzetni, az utak természetben kihasítatni nem fognak, a kiutalandó terület sem egészben, sem részben addig sem az egyesület, illetve a helyébe lépő szövetkezet, sem az egyes tagok által birtokba vétetni nem fog, az egyes tagok telekkönyvi tulajdonjogot nem szereznek."* A választmány utasítja az erre megválasztott tagjait, hogy állapítsák meg, a *„…szükséges költségek rendelkezésre állnak-e és így a Kertgazdasági Otthon tervezett felépítése és létesítése teljesen biztosítva van-e?"* Ennek alapján fogja az OFB a további intézkedéseket megtenni.[8]

1922. július 3. – A községi képviselőtestület rendkívüli közgyűlése. (Figyelem! Ne tévesszük össze az egyesület – később szövetkezet – közgyűléseit Pestszentlőrinc község képviselő-testületi közgyűléseivel!)

A képviselő-testület az egyesület 1922. június 10-i közgyűlésén jegyzőkönyvbe foglalt határozatát teljes egészében tudomásul veszi, hiszen, *„…ha az egyesület tagjai a juttatott házhelyeket minden feltétel nélkül birtokba veszik és azokra tulajdonjogot szereznek anélkül, hogy azokon a lakóházak felépítése biztosítottnak látszanék, ebből a tényből a község jelenlegi adófizető közösségére olyan aránytalan súlyos közterhek hárulnának, amelyek az egyes adófizetők anyagi romlását, a község háztartásának pedig biztos csődjét vonnák maguk után.*[…] *Ezt a veszélyt van hivatva elhárítani és kizárttá tenni az egyesület tagjai által hozott határozatban foglalt feltétel, amely maguknak a házhelyet igénylőknek is kifejezett akarata, mint ilyennek feltétlen figyelembevételét kéri a képviselőtestület."*[9]

A község tehát kapva kap a választmány – mint látni fogjuk – meggondolatlan határozatán, mely majd a későbbiekben gondokat és – mai szóval – „elhatárolódásokat" eredményez.

[6] Ma ez a Zila kávéház épülete.
[7] BFL V.473.c.536. k.d.
[8] BFL V.473.c.536. k.d.
[9] BFL V.473.c.536. k.d.

9316
O. F. B. 15. 1921

Budapest Főváros
Levéltára

Hirdetmény.

(Kivonat).

Pestszentlőrinc nagyközség elöljáróságának és Kacsanovszky József és társainak kérelmére házhely, illetve földhözjuttatása tárgyában az Országos Földbirtokrendező Biróság 9316—1921. O. F. B. számu végzésével a néhai **Szemere Miklós-féle pestszentlőrinci mezőgazdasági ingatlanára** a megváltási eljárás meginditását megengedvén, az 1920. évi XXXVI. t.-c. 41. §-a és a 60.000—1921. F. M. rendelet 55—56. §-ai értelmében a tárgyaló bizottság megalakitására és a **helyszini tárgyalásra határnapul 1922. évi május hó 18. napjának délelőtt 9 óráját Pestszentlőrinc községben a Szemere-féle Lövöldében kitüzöm.**

A tárgyalás határnapjáról azzal a felhivással értesitem a házhelyhez és mezőgazdasági ingatlanhoz juttatást kérőket, hogy a tárgyaló bizottságban megbizásuk alapján többségi határozattal helyet foglaló szakértő tagot legkésőbb a bizottság megalakulásakor nevezzenek meg, vagy pedig az elöljáróságot helyettük szakértő tag megnevezésére kérjék fel.

Figyelmeztetem az érdekelteket, hogy a T. 2. §-a értelmében **földhözjuttatását egyéni jogcimen senki sem követelheti,** hanem erre kizárólag a közérdek az irányadó. Továbbá arra is figyelmeztetem az érdekelteket, hogy a földhözjuttatásuk végett szükséges **földek esetleges megváltása a T. 44. §-a értelmében teljes értékben történik.**

Budapesten, 1922. évi április hó 23-án.

A pestszentlőrinci házhelyrendező bizottság elnöke:

Móra Mihály s. k.

kir. törvényszéki biró.

Pestszentlőrinci nyomda, Üllői-út

A viták évei

Viták egyrészt a parcellázási terv körül alakultak ki a község és a szövetkezet között, másrészt a szövetkezeten belül az igazgatóság és helyi „ellenzéke” között, elsősorban a vízművet illetően.

1925

1925. március 22. – A szövetkezet I. – alakuló – közgyűlése.

Az egyesület mellett megalakul a Pestszentlőrinci Kertotthon Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesítő Szövetkezet. Az alakuló közgyűlésén megfogalmazzák a szövetkezet alapszabályait, melyeket a pestvidéki kir. törvényszék a kereskedelmi társas cégek jegyzékének XIII. kötet 238. lapján bejegyzett. *„A Pestszentlőrinci Kertotthon Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesítő Szövetkezet Alapszabályai”* a következő fejezetekből áll:

„I. A szövetkezet cége, cégjelzése, hivatása, tartama, hirdetményei és üzlet köre.
II. Tagok, belépés, kiválás, üzletrész, felelősség.
III. A tagok jogai és kötelezettségei.
IV. A szövetkezet szervei.
V. Mérleg, nyereség és veszteség felosztása.
VI. Alapszabálymódosítás, felszámolás.”

A határozatot aláírta a közgyűlés jegyzője, Jaczkovits Iván, a közgyűlés elnöke, Reöthy Vladimir és a hitelesítők, Holndonner Béla, Rehák Ferenc és Bignér József.

A hosszú alapszabályból itt most csak néhány részt emelek ki:
„A szövetkezet hivatása:

a) Az Országos Földbirtokrendező Bíróság 429/1923. OFB számú itélete alapján a Szemere-féle birtokból megváltásra kerülő, Pestszentlőrinc község határában fekvő, mintegy 220 kat. holdnyi területnek s az esetleg még megváltandó, ezzel összefüggő terület megszerzésének előmozditása, házhelyre parcellázása, utak és megfelelő közművek (vízvezeték, villany, gáz stb.) létesítése, az igazgatóság által megállapítandó építési szabályzat alapján a tagok részére kertvárosszerű elrendezésben, állandó otthonul szolgáló, hygienikus és polgári kényelmi igényeknek megfelelő családi házaknak és a szükséges középületeknek olcsó és törlesztési hitel mellett való felépítése, az építési költségekre szükséges hitel megszerzése, az ennek törlesztése körül felmerülő teendők ellátása, különösen az esedékes törlesztési részletek felosztása, nyilvántartása, beszedése és a beszedett részleteknek a hitelezőhöz való juttatása és általában a telep gazdasági igazgatása.

A szövetkezet e céljainak megvalósítása érdekében építőanyagok termelésével, beszerzésével és értékesítésével, általában az építkezés körébe tartozó mindennemű tevékenységgel is foglalkozhatik.

b) A szövetkezet tagjainak olcsó, jó minőségű élelmi, tüzelő, ruházati, háztartási és egyéb cikkekkel való ellátása s evégből termelő üzemek felállítása vagy megszerzése.

c) A Kertotthonban tagjainak jóléti és gazdasági érdekeit szolgáló intézmények létesítése, vagy azok létesítésében közreműködés."

A tagok kötelezettségére vonatkozóan azt olvashatjuk, hogy a tag *„…kötelezettséget vállal a Kertotthon rendezésével és építésével kapcsolatos összes kiadások és közterhek reá eső részének viselésére s e célra lakáspénzét, illetőleg lakáspénz-nyugdíját leköti."* Mi volt ez az így lekötött „lakáspénz"? (Szerepel úgy is, mint „lakpénz", de a megtévesztő „lakbér" néven is.) Az állami alkalmazottak az illetményükön kívül a fizetési osztályba való besoroltságuktól és az állomáshelyüktől függően lakástartásra szánt további illetményre tarthattak igényt.

A tagok kötelesek voltak meghatározott számú üzletrészt vásárolni, az így befizetett pénzekből kívánta a szövetkezet a közművek költségeit fedezni.

Az igazgatóságra vonatkozó paragrafusok szerint *„az igazgatóság a közgyűlés általi három évi tartamra az egyesületi tagok sorából választott 10-20 tagból áll és a közgyűlés után egy elnök és két elnökhelyettesnek és ügyvezető igazgatónak a saját kebeléből való megválasztása mellett azonnal megalakul.*

Minden év lefolyása után az igazgatósági tagok egy harmadrésze kilép, mégpedig az első és második évben sorshúzás útján, azontúl pedig a működési tartam szerint. A kilépők ismét megválaszthatók. Az igazgatóság tagjai a netaláni kártérítési igények épségben tartása mellett a közgyűlés által bármikor elmozdíthatók.

A közgyűlés az említett 10-20 tagon kívül egy évi időtartamra 10-20 póttagot is választ. Ezen póttagok valamely rendes igazgatási tag kilépésének esetében a nyert szavazatok sorrendjében, de ha az egyenlő, sorshúzás útján hívatnak be az igazgatóságba."

1925. március 19. – Minthogy Pestszentlőrincnek nincsenek szakértői és megfelelő szervezete, a község az 1943/1925. számú keresetében a Székesfővárosi Tanács városépítési ügyosztályát kéri fel a parcellázási terület tervezetének véleményezésére és javaslattételre. Tíz kifejtett pontra vonatkozóan kérnek véleményezést.[10]

1925. április – Egy vázlatrajzon a közterületek felhasználási céljai is szerepelnek (hogy ez jutott-e a Székesfővárosi Tanács elé, nem tudni). A térképen „Végleges" felirat olvasható községi pecséttel. Készítője: K. Csonka Kálmán, kir. műszaki tanácsos, Földművelésügyi Min. gmh. mb.[11] A térképvázlaton a templom helyéül szolgáló piacteret (mai Hargita tér) a következő sorrendben vennék körül a közszolgálati épületek: fiú középiskola (ennek helyén lett aztán a cserkészház), óvoda, szövetkezeti székház, gyógyszertár, paplak, leány középiskola, áruház. A tértől távolabb van bejelölve az elemi iskola, egy másik (református?) templom, egy másik piactér és a Halom (máshol Halomi, Halmi) úton egy sporttelep helye. Szerepel a már meglevő temető[12] és a házhelyek közti keskeny sávban a mintakertészet helye, a végében, az iparvágányon egy rakodó. Megjelölik a szomszéd területek utcái (pl. Conrad utca és Jenő főherceg utca) felé irányuló utcacsatlakozásokat.[13]

1925. június 10. – Megérkezik a Fővárosi Tanács (alpolgármester) válasza az 1943/1925. számú keresetre. Főként az utcák méreteit és a környékkel való becsatlakoztatásokat kifogásolják (a kifogásokat a szövetkezet később elfogadta): *„A község elöljárósága által*

[10] BFL V.473.c.535. k.d.
[11] BFL V.473.c.536. k.d
[12] A régi lőrinci temető (szerk.)
[13] BFL V.473.c.536. k.d.

feltett egyéb részletkérdésekre vonatkozólag – mivel nincs tudomásunk arról, hogy a kikötések terén az OFB milyen jogokkal ruházza fel a község elöljáróságát s nem ismerjük a igénylők teherbíró képességét sem – ezért egészen általánosságban és pusztán tájékoztatásul közöljük, […] *hogy a telep létesítésére bemutatott eredeti tervvel szemben úgy az uccahálózat összefüggése, az uccák találkozásánál alkalmazott terek formai kialakítása, valamint a középületek és parkok elhelyezése tekintetében többrendbeli kifogás emelhető. Az uccahálózat összefüggése hiányos, a mellékuccák szakaszai fontosabb ok nélkül el vannak tolva egymástól s a főbb útvonalakba való betorkolásuk s a betorkolás helyén alkalmazott térszerű kialakítások különös tekintettel arra, hogy a homlokvonalak jó részét kerítések alkotják, esztétikailag teljesen elhibázottak, a középületeknek a tervbe foglalt zsúfolt és rendszertelen elhelyezése pedig előre kizár minden monumentalitást.”*[14]

1925. június 24. – Pestszentlőrinc község főjegyzője a főváros fenti véleményezésére hivatkozva azt írja a főszolgabírónak: *„A városrendezési ügyosztály a bemutatott tervet elfogadhatónak nem találta, és az idecsatolt s az ügyosztály által elkészített tervet ajánlotta elfogadásra. A városrendezési ügyosztály által készített módosított terv és a tanácsi átirat közöltetvén az egyesülettel, az egy idecsatolt tervet mutatott be jóváhagyás végett.”*[15] (A levéltárban több hasonló tervrajz is fellelhető, hogy valójában melyikről van itt szó, megállapítani nem tudtam.)

1925. augusztus 25. – Kacsanovszky és Haraszti szövetkezeti vezetőségi tagok levele Pestszentlőrinc elöljáróságához: *„Időközben a parcellázási terv jóváhagyása ellen a Budapest Székesfőváros műszaki hivatala, valamint a Megyei Államépítészeti hivatal észrevételt nem tettek és a vonatkozó iratok folyó hó elején visszakerültek az Elöljáróséghoz.”* A sürgető időre tekintettel kérik, hogy Pestszentlőrinc képviselő-testülete a tervet soron kívül vitassa meg: *„…a 800 millió koronát meghaladó vagyonváltságot kifizettük ugyan, az Állampénztár azonban sürgeti az egyéni részesedés kimutatást, amelyet a parcellázási engedély jóváhagyása előtt be nem terjeszthetünk, viszont az Állampénztár e kimutatás nélkül az elszámolást nem ejtheti meg, továbbá az OFB ítélete szerint a fent említett területet a folyó évben a tagoknak ki kell osztani, ennek pedig az őszi esőzések beállta előtt kell megtörténnie.*

Ezen felül, amennyiben a parcellázási engedélyt rövid idő alatt kézhez nem kapnánk, a 105 hold föld a folyó illetve jövő gazdasági évben esetleg megműveletlen maradna, amely közgazdasági szempontból jelentékeny és általunk elviselhetetlen, de egyben indokolatlan kárt okozna. (A kapott 220 hold 115 holdjára készültek parcellázási tervek, a további 105 holdat pedig ezek szerint a szövetkezet haszonbérbe adva szándékozott megműveltetni.)

Végül megemlítjük, hogy az átvett 115 hold területet a földbirtokosnak kifizettük és így tagjaink joggal követelhetik már kertjeik mielőbbi befásítása céljából is, hogy a kiítélt részük telekkönyvileg is nevükre bekebeleztessenek, továbbá otthonunk már a folyó évben meg akarja kezdeni a vízüzem munkálatait.[…]

A község érdemes főjegyzője által rövid úton közölt azon feltételeknek, hogy a kérdéses telepen létesítendő csatornázás, közművek, fásítás, utak és az iskola felépítése tekintetében garanciát nyújtsunk – jogalap hiányában eleget nem tehetünk, de a magunk részéről is azonban ismételten kijelentjük, hogy ezeket saját erőnkből megvalósítjuk, hiszen ez legvitálisabb érdekünk.

Azon feltételeknek alávetjük magunkat, hogy a létesítendő telepen az építkezések nem

[14] BFL V.473.c.536. k.d.

[15] BFL V.473.c.536. k.d.

szórványosan, hanem csoportosan történjenek. Kérjük ezek alapján a parcellázási engedély kiadását."

1925 szeptemberében a parcellázás előrehaladtáról a *Kispest-Szentlőrinc* újság ekként számol be: *„A Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona a vonatkozó vármegyei parcellázási szabályrendelet értelmében Szentlőrinc község képviselőtestületének bemutatta a parcellázási tervrajzot, amelyet a község vezetősége megfelelő műszaki felülvizsgálat és véleményadás céljából a főváros városépítési ügyosztályának küldött be. A fővárosnak ez az ügyosztálya megfelelően módosította a tervrajzot, amelyet most már a vármegyei alispán az államépítési hivatalnak adott át, amit az rendben levőnek talált.* […] *Az új kertváros, amely szervesen egybekapcsolódik Pestszentlőrinccel, a Halmi-út, a Konrád- és Jenő főherceg-utcák közt fog feküdni és egész az Üllői-útig húzódni.* […] *A kertváros lakosait Szentlőrinc község képviselőtestülete 1926. január hó 1-jétől 1935. december hó 31-ig mentesíti a közteher viselésétől. Szentlőrinc község vezetősége ezzel a nagyarányú kedvezménnyel reméli, hogy a 95000/924 pénzügyminiszteri rendelettel megállapított általános kereseti adót a kertváros dolgozói után a község fogja kapni. Szentlőrinc község még azt is kilátásba helyezte, hogy amennyiben a kertváros tagjai építkezési célokra egységes kölcsönt vesznek fel, a kölcsöntőke és járulékai erejéig terjedő zálogjog kap elsőbbséget a telekkönyvi rangsorban. A köztisztviselők szentlőrinci kertvárosának építkezése még ebben az évben megkezdődik. Pestszentlőrinc ezzel az új községrésszel hatalmasan bővül. A kertvárost megépítő Köztisztviselők Kertgazdasági Otthonának értesülésünk szerint a teljes építkezés elvégzésére az épülő ingatlanok lekötése mellett rendkívül kedvező feltételekkel megfelelő bankkölcsön áll rendelkezésére, de az érdekelt köztisztviselőknek is van csaknem kivétel nélkül kisebb-nagyobb tőkéjük. A köztisztviselők kertvárosa létesítése körül nagy érdemei vannak Kuszenda Lajos pestszentlőrinci főjegyzőnek."*[16]

A parcellázási tervet jóváhagyó **1925. szeptember 22-én** hozott OFB-határozat után, 1**925. szeptember 28-án** az egyesület már csak azt kérdi a község elöljáróságától, hogy *„…van-e a Községnek a felosztási tervezet ellen közigazgatási és közrendészeti szempontból észrevétele? Minden egyéb kérésünket most már tárgytalannak tekintjük."*[17]

1925. szeptember 29. – A szövetkezet rendkívüli közgyűlése részletesen tárgyalja az egyesület feladatait és kötelezettségeit.

A terület kiépítésére vonatkozólag az alábbi javaslatot teszik: *„…a családi házak építése a templomtérül is szolgáló piacteret* (a mai Hargita térről van szó) *övező és a felosztási tervrajzon színes iránnal körülhatárolt, 1,2,3,4,5 számokkal megjelölt teleptömbök igénybevételével kezdendő meg."*[18] Az építkezések további terjeszkedési irányait is pontosan megjelölik.

Azt nem tudom, hogy a házhelyek kisorsolása eleve ezekkel a parcellákkal kezdődött-e. Akkor még nem tudták, hogy a beköszönő gazdasági problémáknak köszönhetően az építkezések nem haladhatnak olyan gyors ütemben, amint remélték, és a terv sem így valósult meg, mint ahogy a tér körüli középületek megépítése sem.

1925. szeptember 29. – Pestszentlőrinc község képviselő-testülete is rendkívüli közgyűlésen foglalkozik az egyesület/szövetkezet parcellázási ügyével.

Megállapítják, hogy miután a tervezet több fórumot megjárt (l. a fentiekben), és eközben módosult is, *„…az államépítészeti hivatal műszaki szempontból, a járás főszolgabírója rendészeti és közegészségügyi szempontból a tervezet ellen észrevételt nem tett."*

[16] K-Sz 1925. szeptember 19.
[17] BFL V.473.c.536. k.d
[18] BFL V.473.c.536. k.d.I

Ezek után a képviselő-testület igyekszik kihasználni az egyesület választmányának 1922. június 10-én hozott meggondolatlan és határozatba tett nyilatkozatát (lásd ott), hangsúlyozva, hogy *„…a képviselőtestület azt a nyilatkozatot 1922. július 3-án tartott rendkívüli közgyűlésén tárgyalta, határozatban teljes egészében tudomásul vette és elfogadta. A képviselőtestületi határozat kimondja, hogy a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona egyesület választmányának a fenti nyilatkozatát a maga részéről is kölcsönös és kétoldalú akarat kifejezésének és megállapodásának tekinti, melytől eltérni egyik félnek sincs jogában a másik beleegyezése nélkül.* […] *Az egyesület a határozat ellen észrevételt nem tett és ez egyébként is, mint határozat jogerőre emelkedett.”* Nincs tehát apelláta!

Ezek után a közgyűlés a tárgyalt parcellázási tervet a 213/1925. kgy. számú határozatában elfogadta a következő módosítások, kikötések és feltételek mellett:

- tervrajz részletes elkészítése;
- utcák méreteinek kívánt kialakítása;
- kocsiutak, gyalogjárók kívánt kialakítása;
- vízlevezetés;
- fásítás;
- közművek létesítése;
- iskolák megépítése;
- a közterületek ingyenes átengedése a községnek;
- az építkezés módja;
- köztehervisélés szabályozása: a Kertváros 10 évi mentesítése a pótadók alól, remélve, hogy a miniszter helyt ad a község kérelmének és *„a kertváros tagjainak alkalmaztatásuk után kivetett általános kereseti adója a községet fogja illetni”*;
- a kikötések biztosítása.[19]

1925. október 12. – A képviselő-testület 213/1925. kgy. számú határozata ellen a szövetkezet jogorvoslattal fordult az OFB-hez és a Pestmegyei Közigazgatási Bizottsághoz.[20]

„A véghatározat bevezető részében idézett és az akkori körülmények kényszerítő hatása alatt a község főjegyzőjének több ízben sürgető kívánságára (szegény Kuszenda, hol elismerést kap, hol szidalmat) *1922. június 10-én hozott választmányi határozatot, az abban foglalt súlyos következményekre való tekintettel – mely kötelezettségek vállalására egyébként az egyesület alapszabályai a választmánynak jogot nem adnak – az egyesület elnöksége az OFB-hez benyújtott írásbeli beadványában visszavonta és a kérdéses nyilatkozatot az OFB, mint a Földbirtokrendező Törvénnyel ellenkezőt semmisnek tekintette, amennyiben a házhelyeket minden korlátozástól menten juttatta az igényjogosultak részére.”*[21]

Dr. Vág László ügyvéd már 1925. szeptember 26-án, tehát a képviselő-testület közgyűlése előtt a főjegyzőhöz írt levelében felhívja a figyelmet arra, hogy a szövetkezeti tagok nagy része nem tartotta helyesnek a választmány 1922. június 10-i határozatát, ezért *„…1922. augusztus 5-én a választmány egyhangúlag úgy döntött, hogy a június 10-i határozatát visszavonja és kéri, hogy az OFB meg nem történtnek tekintse.”*[22]

[19] BFL V.473.c.536. k.d.
[20] BFL V.473.c.536. k.d.I
[21] BFL V.473.c.536. k.d.I
[22] BFL V.473.c.536. k.d.I

A fellebbezés sorba veszi a képviselő-testület határozatában szereplő kikötéseket és feltételeket, és megállapítja például, hogy az

- utak kiképzése iránti igény elfogadhatatlan, ilyen minőségű útkiképzés még az iparilag sokkal kedvezőbb helyen álló Kispest 90 százalékában sincs;
- iskolaépítés – *„egyelőre csak arra vállalhatunk kötelezettséget, hogy szükség esetén mindkét nembeli tankötelesek részére elemi iskola céljára megfelelő helyiséget bocsájtunk rendelkezésre"*, iskolaépületek felépítése az anyagi erejüket jelenleg meghaladja;
- majd ha képesek lesznek középületeket emeltetni a közcélú felhasználásra kapott területekre, akkor a szövetkezet díjmentesen átengedi e területeket a fenntartónak.

Fellebbezésüket összegzéssel zárják: a község véghatározatának kikötése *„…annyira sérelmes, hogy annak változatlan fenntartása most, amikor hosszú évek fáradságos munkája és a fizetésekből összekuporgatott garasok segítségével vágyaink netovábbját, kis családi házunkat már-már elérni véltük, akciónk teljes bukásával járna.* […] *A terhek teljesen lehetetlenné tennék még az építési kölcsön felvételét is.* […] *Ha a házhelyek tagjaink részére a folyó évben kioszthatók nem lennének, az* […] *lehetetlenné tenné azt is, hogy* […] *az adókedvezményeket tagjaink nagy részére biztosíthassuk."*[23]

1925. október 23. – Az OFB tanácsülésén döntés születik, melyben elismerik, hogy *„…érvényesíteni kell ugyan a képviselőtestületi szempontokat, ezeknek megóvásáról azonban az OFB kellően gondoskodott, amikor elrendelte, hogy a felosztási tervezet bemutattassék a képviselőtestületnek."* Minthogy az utak méreteinek megváltoztatását a szövetkezet elfogadta, Pestszentlőrinc község képviselő-testülete a felosztási tervezet ellen észrevételt nem tett, így az *„…OFB a felosztási tervezetet jóváhagyja és a m. kir. Földművelésügyi minisztérium műszaki hivatalát felhívja, hogy a házhely kiosztását a felosztási tervezetnek megfelelően foganatosítsa."* Ezek szerint tehát a képviselőtestület 1925. szeptember 29-én, a rendkívüli közgyűlésen hozott rendelkezései, amelyek a *„…felosztási tervezet jóváhagyását bizonyos feltételek megvalósításától teszi függővé, tárgytalanok."*[24] A telekmegosztás a képviselő-testület hatáskörébe tartozik, de a házhelyrendezés nem.

1925. október 31. – A község nevében Kuszenda főjegyző a szövetkezet fellebbezésének elutasítását kéri a főszolgabírótól.[25]

1925. november 22. – A főszolgabíró levelet ír a Közigazdatási Bizottsághoz, melyben véleményezi a parcellázás vitatott kérdéseit.[26]

1925. december 2. – A vita a község és az OFB között folytatódik. Pestszentlőrinc község elöljárósága levélben panasszal fordul az OFB-hez, mert a megváltási területen a házhelyfelosztási tervek a község szerint nem veszik figyelembe a községi szabályokat és rendelkezéseket. Említik az utcák méreteinek megállapítását, valamint azt, hogy a közcélokat szolgáló ingatlanok kijelöltettek ugyan, de fennáll a veszélye, hogy ezek a területek a felosztással egyidejűleg nem kerülnek a község tulajdonába stb. Vagyis megindul egy illetékességi, hatásköri vita a község és az OFB között, amelyben a község költségvetési számításokat lobogtat. A vita persze hátráltatja a szövetkezetet, hogy belekezdjen a tényleges munkájába. *„A község képviselőtestülete a szóban forgó kertváros céljaira szolgáló megváltási eljárás során több ízben kifejezte álláspontját és minden egyes esetben szem előtt tartva az ehhez fűződő fontos szociális célt, a legmesszebbmenően*

[23] BFL V.473.c.536. k.d.I
[24] BFL V.473.c.536. k.d
[25] BFL V.473.c.536. k.d.I
[26] BFL V.473.c.536. k.d.I

Budapest, 1927. június 12. 3. szám.

KERTOTTHON

A „PESTSZENTLŐRINCI KERTOTTHON HÁZÉPÍTŐ, FOGYASZTÁSI, TERMELŐ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ SZÖVETKEZET" ÉS A „KÖZTISZTVISELŐK KERTGAZDASÁGI OTTHONA — PESTSZENTLŐRINC" EGYESÜLET HIVATALOS ÉRTESITŐJE.

Központi iroda ezidőszerint: Budapest, II., Fő-utca 7. sz. I. emelet 6. Hivatalos órák: hétköznapokon d. u. 4—6-ig. Telefon: Teréz 123—01.

MEGHÍVÓ.

A „Pestszentlőrinci Kertotthon Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesitő Szövethezet." az 1926. üzleti évről szóló

második rendes évi közgyűlését

1927. évi junius hó 19-én, délelőtt 10 órakor, Kispesten, (Kossuth-tér) a polgári iskola tornatermében tartja, amelyre az igazgatóság a szövetkezet t. tagjait ezennel meghívja.

TÁRGYSOROZAT.

1. *Az igazgatóság és a felügyelő bizottság jelentése.*
2. *Az 1926-ik üzletévről készitett zárszámadás megvizsgálása, az évi mérleg megállapitása és határozathozatal a nyereség felosztása iránt.*
3. *Határozat az igazgatóság és felügyelőbizottságnak adandó felmentvény tárgyában.*
4. *Az 1925. évi július hó 1-ről készitett megnyitó mérleg megállapitása.*
5. *Az üzletrész névértékének **272** pengőben való megállapitása.*
6. *Az alapszabályok 9., 10. és 12. szakaszainak módositása (az üzletrész névértékének és a beiratási dijnak a megállapitása).*
7. *5 igazgatósági rendes tag választása 3 évre és 15 igazgatósági póttag választása 1 évre; 2 felügyelőbizottsági rendes tag választása 3 évre és 6 felügyelőbizottsági póttag választása 1 évre.*
8. *Az egyes tagok által megszerezhető üzletrészek számának a megállapitása.*
9. *Jelentés a folytatólag birtokba vett földterületről.*
10. *Jelentés a felépitett kertészlak és irodahelyiségről.*
11. *Jelentés a kertgazdaság üzembehelyezéséről.*
12. *A vizművek létesitésének ügye.*
13. *A parcellák telekkönyvezési ügye.*
14. *Az épitési kölcsön ügye.*
15. *Egyéb inditványok.*

AZ IGAZGATÓSÁG ÉVI JELENTÉSE.

Tisztelt Közgyűlés!

Alapszabályaink 16. §-ának rendelkezései folytán hivtuk egybe a „Pestszentlőrinci Kertotthon Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesitő Szövetkezet" bej. cégnek második rendes évi közgyűlését, hogy az 1926. évi működésünkről és annak eredményéről beszámoljunk.

Erre vonatkozó jelentésünket a zárszámadás és a felügyelőbizottság jelentése kapcsán a következőkben van szerencsénk előterjeszteni.

Szövetkezetünk igazgatósága részéről a tárgyalt üzleti évben megtörténtek mindazok az intézkedések, amelyek a magunk elé kitüzött cél: a kertváros létesitésének mielőbbi megvalósitása érdekében szükségesek voltak és amelyek, az adott gazdasági viszonyok és tagjaink érdekeinek figyelembe vételével, megvalósithatók voltak.

Az 1926-ik évben folytatólag birtokba vettünk 85 holdnyi te-

Budapest, 1927. szeptember 8. 5. szám.

KERTOTTHON

A „PESTSZENTLŐRINCI KERTOTTHON HÁZÉPÍTŐ, FOGYASZTÁSI, TERMELŐ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ SZÖVETKEZET" ÉS A „KÖZTISZTVISELŐK KERTGAZDASÁGI OTTHONA — PESTSZENTLŐRINC" EGYESÜLET HIVATALOS ÉRTESITŐJE.

Központi iroda ezidőszerint: Budapest, II., Fő-utca 7. sz. I. emelet 6. Hivatalos órák: hétköznapokon d. u. 4—6-ig. Telefon: Teréz 123—01.

Felhívás szövetkezetünk tagjaihoz.

Szövetkezetünk igazgatóságához a közelmult napokban az alábbi építési kölcsönajánlat érkezett, melyet szószerint leközölve, t. tagjaink szives tudomására hozunk:

ÁTRIUM ÉPITŐ R. T.

SOMOGYI LÁSZLÓ ÉS STURM KÁROLY

(épitőmesterek)

BUDAPEST, VII., KORONG-UTCA 4—6.

Telefon: J. 438—35.

R/NI.

Pestszentlőrinci Kertotthon Házépitő Szövetkezet Tekintetes Igazgatóságának Budapesten.

Hivatkozással Kacsanovszky őméltóságával, valamint Seehorsch igazgató úrral folytatott személyes megbeszélésünkre, vagyunk bátrak ajánlatunkat Tielenbäck József műépitész úr tervei alapján a következőkben megadni:

Ajánlatot teszünk a Tek. Szövetkezet Központi Értesitőjében közzétett, Tielenbäck műépitész úr műleirása alapján a nekünk átadott tervek A, B, C és D tipusú épületeire.

Az épületek a legmasszivabb kivitelben vannak kalkulálva. Mindenütt a legkitünőbb anyagok felhasználását vettük figyelembe, természetesen elsőrangú munkával.

Az A tipusú épület vállalati összege 19.264 P, a B tipusú épület vállalati összege 16.060 P, a C tipusú épület vállalati összege 17.000 P, a D tipusú épület vállalati összege pedig 24.712 P.

Az épittetni szándékozóktól semminő cimen és semmilyen formában költségmegtérítést vagy dijazást nem igényelünk, minden felvilágositást a szövetkezet tagjai részére a legnagyobb készséggel megadunk és kötelezőleg kijelentjük, hogy addig, amig az épület teljesen befejezve, illetőleg tulajdonosnak átadva nem lesz, az épittetőtől semmi néven nevezendő összegeket fel nem veszünk.

Az épitkezés lebonyolitását a következőképen óhajtjuk:

Garantáljuk, hogy a vállalati összeg cca 80%-át minden egyes esetben folyósittatjuk 10 éves kölcsön formájában és jelenleg évi 7%-os kamatozás mellett. Ezen kölcsön-összeg prolongálható és minden stornodij nélkül kivánsághoz képest konvertálható is.

A végleges szerződés megkötésekor, vagyis az épitkezés megkezdésekor cca 80%-on felül szükséges összeg az általunk megnevezett elsőrangú pénzintézet pénztárában teendő le az épittető nevén vezetett folyószámlára. E felett az összeg felett nekünk semminő rendelkezési jogunk nincs, mindaddig, mig az épületet teljesen készen, kulcsokkal együtt át nem adjuk. Tehát a fenti összeg letétbe helyezése csupán biztositékul szolgál.

Akkor, mikor fenti ajánlatunkat tisztelettel a tek. Igazgatóságnak benyújtjuk, kijelentjük, hogy szemünk előtt nem csupán a vállalkozói cél lebeg, hanem az a gondolat is, hogy a szövetkezet tagjai részére, akik szeretett hazánk boldogulásáért egész életüket áldozzák, barátságos, meghitt és meleg otthont nyujthassunk, hogy napi fárasztó munkájuk után kényelmes otthonukban találják meg nyugalmukat.

Reméljük, hogy ezen ajánlatunk folytán a tek. Igazgatóság által kitűzött célt sikerülni fog elérnünk és kérjük, megtisztelő bizalmukkal bennünket kitüntetni sziveskedjenek.

Kiváló tisztelettel:

Átrium Épitő Részvénytársaság

SOMOGYI és STURM

(épitőmesterek)

***Somogyi** s. k. **Sturm** s. k.*

Szövetkezetünk vezetősége ezt az ajánlatot f. évi szeptember hó 1-én az ajánlattevők és szakértőink (köztük Fischer József kir tanácsos, műépitész úr) bevonásával részleteiben is behatóan megtárgyalta és ugyanakkor felhívta az ajánlattevőket, hogy az egyik épülettipusra (B) szeptember 3-ig részletesen kidolgozott, rendes költségvetést mutassanak be, mert az ajánlatban közölt vállalati átalányösz-

javasolta a megváltás elrendelését. A község képviselőtestületétől távol áll az a szándék, hogy a kertváros létesítése elé legkisebb akadályt is gördítsen, azonban jól felfogott érdekében legalább a lehetőségek határain belül kötelességszerűen el kell hárítani azt a veszélyt, hogy a kertváros létesítéséből származó aránytalan közigazgatási terhek kizárólag a község régi adófizető közönségére háruljanak. […] *Az OFB-végzése a község érdekeit sok vonatkozásban sérti."*[27] Az OFB azonban kitart amellett, hogy ebben a kérdésben az ő hatáskörébe tartozik a döntés.

1926

1926 február 29-én *„…a már kifizetett földterületen természetben kiadtuk a házhelyeket tulajdonosaiknak"* – örvend Haraszti.[28] A község kéri, hogy a szövetkezetnek igazat adó 43326/1925. sz. OFB-végzést az OFB elnöki tanácsa tárgyallja. **1926. július 31-én** azonban a vármegye tiszti főügyésze közli Pestszentlőrinc elöljáróságával, hogy *„…a községre nézve az előterjesztés nem járt eredménnyel. Az elnöki tanács a 43326/1925. sz. OFB-végzést teljes egészében fenntartotta."*[29]

1926. szeptember 23. – A főszolgabíró a helyszíni szemle és a tárgyalás alapján a már építés alatt álló kertészlak kivitelezését – mely ellen a községi elöljáróság tiltakozott – helyben hagyja.[30]

1927

1927. február 10. – Megjelenik a szövetkezet/egyesület *Kertotthon* című hivatalos értesítője, egyben helyi újságja (címe a későbbiekben kétszer is változik).

Az értesítők segítségével jól követhetnénk a Kertváros eseményeit, sajnos azonban sok szám hiányzik. A Kertváros történetének megismeréséhez a továbbiakban főként mégis erre az értesítőre támaszkodhatunk.

Az első, 1927/1. szám beköszöntőjében elsőként Kacsanovszky József egyesületi elnök szólítja meg az olvasót: *„Az egy-két rövid óra, amikor közgyűléseinken találkozunk, vagy amikor igazgatósági, választmányi vagy bizottsági üléseinken egynéhányan a teendőket megbeszéljük, korántsem elegendő ahhoz, hogy mindnyájunk lelkében az együvé tartozásnak és az egyet akarásnak azt a mélyebb, közös érzését kifejlessze és megerősítse.* […] *A mi esetünkben valószínűleg ennek az állandó benső kapcsolatnak a hiánya okozza azt az egyébként teljesen indokolatlan elernyedést és elkedvetlenedést, amely tagjaink közül máris többeket hatalmába kerített. Ez okozza azt is, hogy egész akciónk kifelé és a nem tájékozottak előtt talán céltalannak és reménytelennek, úgyszólván lassú haldoklásnak látszik! Hogy ezt a látszatot eloszlassuk és bebizonyítsuk, hogy terveink megvalósulása egyenes és biztos úton halad a kitűzött cél felé: Egy tájékoztató Értesítő kiadását határoztuk el. Ennek első számát ezennel t. tagjaink kezébe letesszük."* Úgy látszik tehát, a kezdeti lelkesedés néha megtorpant, ezen akartak a tájékoztatással segíteni.

---

[27] BFL V.473.c.536. k.d.

[28] Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros 1936/3. sz.

[29] BFL V.473.c.536. k.d.I

[30] BFL V.473.c.536. k.d.

A kiadványból világosan kitűnik, hogy két szervezet működött szorosan együtt: a **Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona – Pestszentlőrinc Egyesület és a Pestszentlőrinc Kertotthon Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesítő Szövetkezet**. A szövetkezet mint bejegyzett cég intézi a pénzügyi, gazdasági, üzleti, vagyonkezelési, építkezési tevékenységet, az egyesület feladata a telekügyek elintézése, minthogy házhelyet csak egyesületi tag kaphat. (Az OFB megengedte ugyan, hogy a tagok kérelmére a parcella családtag nevére is telekkönyvezhető lehessen.)
Az értesítő ismerteti a szövetkezet és az egyesület szerveit és azok tagjait.

Megtudjuk a parcellák pontos vételárát: 600 négyszögöles 1026 pengő, 400 négyszögöles 684 pengő, 300 négyszögöles 513 pengő. A tagok sorshúzás útján jutottak a parcellájukhoz. A közművek, elsősorban a vízművek létesítéséhez minden telekvásárlónak legalább két üzletrészt kellett jegyezni összesen 544 pengő értékben. A vételárat 12, az üzletrészek árát 20 havi részletben lehetett megfizetni. Sürgető volt a mielőbbi befizetések elérése, hogy hozzákezdhessenek a vízellátás kiépítéséhez. Az építési kölcsönök felvételének körülményei javultak ugyan, de még nem voltak mindenki számára kielégítőek. *„Eltökélt szándékunk azonban, hogy az építkezést a folyó év tavaszán megkezdjük."* Ehhez meg kellett teremteni a vízellátást. A saját vízmű kiépítésével a Lange és Társa céget már megbízták.

Az utcák és terek kivételével a közterületek is a szövetkezet nevére telekkönyvezhetők, így 15 kat. hold terület jut a birtokukba. 100 négyszögöl területet viszont a BSzKRT kap meg, ahol a transzformátorház már fel is épült (ez biztosította az áramellátást).

Az 1. szám több háztípus-rajzot ajánl, amelyek közül választani lehet. Ezeket kérésre el is küldi az építkező tagoknak igen részletes műszaki leírással (pl. *„redőny lakószobákban Esslingeni gördülő faredőny"*). Természetesen az egyéni elképzelések is szabadon megvalósíthatók. Hogy a szövetkezet vezetősége itt mire gondol, azt a *Kertotthon* 2. számából tudjuk meg : *„Mindenki úgy építkezhetik, ahogyan azt egyéni ízlése és igényei megkívánják és ahogyan azt anyagi ereje megengedi."* A vezetőség viszont fenntartotta a jogot, hogy műszaki bizottságával elbírálja, hogy a tervek *„a telep egész képébe beleillenek-e."* Ugyanakkor azt is vizsgálták, hogy az építtetőnek megvan-e a megfelelő anyagi háttere elképzelései megvalósításához. Gondoskodásuk kiterjedt arra is, hogy felhívták a tagok figyelmét, a kész házhoz további toldalékok építhetők, de az ilyen jövőbeli terveiket vegyék figyelembe már a ház építésének kezdetekor, *„hogy később a hozzáépítéseknél zavarok ne álljanak elő."*

A szövetkezet gazdálkodási tevékenységét a kertészkedés jelentette. Bizottság alakult, hogy a szövetkezet saját területén, illetve egyes, a tulajdonosa által megműveletlen parcellákon kertészeti, gyümölcstermesztési munkálatokat végeztessen. *„A szövetkezet egyelőre korai konyhakerti növények és nemes Ananas-dinnye termelésére rendezkedik be. Ebből a célból nagyobb területeket már trágyáztatott és felszántatott. A szükséges melegágyakról gondoskodás történt. A kertészlak udvarán – kísérletképen – megkezdjük a baromfitenyésztést.* […] *Tervbe vettük a bolgárkertészet bevezetését is."* Ezekhez – de az építkezésekhez is – a telkeken ásott kutak biztosították a vizet. (Ilyen volt nagyapámék kertjében is, de jobbára a vödörben leengedett görögdinnye hűtésére szolgált.) A tervek inkább csak elképzelések maradtak, bár később a házak kertjeiben élénk zöldség- és gyümölcstermesztés folyt, de már „csak" a család ellátására. Már megépült a kertészlakás is, üzlethelységekkel, irodahelységekkel, a majdan felépítendő szövetkezeti székház (nem épült fel) feladatának ideiglenes ellátására is. A kertészház a mintakertészet déli végén található. A szövetkezet azon tagjainak a parcelláit, akik ezt kifejezetten kérték, bérbe adta és ebből bevétele volt.

1927. április 7. – Az alispáni véghatározat a községi határozatot hatálytalanítja, és a községet új határozathozatalra utasítja. Mint írja, a községnek a 213/1925. kgy. határozat elleni fellebbezését *„…felülbírálat alá vettük, melynek eredményeképpen a község képviselőtestületének sérelmezett határozatát feloldjuk és utasítjuk a községet, hogy az érdekelt szövetkezet vezetőségével tárgyalja meg az ügyet és az alábbiak figyelembevételével* [itt következik egy négyoldalas fejtegetés] *igyekezzék békés megegyezésre. Amennyiben ez elé nehézségek gördülnének, kérje fel az egyezkedési tárgyalás vezetésére és az új közgyűlésen való elnökségre a járás főszolgabíróját. Abban az estben, ha az ügy újból a bizottság elé kerülne, csatolja a község az iratokhoz az OFB-nek ez ügyben hozott ítéletét."*[31] A község és a szövetkezet közti „huzavona" tehát folytatódik.

1927. április 20. – Megjelenik a *Kertotthon* 1927/2. száma. Már az első számból idézett szövegből is kitűnik, hogy a kezdeti lendület sajnos megtört. Ezzel foglalkozik a 2. szám vezércikke: *„Kezdettől fogva következetesen és eltökélten hangoztattuk, hogy a nagy feladatunkat megoldjuk a magunk erejével – az illetékes magasabb fórumoktól csak megértést és szeretetet kérünk. Bíztunk önmagunkban és egymásban és ezért bíztunk a sikerben is."* Hét év elteltével szomorúan állapítja meg a cikk írója: *„A vállat vállhoz feszítve, kezet kézbe szorítva indult »tömeg« már a rövid úton is rendetlenül szakadozott menetté tagozódott. Sokan még mindig csak ott, az elindulásnál, a lelkes nekilendülésnél tartottak, anélkül, hogy a közös úton előre csak egy lépést is tettek volna, Sokan az egyetakarás külső mezében öltözötten, kényelmesen az útmenti pázsitra heveredtek le és ma is onnan nézik a többiek küszködését. Egyesek pedig megálltak az úton és visszafordultak* […] *mindezek sértik a saját tagtársaik érdekeit is, mert anyagi és erkölcsi kárt okoznak."*

Arról volt szó ugyanis, hogy voltak, akik nem fizették ki még a telkek árát, márpedig addig a telekkönyvezés, ebből fakadóan a házépítési kölcsön felvétele sem volt lehetséges. A megkívánt legalább két üzletrész (maximálisan ötöt lehetett, később ezt tízre emelték) megvételének elmaradása pedig a vízellátás megvalósítását hátráltatta, mert a már intenzíven megkezdett vízműépítést ebből kellett finanszírozni (a kútfúrás akkor már az 50 méternél járt). A parcellák árait oly kedvezően állapították meg, hogy a befizetések elmaradásának *„…csak bizonyos nemtörődömség és érthetetlen közöny lehet az oka, mert anyagi akadálya nem lehet.* […] *Komoly emberekről nem tudjuk feltételezni azt, hogy házat akarjanak építeni olyanok, akik még csak a házhely vételárával sem rendelkeznek."* A szövetkezet igazgatósága több területen tájékozódott a házépítésre vonatkozó kölcsönfelvétel lehetőségeiről, az állami kölcsönt is beleértve, melyről folyamatosan tájékoztatta a tagjait.

A bármilyen okból visszalépő tagnak azonnal kifizetik a befizetett telekvételárat vagy ennek részleteit, mihelyt ugyanazt a telket egy újonnan belépő tag átveszi. Hiába emelkedett azonban időközben a föld ára, a befizetett összeget valorizálva nem lehet visszakérni, mert a szövetkezet nem *„kaphat többet az új tagtól, mint amennyiben annak az ára bíróilag megállapítva van és pedig a mindenkori búzaértékben.* […] *A szövetkezet ennél többre soha és sehol sem kötelezte magát.* […] *A szövetkezet csupán egy közvetítő szerv a tagok és a földbirtokos, illetve a kincstár között, anélkül, hogy ebből bármi anyagi haszna is lenne.*[…] *Csak azok a telektulajdonosok telekkönyvezhetők, akik a telket teljesen kifizették. A ki nem fizetett telkek, amennyiben a vagyonváltsági területre esnek, továbbra is a kincstár nevén maradnak. Ezekért tehát a kincstárnak haszonbért kellene fizetnünk. Természetes, hogy a haszonbérrel az illető parcellák vételárával hátralékos tagjaink számláit meg fogjuk terhelni."*

[31] BFL V.473.c.536. k.d.

A Halomi úton túl levő, még kiosztás elött álló 50 kat. hold területet a szövetkezet bérbe adta.

1927. június 19. – II. évi rendes közgyűlés A közgyűlés teljes jegyzőkönyvét a *Kertotthon* 1927/3. június 30-i száma közli. (Mint minden rendes közgyűlés, ez is jelentésekkel, zárszámadással, a mérleg ismertetésével, vezetőségi választásokkal, esetleges alapszabály módosításokkal kezdődik, a napirendi pontok tárgyalását határozathozatalok zárják. Valamennyi közgyűlés tárgyalásánál az egyes napirendi pontokból kiemeltem néhány érdekes, a kertváros jövőjét meghatározó tényezőt, nem említve olyasmit, ami fontos ugyan, de amiről máshol már szó volt, vagy még szó lesz.)

„9. Jelentés a folytatólag birtokbavett földterületről."

Megtudhatjuk, hogy a tagok egy része abban a hiedelemben él, hogy *„…a részükre megítélt parcellát szabad kézből eladhatják. Ez a vélelem téves, mert az OFB által megítélt házhely 10 évig nem idegeníthető el, és reá 5 éven belül* (1931-ig) *épületet kell emelni."* A parcella visszaadható volt, kivételes esetben eladni csak akkor lehetett, ha már ház épült a telken. Gondot okoz, hogy egyes parcellákat a tulajdonosok nem gondozzák, hanem parlagon hevertetik, és a gyomosodás a művelt területeken is kárt okoz. Az igazgatóság a tulajdonosok segítségére sietve, igyekszik megszervezni a telkek bekerítését, de ezt kötelezővé nem teheti.

„11. Jelentés a kertgazdaság üzembehelyezéséről"

A szervezett közösségi élet megteremtésének jó példája. 36 holdon megkezdődött a termelés, közte a *„mintakertészet részére fenntartott"* területen. *„Kertészetünk célja egyrészt a rendelkezésre álló terület okszerű kihasználása, másrészt pedig később a tagoknak vetőmaggal, palántákkal, gyümölcs- és díszfákkal való ellátása, tagjainak pedig szaktanácsokkal áll rendelkezésére."* A tervezett éves bevételt 22 923 pengőben remélik, a legtöbb bevételt a dinnyétől és a takarmánykukoricától várják, 6-6 ezer pengőt, míg a legkevesebbet a sóskától, 9 pengőt. Az alapos részletezésre mutat: *„a gazdaságban van: 1 kakas, 14 tyúk és 28 csirke."*

„12. A vízművek létesítésének ügye."

Az örökös és valóban központi probléma. A kertvárosiak előrelátására vall, hogy igyekeztek a vizellátást mielőbb saját vizművükkel megoldani. *„Már a múlt évi közgyűlés a közös vízmű létesítése mellett foglalt állást és felhatalmazta az igazgatóságot, hogy az önálló vízmű létesítéséhez szükséges intézkedéseket tegye meg, mert a Pestszentlőrinc községgel tervezett közös vízmű létesítése nem gazdaságos, a székesfővárosi vízművekkel való tárgyalások pedig eredménytelenek maradtak."*[32]

A munkálatok **1927. március 1-jén** elkezdődtek. A fúrók 159 és 171 méter közt vizet tartalmazó rétegre akadtak, de ezt a réteget egy nagyon finom szemcséjű, szürke kvarchomok alkotja, ahonnan vizet kiemelni nem célszerű (különleges vízszűrő-berendezést igényel, üregesedik, a felső réteg beomlik stb.), a fúrást tehát folytatni kellett. 1927. június 12-én 246-251 méter között vizet tároló nagy szemcséjű, kvarchomokrétegre találtak. Az egyelőre 115 holdat vízzel ellátó rendszer előrelátható költsége 550 000 pengő. *„A kútfúrás költségeit a múlt évi közgyűlésen nyert felhatalmazás alapján a tagok által befizetett üzletrészekből fizettük ki."* A 220 holdon 700 taggal számolva *„egy-egy tagra három üzletrész jegyzése válnék szükségessé."* Ha erre a tagok nem vállalkoznak, saját parcellájukon kell kutat ásatniuk, ami sokkal költségesebb és a befektetés soha nem térül meg, míg *„…a befizetett üzletrészeik után állandó jövedelemben (osztalék) lesz részük."*

[32] Pestszentlőrinc nagy részén ekkor még nincs vízvezeték, ezért ez a kérdés folyamatosan napirenden volt. (szerk.)

„13. A parcellák telekkönyvezési ügye

A telekkönyvezésnek az volt az akadálya eddig, hogy az OFB a Szemere-birtokból igénybe veendő földterületre vonatkozólag csak 1926. évi december hó 23-án hozta meg az utolsó végzését és annak végrehajtása csak folyó évi április hónapban történt meg." Lassította a telekkönyvezést, hogy mások is kaptak házhelyet a Szemere-birtokból, noha nem a köztisztviselőknek szánt területen. Az igazgatóság ígéretet kapott, hogy most már soron kívül fogják az ügyüket elintézni.

„14. Az építési kölcsön ügye"

A tagok a házépítéshez kölcsönök felvételére szorultak, de az adott gazdasági viszonyok között ezt nem volt könnyű megszerezni. Az igazgatóság a magánpénztáraknál is érdeklődött, és állami kölcsönre is kapott ígéretet a népjóléti minisztertől. A kölcsönfelvételi viszonyokról folyamatosan tájékoztatta a tagokat, felmérve egyúttal azok anyagi lehetőségeit is.

A közgyűlésen hozzászóló Barkó István szerint *„…az igazgatóság nem is veheti rossz néven a tagok türelmetlenségét, mert hiszen a tagok nagy része ma is barakkokban és egészségtelen lakásokban lakik."* Barkó tanító úr joggal hivatkozhatott erre, mert a menekültek számára kialakított Állami Lakótelepen lakott, ami – a hiedelemmel ellentétben – nem volt ugyan nyomornegyed, de nem is nyújtott elvárható lakókörülményeket.

1927. június 12., ill. 30. – A *Kertotthon* 1927/3. és 4. száma: A közcélra fenntartott területből az egyesület 900 négyszögölt a Magyar Cserkész Szövetségnek engedett át, 3000 négyszögölt gimnáziumi épület céljára a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak ajánlott fel.

1927. szeptember 8. – A *Kertotthon* 1927/5. száma: **1927. augusztus 31-én** a bizottság átvette a vízmű kész kútját. *„A már előbb megejtett próbaszivattyúzás óránként 35 köbméter vízbőséget eredményezett, amely mennyiség a szakértők megállapítása szerint még fokozható is."* Az állami bakteriológiai intézet a víz minőségét kifogástalannak találta.

Az OFB észrevételei nyomán a szövetkezet a jövőben megművel minden beépítetlen parcellát, melynek művelését a tulajdonos nem vállalja.

1927. november 10-én született ugyan egy megegyezési javaslat a szövetkezet és a községi elöljáróság között a képviselő-testület 213/1925. számú, a parcellázási tervezetre vonatkozó véghatározatát illetően, megállapodás azonban még egy év múlva sincs.

1928

1928. június 24. – III. évi rendes közgyűlés. A közgyűlés teljes jegyzőkönyvét közli a *Kertotthon* 1928/2. július 12-i száma. A napirendi pontok közül néhány fontossággal bír témánk szempontjából:

„6. A közművek költségeinek elszámolása; a költségek megosztása."

Az előzőekben már láttuk, hogy a kertváros a befizetett üzletrészeket kívánta felhasználni a közművek egy részének létesítéséhez. Minthogy azonban az egyesületi tagnak nem volt kötelező a szövetkezetbe is belépnie, vagyis üzletrészt vásárolnia, továbbá a szövetkezeti tagok nem egyenlő számú üzletrészt jegyeztek, a házhelytulajdonosok nem egyenlő arányban vettek volna részt a terhek viselésében. *„A tagoknak ez az egyenlőtlen megterhelése nem méltányos, de nem is igazságos."* A helyes megoldást az

OFB 1927. július 21-én hozott végzése nyújthatta, mely szerint *„…a telep közműveinek létesítéséért járó ellenérték az egyes házhelyhez jutottaknak átadott házhely árához hozzászámítható vagy más módon vethető ki az érdekeltekre.”* Az igazgatóság amellett döntött, hogy a költségeket a vételárhoz számítja hozzá. Ez annál inkább is megoldható volt, mert időközben az adott fölterület „megváltott” minősítésből „vagyonváltságföld” minősítésbe ment át, melynek ára lényegesen alacsonyabb volt, mint a megváltotté, így a befizetett vételáraknak ez a különbözeti része a közművek költségfedezetére máris használható. Az igazgatóság célszerűnek látta, hogy a közköltségeket is (állami- és községi adók, újság, utcák fásítása stb.) *„a parcellák nagyságához mérten, aránylagosan, a vételárhoz hozzászámítsuk”* , mindaddig, amíg az állami és egyéb közadók egyénenkénti előírása meg nem történik. A vételárak így túlzottan nem emelkedtek.

„7. Vízművek létesítésének ügye.”

A befejezett kútfúrás tervezett költségét, 55 000 pengőt, 274 pengő 97 fillérrel túllépték ugyan, de a kút elkészült. Ebből az összegből tavaly már kifizettek 47 000 pengőt, amint az az előző évi közgyűlési beszámolóból kiderült. A vízmű teljes kiépítésének előrelátható költsége (hátra van még a gépház, a vezetékek, a víztorony stb.) 550 000 pengő a kúttal együtt. *„Minthogy ezt az óriási összeget az igazgatóság előteremteni nem tudja, oly megoldási lehetőséget keresett, amely a költségeket egyrészt redukálja, másrészt pedig megosztja. E célból tárgyalásokat folytattunk a Ganz-Danubius Gépgyári alkalmazottak csoportjával, - amelynek területe a mi területünkkel közvetlenül határos – közös vízmű létesítése érdekében.* […] *Mindkét igazgatóság oly értelmű határozatot hozott, hogy ha a kérdést részleteiben is letárgyalta, saját rendkívüli közgyűlésük elé terjesztik.”* (Az ekkor kiépülő Ganzkertvárosról van szó, mely a Királyhágó úton közvetlenül határos volt a Szent Imre-kertvárossal, és ami 1945-ig Vecséshez tartozott.)

„8. A parcellák telekkönyvezési ügye.”

Továbbra sem rendeződik ez a kérdés: *„Még 1925. évi január havában fizettük ki parcelláink vételárát, mégpedig a pénzügyminisztériumnak külön engedélye alapján a Magyar Földhitelintézetnél a kincstár számlájára és a mai napig sem sikerült elérnünk azt, hogy az egyes parcellák tagjaink nevére telekkönyveztessenek.* […] *Vagyonváltságföld vételára címén a Magyar Földhitelintézetnél befizettünk (pengőértékben):*

1925. január 31-én (vagyon váltság)	*60 000.-- P*
1925. április 30-án (vagyon váltság)	*3 459.76 P*
1924. október 3-án Szemerének	*22 982.40 P*
1925. október 3-án Szemerének	*48 048. -- P”*

„9. Építkezési lehetőség; építkezési kölcsön ügye.”

Az eredeti elképzelés szerint, különféle lekötések mellett, a telektulajdonosok arra számítottak, hogy a családi ház építéséhez 100 százalékos kölcsönt szerezhetnek. A kölcsönajánlatok vizsgálatánál azonban kiderült, hogy erről kár álmodozni. *„A helyzet ma az, hogy amortizációs építési kölcsön az építkezési költségek 40, legfeljebb azonban 60%-a erejéig csakis külföldi valutában kapható. Pengő értékben a pénzintézetek csakis folyószámlakölcsönt folyósítanak, a Lakásépítő Állandó Bizottság (LÁB) pedig ugyancsak az építkezési költség 50-60%-a erejéig 10 év alatt törlesztendő 7%-os építkezési kölcsönt engedélyez.”* Az igazgatóság továbbra is felajánlja a segítségét az említett kölcsönök megszerzéséhez.

„10. A Magyar Cserkész Szövetség telkének kiegészítése.”

A szövetkezet a közcélokra fenntartott területéből (ez összesen 14 kat. hold volt, ebből az OFB 4000 négyszögöl területet amúgy is különféle mozgalmi célú intézetek számára

jelölt ki) tavaly 900, most további 1100 négyszögöl területet átengedett a cserkészeknek egy cserkészház felépítésére. Barkó István ezt nehezményezte, mondván *„megfontolandó, hogy lehetünk-e nagylelkű adományozók."* Seehorsch ügyvezető igazgató válasza: *„Még ha el is tekintenénk a hazafias, nemzeti és erkölcsi indokoktól, a szövetkezet elsőrendű érdeke, hogy a tervezett nevelőintézetnek szép, monumentális, emeletes épülete* (végül nem lett emeletes) *a főtér egyik oldalán, minél előbb felépüljön."* A tagok építési kedvének fokozásával is érvelt. A közgyűlés elfogadta.

1928. július 12. – A *Kertotthon* 1928/2. számának (Az 1928. évből csak ez az egy szám volt megtalálható, az 1., 3., 4., 5. hiányzik.) további örömteli bejelentése:***„Felépült településünkön az első ház.*** *Őszinte örömmel közöljük tagtársainkkal, hogy kertvárosunk területén az első lakóház felépült és abba annak tulajdonosa, Szeifert Ferenc tagtársunk már be is költözött. Nem minden irigykedés nélkül állapítjuk meg ezt a nevezetes tényt, egyben azonban a legmelegebb szerencsekívánatokkal és őszinte, tagtársi szeretettel köszöntjük bátor és erős akaratú úttörőnket az ő szerény, de neki bizonyára nagyon kedves, saját kis otthonában! Előttünk is ismeretes nehéz küszködése és erőfeszítése után szívből kívánjuk neki, hogy kicsiny hajlékában állandó lakótársul szegődjék melléje a megelégedés és a boldogság… Megszívlelendő útmutatását és példaadását értesülésünk szerint máris több tagtársunk követni készül s így, reméljük, hogy kedves Szeifert tagtársunk nem sokáig marad szomszéd nélkül."* (Szerepel a név Seifertként is, később pedig Selmeciként.)

1928. október 8-án az OFB a szövetkezeti tagokat megrázó váratlan döntést hoz. Ahogy Haraszti Sándor a Kertváros történetét áttekintő későbbi cikkében értelmezi: *„Egy téves értelmű feljelentés alapján az OFB 1928. október 8-án kelt ítéletében szövetkezetünk meghallgatása nélkül úgy döntött, hogy 105 kat. holdat visszaad Szemere István földbirtokosnak s a már kiosztott 115 kat. hold földre bírói vizsgálatot rendelt el."*[33] Az OFB 27652/1928. számú ítéletéről van szó.

Hogy a kép teljes legyen, járjuk körbe most kicsit ezt az eseményt, aztán majd visszatérünk a történések időrendi felsorolásához.

A köztisztviselők egyesülete/szövetkezete érthetően megbántva érzi magát, mert a kapott földterület felét vissza kell adniuk Szemere Istvánnak, arról azonban hallgatnak, hogy mik is voltak ennek az előzményei. Nem hangzik el egy név, pedig kellene, éspedig Pestszentlőrinc főjegyzőjének, Kuszenda Lajosnak a neve. A parasztcsaládból származó, pusztán csak jegyzői tanfolyamot végzett Kuszenda aljegyzői posztról indulva, néhány év elmúltával, 1911-ben már Pestszentlőrinc község főjegyzője. Anyagilag is szépen gyarapodott, hamarosan villája lett a község villanegyedében.[34] Amint az már lenni szokott az ilyen sikeres embereknél, hamarosan ellenfelei is gyarapodtak, és igen kemény támadások érték.

A panaszosok közt ott szerepel a köztisztviselők egyesülete/szövetkezete is. A panaszt a vármegye alispánja elutasítja. 1929. október 12-én ugyan egyezség jön létre az szövetkezet és Szemere István között, de Kuszenda elleni panaszából (alább megtudjuk, mi volt ez) a szövetkezet nem enged, és fellebbezéssel él. 1930. április 10-én másodfokon a vármegye közigazgatási bizottsága ezt is elutasítja. Az elutasítás ellen a makacs panaszosok felülvizsgálati kérelemmel élnek. A vármegye ennek végül is helyt adott, Kuszendát

[33] Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros 1936/3.

[34] A villanegyed ma a Lónyaytelep. Bővebben személyéről és karrierjéről lásd: Téglás Tivadar: Kuszenda Lajos emlékezete. In: Kispesti Krónika 2005/1.

megbízásából felfüggesztik, és 1931 áprilisában megindul a fegyelmi vizsgálat. A fegyelmi ügy Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának 1932. április 30-án kelt Véghatározatával fejeződik be. Az irat megtalálható Budapest Főváros Levéltárában.[35]

A Véghatározat felsorolja a Kuszenda ellen emelt mind a 33 vádat, köztük azt a négyet is, amiket az egyesület/szövetkezet emelt a főjegyző ellen. Megtudhatjuk, hogy *„…a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona Pestszentlőrinc Egyesület, illetve a Pestszentlőrinci Kertotthon, Házépítő, Fogyasztási Termelő és Értékesítő Szövetkezet panasza folytán emelt vádak a következők:*

1) Pestszentlőrinc község elöljárósága Kuszenda Lajos községi vezető jegyző aláírásával 1928. október 6-án, 1928. szeptember 18-án és 1928. október 6-án három rendbeli községi bizonyítványt szolgáltatott ki, amely bizonyítványoknak tényállásai a valóságnak nem felelnek meg, így tehát a szóbanforgó köziratok tartalmilag valótlanok.

2) Ezek a bizonyítványok hiányosak és a község elöljárósága által ismert olyan adatok, amelyek a tényállás megvilágítására alkalmasak lettek volna, célzatosan el lettek hallgatva.

3) A bizonyítványok kiállításánál Kuszenda Lajos vezető jegyző hatáskörét, illetve illetőségét túllépte, mert olyan tényekre nézve adta ki a bizonyítványokat, amelyek a községi helyhatósági bizonyítványokban nem igazolhatók, és mert nem az igazgatása alatt levő község területén előforduló tényekre vonatkozólag állíttattak ki a bizonyítványok.

4) A Köztisztviselők Kertvárosa területén előfordult építkezések ügyében Kuszenda Lajos késedelmesen és szabálytalanul járt el és a szövetkezet egyik tagját a már felépített épület lebontásával fenyegette meg."

A vádakra vonatkozólag viszont a vizsgálat megállapítja:

„…ad 1/A/ Az 1928. évi október 6-án kiállított első számú bizonyítványban foglalt tényállások lényege az, hogy az OFB 1923. június 4-én kelt 429/1923 számú ítéletével a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona egyesületbe tömörült tagok részére házhelyek céljára juttatott ingatlanokból a bizonyítványban részletesen felsorolt házhelyeket, amelyek egyeseknek nem adatott birtokba, mint összefüggő egységes területet a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona mezőgazdasági célokra adta haszonbérletbe, ezen egységes haszonbérleten kívül az egyesületi tagok a nekik juttatott házhelyek legnagyobb részét szintén haszonbérlet útján mezőgazdasági műveléssel hasznosítják és hogy az egyesületnek juttatott sporttelep évek óta hasonlóképpen mezőgazdasági művelés alatt áll."

Valóban köttetett írásbeli szerződés a haszonbérlők és az egyesület között. A mérlegelendő ténykérdés az, hogy az OFB *„…ítéletével juttatott házhelyek a földbirtoktörvény rendelkezései értelmében azt a célt szolgálják-e, amelyek kielégítésére azokat az OFB juttatta, hogy t.i. a juttatottak azon családi otthonaikat felépítették-e, illetve ilyen rendeltetésre használják-e vagy pedig ettől a rendeltetéstől eltérően mezőgazdasági haszonbérlet útján hasznosítják-e. A mezőgazdasági hasznosítás ténye a vizsgálat eredményeként kétségtelenül megállapítható."* (Valahogy az az érzésem, hogy a haszonbérletbe adásra a szövetkezet jóhiszeműen feljogosítva érezte magát.)

„B/ Az 1928. évi szeptember hó 18-án kiállított II. számú községi bizonyítványban az elöljáróság azt a körülményt igazolta, hogy az egyesület tagjai részére juttatott házhelyeken hány családi ház épült, továbbá, hogy a juttatott 220 hold ingatlanon a parcellázási vázrajz szerint kihasított utcák a természetben nem képeztettek ki és a közforgalomnak nem adattak át, végül, hogy a juttatottak a nekik juttatott házhe-

[35] BFL IV.402.b.

lyeket számos esetben másokra ruházták át és ilyen átruházások napirenden vannak."

1928. szeptember 18-án Balla Mihály községi bíró és Tildy Árpád községi mérnök kiszálltak a Kertvárosba, és felmérték, hogy a juttatottak közül kik építettek fel családi otthont.

„A fegyelmi vizsgálat idejében az utak kiképzése már megtörtént, de az utak a kérdéses bizonyítvány kiállítása idejében csak mérnökileg voltak kijelölve és a községi bizonyítványban helyesen értelmezett módon kiképezve nem voltak." Az utak kiképzését az útépítő cég valóban csak 1930-ban végezte el.

„A juttatott házhelyek átruházására vonatkozó tényállítás is megfelel a valóságnak, mert a fegyelmi vizsgálat megállapítása szerint az OFB-nek több rendbeli végzésével, a bizonyítvány kiállítása napjáig 150 esetben (!) *történt ilyen házhelyátruházás és az átruházásoknak ezen nagy száma a juttatottak számához képest gyakorinak tekintendő."* Ha mindez az OFB tudtával és igazolásával történt, miért volt ez az egyesület szemére vethető, kérdezhetnénk –, nem is történik itt hibáztatás, hanem csak tényként állapíttatik meg.

Végül kiderül, hogy mi volt az igazi ok, amiért a közel 104 (máshol 105) kat. hold területet visszaadják Szemere Istvánnak:

„A panaszt tevő egyesület Kuszenda Lajos ellen a panaszfeljelentést azért tette, mert ezen háromrendbeli községi bizonyítvány alapján az OFB 429/1923. számú ítéletében Szemere István földbirtokából az egyesület tagjai részére juttatott 220 kat. hold területből 104 holdat a 27652/1928. OFB számú ítéletével a megváltás alól mentesíttetett és azt Szemere Istvánnak visszaadta. A fegyelmi vizsgálat azonban megállapította, hogy az OFB végrehajtó szerve, a m. kir. Földművelésügyi Minisztérium gazdasági műszaki hivatala 4153/1928. szám alatt bizonylatot állított ki, mely szerint a szóban levő 104 kat. hold terület az egyes tisztviselőknek nem volt birtokába adható, mivel ezek az egyéni juttatottak hivatalos felhívás és az egyesület által kibocsájtott idézés dacára a birtokbaadáson nem jelentek meg. Megállapítható tehát, hogy a sérelmezett visszajuttatásnak inkább az utóbbi körülmény volt az alapja. Vagyis az a tény, hogy a megváltott területnek ez a visszajuttatott része nem volt kinek birtokába adható. […] *A visszajuttatásból származható jogsérelemről pedig annál kevésbé lehet szó, mert a Köztiszviselők Kertgazdasági Otthona Egyesület, illetve ennek helyébe lépő szövetkezet később – 1929. október 19-én – 27 000 négyszögöl területet, mint számára, illetve tagjai számára további feleslegessé vált területet Szemere Istvánnak önként visszaengedett. És az erre vonatkozó megállapodást az OFB 54.926/1929. számú ítéletével tudomásul is vette.*

A fentiek szerint tehát a vádnak ezen része nem nyert beigazolást, minthogy a községi bizonyítványban foglalt adatok a valóságnak megfelelnek."

ad 2/ Deutsch József fogházőr építése nem szerepelhetett a felépített családi házak közt, ugyanez vonatkozik a panaszban említett közkutakra is. Ilyen értelemben tehát a községi bizonyítványok hiányossággal és elhallgatással nem vádolhatók.

ad 3/ A vád, hogy *„…a község elöljárósága nem jogosult a község területén kívül ilyen nyomozásnak lefolytatására. De eljárásával megsértette a kizárólag köztisztviselőkből álló és a magasabb hivatali és közéleti előkelőségek által vezetett egyesület és szövetkezet tekintélyét is"* sem állja meg a helyét, mert az 1920 XXXVI. t.c. tárgyában kiadott 60.000/1921 F.M. rendelet szerint a helyhatósági bizonyítványok tekintetében a községi elöljáróság illetékességét és hatáskörét az ingatlan fekvése határozza meg. Kuszenda Lajos *„…tehát abban az esetben követett volna el fegyelmi vétséget, ha a kívánt községi bizonyítvány kiadását illetékességi vagy hatásköri kifogással megtagadta volna."*

ad 4/ Kuszenda Lajos nem vádolható késedelmes és szabálytalan eljárással az épít-

kezések ügyében. *„Seifert Ferenc kihallgatása alkalmával maga vallotta, hogy őt Kuszenda Lajos nem fenyegette meg azzal, hogy lakóházát le fogja bontatni, mert akkor – amikor építkezése ügyében hozzá fordult – lakóházának építését még meg sem kezdte."*

Mivel vádolható akkor Kuszenda Lajos? Azzal, hogy nem terjesztette fel az utakra, utcákra vonatkozó parcellázási engedélyt a járási főszolgabírónak, továbbá a *„…parcellázási engedélyt megadó képviselőtestületi határozat jogerőre emelkedése előtt a vázrajzra a jóváhagyási záradékot rávezette."* Jogilag tehát hibásan járt el, esetében azonban *„…rosszhiszeműségnek fennforgását nem lehet feltételezi, de hivatali kötelességének elmulasztása kétségtelenül fennforog"* – zárul a véghatározat.

A vádak sorra megdőltek Kuszenda ellen, pusztán fegyelmi vétséget követett el, ennek alapján *„200 pengő pénzbüntetéssel büntetem meg. Dr. Erdélyi s.k. alispán, 1932. április 30."*[36] Ezek után Kuszenda kérte nyugdíjazását, ami meg is történt.

Összefoglalva, az egyesület Kuszenda elleni panaszának alapját képező *„helyhatósági bizonyítványokban"* leírtak igaznak bizonyultak, a vádpontok viszont nem, így az egyesület nem tehetett mást, mint *„téves értelmű feljelentésre"* hivatkozva visszavonult, beletörődve a földterület felének – amire igazából nem is volt szüksége – elvesztésébe.

Hogy mire gondoljunk, amikor Haraszti Sándor *„téves értelmű feljelentésről"* beszélt, azt a *Kertotthon* 1928/3. és/4. számából tudhatnánk meg, de ezeket a számokat eddig nem sikerült sehol fellelni. A fentiekből arra lehet visszakövetkeztetni, hogy Szemere megvádolja a szövetkezetet, hogy a kapott területet nem az előírt feltételeknek és céloknak megfelelően használja. A szövetkezet szerint viszont *„itt tulajdonképpen egy, a Szemere-birtok és a szövetkezeti tagok között megindult gazdasági harcról van szó"*[37]

A *Kispest-Szentlőrinc* **1928. november 3-i** száma *„A szentlőrinci Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona területének javarészét a Földbirtokrendező Bíróság visszaítélte Szemere István földbirtokosnak"* címmel szenzációt sejtető írással számol be az eseményekről: *„Teltek, múltak az évek, a házak csak nem akartak felépülni, holott öt év volt kikötve az építkezés megkezdésére. Az építkezés céljára a vezetőség kölcsönt akart felvenni, azonban ez sehogy sem sikerült, a tagok is elkedvetlenedtek, a sok szép álomból semmi sem lett. Közben a vezetőség a földek egy részét haszonbérbe kiadta.*

Ebben a stádiumban érkezett le az OFB szenzációs ítélete, amely visszaadja a terület legnagyobb részét Szemerének. Megállapítja a bíróság, hogy a házak felépítésének határidejét nem tartották be. A vezetőség a rendeltetéstől eltérően a terület jó részét haszonbérbe kiadta. A bíróság elnöki tanácsa kimondta, hogy az egyesület a köztisztviselői jelleget elhagyta, a tagjai részére juttatott területeket ítéletellenesen, tehát jogosulatlanul hasznot hajtóan értékesíti és ezért kötelezi az egyesületet arra, hogy mindazt a haszonbért, amit éveken át beszedett Szemere Istvánnak térítse vissza." Az OFB a 27.652/1928. számú ítéletében tehát 105 kat. holdat visszaadott, és egyben elrendelte a meghagyott 115 kat. hold felülvizsgálatát is.

Az izgalmas történet részletesebb ismertetésénél kissé előre futottunk az időben. A szövetkezet rendkívüli közgyűlésén még egyszer szóba kerül majd.

1928. november 21-én a szövetkezet levelet küld a járási főszolgabíróhoz: *„…a magunk részéről nagy súlyt helyezünk arra, hogy a vármegye közigazgatási bizottságának*

[36] BFL IV.402.b.

[37] Kertotthon 1929. január 24.

8.612/1926. sz. véghatározata értelmében Pestszentlőrinc elöljáróságával mielőbb megállapodás jöjjön létre, mert hiszen ettől tétetett függővé az építési engedélyek kiadása, már pedig az építési engedélyek kiadásának függőben tartása megakasztja az építkezéseket.

A Szövetkezet igazgatósága a tapasztalatokon okulva, nem tartja célravezetőnek az ügyben a további szóbeli tárgyalásokat, mert az eddig két ízben is megtartott szóbeli tárgyalások folyamán létrejött elvi megállapodások nem voltak véglegezhetők, minthogy Pestszentlőrinc község elöljárása a Főszolgabíró Úrnak a tárgyalások folyamán adott ama utasításának, hogy a község kikötéseit most már precizírozza és azokat a Szövetkezet igazgatóságával 8 napon belül írásban közölje, a mai napig sem tett eleget, pedig azóta hónapok múltak el. A község kikötéseit pedig igazgatóságunknak, illetve a közgyűlésnek le kell tárgyalnia és a megállapodás csakis az ezek által meghozandó határozatok alapján jöhet létre."[38] Kérik, hogy a főszolgabíró sürgesse meg a községet.

1928. december 16. – Rendkívüli közgyűlés.[39]

A rendkívüli közgyűlés összehívására azért volt szükség, mert, amint azt az OFB 1928. október 8-án hozott 27.652/1928. számú ítélete kimondta, a tisztviselőknek juttatott földterület mintegy felét, közelebbről *„…részben vagyonváltságként átvett, részben megváltás útján megszerzett mintegy 105 kat. hold területű ingatlant az igénybevétel alól mentesítette és ennek a területnek Szemere István tulajdonába és birtokába való azonnali átadását elrendelte* (magyarán mondva ezt a földterületet visszaadta az eredeti földbirtokosnak)*, egyben a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona Pestszentlőrinc egyesület, illetve a Pestszentlőrinci Kertotthon, Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesítő Szövetkezet bejegyzett céget végrehajtás terhére arra kötelezte, hogy a felsorolt helyrajzi számok szerint megjelölt ingatlan részek általuk eddig beszedett összes haszonbéreit Szemere Istvánnak 30 nap alatt fizessék vissza"*, továbbá a terület másik felére is vizsgálatot rendelt el. (Az ítélet körülményeit fentebb részletesen megismerhettük.) A vizsgálat szerencsére nem hátráltatta a pénzügyminisztérium rég várt döntését, hogy a kérdéses közel 115 kat. holdon a mintegy 200 tag – akik már kifizették a vételösszeget – egyéni telekkönyvezése mihamarabb megtörténjen.

Érthető, hogy az OFB ítéletét a tagok hatalmas megdöbbenéssel fogadták, és az igazgatóság azonnal rendkívüli közgyűlést hívott össze.

Az igazgatóság szerint a vádak *„helyt nem állóak"*, és ezek kivizsgálására idő sem állt rendelkezésükre. A tagok felháborodása óriási, ezért mondja és kéri az elnök, hogy *„Nekünk kötelességünk szembefordulni az utunkba került eseményekkel,* […] *de ne legyen az az ugyancsak inkább gyengeséget, mint megfontoltságot és fegyelmezett akaratot és elszántságot eláruló indulatnak a kiáltó felcsattanása!"* A közgyűlés egy jogászokból álló bizottság felállításáról döntött, melynek feladata a szükséges jogi ellenlépések megtétele.

1929

1929. április 25-ére a főszolgabíró tárgyalásra hívja a feleket a községházára.

1929 májusában a főszolgabíró szorgalmazására a szövetkezet és a községi elöljáróság

[38] BFL V.473.c.536. k.d

[39] Kertotthon 1929. január 24. 1.sz.

képviselői több ízben találkoznak, hogy békés megállapodás jöjjön köztük létre, amit majd a szövetkezet tervezett május 25-i közgyűlése elfogadhat.

1929. május 18. – A *Kertotthon* 1929/3. száma: Az OFB 27.652/1928 számú ítéletben elrendelt vizsgálat (a 115 k. holdról van szó) lefolytatására dr. Sebestyén Ödön bírót bízzák meg, aki a házhelyet kapottakról egy részletes listát kér az egyesülettől. A lista elkészült, és szerencsére megvan, melyből pontos információkat kapunk a telektulajdonosokról, a számukra kijelölt parcellák helyéről.

Az igazgatóságnak a listához fűzött megjegyzéseiből kiderül az is, hogy a telekvételárat úgy állapították meg, hogy *„...tagjaink tekintet nélkül arra, hogy a házhelyük vagyonváltság vagy megváltás* (a két fogalom jelentését lásd 14. oldalon) *útján igénybevett területből hasítatott ki, négyszögölenként egyforma vételárat fizessenek. Ez az eljárás mutatkozott egyedül méltányosnak és igazságosnak, mert semmivel sem volt indokolható, sőt minden esetre nagy elégedetlenséget szült volna, hogy egyes házhelyhez jutottak, akiknek házhelye megváltás útján vétetett igénybe, négyszögölenként mintegy hétszer* (!) *nagyobb vételárat fizettek volna, mint a velük szomszédos házhely tulajdonosa, akinek házhelye vagyonváltság területből hasítatott ki."* (Időközben az illetékes pénzügyi hatóságok rendelkezése folytán a Szemere-birtok nagyobb területű vagyonváltságföld leadására köteleztetett)

További fontos megjegyzés: *„Az OFB elnöki tanácsa a rendelkezésre álló ítéletekből, végzésekből és határozatokból megállapíthatja, hogy a vizsgálat alatt álló területen nincsen egyetlen parcella sem, amely az OFB hozzájárulása nélkül jutott valakinek birtokába. Ez igazolja, hogy szabálytalan átruházás nem történt, így tehát téves az a megállapítás is, hogy a szövetkezet telkeket árusít"* (Szemere feljelentésének ez volt az egyik vádja).

Szól a beadvány Szemere István gyanús pénzügyi manővereiről is. Az igazgatóság az OFB 27.652/1928. számú ítéletével kapcsolatban már két panaszos beadvánnyal fordult az OFB elnöki tanácsához.

1929. május 25. – A szövetkezet IV. rendes évi közgyűlése.[40]

A közgyűlés egyhangúlag elfogadja a központi járási főszolgabíró által 8136/1929. sz. alatt felvett jegyzőkönyvben foglalt kikötéseket, de ahogyan azt már megszokhattuk, valami zavaró tényezőnek mindig kell jelentkeznie. Jelen esetben ez az OFB által elrendelt vizsgálat. *„A község és a szövetkezet között létrejött megállapodás természetesen csak akkor lép életbe és a szövetkezet tagjaira nézve csak akkor válik kötelezővé, ha az OFB a 27652/1928. sz. ítéletével elrendelt vizsgálatot végleg befejezte, a megmaradt 115 holdra vonatkozó minden korlátozását megszüntette és ha ezen területen ezután netán házhelyhez juttatandó egyének, az OFB határozatai szerint a szövetkezetbe való belépésre köteleztetnek és a budapest-vidéki pénzügyigazgatóság által megállapított vételáron felül a közművek költségeit a szövetkezet pénztárába befizetik, mert a szövetkezet a kötelékébe nem tartozó egyénekért semmiféle kötelezettséget nem vállalhat."* A régi tagoknak már elege van abból, hogy az ő pénzükön létrehozott közművet – a vízművet – mások a költségekben való osztozkodás nélkül élvezzék.

1929. június 3. – A község képviselő-testületének rendkívüli közgyűlése a megállapodásról nem tud tárgyalni, mert a szövetkezet részéről nem érkezett válasz.

Az alábbiakat a *Kertotthon* 1929/5., december 16-i számából tudhatjuk meg.

1929. június 22. – július 12. között zajlott az OFB ítéletével elrendelt részletes vizs-

[40] Kertotthon 1929/4.

gálat, mely során 246 tagot idéztek be és hallgattak meg. *„A vizsgálat utolsó napján a kiküldött bíró mindenek előtt megállapította, hogy szövetkezetünknél a házhelyek körül semmiféle árusítás vagy üzérkedés nem történt és hogy a vezetőség mindenben szabályszerűen, teljes önzetlenséggel és kellő gondoskodással járt el. Kijelentette, hogy a bíróság módját fogja ejteni, hogy a hozandó ítéletben az előbbi ítélet indoklása* (amely a vizsgálat megállapítása szerint is téves bizonylatokon alapult) *megfelelően módosítassék."*

Ezt követően a szövetkezet már megnyugodva és igazsága tudatában kezdhetett a Szemerével kötendő megegyezés létrehozásához. *„Ennek során azután sikerült olyan megoldási alapot és módot találni, amelyen a nagyobb és ismeretlen kockázat veszélyének elhárítása mellett, kisebb áldozat árán és a tagtársak érdekeinek és szerzett jogainak sérelme nélkül a helyzet megmenthetőnek bizonyult."*

Az egyezkedési tárgyaláson a szövetkezet képviseletét dr. Bernolák Nándor (jogász, az első Bethlen-kormányban népjóléti és munkaügyi miniszter, 1922-től ügyvéd és egyetemi magántanár)[41] díjmentesen vállalta.

„A tárgyalás és a megegyezés alapját a tényleges helyzet képezte. Nevezetesen az, hogy – miután az OFB elnöki tanácsa az eredetileg nekünk juttatott 220 k. holdnyi területből mintegy 106 k. holdat az igénybevétel alól véglegesen és a visszaszerzés lehetőségének teljes kizárásával mentesített és a volt tulajdonosnak visszaadott – szövetkezetünknek közcélokra természetszerűen nincsen már szüksége akkora közterületre, mint amennyit annak idején ezekre a célokra kért és kapott." Jó képet vágva a dolgokhoz, a szövetkezet feláldozta és visszaadta még a *„mintakertészet területét, amely az elgondolt célra a szerzett tapasztalatok szerint, a talaj rossz minősége miatt egyáltalán nem alkalmas és amely területsáv annak idején tulajdonképpen inkább csak azért hasíttatott ki, hogy tagtársaink lakóházai közvetlenül a temető mellé és a hullaházhoz ne kerüljenek."* Ezen kívül még kisebb területek kerültek vissza a Halmi út környékéről a Szemere-birtokhoz, de ez nem baj – állapították meg (gondolom) kicsit kesernyés szájízzel –, mert így az átengedett házhelyek tulajdonosai *„a telep főteréhez vagy az Üllői úthoz közelebb, tehát jobb fekvésű és értékesebb"* telkekhez jutottak. Voltak, akik így is ott maradtak a visszaadott területen, elsősorban természetesen azok, akiknek háza már ott felépült. A Kertváros számára így végül is mintegy 100 (pontosan 98) kat. hold maradt. (Nem is kellett volna több, mondták aztán így utólag.)

1929. október 12-én a szövetkezet és Szemere között az egyezség megkötetett. A nyolc pontból álló *Egyezség* teljes szövege a *Kertotthon* 1930. március 6-i számában olvasható. Az egyezség értelmében Szemere több mint 64 000 pengőt fizetett ki a szövetkezetnek a befizetett telekvételárak visszafizetése, a tulajdonába kerülő kertészház kifizetése, az eredetileg 220 holdra tervezett vízmű ráeső része, a telepített faiskola – *„a facsemeték fejlődése amúgy is bizonytalan"*, nyugtatta magát az igazgatóság – költségei stb. címén.

1929. október 14-én az OFB elnöki tanácsa a jóváhagyott *Egyezség* alapján meghozta a végleges „Ítéletet", mely tisztázta a szövetkezetet a vádaktól. Az igazgatóság közli a tagokkal, hogy a beinduló építkezésre és a telkek bekerítésére való tekintettel *„…a területnek további haszonbérbeadását beszünteti. Ezután már mindenki maga gondoskodjék a telkének megművelésére vagy hasznosítására."* **A telepen eddig 17 ház épült fel.** Ezek *„sejteni engedik, hogy az egész Kertváros, ha minden ház felépül, külső képében és elrendezésében is egy intelligens, úri osztály modern lakótelepének képét fogja mutat-*

[41] Minisztersége idején hozta létre a népjóléti és munkaügyi minisztérium Pestszentlőrincen az elcsatolt területekről menekülőknek az Állami Lakótelepet. (szerk.)

ni." Tanácsolja a további építtetőknek, hogy jobban járnak, ha 10-12 építtető összeáll, és ugyanazon vállalkozóval építtetik házukat.[42]

A villamosvonalat Vecsés határáig[43] meghosszabbították, a Kertvárost így négy megálló érintette, de a jövendő háborúskodások jelei máris mutatkoztak: *„Sajnos, hogy a viteldíj tekintetében szinte hihetetlenül antiszociális rendelkezés történt! Az t.i., hogy az eddigi végállomástól* (Szarvas csárda) *az új vonalrészre külön 10 filléres viteldíjat állapítottak meg, amely indokolatlan intézkedés érthető elkeseredést és felháborodást szült az összes érdekeltek körében. Reméljük, hogy ezt az intézkedést rövidesen hatályon kívül helyezik* (mint látni fogjuk, ez a remény nem valósult meg). *Szövetkezetünk egyébként csatlakozva a többi érdekeltekhez a maga részéről is külön kérvényt nyújtott be az illetékes fórumhoz a rendes, 24 filléres viteldíjnak az új vonalszakaszra való kiterjesztése iránt."*[44]

Az igazgatóság felhívja a tagok figyelmét, hogy három kérdést a továbbiakban ne tegyenek vita tárgyává, *„mert megindokolt és leszegezett álláspontjainkon változtatni nem áll módunkban":*

1) a megszerzett parcellák „átengedésére" vonatkozó kérések;
2) a közművek létesítésére rendelt költségek befizetési kötelezettsége;
3) a befizetett összegek valorizálásának kérése.[45]

1930

1930. február 9. – IV. rendes évi közgyűlés. A jegyzőkönyv a *Kertotthon* 1930/2. március 6-i számában jelent meg.

Dr. Strommer Lajos ügyvezető igazgatói tisztségéről lemondott, és helyébe ismét Seehorsch Józsefet választották meg.

Az igazgatóság jelentéséhez hozzászól Konok Tamás, aki abban „tört cserepeket" vél felfedezni és „kriptaszagot" érez, anélkül, hogy az igazgatóságot rosszhiszeműséggel kívánná meggyanúsítani.

Szerinte az első kifogásolható eset akkor történt, amikor a szövetkezet igazgatósága „börzetudósokra" hallgatva *„a szövetkezet pénzét a börzére vitte és játszott".* Ezeken a jóhiszeműen vett börzepapírokon az igazgatóság vesztett.

„A második tört cserép akkor keletkezett, amikor a Szemere-örökösök a szövetkezet igazgatóságát megvádolták, hogy az igénybevett telkekkel üzérkedik." A szövetkezet a kapott 220 kat. hold egy részét parcellázta, másik felét bérbe adta. *„A jóhiszeműséget nem vitatom* […]*, de a vége az volt, hogy az OFB a vádat igaznak találta és a többit* (a bérbe adott területet) *viszszaadta Szemerének és a szövetkezet egyességre kényszerült, hogy Szemere visszaadja a vételárat és levonja a haszonbért, amit a szövetkezet kapott. Szemere rossz cserét nem csinált. Ennek nincs más hibája, mint hogy a szövetkezet igazgatósága a tagok felhatalmazása nélkül spekulált. Különböző befektetéseket eszközölt, ez a vételártöbbletből került ki, pedig ebből közműveket kell létesíteni."* Mint sorolja, a kútfúrás folytatása megakadt, *„mert az erre szolgáló pénz másba lett fektetve"*, a kertészetben pedig tizenhatezer pengő veszett el.

---

[42] Kertotthon 1929. december 16. 5.sz

[43] Akkoriban ez a határ a mai Béke téren volt (szerk.)

[44] A másik érdekelt fél a szemeretelepi Szemere-parcellázás az Üllői út túloldalán. (szerk.)

[45] Kertotthon 1929. december 16. 5.sz.

A vádakra Seehorsch József felel:

1) A szövetkezet soha nem vásárolt értékpapírt, azt az egyesület vásárolta választmányi határozat alapján, melynek Konok Tamás is tagja volt. Az egyesület az értékpapírokon nem vesztett, hanem nyert, mely pénzen felszerelési tárgyakat (szőlőkarókat, kerítésoszlopokat) vett, amelyek ma is megvannak.

2) A második vádra idézi az OFB ítéletét: *„…a Szövetkezet az időnként megüresedett házhelyeket tényleg nem árusította, hanem csak jegyzékbe vette a házhelyekről történt lemondásokat és az azok újabb juttatása iránti kérelmeket* […] *minden esetben az Országos Földbirtokrendező Bíróság vette tudomásul és ugyancsak a bíróság juttatta házhelyhez az új kérelmezőket is."* A kertészlak építése a közgyűlés beleegyezésével történt. *„A tagoknak kiosztott házhelyek utáni haszonbér pedig a tagok számláján íratott jóvá.* […] *tény, hogy a kertgazdaság veszteséggel végződött, azonban ez a veszteség csak átmeneti, mindaddig, amíg a faiskola értékesíthető nem lesz,* […] *a nagy szárazság folytán az egész országban nem tudtak eredményes gazdálkodást folytatni, a mi talajunk pedig homokos…"*

Konok Tamás viszontválaszában megjegyzi, hogy az OFB ítéletének szövegében a *„nem üzérkedtek, csak a parcellázott területre vonatkozik."*

Minthogy a közgyűlésen pontos adatok nem voltak kéznél, az ügyvezető igazgató csak nagy vonásokban válaszolhatott. Azt ígérte, hogy Konok Tamás súlyos tévedéseire majd egy külön cikkben adják meg a választ. Ez a cikk is a március 6-i számban olvasható, erre az alábbiakban még visszatérünk. Most lássuk a megtárgyalt további napirendi pontok némelyikét:

„7. Pestszentlőrinc község kikötései…"

Az építési engedélyek kiadását a község feltételekhez (l. alább) kötötte. Ezeket az előző közgyűlés már megtárgyalta és döntését elküldte a község képviselő-testületének, amelyik azt 1929. augusztus 6-i rendkívüli közgyűlésén átnézte és elfogadta, egy lényeges eltéréssel, hogy az utak és járdák kiképzésére fordítandó összeg (101 883 pengő) letétbe helyezését kéri.

Mire vonatkoztak a község kikötései? Nem részletezve, csak egy-egy szóval:

1) vázrajz az utcatípusok profiljával;
2) kocsiutak kiképzése;
3) csapadékvizet elvezető árkok;
4) utcai fák;
5) községi mérnök költségelőirányzata;
6) a piactér, óvoda, elemi iskola területe a községnek telekkönyvi tulajdonába bocsátandó, mert *„erre törvényes rendelkezések köteleznek minket"*; továbbá, ha a vízvezetéki hálózat elkészül, arra 20 tűzcsap szerelendő, amennyiben nem, 5 db 1 méter belső átmérőjű közkút létesítendő. Megjegyzendő, a szövetkezet igazgatóságának amúgy is szándéka, hogy a közkutakat a vízhálózat elkészültétől függetlenül megásatja, hogy *„…ha valaki gazdálkodni vagy építkezni akar, és nem tud vagy nem akar kutat ásatni, innen vehessen vizet és a vállalkozó ne emelhesse vízhiány címén az építési költségeket."*

„A járdaburkolatok felületi kezelése abban áll, hogy az azokra terítendő lehengerelt kavicsanyagra egy folyékony anyag öntetik, ami által a kavicsanyag összeköttetik és a járdák sima felületű kiképzést nyernek." Az ehhez szükséges kavicsmennyiség felét az igazgatóság *„a szövetkezet tulajdonát képező területen történő kavicstermeléssel"* kívánja megszerezni, még ha ez területveszteséget is jelent. (Vajon hol akarták ezt a kavicsot kitermelni?)

„9. A közös vízmű kiépítésének ügye."

Bár vannak tagok, akik ellenzik, *„tagjaink többsége a vízmű megépítését kívánja."* Egyes újsághírek szerint a csepeli vízmű kiterjeszkedne Pestszentlőrinc községig, de ez elsőként a Kispesttel határos területen történne meg. A Kertváros belátható időn belül ebből nem juthatna vízhez, és a vízhálózat kiépítésének költsége akkor is a telektulajdonosokat terhelné. *„Az önálló vízmű létesítése a bemutatott előméretköltségvetés szerint mintegy 240 000-250 000 pengőbe kerül. Ennek fedezésére szolgálnak elsősorban a tagjaink által jegyzett üzletrészek. Készpénzben ez idő szerint, e célra rendelkezésre áll mintegy 90 000 pengő; a jegyzett, de még be nem fizetett üzletrészek mintegy 80 000 pengőt tesznek ki, a még hiányzó összeg pedig átmeneti kölcsön alakjában lenne lehetőleg a vállalkozó cégtől évi törlesztésre igénybe vehető."* Felmerült annak lehetősége is, hogy a szövetkezet a piactér és a főtér melletti telkek közül kettőt megtartana a székház számára, az OFB hozzájárulásával *„a többit pedig átadná oly egyénnek, cégnek, aki köteles ezen átengedett területen megállapítandó határidőn belül emeletes bérházakat építeni és a vízművet saját költségén kiépíteni"*, megkapva azt a területet is, ahol a már kész mélykút van.

„10. Szövetkezeti üzletház építésének ügye."

Várható, hogy egyre többen fogják panaszolni, *„hogy háztartási szükségleteik beszerzése nagyon körülményes és költséges is, mert olyan üzletek, amelyekben összes szükségleteik beszerezhetők lennének, a Kertváros területétől távol vannak."* Ha valaki egyelőre bérbe akarná adni lakását, ez azt is megnehezíti.

„Az igazgatóság ezért megterveztette a most építendő üzletházat, valamint a később felépítendő vigadó épületet és kultúrházat. Ezeket az épületeket a Fő-tér mellett lévő két szövetkezeti telekre kívánjuk elhelyezni." Az üzletházban a lakások mellett 4 üzlethelységet (25 m^2-es) terveznek, de más célra használható részei is lennének, például, minthogy a kertváros közepén van, ideális helye lehetne a rendőrőrszobának is.

„11. A telek világításának ügye."

A községnek szerződése van a Beszkárttal az utak világításának kiépítésére, de csak abban az esetben, *„ha 100 folyóméterenként legalább 10 láng fogyasztása biztosíttatik."* Tekintettel a csak szórványosan épülő házakra, *„nagyon sok idő fog eltelni, amíg az utcai vezeték kiépítését kérelmezhetjük."* Nem lehet azonban megvárni, míg minden ház felépül, ezért az igazgatóság azt ajánlja, hogy a költségeket előlegezzék meg a Beszkártnak.

„12. Egyéb indítványok.

Seehorsch József igazgatósági tag a következő indítványt nyújtotta be: Hazánk a folyó évben ünnepli a Szent Imre évet. Ez alkalomból nagyszabású országos ünnepségek lesznek, amely ünnepségeken külföldről is, a világ minden tájékáról igen nagy számban vesznek részt.

Tisztelettel indítványozom, hogy a szövetkezetünk is járuljon hozzá ezen ünnepléshez azáltal, hogy a kertotthon területét az első magyar király fia után Szent Imre telepnek nevezze el."

1930. február 9-én tehát a kispesti Kossuth téri állami polgári fiúiskolában a Kertváros általános éljenzés, helyeslés és taps mellett Szent Imréről neveztetett el.

A szövetkezet közgyűlése után tartották meg az egyesület közgyűlését is, melyen egy fontos javaslatot nyújtott be az elnök: *„Az OFB, valamint a belügyminisztérium kívánságára 1925. évben megalakult szövetkezetünk és a házhelyhez jutott egyesületi tagok túlnyomó része a szövetkezetbe be is lépett. Az OFB újabban már csak a szövetkezettel tárgyal, és csak olyan igénylőnek juttat házhelyet, aki a szövetkezetnek tagja. Tekintettel*

arra, hogy az egyesület már megalakulása alkalmával azt vette tervbe, hogy a házhelyrendezés befejezése után más társadalmi egyesületté (kaszinóvá) alakul át, az egyesület működése felfüggesztendő lenne mindaddig, amíg ez az átalakulás megtörténhetik." A közgyűlés a javaslatot egyhangúlag elfogadta.

A *Kertotthon* **1930. március 6-i**, 2. száma közli azt a beígért cikket is, ami hosszan foglalkozik Konok Tamás a fentiekben említett kritikai felszólalásával. A cikk részletes adatokkal megadja a pénzügyi választ a felvetett *„tört cserepekre"*, itt csak néhány sorát emeljük ki: *„…az igazgatóság a tagtársaknak azt a jogát, hogy a vezetőség működését kritika tárgyává tegyék, egy pillanatig sem vonta kétségbe. Sőt egyenesen kívánatos, hogy a kritika annál komolyabb és annál behatóbb legyen, minél nagyobb horderejű a ténykedés vagy a cél, amelynek súlyát elsősorban a vezetőség viseli úgy anyagi, mint erkölcsi szempontból."* Szemére veti viszont Konok Tamásnak, hogy a válaszokat már akkor megkapta, mégis tovább feszegette a kérdést. Ez *„…azt a látszatot kelti, hogy neki nem is annyira a válaszokra vagy felvilágosításokra volt szüksége, hanem csak arra, hogy érthetetlen felszólalását elmondja. Érthetetlen okból arra volt szüksége, hogy évtizedes becsületes munkánkra a gyanúsítás piszkát fröccsentse és elkedvetlenítse önzetlenül évek óta dolgozó, tisztességes embereket: az ő »személyes jóbarátait«. A régen elintézett, közgyűlések által jóváhagyott vagy tudomásul vett ügyeknek előráncigálása, az ő családi és magánügyeivel kapcsolatban előfordult »hamis könyveléseknek« és »elcsapott ügyvezető igazgatóknak« a mi becsületes ügyünkkel való kegyetlen párhuzamba állítása, a »kriptaszagoknak« a hangsúlyozott emlegetése – és egyáltalában az egész felszólalás nagyon szomorú és nagyon sajnálni való dolog volt, és nem volt méltó sem az ügyhöz, sem az annak élén állókhoz, de legkevésbé volt méltó a magas tisztviselői állást betöltött* (Konok Tamás ny. miniszteri főtanácsos volt) *és lehiggadt korú felszólalóhoz.* […] *A magunk részéről ezt az igazán felesleges incidenst elintézettnek tekintjük."*

A maga szokásos módján zajlott tehát az élet a Kertvárosban is…

Az építkezés azonban csak nem tud beindulni a község képviselő-testületének akadékoskodásai miatt: **1930-ban** a Kertváros parcellázási tervének *„jóváhagyását különféle feltételekhez kötötte. Ezt a határozatot a Kertváros elnöksége terhesnek és a maga szempontjából sérelmesnek találta és ez okból a községi határozat ellen fellebbezéssel élt. Pest vármegye közigazgatási bizottsága a község határozatát II. fokon elvben jóváhagyta, azonban arra hívta fel a községet, hogy a feltételek megállapítása érdekében kíséreljen meg a Kertváros elnökségével egyöntetű megállapodást. A megállapodás érdekében hosszú időn át folytak a tárgyalások* (ezt nevezhette fentebb Haraszti Sándor huzavonának)*, míg végre sikerült olyan megállapodásra jutni, amelyet a Kertváros elnöksége elfogadott és a község elöljárósága is kielégítőnek talált."* A megállapodás szerint a Pestszentlőrinci Kertotthon Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesítő Szövetkezet az utcákat a kívánt módon alakítja ki, továbbá *„köztér céljára mintegy 4000 négyszögölet, elemi iskola céljára 1200 négyszögölet, óvoda céljára 600 négyszögölet bocsát a község tulajdonába.* […] *Most már semmi akadálya nincs, hogy a szövetkezet tagjai kitűzött céljaikat megvalósítsák és a családi házak építését tömegesen megkezdjék. A község iparossága érdekében most már az volna kívánatos, ha* […] *a helybeli iparosoknak nyújtanának munkaalkalmat."*[46] A házhelyrendezés ügyét végül is a pestszentlőrinci képviselő-testület közgyűlése 1930 júliusában tárgyalta.[47]

[46] PH 1930. április 4.
[47] PH 1930. június 27.

1930. március 25. – Elkészül a térkép a Marosvásárhely utca és a Vecsési út (ma Királyhágó út) közti, Szemere által parcellázott és árusított területről.[48]

1930. március 27. – Szemere István levélben jelenti be a községi képviselő-testületnek, hogy a visszakapott helyeket kisebb területű házhelyekre akarja parcelláztatni. Egyedül a Kertvárossal közvetlenül határos részeken tartaná meg a 300 négyszögöles parcellákat. Mint érvel, *„a szabadkézből házhely vásárlók általában 300-600 négyszögölnél* (ez volt az eredeti elképzelés) *kisebb területű házhelyeket keresnek. Ez a már jóváhagyott parcellázási tervet városrendészeti szempontból nem érinti."*

A térképen a Marosvásárhely utca és Vecsési út (ma Királyhágó út) közti rész ismét Szemere-birtok. A térképen ezt a területet több mint 230 házhelyre osztották fel, ami *„akaratommal egyező"* – jegyzi meg Szemere.[49] A házhelyárusításokat Szemerének az 50-es villamos végállomásánál, a tornyos saroképületben levő irodája intézi.

1930. április 10. – A községi képviselő-testület tavaszi közgyűlése a szövetkezet kérését, hogy a Kertváros a Szent Imre telep elnevezést felvehesse, és a Vecsési útig az utcák egyöntetűen erdélyi helységekről neveztessenek el, jóváhagyta.

Felkérik Szemere Istvánt, hogy az általa parcellázott és a Kertvárossal szomszédos területeken fekvő *„házhelyeket lehetőleg olyan vevőkre ruházza át, akik szintén köztisztviselők és akikről feltételezhető, hogy a tulajdonukba jutott házhelyeken villaszerű családi házakat fognak építeni."*[50]

1930. április 14. – Részlet a szövetkezetnek a községi elöljárósághoz írt leveléből: *„Tisztelettel kérjük tehát a község képviselő testületét, hogy az igénybevétel alól mentesített és Szemere Istvánnak visszaadott területnek parcellázása esetében már több fórum által jóváhagyott parcellázási térképen változtatást ne engedélyezzen, különösen a tekintetben, hogy azon 300 négyszögölnél kisebb házhelyek képeztessenek ki."*[51] Ezek a területek határosak voltak a Kertvárossal, és a kertvárosiak aggódtak, hogy a villanegyednek elképzelt eredeti terv a kis házhelyeken nem fog megvalósulni.

1930. április 15-én a szövetkezet eddig *Kertotthon* címen megjelent „értesítőjének" címe *Pestszentlőrinci Szent Imre telep közlönye* címre változott (továbbiakban *Közlöny*), jelezvén, hogy a kertváros hivatalosan is elnyerte a Szent Imre nevet. Az újságból megtudhatjuk, hogy a szövetkezet igazgatósága kérvénnyel kereste fel a népjóléti és munkaügyi minisztert, hogy házépítéshez *„tagtársaink a Pénzintézeti Központ útján kiosztásra kerülő LÁB-kölcsönből esetről-esetre megfelelő összegeket kaphassanak"* és azok, akik egy időben és ugyanazon tömbben építkeznek, a kölcsönt egyszerre kaphassák meg, mert így az építkezés lényegesen kevesebbe kerül. A miniszter akceptálta kérésüket, és a támogatásra ígéretet kaptak.

„Településünk világítása" – a Beszkárttal való tárgyalás sikerrel járt, *„1-2 hónapon belül településünkön a világítás kérdése is megoldást nyer."*

„Élelmiszerüzlet" – megállapodás született egy szövetkezettel, hogy, ha 60 lakás felépül vagy építése befejezése előtt áll, a folyó év október 1-jére ugyancsak felépülő üzletházban *„húsüzemmel (mészárszék és húsbolt) egybekapcsolt élelmiszerüzletét megnyitni és üzembe helyezni tartozik."*

A *Közlöny* **1930. május 30-i**, 4. száma panaszosan szól – és nem először –, hogy sokan még adósak a hátralékaik befizetésével. A kintlévőségek befizetése nélkül a vízmű léte-

[48] BFL V.473.c.536. k.d
[49] BFL V.473.c.536. k.d
[50] BFL V.473.c.536. k.d
[51] BFL V.473.c.536. k.d

sítése nem vihető keresztül, *„…márpedig településünk életfeltétele a vízmű.”* Már ez évben szerették volna üzembe helyezni. A befizetés *„elmulasztása esetén kénytelen lesz az igazgatóság a tartozásnak a házhelyre leendő bekebelezése iránt előterjesztést tenni.”* A telekkönyvezés sem történhet addig meg.

Megérkezett a miniszternek a kölcsönökre vonatkozó meglehetősen lehangoló válasza is: *„…az ilyen célra rendelkezésre álló hitel már teljesen kimerült* […] *csak egyesek igényeinek kielégítésére szolgálhatnak a jelentkezés, illetve az előjegyzés sorrendjében”*, ha a házhely telekkönyvileg nevükre bejegyzett és a lakbérjárandóságuk (értsd: lakpénzük) kellő fedezetet nyújt. A kérvényezőnek a költség 40 százalékával kell rendelkeznie, 10 évi a törlesztés, a kamat a mindenkori kamatláb + 1 százalék (vagyis az adott időszakban 7,5 százalék). A hitel legfeljebb 4 szobás, 1000 légköbméter beépítésre kapható meg. (Az újság továbbá részletesen ismerteti a hitelfelvétel lépéseit.)

A *Közlöny* következő, 5. száma (**1930. július 8.**) tovább foglalkozik az építési kölcsönnel. Két ajánlat érkezett az igazgatóság érdeklődésére, az egyiket *„külföldi pénzcsoportom megbízásából”* Farnadi Márk, a másikat az Erzsébet építővállalat szignálja.

„Hasonló kölcsönöknél a felvehető kölcsön nagysága tekintetében a közalkalmazott szabályszerű lakpénzének 8-szorosát szokták keretnek tekinteni.” Az újság szó szerint közli a két ajánlatot.

1930. július 15. – Rendkívüli közgyűlés. Jegyzőkönyvét a Közlöny 6. száma közli.

A közgyűlés tárgya a vízmű, az üzletház, és – amin minden alapszik –, a hátralékok befizetése, ami továbbra is gond, jelezve a tisztviselők szűkös anyagi helyzetét (vagy nemtörődömségét).

„Aggasztó gyorsasággal” közeledik két határidő:

1931. február 28-a után az igazgatóság újabb házhelyigénylőket nem terjeszthet elő, a gazdátlan házhelyek (pl. lemondás után) a *„megváltást szenvedett birtokos* (Szemere) *tulajdonába mennek vissza”!*

A közgyűlés részletes tájékoztatást kap a vízmű munkálatainak vállalatba adásáról.

A hátralékok kamat nélküli befizethetőségének határidejét az igazgatóság kitolja 1930. augusztus 5-ig, utána halasztási engedéllyel, de már csak kamattal fizethető december 31-ig. Azoknak a tartozását, akik nem kérnek halasztást, ezután bírói eljárással hajtják be.

Az alapvízdíjat évi 100 pengőben állapítják meg. A felszólalók közül többen igazságtalannak tartják az egységes díjat, hivatkozva az eltérő teleknagyságokra. Az igazgatóság válasza: *„mindig az egyenlő megterhelés volt irányadó.”*

Konok Tamás: a vízórák alkalmazását feltétlenül fontosnak tartja a vízpazarlás kimutatására, továbbá szüksége van a vízműnek egy tartalék medencére is, hogy a vízellátás akkor is zavartalan legyen, mikor a medence tisztításra szorul.

Az ügyvezető igazgató szerint: a vízórák további anyagi megterhelést jelentenének; nem két, hanem három medencéről gondoskodnak. Az üzletház kérdése csak a vízmű munkálatainak vállalatba adása után kerülhet napirendre.

Még mindig 124-en vannak, akik nem fizették be teljes egészében a tartozásukat. (Érthetetlen, hogy ennyien nem hajlandók hozzájárulni a közművek kiépítéséhez.) *„Egyesek abban a hiedelemben vannak, hogy a szövetkezet igazgatósága a közművek létesítéséhez szükséges hozzájárulási díjakat önkényesen, minden jogalap és felhatalmazás nélkül állapította meg.”* Ők csak a házhely vételárát hajlandók befizetni, noha az OFB végzése kimondja: *„Az nem sérti a megváltást szenvedő* (Szemere) *érdekeit, hogy a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona a telep közműveinek létesítéséért járó ellenér-*

téket az egyes házhelyhez jutottaknak átadott házhely árához számítva vagy más módon veti ki az érdekeltekre."

Az igazgatóság az előzőekben már említett két kölcsönajánló mellett további ajánlattevőket is talált, akik előnyösebb feltételeket ígértek, de a tagok még mindig nem adták be az adatszolgáltatási kérdőíveket, így az igazgatóságnak nincsenek pontos ismeretei az igénylendő összegekről, ezért nem is tud érdemben tárgyalni.

„Ez idő szerint csakis az úgy nevezett LÁB-kölcsön vehető igénybe, s ezt tagjaink közül többen kérték is és egyeseknek már folyósítva van."

Apróbb, de fontos hírek, hogy pl. a villanyoszlopok leszállítása megtörtént, és ősszel a lakások bekapcsolhatók lesznek a hálózatba.

Ismét szóba került a telkek bekerítésének fontossága. A Kertváros az előző feljelentésből tisztázva került ki, de már mindennel szemben gyanakvással él: ellenőrizhetetlen hírek szerint valaki a bekerítetlen telkeket összeírja, *„félő, hogy ezeket az adatokat is ellenünk fogják felhasználni".*

1930. szeptember 17. - Újabb rendkívüli közgyűlés *„a vízmű munkálatainak vállalatba adásának fontos ügyében."* Jegyzőkönyvét a *Közlöny* 7. száma közli.

Az előző közgyűlés 200 000 pengő keretben szabta meg a lehetséges munkálatokat 80 000 pengő hitel felvételével. Nyolc újabb céget kértek fel ajánlattételre – ezeket a műszaki bizottság megtárgyalta, és most az igazgatóság döntésre a közgyűlés elé tárja. Most csak „elvi kérdésekről" kell dönteni. Részletesen ismertetik a vízhálózat terveit. A modern technikai eszközök alkalmazásával a víztorony elmarad, helyette háromkamrás, földbesüllyesztett vízmedence készülne, ami egyúttal homokülepítő is. A vízteljesítmény minimumfogyasztásnál 10, maximálisnál 70 m^3/óra lenne, automatikus éjjeli vízszinttartással. Két ajánlattevő közül kell választani: 1.) tartva az eredetileg tervezett költségkeretet, olyan céget választani, amelyik ilyen szintű munkát még nem végzett; 2.) megnövelve a költségkeretet, de már ismert céggel végeztetni a beruházást. Noha az első változat olcsóbb lenne, a bizottság a *„…külföldi csövek alkalmazását – a közismert munkanélküliségre és az általános gazdasági helyzetre való tekintettel – elvi és hazafias okból nem javasolja".* A második esetben a többletet a tagoknak kellene azonnal előteremteniük (30-80 pengő/telek).

Hosszú vita alakult ki. Reöthy Vladimir alelnök Kispesttel példálódzik, ahol a takarékoskodásnak az lett szerinte az eredménye, hogy *„egész nyáron át egy pohár vizet sem szolgáltatott a vízvezeték".* (Az igazság az, hogy ott a vízellátás eredetileg csak a Wekerletelepre volt méretezve.) A közgyűlés szótöbbséggel az 1.) megoldás mellett dönt.

Reménykeltő, hogy az újságok szerint a 30 millió pengős tisztviselői kölcsön végre tető alá került. Az elnökség mindent el fog követni, hogy ebből a tagok részesülhessenek. Ugyancsak segítséget nyújt a LÁB-kölcsön felvételére, melynek hirdetése a *Budapesti Közlöny* 1930/219. számában jelent meg.

Reck Ottó ismételten szorgalmazza a telkek bekerítését – neki három oldalról már bekerített, de így is *„állandó lopásoknak van kitéve."*

Haraszti Sándor a fásítás fontosságát részletezi – olyan fákat válasszanak, melyek a kertváros száraz, kavicsos talajának megfelelnek. Az utcákra ajánlottak: akácfélék, juharfélék, szilfa, japánakác; *„egy utcába csak egyfélét"*. A gazdasági bizottság majd kijelöli talajnemektől függően, és a kerti gyümölcsfákra is adhat ajánlatot.

Rendeződő évek

Amikor már csak belső vitákat kell folytatni – de azokat nagyon

---

1931

A *Közlöny* 1**931. június 14-i**, 1. számából megtudjuk, hogy 1930 végén a szövetkezetnek 251 tagja volt, az adott évben belépett 41 és kilépett 35 tag, tehát a fluktuáció elég élénk.

„Miután a vízművet július hó folyamán üzembe helyezzük, a vízdíjat július 1-től kezdődőleg kell a csatolt »Vízdíj « jelzésű csekklapok felhasználásával befizetni." A vízdíjat annak is kell fizetnie, aki még nem csatlakozott a vízhálózathoz. A vízmű elkészülte után a csatlakoztatás már többe fog kerülni, hiszen akkor a csőhálózathoz ismét hozzá kell férni.

1931. június 21. – A VI., évi rendes közgyűlés. Jegyzőkönyve a *Közlöny* 1931. július 22-i, 2. számában olvasható.

A közgyűlésen a szokásos problémák merültek ismételten fel: gondozatlan, bekerítetlen üres telkek; telepőrzés; vízfogyasztás és persze a befizetetlen hátralékok, melyek továbbra is nagy összeget tesznek ki. Még mindig vannak, akik most, *„…amikor a célt közös erővel, testületi fellépéssel elértük, a vállalt kötelezettségekről egyszerűen megfeledkeznek, azokról tudni nem akarnak."* Az igazgatóság megérti, hogy mindezek *„a mai általános megromlott gazdasági viszonyok között súlyos terhet jelentenek",* de vannak, akik azért, mert felszólítják őket kötelezettségeik teljesítésére, a vezetőséggel szemben nem megengedhető hangot használnak. Elhangzott, hogy a hátralékban levők névsorát az újságban jelentessék meg, de ezt közzétenni nem lehet.

A vízdíjat egységesen évi 100 pengőben állapították meg, ebből 60 pengő a tényleges vízdíj, 40 pedig a felvett kölcsön törlesztésére fordíttatik.

Házhelyigénylések most már csak közvetlenül az OFB-hez terjeszthetők be. Elkészült az új parcellázási térkép névsorral, házszámokkal, helyrajzi számokkal, de a telekkönyvi hatóság jóváhagyása még késett.

A vízvezeték-hálózatba való becsatlakoztatás költsége is egységes volt, noha a házak nem egyforma távolságra épültek a hálózattól, de *„mindig az egyenlő elbánás elvén voltunk."* Emlékeztetnek rá, hogy a házhelyek négyszögölenkénti vételára is azonos *„… tekintet nélkül arra, hogy a házhelyek kataszteri tiszta jövedelme mekkora és hogy az illetékes pénzügyi hatóságok a vételárat miként állapították meg.* […] *Ez az eljárás annál inkább méltányos, mert hiszen tagtársaink nem választották ki a házhelyeiket, hanem azok sorsolás útján jelöltettek ki részükre"* (egymás közti cserére volt lehetőség).

A vízmű gépháza mellett (Vízakna u. 3.) irodahelységet alakítottak ki, *„ahol mindenki kívánságát vagy panaszát az ott elhelyezett könyvbe vezetheti, és a felfogandó gépésznek lesz a kötelessége azokat az igazgatóságnak azonnal tudomására hozni"*. (Ilyesmivel ma egyes nyugat-európai települési önkormányzatoknál találkozunk.) A közgyűlés megvitatta a Kertváros Szabályrendeletét. Vita alakult ki az állattartást illetően: Schützenberger Endre szerint *„A sertéstartást teljesen meg kell tiltani, baromfit pedig csak házi szükségletre lehessen tartani."* Pénzes Benő a házinyúltartást elfogadhatónak tartja. Balassa Sándor szerint 1-2 sertés tartását nem le-

het korlátozni, *„persze a szomszédtól bizonyos távolságra”.* Kupcsay Felicián válasza: *„A friss levegő minden sertésnél, libánál stb. többet ér!”* László Gyula szerint a Wekerletelepi tapasztalat azt mutatja, hogy végül a sertéstartó gazdák jöttek rá annak hátrányaira. Végül név szerinti (!) szavazással döntenek a sertéstartásról: a 26 igennel szemben 46-an nemmel voksolnak, és az elvetését terjesztik elő a szabálytervezetbe.

Az újság teljes egészében közli a tervezett szabályrendelet kivonatát. Hogy a település kertvárosjellegének biztosítására milyen gondot fordítottak, arra idézzük néhány sorát:

„Az épületek az utca vonalától számítva legalább 5 m távolságra emelhetők, előttük előkert létesítendő. A Szent Imre telepen csakis nyeregtetős vagy lapostetejű, villaszerűen kiképzett, a kertváros-jelleget is kidomborító, legalább kétszobás házak építtethetők.

Egy szoba-konyhás épületre kivételesen és csak akkor adható építési engedély, ha az különleges célokat szolgál (pl. házmesterlakás, mosókonyha) és az utca vonaltól legalább 15 m távolságra van.” Az utca felöli oldalon a kerítések legalább 170 cm magasak lehetnek, *„melyek a szemlélőre is kellemes benyomást gyakorolnak”* (pl. palánkkerítés, szöges drótfonat stb. nem megengedett). *„Az egyes házhelyeken levő fáknak oktalan kivágása tilos.”*

A *Közlöny* **1931. december 12-i**, 3. száma is tovább foglalkozik a szabályrendelettel, hogy a hatósági jóváhagyás előtt *„a tagtársak megismerhessék és azokhoz már most alkalmazkodhassanak”.* Két szabályrendelet-tervezet készült el, az egyik a telep kertvárosjellegének biztosítására, a másik a vízmű használatára vonatkozik.

A kertvárosban csak olyan iparágak űzése megengedett, melyek a közegészség, közbiztonság követelményeinek megfelelnek, a lakók nyugalmát nem zavarják, *„szépészeti szempontokra káros befolyást nem gyakorolnak”.* Az iparigazolvány engedélyeztetése előtt *„az igazgatóság véleményét ki kell kérni”.*

A vízmű használatára vonatkozó, 49 §-ból álló szabályrendelet a részletes műszaki rendelkezések mellett foglalkozik tartalékalap létesítésével és természetesen a vízhasználat szabályozásával, valamint a vízdíj megállapításával.

Az újság fontos része: *„A juttatott házhelyek vételárának és haszonbérének, valamint a közművek létesítése költségeinek végleges elszámolása”*, minthogy *„szükségesnek tartjuk, hogy most, amikor az előirányzott munkálatok befejezést nyertek és a létesítmények közhasználatba átadottak, összefoglaló jelentést terjesszünk a t. Közgyűlés elé.”*

A sok számadattal itt unalmas lenne foglalkozni, annyit azonban láthatunk, örömmel állapítják meg, hogy **1931 végére a Kertváros révbe ért** (szeptemberben üzembe helyezték a vízművet).

Lehet tehát már olyasmivel is foglalkozni, hogy milyen kutya alkalmas a családi ház védelmére, mert *„nem a drága és kényes luxus kutya, amelyet külföldön tenyésztettek és importáltak hozzánk, hanem a legszigorúbb tél hidegét is játszva bíró, mindig szabadban éjjelező magyar kutya.”* Vancsó Gyula egy külön cikkben foglalkozik a kutyafajtákkal, tulajdonságaikkal, és hogy hova mit ajánl.

1931. december 20. – Rendkívüli közgyűlés. Jegyzőkönyve a *Közlöny* 1932. január 23-i, 1. számában olvasható.

A közgyűlés egy sajnálatos hír bejelentésével kezdődik: Seehorsch József *„szövetkezetünk tulajdonképpeni megszervezője és annak – rövid megszakítással – legutóbbi napokig fáradhatatlan vezetője”* teljesen magán okból a szövetkezetből kilépett. Az igazgatóság ezt *„a legmélyebb sajnálattal kénytelen volt befejezett tényként elfogadni.”*

A közgyűlés éljenzés közben Seehorsch Józsefet (csak később érkezik meg) a szövetkezet első örökös tiszteletbeli tagjává választotta. Az ügyvezető igazgatói ügykört ideiglenesen dr. Strommer Lajos veszi át.

Seehorsch a Magyar Tisztviselők Takarék Egyesületének vezetője, ez az intézmény végezte eddig a szövetkezet pénzügyi adminisztrációját, Kacsanovszky elnök továbbra is ezt az intézményt ajánlja igénybe venni. Ettől függetlenül a könyvelés átkerülhetne a vízműtelep házában berendezendő irodába, *„ehhez csupán 20 darab szék, 1 asztal és néhány ruhafogasnak a beszerzése szükséges, mert a szövetkezetnek iratszekrénye és írógépe már van."*

Rövid összefoglaló a szövetkezet, illetve elődje, az egyesület megalakulása óta elvégzett munkálatokról; sok név elhangzik a gépésztől a munkálatokat elvégző vállalkozókig és a munkát ellenőrzőkig. Köszönet a 10 000 pengő állami segélyért.

„A vízmű zavartalanul működik! […] *a kivitel az eredeti tervtől eltérően történt és pedig a kormányhatósági kiküldöttek és a közigazgatás képviselőjének kívánságára, illetve utasítására. Az egész csőhálózat úgy van lefektetve és méretezve, hogy a Pestszentlőrinc község kiépítendő vízműhálózatába – amennyiben a mi érdekeinknek így jobban megfelelne – bármikor bekapcsolható."* Lehetséges, hogy a vízművet a jövőben bővíteni kell. Jelenleg a kút *„homokolódik",* de *„a Zsigmondy cég kijelentése szerint, amellyel állandó összeköttetésben állunk, a homokolódás minden új kútnál jelentkezik."*

Mik lennének a jövőbeli feladatok? *„A fásítás* (az utcai fák egy része az öntözés elmaradása miatt kipusztult)*, a világítás fejlesztése* (az utcák megvilágítása) *már a község jóakaratán és anyagi erején múlik, a vízmű telkén esetleg egy strandfürdő létesítése, az egyik szövetkezeti telken* (ezek a Hargita tér mellett voltak) *és pedig a jövőben felépítendő szövetkezeti székház közelében, lawn-tennis és korcsolyatér berendezése."*

A telep fejlesztésében a tagok ötleteire, terveire számítanak, de az elnök szomorúan állapítja meg, hogy a tagok részéről több érdeklődésre lenne szükség. Számukra *„a legnagyobb elkedvetlenedést* […] *a szinte érthetetlen közöny okozta, s az a nemtörődés az egész akcióval szemben, az érdeklődésnek az a csaknem teljes hiánya nagyon sokak részéről. Nem is maga a közöny, hanem az ebből származó teljes tájékozatlanság, s ennek további folyománya, a félreértések vagy a meg nem értések okoztak nekünk nagyon sok nehézséget és kellemetlenséget."*

A közgyűlésen megjelentek névsorát végignézve mindig ugyanaz a 80-100 név szerepel, vagyis a tagok 1/3-a. *„Nem őszinte tagja az a közületnek, amelynek révén erkölcsi és anyagi előnyökhöz jutott, aki annak érdekei ellen tesz, csak azért, hogy a saját érdekeit minél jobban érvényesítse többi tagtársai rovására. Nagyon szomorú példákat tudnék az ilyen esetekre felhozni"* – panaszkodik az elnök. (Hogy mennyire jogosan, azt ma már nehéz megállapítani, végül is a Kertváros épült, mint látni fogjuk, az 1936-os évben már nagyon is büszkén gondolnak vissza a múltra.)

A közgyűlés elfogadja a *Közlöny* előző számában ismertetett végleges elszámolási jelentést. Tavaszra a vízmű szakszerű ismertetésére helyszíni taggyűlést terveznek összehívni, mert a szokásos kötözködések azért most is elhangzottak. Konok Tamás szerint *„néha a víz még ma is piszkos, iszapos és élvezhetetlen."* Beer főmérnök válaszol, hogy ez megszűnjön *„…a csőhálózat belsején lévő aszfaltréteget egy kis vízkőrétegnek kell fednie. A mi vizünk lágy, és ezért a lerakodás lassan megy."*

Az Alapszabályok több pontját is módosítják, ezek részletes taglalásával kár lenne itt az olvasót fárasztani, megtalálható a jegyzőkönyvben.

A tagok hátraléka még mindig 17 000 pengő. Az igazgatóság most már határozott, ha valaki nem fizet *„…ebben a nem várt esetben a hátralékot* (telekkönyvileg) *bekebeleztetjük és ha ez nem lesz elegendő, akkor a hátralékos ellen végrehajtást leszünk kénytelenek vezetni."* Egy részlet elmaradása esetén is (lehetett előzetesen kérni részletfizetést) *„az egész hátralék egyszerre esedékessé válik, és a tartozás a behajtás végett a szövetkezet ügyészének kimutatandó."*

Az igazgatóság és a felügyelő tanács az őket eddig ért kritikákra való tekintettel lemond, azzal az indoklással, hogy *„a teret engedjük másoknak, új friss erőknek, akik új tervekkel, új elgondolásokkal előbbre viszik mindannyiunk nagy közös ügyét.* […] *Az elégedetlen tagtársainktól tárgyilagos és elfogulatlan bírálatot kérünk".* A Kertváros történetében többször előfordult ilyen lemondás, a közgyűlés ezt soha nem fogadta el, ezúttal sem. Újfalussy Ernő nem látja indokoltnak a lemondást. *„Általános helyeslés, felkiáltások »Éljen a régi igazgatóság!« Taps. Egyes hangok: »Szavazzunk!«"* De a szavazatnak nincs helye, mert ellenindítvány nem hangzott el.

Tarjány Sándor különös indítvánnyal áll elő: a szövetkezet mondja ki felszámolását. Indoklása: *„Alapszabályaink 4. §, »A Szövetkezet hivatása« teljes befejezést nyert, illetve a be nem fejezettek nem is fejezhetők be. Befejezést nyertek: a terület megszerzése, a házhelyek parcellázása, utak, villany- és vízművek létesítése.*

Befejezést nem nyertek: gázbevezetés, csatornázás, olcsó és törlesztéses hitelek megszerzése, általában az építkezés körébe tartozó egyéb tevékenység, ezenkívül az »Alapszabályok« 4. § b) és c) pontjában előírt hivatása." A felsorolt elmaradások teljesítésére pénzt szerezni nincs remény.

A közgyűlés a javaslatot elfogadhatatlannak tartja, minthogy a szövetkezetnek vagyona és adóssága van, az ilyen felszámolás *„a tagok érdekeinek veszélyeztetésével és jelentős károsodásával járna."*

A *Közlönyben* még olvashatjuk a rengeteg számadattal járó *„Tüzetes elszámolás a beruházási költségekről"* című jelentést, valamint megtudhatjuk, hogy 1931 végén a szövetkezeti tagok száma 279 volt, az év folyamán belépett 41, kilépett 13.

És egy érdekes hirdetést arról, hogy a korszerű építkezés ekkor már a kisméretű, tömör tégla helyett a számtalan előnnyel járó, lukacsos Aristos téglát használja – erre példa Thegze-Gerber Jenő villája a kertvárosban.

1932-1934

Megoldásra vár a Kertváros elemi iskolás gyermekeinek az iskoláztatása. Ekkor a Szemeretelepi iskolába vagy a Gulner utcai iskolába jártak a diákok. A pesterzsébeti polgári iskola igazgatójának, Balassa Sándornak szép villája épült a Kertvárosban (a Déva utcai ház külső falait díszítő magyaros motívumok egy részét szerencsére mai tulajdonosa is értékeli és gondosan óvja). Ő járt utána, hogy valami megoldást találjanak.

„Padányi Andor, az akkori tanfelügyelő, iskolatársa volt, aki megígérte, hogyha a város tud iskola céljára egy családi házat bérelni és a bért fizetni, akkor semmi akadálya nem lesz, hogy új iskola létesüljön. Az iskola céljaira dr. Wimmerth Béla pápai prelátus és dr. Balogh Géza polgármester eszközölte ki a Torockó utcai villa bérletét. […] *November 5-én a Torockó utca 12. sz. alatt négy összevont osztállyal, 32 növendékkel és egy*

tanítóval, Felkai Istvánné vezetésével" megnyílt az iskola. A következő tanévben már 83 tanulója volt az iskolának, és az egyik osztályt átvette Bodó Emma.[52] Később az iskola tovább költözött a Nagyenyed utcában levő Prokopp házba.

1934. július 26. – IX. évi rendes közgyűlés.

„… megállapítást nyert, hogy ez a fővároskörnyéki kertváros ilyen rövid idő alatt 100 kataszt. holdon egyik a legszebb tisztviselőteleppé fejlődött.

Az OFB útján kiosztott 280 háztelken eddig 160 családi villa épült fel.[…] *impozánsan nyilatkozott meg a tagok teljes bizalma, melyben a vezetőséget és az igazgatóságot részesítették, fennen hangoztatva, hogy ez a szép fejlődésben levő telep megérdemelné, hogy a még hiányzó házak felépítéséhez hosszú lejáratú kölcsönnel az illetékes tényezők segédkezet nyújtsanak."*[53]

1935

1935. június 23. – X. évi rendes közgyűlés. A közgyűlés teljes jegyzőkönyvét lehozza a *Pestszentlőrinci Újság* 1935. július 27-i száma.

„Dr. Simonfay Lajos: […] *szövetkezetünk alakulásának 10 éves évfordulójához értünk.* […] *Ha összehasonlítjuk működésünk eredményeit az egyidejűleg kezdeményezett hasonló és az ország különböző részein végrehajtott OFB parcellázásokkal, minden tárgyilagos szemlélőnek, még a legélesebb kritika alkalmazása mellett is, meg kell állapítania, hogy a 10 év alatt elért eredmények a várakozásoknak mindenben megfeleltek a többi településhez viszonyítva pedig – nyugodt lelkiismerettel állíthatjuk – az első helyek egyikén, sőt talán a legelső helyen állunk.* […] *egyik-másik célunk elérése néha hetekig, sőt hónapokig tartó kemény küzdelmet vett igénybe."* Az elért eredmények felsorolása következik, köztük megemlítve a Kertváros főváros felé néző kapujának tekinthető Uzsok tér rendezését. A tagoknak mindezt megköszönve, kiemelten *„köszönet és meleg szeretet hangján kell megemlékeznünk örökös tiszteletbeli díszelnökünkről, Kacsanovszky József ny. h. államtitkár úr őméltóságáról és munkatársairól.*

[…] *Bejelenti, hogy a m. kir. államrendőrség Főkapitányával a Nagyenyed u. 4 sz. alatt fenntartott rendőrőrszobára egyelőre három évre kötött szerződésünket felmondtuk, ennélfogva május 1-től az őrszoba minden kiadását az államrendőrség viseli.* […]

Bejelenti továbbá, hogy az igazgatóság […] *dr. Simonfay Lajos ügyvezető igazgató részére* (a kgy. elfogadása után) *havi 25 P költségátalányt állapított meg, hogy a lakásán felszerelt és eddig a szövetkezet költségén üzemben tartott telefon előfizetési díját és összes többi nyugtával el nem számolható költségeit fedezni tartozik.*

Bejelenti, hogy ezideig településünkön 172 ház épült fel. A beépületlen házhelyek száma 160. Tekintettel a nehéz hitelviszonyokra, az igazgatóság arra törekedett, hogy ez idő szerint egyetlen és aránylag a legkedvezőbb hitelforrásból, a LÁB kölcsönből minél nagyobb összeget biztosítson hitelt igénylő tagjainak. Igéretet kaptunk arra, hogy részünkre a jövő évben kiutalásra kerülő kölcsönből mintegy 500 000 P-t kihasítanak. Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy erre az 50 házra elegendő hitelre eddig összesen csak 14-en jelentkeztek. […]

Bejelenti, hogy igazgatóságunk a Trust kispesti villamos világítási üzemétől jelentős

[52] Jasperné Nagy Melinda írása. In: Brassó Utcai Általános Iskola, Jubileumi évkönyv, 2004.

[53] PH 1934. július 7.

kedvezményt eszközölt ki. A kedvezmény mintegy évi 1000 P megtakarítást jelent. Kötelezettséget vállalt az igazgatóság, hogy minimális évi 12 000 kw-órát fog fogyasztani. Tekintettel arra, hogy ezidőszerinti fogyasztásunk évi 25 000 kw-órát meghaladja, ez a kötelezettség semmi veszélyt nem jelent. […]

Bejelenti, hogy tagjaink áldozatkészsége folytán a Hargita téren felállítandó fogadalmi kereszt költségeire eddig több, mint 1200 P gyűlt egybe. A tervezett, településünkhöz méltó, művészi kivitelű fogadalmi kereszt felállításának költségei előreláthatólag kereken 2000 P-t fognak igénybe venni."

Tagsági befizetési hátralékok ismertetésekor figyelmezteti a tagokat, hogy nem fizetés esetén végrehajtási peres eljárást folytatnak le. *„Végül bejelenti, hogy a szövetkezet tagjainak száma az év végén 279. Az év folyamán belépett 10, kilépett 10 tag.* […]

A szövetkezet jövedelmét a tagok által befizetett vízdíjak képezik, amelyből levonják az adók, illetékek, valamint felmerült költségek összegét, szövetkezetünk tiszta nyeresége 241,25 P." A nyereség felosztására vonatkozólag az igazgatóság javasolja a nyereség összegét a jövő évi számlára átvinni.

Ezt követően hozzászólások, határozathozatalok történnek. Megtudjuk, hogy a szövetkezet adminisztrációs munkáját megelégedéssel végzi a Pesten levő Magyar Tisztviselők Takarékegyesülete.

A 6. napirendi pont tárgya az „ellenzék" örökös támadási pontja, a vízellátás kérdése, mely kétségtelen, hogy sok problémát vetett fel a tagok között. Ehhez tudni kell, hogy minden telektulajdonos a telek nagyságától függetlenül azonos vízhasználati díjat fizetett.

„Az ügyvezető igazgató jelenti a t. Közgyűlésnek, hogy minden rosszindulatú híresztéléssel szemben vízművünk az 1933. évben foganatosított homoktalanítási munkálatok óta kifogástalanul működik.

A közelmúlt kánikulai napokban mutatkozó u.n. vízhiány okai, az igazgatóság megállapítása szerint, semmi esetre sem a vízhiányban, hanem a teljesen oktalan és jogtalan vízpazarlásban keresendő.

Körlevelekben, hivatalos értesítőkben, közgyűléseinken és tagértekezleteinken már több ízben felkértük a t. Tagtársainkat arra, hogy a teljesen indokolatlan vízpazarlástól tartózkodjanak. Minden figyelmeztetés és kérelem hiábavalónak bizonyult.

Azok, akik nyitott szemmel járnak, ma is szemtanúi annak, hogy egyes tagtársaink abban a hiszemben vannak, hogy az átalány lefizetése ellenébe, de sokszor még annak megfizetése nélkül is jogot nyertek arra, hogy a vizet tömlőn át naponta 6-8 órán át, sőt néhol egész éjjelen át is folyathassák. Számtalanszor látunk fához, kerítéshez kötött vagy földre helyezett tömlőket vagy megnyitott csapokat gazdátlanul.

Azok, akik a vizet ily módon pazarolják, bizonyára nem gondolnak arra, hogy ezzel elsősorban önmagukat is megkárosítják, mert hiszen ezzel a szövetkezet kiadásait növelik, a gépek fokozottabb felesleges igénybevételével pedig azok élettartamát csökkentik, stb. Nem gondolnak arra sem, hogy megfelelő takarékosság mellett a felesleges kiadások az adósságok csökkentésére, illetőleg azok teljes kiegyenlítése után a vízdíjak csökkentésére vagy új beruházásokra lennének fordíthatók.

Minthogy a számtalanszor elhangzott figyelmeztetések és kérelmek eredménye nem vezettek a vízpazarlás megakadályozására és ezzel kapcsolatban a vízmű üzemvitelének zavartalan biztosítására, az igazgatóság a következő intézkedéseket tartja szükségesnek:

1. Minden házi csatlakozáshoz egységes vízóra szerelendő fel.

2. Az esetben, ha akár technikai akadályok miatt, akár a kellő fedezet hiányában

a vízórák rövid idő alatt felszerelhetők nem lehetnének, a közgyűlés a vízszolgáltatást a nap bizonyos óráira korlátozza. Esetleg a fogyasztást korlátozó berendezéseket szereltet fel.

3. Azokon a napokon, melyeken az igazgatóság a vízszolgáltatás korlátozását rendeli el, a házi strandfürdő, medencék töltése tilos, a tömlővel való locsolás pedig napi 2 órára korlátozandó.

Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy egyes tagtársaink 3-4, sőt 8-10 köbméteres valóságos úszómedencéket készítettek. Az ilyen medencék használata még akkor is sérelmes a többi vízdíjfizetőre, ha elegendő víz áll rendelkezésre. Nem emelünk azonban kifogást a medencék használata ellen, ha elég a vizünk, de a leghatározottabban tiltakozunk az ellen, hogy egyesek úszkáljanak a vízben, amikor másnak – az ő pazarlásuk miatt – talán a mosakodásra sem jut. A korlátozásra eső napokon a tömlővel való locsolást d.e. és d.u. 1-1 órára véljük korlátozni. Az előadottak alapján javasoljuk, hogy a közgyűlés hatalmazza fel az igazgatóságot:

1. Egységes típusú vízórák felszerelésére. Ennek lehetővé tételére a megfelelő hitel igénybevételével.

2. Az igazgatóság által indokoltnak minősített esetekben a vízfogyasztás megfelelő korlátozására.

3. A házi strandfürdők, úszómedencék használatának megszüntetésére.

4. A tömlővel való locsolásnak napi 2 órára teendő korlátozására.

5. A vízórák felszerelése után egy második, 100 köbméter űrtartalmú tartalék medence létesítésére.

6. Ha az igazgatóság szükségesnek tartaná, akár szakaszonként, akár házanként a fogyasztást, illetőleg nyomást korlátozó berendezésének felszerelésére, de csak akkor, ha ez aránytalan anyagi megterheléssel nem jár.

7. Végül hatalmazza meg a közgyűlés az igazgatóságot arra, hogy az esetben, ha az OTI-val, MABI-val vagy a LÁB-bal folytatott ezirányú tárgyalása eredményre vezetne, a szövetkezet összes adósságának kiegyenlítésére, a vízórák felszerelésére, a medence elkészítésére és esetleg a Hargita-téren emelendő székház felépítésére szolgáló legfeljebb 100 ezer pengőig terjedő hosszúlejáratú hitel igénybevételére.

[…] *a felhatalmazást csak az előzetes tárgyalások lebonyolítása végett kéri.*[…] *az igazgatóság további intézkedésig javasolja, hogy a közgyűlés a vízdíjat, illetőleg vízalapdíjat* (ha ti. felszerelnék a vízórákat, az úgy történne, hogy mindenki fizetne egy vízalapdíjat, ami az átlagos évi összfogyasztásnak megfelel, és ha a vízóra szerint ezt meghaladóan fogyaszt valaki, azt a megállapított egységár szerint megfizeti) t*ekintet nélkül arra, hogy a vízórák felszereltetnek-e, vagy a vizet fogyasztják-e, évi 100 P-ben, illetőleg azoknál, akik a 148 P-t lefizették, évi 60 P-ben állapítsa meg.*

Barkó István Gyula szövetkezeti tag szerint, addig, amíg pontos kalkulációt nem látunk minden részletre vonatkozólag, amíg nem tudjuk, hogy a vízórák felszerelése milyen újabb terhet jelent, az óra használatnál mit kell fizetni, 1 m^3 víz mibe fog kerülni stb., nem tud álláspontot foglalni, mert a szövetkezet tagjai anyagi erejükön túl kötelezettséget nem vállalhatnak. A vízfogyasztás korlátozását ellenzi, mert kertvárosban vagyunk. A vízre szükség van, gondoskodjunk tehát elegendő vízről.

Bittera Ernő hasonló értelemben szólal fel. Szerinte a víz homokos. Egy palackban vízmintát mutat fel. Dr. Kozma Balázs szerint a vízdíjak egységes megállapítása igazságtalan. A vízdíjakat a telek nagysága szerint kell megállapítani. Dr. Molnár Dezső felteszi a kérdést, lesz-e elég víz, ha az egész telep beépül.

Septey Lajos, műszaki bizottsági tag szerint településünkön 260 000 m² terület van, amelyen kertgazdálkodás folyik. Ennek vízzel való ellátottságához m²-ként 3 liter vizet számítva, kereken számolva napi 800 m³ vízre van szükség. Jelenleg a teljesítés 500 m³ naponta. A vízmű tehát elégtelen. A vízóra felszerelése szerinte nem szükséges, de nem is méltányos, mert a vízóra felszerelése telkenként 120-140 P-be kerül. A vízórák felszerelésének költségéből a vízmű kibővítését is végre lehet hajtani. Szükségesnek tartja egy tartalékmedence, egy 50 m mély tartalékkút létesítését, egy kútszivattyú és 15 m³ -es nyomó szivattyú beszerzését. Koppány István […] *az üres telkek vízdíjfizetésének kötelezettségét kívánja szabályozni.*[…]

Ügyvezető igazgató ismételten leszögezi az igazgatóságnak azt az álláspontját, hogy a vízhiány oka egyedül a vízpazarlásban keresendő. És annak megszüntetésére egyedül a vízórák felszerelése alkalmas. Bejelenti, hogy a fejenkénti maximális vízfogyasztás az 1000 litert csaknem meghaladja. Ilyen teljesítményre vízművet berendezni nem lehet. Az igazgatóság feltétlenül meg van győződve arról, de a legfőbb felügyeleti hatóság műszaki szakértői is olyan értelemben nyilatkoztak, hogy a vízmű teljesítőképessége a településünkön elhelyezkedő lakosság vízzel való ellátására feltétlenül és bőven elegendő, még akkor is, ha a telep teljesen kiépül.

Az egyes felszólalásokra válaszolva jelenti, hogy a bekért ajánlatok szerint egy ¾”-os vízóra felszerelése aknával együtt kereken 100 P-be kerül. A vízórák felszerelése újabb terhet nem jelentene, mert az eddigi vízdíjban a felveendő hitel törlesztése 1935. július 1-jétől a vízdíj felemelése nélkül is biztosítva lenne. Az óra használatáért az igazgatóság nem szándékszik külön díjat szedni. Egy köbméter víz kb. 25-30 fillérbe fog kerülni. A vízfogyasztás korlátozását az igazgatóság nem alkalmazza szívesen, de időnként kénytelen arra, mert különben előfordulhat, hogy éppen akkor nincs víz, amikor arra a legnagyobb szükség van. A palackban felmutatott vízmintáról megállapította, hogy abban nem homok, hanem rozsdaszerű üledék van, ami akkor rakódott le a csővezeték fenekén, amikor a vízszolgáltatás szünetelése miatt felszólaló házának csővezetékéből a víz a fővezetékbe visszafolyt. A vízdíjaknak a telkek nagysága szerinti megállapítását az igazgatóság igazságosnak nem tartja, mert tapasztalatból látjuk, hogy egyes 200 négyszögöles házhelyeknél a locsolt rész (virágos kert, előkert) nagyobb, mint a 600 négyszögöles telkeknél. A háztartási fogyasztás pedig nem a telek nagysága, hanem a családtagok száma után igazodik. Septey műszaki bizottsági tag által megállapított 260 000 m³ locsolandó területet sokallja, mert a kertek azon részét, amelyben gyümölcsfák, bokrok, burgonya, tengeri (!) *van ültetve, az állandó locsolást nem igényli.* (Az üres telkeken – pl. az Abrudbánya és a Bánffyhunyad utcákban – ilyen kukoricásokra én is emlékszem, igaz, hogy már a háború utáni szűkös időkből.) *Tartalék medence létesítésére az igazgatóság maga is kér felhatalmazást. A tartalék kutat illetőleg aggályai vannak a tekintetben, hogy annak a vize a mélykút vizével kevertessék.*

Elnök […] *az ügyet az elhangzott kívánalmak és indítványok, illetőleg javaslatok lehető figyelembevételével a legközelebbi közgyűlésre újra elő fogja készíteni.*

Holndonner Béla igazgatósági tag szót kérve előadja, hogy a 6. tárggyal kapcsolatban történt felszólalások némelyike alkalmas annak felvetésére, hogy az igazgatóság a közgyűlés osztatlan bizalmát nem bírja. Felkéri az elnököt, vesse fel a bizalmi kérdést, mert ha az igazgatóság a közgyűlés bizalmát nem bírná, egy pillanatig sem hajlandó a helyén maradni. Az elnök felveti a bizalmi kérdést. Határozat: A közgyűlés az igazgatóságnak egyhangúlag bizalmat szavaz.”

A vízellátás körüli hullámok természetesen nem ültek el. Az ellenzék ismét támad, és egy rendkívüli közgyűlés összehívását kényszeríti ki. Hogy komoly viharfelhők gomolyognak a Kertváros felett, azt már a *Kispest-Szentlőrinc* **1935. augusztus 3-án** megjelent egyik cikkének címe és alcíme is elárulja: *„Súlyos vádak egy pestszentlőrinci szövetkezet igazgatósága ellen. Az »ellenzék« gondatlansággal vádolja a Kertotthon és Házépítő Szövetkezet vezetőségét."*

Megtudhatjuk a cikkből a valóban súlyos vádakat és az azt kirobbantó vis majort, mely úgy tűnik, igazából csak indok lehetett az ellenzéki támadásra. *„Szenzációnak készült az egyik megyei lapnak* (melyik, nem tudni) *az a cikke, amely egy beadvány részleteinek leközlésével arról ír legutóbbi számában, hogy a Pestszentlőrinci Kertotthon, Házépítő és Fogyasztási Szövetkezet igazgatósága elmulasztotta a köteles gondosságot és ezzel súlyos, alig elviselhető károsodást okozott a tagoknak.*

[…] *A szövetkezet vízvezetéket épített, amelyet egy 263 méter mély kút táplált. Ez a vízvezeték kifogástalanul szolgáltatta a vizet 1933 közepéig. Ekkor észrevették, hogy valami baj van, mert az érdekeltek panasszal fordultak az igazgatósághoz. Az igazgatóság gondosan utána járt a panaszok okának, a szakértők állapították meg, hogy a kútaknába cca. 50 méter mélységben talajvíz tört be, amely 80 méter homokoszlopot hordott az aknába. Ez természetesen redukálta a vízbőséget. Az így – vis major – redukálódott vízre azonban egyre több családnak lett szüksége, mert a lakótelepen gombamód szaporodtak a házak. Az abnormális szárazság, no és az egyesek vízpocsékolása annyira igénybe vette a vízművet, hogy az igazgatóság szükségét látta annak, hogy a vízmű teljesítőképességét fokozza. Ez persze pénzbe kerül, s ezt hozzák fel a szövetkezet tagjai arra, hogy az igazgatóságot le kell mondatni. Belső ügy. Semmi közünk hozzá. Arra azonban kíváncsiak vagyunk, hogy az új igazgatóság pénz nélkül tudja-e majd a kifogásolt vízművet kifogástalanná tenni?*

Meg aztán valahogy nyitott tételnek látjuk az ellenzék iratában azt, hogy vajon az igazgatóság önhatalmúan, vagy a közgyűlés jóváhagyásával fektette-e be a vízmű építésébe a tagok pénzét. Önhatalmúan, vagy a közgyűlés jóváhagyásával alkotta-e meg a vízmű vezetésének és használatának módozatait, mert ha mindezek a közgyűlés vagy a szövetkezetnek más, alapszabályszerű szervének előzetes jóváhagyásával történtek, akkor igen merész cselekedetnek tartjuk azt, hogy az igazgatóságot a sajtó útján, a nyilvánosság előtt köteles gondosság elmulasztásával, vagyis gondatlansággal vádolják meg, mert egy ilyen vád valósága esetén a megvádoltakkal szemben bűnvádi eljárást vonna maga után és őket a közmegvetésnek tenné ki." A cikk az *„ellenzék egyik oszlopos tagjának"* dr. Molnár Dezső ügyvédet nevezi meg, akit a kispestiek jól ismernek, mint egy kispesti keserűvízforrás tudóját, aki egy homályos tőkéscsoport előjogáért harcolva, *„fürdőgrundolásba"* kezdett, meglehetősen gyanús körülmények között. (De ez már legyen a kispestiek története.)

A *Pestszentlőrinci Újság* 1935. augusztus 3-i számában a rendkívüli közgyűlést meghirdető meghívóban olvasható tárgysorozat három pontja hívja fel magára rögtön a figyelmet:

„1. Dr. Kozma Balázs és társai kérvénye rendkívüli közgyűlés összehívása iránt, a kertvárosi vízhiány megszüntetésére irányuló megfelelő sürgős intézkedések elrendelése céljából.

2. Papp Tihamér és társai hét pontból álló bizalmatlansági indítványa az általuk felkért műszaki bizottság jelentése alapján, a vízmű műszaki és hatásfoki átvétele körül szükségesnek tartott megállapítások és ennek alapján a szükséges intézkedések megtétele,

végül annak megállapítása iránt, hogy az érvényben levő alapszabályok módosításra szorulnak.[…]

4. Az igazgatóság jelentése a vízhiánnyal kapcsolatban szükségesnek tartott intézkedésekről."

1935. augusztus 11. – Rendkívüli közgyűlés.

A *Pestszentlőrinci Újság* az igencsak izgalmasnak ígérkezett közgyűlésről augusztus 21-én még csak egy rövidke cikkben számol be, melyből megtudhatjuk, hogy *„a vita az igazgatóság impozáns győzelmével végződött".*

Ezzel ugyan elárultuk az érdekes történet végét, mégis érdemes kézbe venni a fent említett újság október 5-i számát, mely 8 oldalon közli a Horthy Miklós úti (ma Bajcsy-Zsilinszky út, Szemeretelep) iskola nagytermében megtartott rendkívüli közgyűlés teljes jegyzőkönyvét. Nézzük tehát a jegyzőkönyvet, persze nem teljes terjedelmében, hanem a lényegesebb sorokat kiemelve vagy idézve:

Dr. Wimmerth Béla igazgatósági tag a jegyzőkönyv vezetésére László Gyulát, hitelesítésére Barkó István Gyulát, Tarány Sándort és dr. Kozma Balázst kéri fel. A közgyűlés határozatképes. (Az igazi vitát megelőzően és közben hosszú, a közgyűlés lefolyására vonatkozó formális problémák vetődtek fel, amikkel természetesen nem érdemes itt foglalkozni.)

Az első napirendi pontot a rendkívüli közgyűlést indítványozó dr. Kozma Balázs ismerteti: *„Arra kértük az igazgatóságot, hogy a vízszolgáltatáson javítson, azonban ezt a kérésünket nem honorálta. Erre egy műszaki bizottságot küldtünk ki. A bizottság a vizsgálatot megejtette. Abból megállapítottuk, hogy vízhiány nincs, csak hiányos vízszolgáltatás és ez pedig nem az igazgatóság által jelentett vízpocsékolásra, hanem a vízmű hibás berendezésére vezethető vissza."*

Az ellenzék rögtön nehéz tüzérségi támadással kezd. dr. Molnár Dezső abból indul ki, hogy *„…a vízmű felállításával az volt a célunk, hogy kertotthont létesítsünk. Természetes, ha kertotthonról beszélünk és ezért vízművet állítunk fel, akkor ennek nem a személyi fogyasztás, hanem a kert szükségleteihez kell alkalmazkodnia."* Ezek után az előző közgyűlési jegyzőkönyvekre, az igazgatóság műszaki bizottságának a vízmű átvételekor készült jegyzőkönyvére, a minisztériumnak a vízmű létesítésével kapcsolatos műszaki véleményére, valamint a saját (a jelen jegyzőkönyvhöz csatolt) szakértői vizsgálataikra és elemzéseikre támaszkodva hosszan és részletesen ismerteti számadatokkal teletűzdelt műszaki és pénzügyi kifogásaikat.

Az elhangzottak alapján Barkó István Gyula *„kimerítve látja a gondatlanságot és kéri, hogy a közgyűlés mondja ki a gondatlanságot és kérje az igazgatóságot, hogy hagyja el a helyét."*

Az igazgatóság mellett dr. Bottka Ernő áll ki. *„Megállapítja, hogy az ellenzéki szónokoknak a hangulatkeltés a legteljesebb mértékben sikerült.* […] *a műszaki jelentést figyelemmel kísérte, de kétségbevonja a jogosultságát annak, hogy egy pár tag felkérjen egy műszaki bizottságot a vízmű felülvizsgálatára. Az igazgatóság tegye megfontolás tárgyává egy pártatlan műszaki bizottság kiküldését oly módon, hogy benne minél kevesebb tagtársunk szerepeljen, ellenben szerepeljen benne a legfőbb állami hivatalnak, a kereskedelmi minisztériumnak a kiküldöttje. Azért, hogy a vízmű szakértő közege nem járt el lekiismeretesen, nem lehet az igazgatóságot tudatos gondtalansággal vádolni. Ha történt mulasztás, csak jóhiszemű mulasztásról lehet szó. Nem kívánatos, hogy a vezetőség és a tagok közé bizalmatlanság ékelődjék."*

A felszólalók közt van dr. Tóth György, aki mint kúriai bíró hangsúlyozza, hogy a fel-

merült gyanúknak mindig erős megalapozottsággal kell bírniuk, ezért *„…a közgyűlés már most küldjön ki egy pártatlan műszaki bizottságot, amely a vízmű beállításától kezdve mindent megállapít, hogy végre ezen a telepen minden gyanú megszűnjék.”*

Az igazgatóság felkérésére dr. Bernolák Nándor, ny. miniszter, igazgatósági tag adott választ dr. Molnár Dezső aggályaira hasonló részletességgel (mindez a jegyzőkönyvben olvasható).

Még egy rövid műszaki vita után sor kerül – Plank Modest kérésére – a név szerinti szavazásra. *„Elnök: Felteszem a kérdést: Aki az ellenzéki indítványt elfogadja, tehát gondtalansággal vádolja az igazgatóságot, az igennel fog szavazni, aki nem vádolja az igazgatóságot nemmel fog szavazni.”*

És most nézzük, ki hogy szavazott, ami ma már nem annyira érdekes, de arra nagyon alkalmas, hogy lássuk, 1935-ben kik voltak a kertváros házhelytulajdonosai. Valamenynyit így sem tudhatjuk meg, mert nyilván nem mindenki vett részt a közgyűlésen, illetve akiknek befizetési hátralékuk volt, nem szavazhattak.

„Igennel szavaztak a következő tagok:

Barkó István Gyula, Barthonek Katalin, Bédy Gyula, Bittera Ernő, Erösdy Bálint, Farkas Sándor, Frecska Lajos, Hangay Sándor, Havassy János, Hiday Ferenc, vitéz Horváth János, Jácz Vilmos, dr. Katona Jenő, Király Endre, Kocsnár Józsefné, Konok Tamás, Koppány István, dr. Kozma Balázs, Lovass László, Makay Jenő, Markó Lajos, Mile Pál, dr. Moldoványi Gusztáv, marcsamagyari dr. Molnár Dezsőné, Nagy Miklós, Osvald Győző, Ördögh Mihály, Papp Elemér, Papp Tihamér, Papp Viktória, Plank Modestné, Radó Imre, Reich Dezsőné, Spiegel János, Schlachta Jenő, vitéz Szabó Kálmán, Sziklay Béla, Szluka Gusztáv, Tóth János, Tóth József, Valentin Lajos, Zsemberi Zsigmond és Zsigmond Gáspár.

Nemmel szavaztak:

Adorján Béla, Arató Gyula, Arnoti Vilmos, Asztalos István, vitéz Bajthay Rezsőné, Balassa Sándor, dr. Balás Elek, Barkóczy Klopsch Béláné, Batisweiler János, Bács Sándor, Bálint Lajos, dr. Bernolák Nándor, Bezeréti József, Bodó Emma, dr. Bottka Ernő, Bucsay János, Chiovini Sándor, Czajlik Lászlóné, Dallos Ferenc, Dankó József, Dániel Lajos, dr. Deák Jánosné, Drenyovszky Jánosné, dr. Ébner Sándor, Farkas Ferenc, Farkas János, Farkas László, özv. Ferenczy Béláné, Flóri Miklós, özv. Francisci Vilmosné, Frigyes Béla, Gellért Alfréd, Gonosz Ilona, Gottléb István, Drosch Vilma, dr. Gyökér Sándor, özv. Hajdusek Károlyné, dr. Hantz Ernő, Harrach Anna Mária, dr. Haraszti Etelka, Haraszti Károly, Haraszti Sándor, Herqui József, Huszár Imre, Igyártó Sándor, dr. Igyártó Zoltán, Jánosfy Jaczkovits Iván, dr. Jánossy László, Kacsanovszky József, Kalocsay József, Kaulich Mihály, Kautny Károly, Koppándyné Farkas Margit, Környei Pálné, Kozmutza Mária, Kovács János, Kovács Jenő, Krassánszky Henrik, dr. Kremsier Emilné, dr. Kupcsay Felicián, Kuthy Dezső, László Gyula, László Ödön, özv. Lehotzki Vilmosné, Lengyel Sándor, Longauer János, Lucza János, Lukács Endre, Mayer János, Marton Pál, Mágot Vilma, Mekkey Dénes, Mészáros József, Mihalik Géza, özv. Milecz Józsefné, Molnár Béla, Molnár Ilona, özv. dr. Mondada Jenőné, Mosonyi Béla, vitéz dr. Nagyághy József, dr. Okolicsányi Aladár, özv. Oláh Dánielné, Oszlári Béla, Őry János, Papp Ambrusné, dr. Páll Béla, Pázsit Dezső, Petrovics testvérek, Polyánszky Gyula, Prokopp Sándor, Püski Sándorné, Racsmán József, Reck Ottó, Reöthy Vladimirné, Ringthaler Katalin, Róna Sándor, özv. Ruttkay Gézáné, Salyámosi Kiss Gyula, Sasváry Lajos, Saufnauer Sámuel, Seifert Jenő, Seifert Lajos, Selmeci Ferenc, Seötér János, dr. Sereghy Mihály, dr. Simonfay Lajos, Som Ernő, Stom-

mer Ilona, Szentirmai Vilmos Béla, Szerdahelyi József, Szerdahelyi Júlia, dr. Szerdahelyi László, Szigeti Hedvig, dr. Szilágyi Sándor, Szödényi Nagy Zoltán, Talpag János, Tarány Sándor, Teghze-Gerber Jenő, Tóth György, dr. Tóth György, dr. Újfalussy Ernő, Újhelyi Károly, Valter Erzsébet, özv. dr. Varga Györgyné, Varságh János, Várady Mihály, dr. Várady Miklós, Wolnhoffer Pál, dr. Wimmerth Béla, Wimmerth Győző, Zimmer József és dr. Zimmermann Ágoston."

43 igen, 132 nem. *„HATÁROZAT – a közgyűlés a bizalmatlansági indítvány első pontját* (vagyis a gondatlanság vádját) *elveti, ennél fogva megállapítja, hogy a vízmű műszaki és hatásfoki átvételek körül az igazgatóság a kellő gondossággal járt el és hogy a vízszolgáltatás összes zavarai nem az igazgatóság gondosságának hiányára vezethetők vissza."*

Következik a második pont, azaz a bizalmatlanságról szóló szavazás. Ekkor azonban már nagyon későre járt az idő, sokan – főleg a vesztes ellenzék tagjai közül – már elmentek. Az ellenzék vezére még megkísérli a lehetetlent és időt akar nyerni: *„Dr. Molnár Dezső: Az előrehaladott időre való tekintettel kéri a közgyűlés felfüggesztését."* Hiába, a közgyűlés folytatódik. Molnár Dezső igyekszik szépíteni a veszteségen: *„Vonuljunk ki mindnyájan, elment már a háromnegyed részünk. Ez a szavazás mitsem ér!*

Az ellenzék egy része erre kivonul, más része ellenben »szavazzunk « kiáltással marad." A második – tehát a bizalmatlanságról szóló – pontról a még jelenlevők ismét név szerint szavaznak. Az eredmény: 10 igen, 113 nem. *„HATÁROZAT – a közgyűlés a bizalmatlansági indítvány második pontját elveti, ennél fogva kimondja, hogy az igazgatóságnak a vízmű berendezés felállítása, műszaki és hatásfoki átvétele körüli eljárása miatt az egész ügyvitele tekintetében teljes bizalommal viseltetik."*

A sorsdöntőnek szánt kérdésen túljutva, a közgyűlés még órákon át folyt. Megállapodtak, hogy az igazgatóság az alapszabályok módosítását a következő közgyűlésre elfogadásra benyújtja. A vízellátás javításának módjait megtárgyalva, éjféltájban született meg az utolsó határozat: *„Kimondja a közgyűlés, hogy a víztermelés fokozhatósága céljából pótkutat furat és minden házhoz és fogyasztás alatt álló telekhez vízórát szereltet fel. Utasítja az igazgatóságot, hogy e határozat végrehajtását készítse elő és részletes javaslatait a legközelebbi közgyűlésen terjessze elő. Utasítja a közgyűlés az ügyész urat, hogy a hátralékok behajtására szükséges intézkedéseket haladéktalanul tegye meg. Kimondja a közgyűlés, hogy a vízmű állandó ellenőrzésére műszaki bizottságot alakít."* (S hogy „nincs harag", bizonyítja, hogy a közfelkiáltással egyhangúlag megválasztott bizottsági tagok nevei közt találunk „ellenzékieket" is.). Tóth György javaslatát – mely szerint *„ne vegye az igazgatóság bizalmatlanságnak, de szeretné a telepnek minden egyes lakója lelkébe az abszolút bizalmat visszavarázsolni. Ezért mondja a közgyűlés ki, hogy mindkét álláspontot kielégítő vegyes mérnöki bizottság kiküldését elhatározza és a vízmű keletkezésétől való megvizsgálásról tegyenek ezek a kiküldendő műszaki mérnöki bizottság tagjai alkalmas és szabályszerű jelentést"*– a közgyűlés elvetette.

A Szemeretelep és a Szent Imre-kertváros (utóbbi Köztisztviselők Kertotthona néven) közös térképe

Pestszentlőrinc, 1936. június hó 3. szám.

Mintapéldány

PESTSZENTLŐRINCI SZENT IMRE KERTVÁROS

A PESTSZENTLŐRINCI KERTOTTHON HÁZÉPITŐ, FOGYASZTÁSI, TERMELŐ ÉS ÉRTÉKESITŐ SZÖVETKEZET HIVATALOS ÉRTESITŐJE

Kiadja: A Szövetkezet Igazgatósága.

Szerkesztésért és kiadásért felelős: LÁSZLÓ GYULA, igazgatósági tag.

Az Igazgatóság irodája: Pestszentlőrinc, Vizakna u. 3. (vizműtelep). Hivatalos órák: kedden d. u. 5—7-ig.

Pestszentlőrinc multjából.

A trianoni kereszt a Hargita téren (Fodrusz János) világhirü alkotása).

Az ember mindég kiváncsian tekint vissza községe multjára. Kiváncsi megtudni annak eredetét, fejlődési történetének részleteit multjának minden vonatkozását. Nekünk, akik Pestszentlőrinc határában Szent Imre kertvárost, mint a község közigazgatásának tartozékát a magunk számára megteremtettük, ahová önös érdekeink s a jövőbe vetett reményeink mellett elhoztuk szivünk és lelkünk nemesebb érzéseit, az új lakóhely iránt érzett szeretet s a régi lakókkal szemben táplált szolidaritás érzetét — nekünk hatványozott mértékben fordul figyelmünk a község multja felé.

Hová jöttünk? Hol vetettük meg véglegesen a magunk és utódaink feje alját? Mi volt a történelmi idők előtt itt? Kik lakták és milyen események folyhattak le a történelmi korok kereteiben ezen a területen? Mit találtak itt magyar őseink a honfoglalás idejében? Milyen sorsfordulatok folytán váltakozott a község és környékének képe a honfoglalás óta elviharzott 1000 esztendő alatt? Sátorlakó őseink ütöttek-e tábort s az állandó letelepülés nyomán alakultak-e ki házcsoportok, vagy éppen községek ezen a területen? Mikor és hogyan alakult meg maga Szentlőrinc község és mi volt a további sorsa az idők folyamán a mai napig?

A felrajzolt kérdések legtöbbjére sajnos, nem tudunk pontos feleletet adni. Csak fe[illegible] valószinüségekre támaszkodhatunk azoknál [illegible] déseknél is, amelyek leginkább érdekelnének. Bizonyos azonban, hogy a mai község területe a legrégibb korokban osztozott az Alföld sorsában. Északi széle volt annak a kezdetben sósvizü tengernek, mely az egész Alföldet elboritotta. Ebbe a tengerbe torkollott a visegrádi és nagymarosi hegyek közül előtörő Duna, valamint a Kárpátokról az Alföld felé lefutó összes folyóvizek. Majd amikor a nagy állóviz a Vaskapun át utat nyitott magának s kiterjedésben mindinkáb bösszeszükült, az édesvizi folyók viztömege kerekedett felül s ezzel a mindjobban összeszűkült tengerviz hova-tovább elveszitette sós jellegét. Rengeteg nádasokkal, sással és más vizinövényekkel boritott mocsarak maradtak vissza az egykori tenger helyén, melyeket hosszú évezredeken át még a Duna vize táplált.

A nagymarosi hegyek közül előtörő Duna a sikságra érve is igyekezett folyásának keleti irányát megtartani s meghatározatlan széles mederben azt az irányt követte, amely Váctól Szolnok irányába huzott vonallal jelölhető meg. Hosszu idők folyamán a folyó iránya mindinkább délkeletre hajlott, mig végre a mai határozott mederhatárokkal rendelkező északdéli irányát vette fel.

Az Alföld geológiai képződményeinek felső rétegét tehát a Duna épitette fel folyásának ebben a periodusában. A Duna áradmányi lerakodása az a vastag kavics réteg is, mely legjellegzetesebben a Pestszentlőrincen feltárt kavicsbányáknál tárul

---
1936

1936. január 7-én újra megjelenik a Kertváros újságja *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* címmel.

„Mióta a Kertotthon utódnak, a Pestszentlőrinci Szentimretelep közlönyének megjelenését beszüntettük (arról sajnos nincs információ, hogy ez mikor történt)*, ismételten felmerült tagjaink sorában az az óhaj, hogy az azóta lefolyt idők tapasztalatai és a közérdek kívánalmai alapján ismét hívjuk életre a telep közlönyét”* – olvashatjuk az első oldalon.

Szerkesztője László Gyula, aki a kertváros gyümölcsöseinek egyik példamutató tulajdonosa, és ez a lap arculatán is meglátszik. Nincs olyan száma, amelyikben ne lennének gazdag kertészeti útmutatók. A *Beköszöntőben* szereplő általános célok mellett a lap kiemelt feladataként szerepel: *„szakemberektől vett tanácsok alapján feleletet kíván adni főképpen a gyümölcs és szőlőtermesztés körül felmerülő időszaki kérdésekre.”*

„Pestszentlőrinc városunk egyik új célkitűzése, hogy üdülő jellegűvé alakítsa és rendezze be a parkvárosi (Gyöngyvirág utcai) és a kertvárosi (Szent Imre telep) tereinket, utcáinkat és szórakozóhelyeinket.”

Ezt a célt szolgálhatná a vízmű kertje, mint nyári mulatóhely, beton táncterével, tekepályájával. *„Avassuk nyári mulatságainkat a fővárosi és környékbeli tisztviselő családok kirándulóhelyévé. Alakítsunk ehhez egy fürge propaganda bizottságot, amely röpiratokban ismertesse kertvárosunk szépségeit, szórakozó alkalmait.”*

1936. március 30. – Igazgatósági ülés. Az ülésről az 1936. április 1-jei *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* számol be. Nézzük röviden, hogy miről is van szó az igazgatósági üléseken:

Az Üllői úti úttest kertvárosi részének locsolásához szükséges vizet a Kertváros díjmentesen szolgáltatja a városnak. A vízmű modernebb berendezésének felszerelése.

Vancsó Géza engedélyt kap emeletes villa építésére. (Szerencsére még ma is megvan eredeti alakjában.) Később több emeletes ház is épült.

Megállapodás Szemere Istvánnal, hogy a területén levő szomszédos parcellák a vízhálózathoz kapcsolódhatnak.

Peresítik a részletfizetést nem kérő hátralékosokat (egy másik örökös téma a Kertvárosban).

Az új lap 400 példányban jelenik meg (költsége 45 pengő).

Az előfizetett *Kertészet és Növényvédelem* című szaklap az irodában mindenki számára hozzáférhető.

Az igazgatóság az 1935. évi zárszámadásokat elfogadta.

Érdemes beleolvasni kíváncsiságkép a fentebb említett kertészeti részbe is:

„A hétpettyesbödék (katicabogár) a nekünk kárt okozó rovarokból élnek, azokat pusztítják. Amerikában mesterségesen szaporítják és kilószámra adják el a gyümölcstermesztőknek. Óvjuk őket!” (Nem új dolog tehát a természetvédelem sem.)

Utcai fák gondozása: *„száraz időben minden hét meghatározott napján 2-2 vödör vizet adjunk nekik.”*

„Ajánlatos, hogy pöcegödreinket tőzegeljük, miáltal nemcsak azt érjük el, hogy azt szagtalanítjuk, hanem egyben olyan fekáltrágyát is termelünk, mely alkalmas lesz talajunk összetételét javítani” – a tőzeg megrendelhető volt. Ne felejtsük el, hogy a Kert-

városban nem volt csatornázás. *„A szövetkezet vezetősége a maga idejében gondoskodni fog egy állandó szerv megteremtéséről”,* mely a Kertvárosban termőre forduló 6-7 ezer gyümölcsfa termésfeleslegét értékesíti majd.

„A túlságos öntözés a talajunk elszikesedéséhez vezet!”

A 2. számban meghívót is olvashatunk: **1936. április 5-én** tagértekezletet tartanak *„a mélykút vízhozamának fokozására és a vízpazarlás megakadályozására szükséges intézkedések”* megtárgyalására. A vízmű tehát marad továbbra is örökös vitatéma a Kertvárosban.

De azért megjelenik egy lelkes *„Felhívás”* is: *„…jogos öntudat töltheti el a Szent Imre Kertváros minden tagját, aki segített áttiporni az ezernyi akadályt, s a puszta mezőségen modern lakótelepet épített fel rövid 5 év leforgása alatt. Ettől a tudattól vezérelve határozta el a Szövetkezet igazgatósága, hogy lapunk következő számát a kertváros szélesebbkörű ismertetésére és propagandisztikus célra szenteli.”*

És végül egy hirdetmény: Lengyel László állatorvos du. 4-től rendel.

A *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* következő, *„propagandisztikus célra”* szentelt 1**936. júniusi** (1936/3.) számából négy cikket szó szerint idézünk az alábbiakban. Hajtsunk fejet ezzel azok előtt az „alapító atyák” előtt, akik végig küzdötték a kertváros létrehozását, és most méltán büszkén tekintenek vissza az eredménnyel szolgáló megelőző 15 évre.

Haraszti Sándor: A pestszentlőrinci Kertváros megalakulása

„Hazánk trianoni megcsonkítása, ezt megelőzőleg az 5 éves világháború alatt az építőipar teljes szünetelése, a megszálláskor a kiüldözött magyarok százezreinek menekülése a lakáskeresés kálváriáját idézte fel. Rá kell mutatni a menekült tisztviselők vagonlakás kínszenvedésére, a lakás lelépési díjakkal való szertelen üzérkedésre, amikor például egy kúriai bíró is kénytelen volt meghúzódni egy külvárosi szoba-konyhás tömeglakásban, Maros-Torda menekült alispánja a vagonlakás után örvendett, hogy egyetlen egy szobában húzódhatott meg kilenced magával, Máramaros sziget főgimnáziumának igazgatója a fabódés Valéria telepen húzódott meg családjával együtt éveken át: akkor lélektanilag meg lehetett érteni kertvárosunk gondolatának megszületését.

Már 1920 augusztusában a Közalkalmazottak Beszerzési Csoportja kispesti irodájában tanakodtunk az irtózatos tisztviselői lakásnyomor enyhítésén. Budapesten és környékén mind többen és többen csatlakoztak a kibontott zászlóhoz és már ugyan az év szeptember 2.-án a lelkes dr. Wimmerth Béla szentlőrinci plébános[54] *vezetésével hatalmas küldöttség ment a Nemzetgyűlés elnökéhez, hogy a köztisztviselők részére kertváros céljára, Pestszentlőrinc határában megfelelő területet biztosítsanak az időben tárgyalt földbirtokrendező törvény alapján. A Nemzetgyűlés kérvényünket pártolólag küldte át a földművelésügyi miniszterhez, aki ügyünket a nemsokára kinevezett Országos Földbirtokrendező Bírósághoz tette át. Ezen idő alatt előkészítő bizottságunk a magas*

[54] Wimmerth (később Vereczkey) Béla nevével többször találkozunk e kiadvány hasábjain. Ő Pestszentlőrinc első katolikus plébánosa. Életrajza In: Sorsfordulók. Pestszentlőrinc és Soroksárpéteri az első világháborúban. Bp., 2016. 79-80. (szerk.)

bíróság tagjainak részvételével heteken át tárgyalta a leendő kertotthon alapszabály tervezetét, melyet dr. Wimmerth Béla készített. Tanácskozásainkat a kispesti polgári fiúiskola tanári termében tartottuk s minthogy azon időben a villamosok csak este 8 óráig közlekedtek, a bizottság budapesti és szentlőrinci tagjai a késő estig tartó tárgyalások után gyalog mentek haza.

1920. október 24-én tartottuk meg a kispesti polgári fiúiskola tornatermében a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona Pestszentlőrinc egyesület alakuló ülését 250 tag részvételével. Akik hallották az elnöklő Kacsanovszky József h. államtitkár megrázóan szép megnyitó beszédét, szívükben felejthetetlenül bevésődött kertvárosunk gondolata. – Kacsanovszky József elnök, dr. Wimmerth Béla és Reöthy Vladimir alelnökök és Haraszti Sándor főtitkár vezetésével a 36 tagú választmány megkezdte hosszú küzdelmekkel teljes, de eredményes munkáját. Hat éven keresztül hónapról-hónapra tartottunk ülést, legtöbbször a kispesti polg. fiúiskolában, de a szükséghez mérten a parlamentben, a Kúriában, a törvényszék épületében, az igazságügyi és földművelésügyi minisztériumokban is tartottunk nem egyszer fontos üléseket. Az OFB már 1921 nyarán foglalkozott ügyünkkel, s miután az OFB. felszólítására a vármegyei gazdasági bizottság eredménytelenül végezte el köztünk és néhai Szemere Miklós örökösei között a békés megegyezést, az OFB 1921. december 8-án tartott ülése elrendelte az egyesületünkbe tömörült tisztviselő társaink javára a néhai Szemere Miklós pestszentlőrinci birtokára a megváltási eljárást. A törvény végrehajtási utasítása értelmében a bíróság felszólítására egyénenként összeírtuk a 800-ra felszaporodott tagjaink statisztikai adatait és felszólítottuk tagjainkat, hogy a bírói eljárási és parcellázási költségekre, meg az igényelt földterület megváltási árára a részleteket fizessék be. Ugyanis a végrehajtási utasítás kifejezetten mondja, hogy aki a bírói eljárási és parcellázási költségeket be nem fizeti, az a házhelyigénylők névsorából hivatalból törlendő.

1922 május elején az OFB kiküldte Móra Mihály törvényszéki bírót Petszentlőrinc községházába ügyünk letárgyalására. A három hónapig tartó tárgyaláson nem egyszer kemény vitatkozásunk volt tiszteletre méltó ügyvéd ellenfeleinkkel. S midőn a tárgyalás folyamán az eljárást vezető bíró megkérdezte, van-e nekünk pénzünk a megváltásra igényelt földterület kifizetésére, ügyvéd ellenfeleink csodálkozására felmutattuk a sok millióról szóló számlakivonatunkat. Amint szaporodtak tagjaink befizetései, a korona értékének fokozatos leromlásával betéteink mind kisebb értékűek lettek. Újabb befizetési felszólításra a papír-milliók újra szaporodtak. Az egyesület vezetőségét rettenetes aggodalom fogta el, egyrészt tagtársaink bizalmával a folyton növekvő millió és millió befizetések, másfelől azok folytonos elértéktelenedése miatt.

1923 június hónapban ez ügyben értekezletet tartottunk az igazságügyi minisztériumban kúriai bírák részvételével, hogy mitévők legyünk a gondjainkra bízott milliók értékének megvédésére. Az értekezlet kimondotta, hogy értékálló papírokba fektessük a milliókat addig is, míg a megváltási árat kifizetjük. Az OFB 1923. január 4-én tartott ülésén az egyesületbe tömörült tagjaink házhelyeire, továbbá utakra, közintézményekre, néhai Szemere Miklós pestszentlőrinci 1700 holdas birtokából 220 katasztrális holdat megváltott és a megváltási ár megállapítására utasította a Pestvidéki törvényszéket.

Annyi sok küzdelem után az első csatát megnyertük s kertvárosunk gondolata kezdett testet ölteni. A pestvidéki törvényszék a helyszíni szemle után 1923. május 10-én a pestszentlőrinci lövöldében tartott ülésén kihirdette határozatát, hogy a megváltási földért négyszögölenként 10 kg búza árát kell fizetni. Nagy volt a meglepetésünk, mert a korona rettenetes leromlása folytán 4 milliárdot kellett volna kifizetni 220 holdért.

Lelkünket megacéloztuk a további küzdelemre és fellebbeztünk a Kúriához, amely 1923.

november 7-én tartott ülésén dr. Bernolák Nándor ny. miniszter tagtársunk hathatós védőbeszédére a megváltási árat négyszögölenként 7 kg búzaárban állapította meg. Most már arra törekedtünk, hogy a nekünk juttatott földből a törvény értelmében minél több vagyonváltság földet kapjunk, mert ez jóval olcsóbb, mint a megváltási föld. Ugyanis az 1000 kat. holdon felüli mezőgazdasági földbirtokok, elsősorban az utóbbi 30 évben vásárolt birtokok tulajdonosai, mint a Szemere birtok is, kötelesek voltak a szükséghez mérten 15%-ot természetben leadni vagyonadóban földbirtok-rendezés céljaira. Most újra megindult a harc tiszteletre méltó ügyvéd ellenfeleink és az Egyesületünk között és több helyszíni bírói eljárás után 1924. szeptember havában az OFB a nekünk már korábban megítélt 220 kat. hold földből 94 kat. hold vagyonváltság földet ítélt meg. Ugyanezen év október 1-jén néhai Szemere Miklós örökösei javára egyelőre 21 hold megváltási föld ára fejében 205 millió koronát fizettünk. Most a vagyonváltság föld árának kifizetési meghagyását sürgettük. A korona értéke folyton csökkent, a búza ára folyton emelkedett, a vezetőség aggodalma mind nagyobb lett. Már 1925. január 28-án megjelent a pénzügyminiszter rendelete a februári vagyonváltság búza jóval magasabb áráról, de fizetési meghagyásunk még mindig késett. Január utolsó 24 órájában hadi tervet csináltunk, és rengeteg lótás-futás után az utolsó percben telefonon üzente meg Vargha pénzügyi államtitkár a vagyonváltság földek pénztárának, hogy egyesületünk fizethet. Kagyló a kezünkben és a pénztáros kezében s abban a pillanatban kifizettünk 750 millió koronát a vagyonváltságföld ára nagy részének fejében s ezzel a februári árral szemben 134 millió koronát nyertünk. A még hátralevő 105 millió korona értékű vagyonváltságföld árát ugyanazon év április havában kifizettük. Nagy volt az öröm egyesületünk tagjai között, mert 115 kat.hold kifizetett föld tulajdonosai lettünk. Közben a parcellázási térképet csináltattuk az OFB utasítására a földművelésügyi minisztérium műszaki-gazdasági hivatalával. Emiatt egy évig tartó huza-vona volt a község képviselőtestülete, a Székesfőváros műszaki hivatala és közöttünk. Végre a kilencedik parcellázási térképtervezetet elfogadta úgy a község, mint a Székesfőváros műszaki hivatala. De Pestszentlőrinc képviselő-testülete oly súlyos feltételekhez kötötte a parcellázási engedély megadását, hogy az OFB-hez fordultunk orvoslás végett s az OFB 1925 szeptember havában a község határozatainak figyelembe vétele nélkül jóváhagyta a parcellázási térképet s elrendelte a házhelyek kiosztását. Végre elkövetkezett a nagy nap: 1926. február 29-én a már kifizetett földterületen természetben kiadtuk a házhelyeket tulajdonosaiknak.

Minthogy a törvényeink szerint az Egyesület vagyonjogi dolgokkal nem foglalkozhatik, még az 1925. március 21-i közgyűlés megalakította a Pestszentlőrinci Kertotthon Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesítő Szövetkezetet. Elnökévé Kacsanovszky Józsefet, alelnökévé dr. Wimmerth Bélát és Reöthy Vladimirt, igazgatójává Haraszti Sándort választották. A megalakult szövetkezetnek legfőbb feladata volt, hogy a megszerzett földterületet közművekkel ellássa, építésre alkalmas házhelyekké alakítsa át. A kereskedelmi minisztériumban és a BSzKRT igazgatóságánál a villamosvonal meghosszabbítását szorgalmaztuk. Az új villamosvonal közigazgatási bejárása 1927. december 2-án meg is történt. 1926 tavaszán, miután a házhelyek birtokbaadása megtörtént, Haraszti Sándor a szövetkezeti igazgatói megbízásáról lemondott és helyébe Seehorsch József áll. Pénztári igazgatót választottuk meg, akinek rendületlen kitartó munkájának köszönhetjük a közművek létesítését: utak, vízvezeték, villanyvilágítás megteremtését. Újabb tárgyalások után 1926. július havában az OFB a már korábban részünkre megítélt 9 (sajtóhiba, helyesen: 94!) *kat.hold vagyonváltság földön felül még 90 kat. hold vagyonváltság földet adott, összesen 184 kat. holdat. Azonban a házhelyek telekkönyvi*

Zöldág ünnep László Gyula épülő kertvárosi házánál

Zöldág ünnep László Gyula épülő kertvárosi házánál

bekebelezése egyre késett. Folytonos sürgetés dacára, valami ok miatt megakadt. Új harcra kellett készülnünk. Egy téves értelmű feljelentés alapján az OFB 1928. október 8-án kelt ítéletében szövetkezetünk meghallgatása nélkül úgy döntött, hogy 105 kat. holdat visszaad Szemere István földbirtokosnak s a már kiosztott 115 kat. hold földre bírói vizsgálatot rendelt el. Az igazgatóság, melynek tagjai közt államtitkárok, magas állást betöltő köztisztviselők foglaltak helyet, azonnal rendkívüli közgyűlést hívott egybe, a legteljesebb őszinteséggel feltárta a helyzetet, kérte az ügy azonnali kivizsgálását, panasszal fordult magához az OFB-hez a téves értelmű feljelentés alapján meghozott ítélet ellen, kimutatva a feljelentés téves voltát. Közben a pénzügyminisztérium elrendelte a pestvidéki pénzügyigazgatóság útján a házhelyhez juttatottak részére a telekkönyvi bekebelezést. 1929 tavaszán a kiküldött kúriai bíró összes tagjaink meghallgatásával több heti vizsgálat után a legteljesebb rendben találta ügyünket és az OFB a szövetkezet igazgatóságának fényes elégtételt szolgáltatott.

A vizsgálat befejezése után Szemere István földbirtokos és a szövetkezet között egyezség jött létre, melynek értelmében a szövetkezet egyes házhelyhez juttatott áttelepítésével, újabb 17000 négyszögölet adott vissza a megváltást szenvedő földbirtokosnak. Ennek ellenében a szövetkezet vételár, haszonbér és a közművekhez való hozzájárulás címén olyan összegekhez jutott, amelyek a legfontosabb közintézménynek: a vízműnek megépítését tették lehetővé.

A szövetkezetnek ezután legfőbb feladata volt a mintegy 100 kat. holdban véglegesen megállapított kertváros területén a közművek megépítése. Fáradhatatlan elnökünk: Kacsanovszky József és dr. Wimmerth Béla alelnökünk másfél évi utánjárására a volt népjóléti minisztérium 10 000 pengő államsegélyt adott a vízművünkhöz Kertvárosunk végleg testet öltött s azóta a családi házak folyton épülnek."

László Gyula: A Kertváros fekvése, építkezése

„Az OFB a Pestszentlőrinci Kertotthon Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesítő Szövetkezetbe tömörült tisztviselők részére 100 katasztrális hold területet juttatott a Szemere István földbirtokos által leadott vagyonválság földből. Ez a földterület a szentlőrinci temetőtől (Az ún. „régi temető" ma már nincs meg. 1945 után már nem temettek ide, 1985-re elég brutális módon felszámolták, nyomait csak a végében meghúzódó, ma már nem használt zsidó temető jelzi. A temető helyén ma a Lőrinc Center üzletei állnak.) *a közeli Vecsés határáig* (Vecsés határa akkor még a villamos végállomásnál volt.), *az Üllői úttól a Halomi útig terjed. Hullámos felszínének legmagasabb része közel a Gellért hegy szintjével egyenlő, miáltal geológiai viszonyai mellett szerencsés klimatológiai viszonyai kiválóan alkalmas lakóterületté teszik. A kertvárossal összefüggően tőle északnyugatra Pestszentlőrinc anyaközség, északra Szemere telep, délkeletre Ganz-kertváros*[55] *övezik. A kertváros területe ezelőtt hat évvel még szántóföld volt, a külterjes gazdálkodás minden jellegzetességével. Az OFB határozatát, mellyel e területet a szövetkezetbe tömörült tisztviselőknek juttatta nyomon követte a terület beosztási tervének elkészítése, melynek jellegét a terület közepén elterülő 4000 négyszögöl Hargita tér, a körülötte futó utak, a kerület északkeleti sarkán az Üllői útból kiinduló és a Hargita térbe torkolló átlós út, valamint az Üllői úttól a Halomi útig húzódó két főút szabja meg. Az utcák közül Toroczkó, Nagyenyed és Kolozsvár utca 4-4 méteres gyalogjáróikkal együtt 25 m, a Vajdahunyad, Székelyudvarhely, Marosvásárhely, Brassó, Sepsiszentgyörgy utcák 3-3 méteres*

[55] Utóbbi akkor még Vecséshez tartozott. (szerk.)

A Kolozsvár (ma Tarkő) utca 1935-ben

László Gyula villája a Kolozsvár és Bánffyhunyad utca sarkán 1935 körül

gyalogjáróikkal 18 m, a többi utcák 12 m szélesek. Ez utóbbiakból két-két méter esik a gyalogjárókra. A utak és az utcák, valamint mindkét oldalon az úttesttől vízlevezető árokkal elválasztott gyalogjárók alapépítménye keményen lehengerelt finom kavics-réteggel van borítva és azok a kényelmes kocsi és gyalogközlekedésre eddig is igen alkalmasoknak bizonyultak. Az utcákat minden felé lomblevelű fák szegélyezik és árnyékolják, a tereket fákkal, díszcserjékkel, bokrokkal és virággruppokkal parkírozták. Az utcák által bezárt telektömbök téglalap és trapéz alakúak, általában 6000 négyszögöl területűek. A telektömbök 200-600 négyszögöl területű házhelyekre vannak beosztva. Az utcák, terek, kertek és udvarok az egész területnek mintegy 85%-át teszik ki, mely körülmény a telepnek nemcsak igazi kertváros jelleget kölcsönöz, hanem a telepet egészségügyi és esztétikai szempontoknak is igen kedvező helyzetre emeli.

Lakóházaknak és villáknak a telekbe való behelyezését a községi, vármegyei és országos rendelkezések, valamint a szövetkezet tagjainak határozatai (Figyelemre méltó a kertváros igazi önkormányzati megszervezése!) *szabják meg. Ezek szerint a lakóház az utcafronttól legalább 5 méternyire, a szomszéd telkektől 3 méternyire építhető. A háztípusok kiválasztásában a külső architektónikus kivitelben, valamint a méretekben természetesen az építtető tulajdonos egyéni ízlése és anyagi helyzete érvényesül. Ily módon a házak építésében, főképpen a homlokzat kiképzésében, a külső színezésben és az épületeknek különböző elhelyezésében sok eredetiséget és változatosságot vittek bele s ez a sokféleség az egész kertvárosnak kedvesen változatos és hangulatos képet kölcsönöz.*

A lakóházak és villák az építkezésre rendelkezésre álló területek nagyságának megfelelően nagyrészt földszintesek. Az a néhány nagyon csinos emeletes épület, mely a kertvárosban elszórtan épült, csak emeli a telep változatos és hangulatos képét.

A szövetkezeti tagok előrelátását és bőkezűségét bizonyítja az a tény, hogy a felparcellázott területekből közcélokra nagyobb területtömböket hasított ki és tartott fenn. Így a vízműtelep részére 1200 négyszögöl, iskolák céljaira 900+600 négyszögöl, cserkészintézmény céljaira 1200 négyszögöl, rom. kath. templom és paplak részére 1000 négyszögöl, protestáns templom és paplak, szövetkezeti ház (kaszinó) *kulturális intézmények részére, sport célokra szintén megfelelő tömböket jelölt ki a Hargita tér körül fekvő és közcélokra szánt területekből. Rövid hat év alatt, mióta a kertváros építkezése és települése folyik, rendeltetésének átadta a vízműtelepre szánt területet, ahol közel 300 000 pengő költséggel modern vízművet létesített, az arra kijelölt területen létesült már egy tenisz és korcsolyapálya és egy tekepálya. A cserkészet részére az Országos Cserkészszövetségnek átadott 1200 négyszögöles területen rövid időn belül felépül a nagyszabású kerületi cserkészotthon. A templomok és a paróchiák, a kaszinó helység és más tervbe vett létesítésének lehetősége még a jövő ködébe vesznek el, de az erre szánt területtömbök mementóul szolgálnak a telep jövő nemzedéke számára is és emlékeztetni fognak mindég arra a nemes célra, melyet az apák maguk elé tűztek, de megvalósításra az utódokra kénytelenek örökségül hagyni."*

Dr. vitéz Simonfay Lajos: A Kertváros üzemi berendezése

„A Szentimre kertváros üzemi berendezésénél a vezetőség eredeti elgondolása az volt, hogy a telepet a kultúrember minden igényét kielégítő mintateleppé fejlessze. Ebből kiindulva az utak és járdák elsőrendű kiképzése mellett, a közlekedés, a világítás, a vízellátás és csatornázás kérdéseit a legmodernebb alapokon kívánta rendezni.

A vízműtelep gépháza

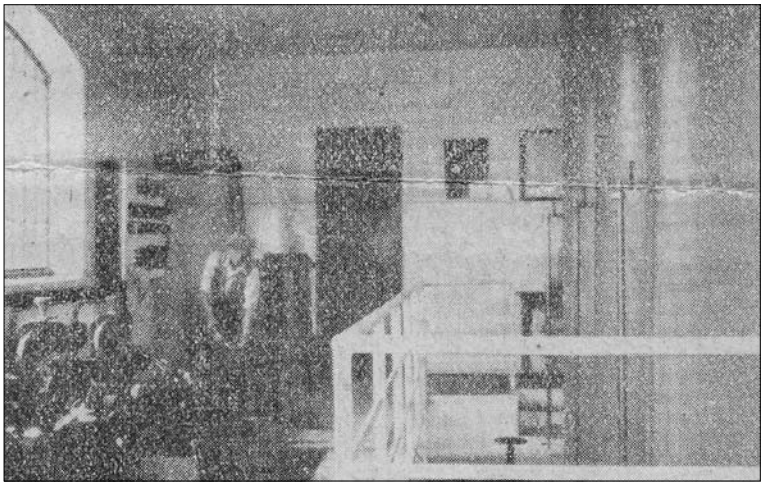

A vízműtelep gépháza

Gyógyszertár
a szemeretelepi oldalon

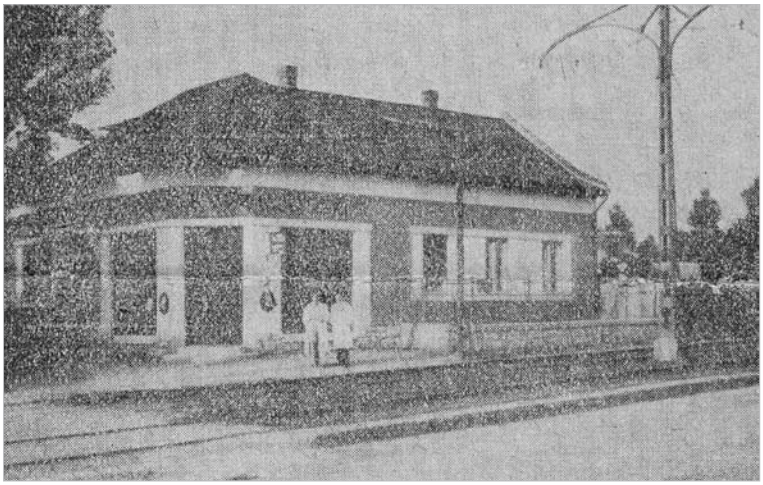

Az időközben bekövetkezett többszörös illetmény-leszállítások ennek az elgondolásnak a 100%-os keresztülvitelét sajnos lehetetlenné tették. A szövetkezetnek nagy számban levő kistisztviselő tagjára való tekintettel kénytelen volt az igazgatóság olyan megoldást választani, amely a kultúrigények lehető honorálása mellett a tagok anyagi erejét sem veszi túlságosan igénybe. (…)

Az 1930. év folyamán a kertváros összes útjait és járdáit a jóváhagyott tervek szerint 15 cm, a járdákat pedig 10 cm vastag kavicsréteggel borította. A hengerelésen felül a járdákat bitumenes felületi kezeléssel is ellátta. Ez az eljárás azonban a kívánt eredményre nem vezetett és a használatban nem vált be. Ugyanakkor a községi elöljáróság által kijelölt helyeken, a csapadékvizek elvezetésére megfelelő átereszek és víznyelő aknák is készültek. Ezek a munkák kereken 60 000 pengő költséget igényeltek.

Ugyanezen évben a Budapest Szentlőrinci H.É.V. világítási üzemével kötött megállapodás alapján a szövetkezet az egész világosító hálózat 25 000 pengőt kitevő költségeinek kamatmentes előlegezésével lehetővé tette a világosító hálózatnak felépítését egyszerre, az egész kertváros területén.

Az 1931. évben fogott hozzá a szövetkezet a legköltségesebb közüzemének, a vízműnek létesítéséhez. A munka kiindulópontja az 1927. évben 64 000 pengő költséggel fúrt 263 méteres mélykút volt, amely a szakértők véleménye szerint a telep vízellátásának megoldását lehetővé tette.

A vízmű csőhálózata és üzemi berendezése az illetékes hatóságok kívánalmainak és előírásainak megfelelően készült.

Vízcsőhálózatunk főnyomócsöve 150 mm, legkisebb belső átmérőjű csöve pedig 80 mm. Az utcákon és tereken az előírt távolságokra megfelelő számú feltalaj tűzcsap van elhelyezve, amelyek a locsoláshoz szükséges vízkivételére is alkalmasak.

A mélykút vízét egy „Uta" rendszerű víz alatti búvárszivattyú emeli fel a gépház melletti 100 m^3-es víztartályba. A szivattyú átlagos teljesítménye óránként 15 m^3. A föld alatti süllyesztett vasbeton víztartályából a vizet 3 drb centrifugál szivattyú nyomja a vízcsőhálózatba. Ezeknek a szivattyúknak a maximális teljesítőképessége egyenként és óránként 16 m^3. Normális üzem mellett csak két szivattyú működik, a harmadik tartalékként szerepel.

Az összes szivattyúk ki és bekapcsolása automatikusan történik. Mégpedig a kútszivattyúnál úszókapcsoló, a többi szivattyúnál pedig elektromos nyomáskapcsoló segítségével. A bekapcsolás 2 atm, a kikapcsolás pedig 4 atmoszféra nyomás mellett következik be. A hydroforok légtöltése egy kis motorral hajtott kompresszorral történik. Az összes motorok villanyerőre vannak berendezve.

A berendezés az 1931. évi szeptember hó 1-jén történő üzembe helyezés óta a legkifogástalanabbul működik és így nyugodtan állíthatjuk, hogy vízművünk a hasonló területet ellátott és hasonló méretű üzemekhez viszonyítva, az eddig elhangzott összes szakértői vélemények szerint az ország egyik legmodernebb és legszebb vízműve, amelyre valóban büszkék lehetünk.

A gépészeti berendezés elhelyezésére a gépház szolgál. A gépház kiegészítő részét a szövetkezet irodahelyisége és az egy szoba-konyha, valamint mellékhelyiségekből álló gépészlakás.

A közlekedés tekintetében az eredeti elgondolás az volt, hogy a szövetkezet autóbusz járatot létesít Időközben az 1929. évi november hó 6-án a villamosvasút „vecsési szárnyvonala"megépült és így a költséges autóbuszüzem létesítése egyelőre mellőzhető volt.

Az önálló csatornamű megvalósítása az ezzel járó horribilis költségekre való tekin-

László Gyula villája

László Gyula villája az előkert felől

tettel nem volt lehetséges. A szennyvíz elvezetéséről tehát a házanként létesített emésztőgödrök segítségével kellett gondoskodni. Tekintettel homokos és kavicsos altalajunkra ennek a problémának ilyen módon való megoldása nagyobb költség nélkül megvalósítható volt.

Az 1935. évi mintegy 6 hétig tartó rendkívüli szárazság ideje alatt mélykútunk vízszolgáltatási képessége nem bizonyult elegendőnek. Ezért a szövetkezetnek egyrészt a mélykút vízhozásának fokozásáról, másrészt egy pótkút létesítéséről, végül a vízpazarlás megakadályozásáról is kellett gondoskodni.

A mélykút vízhozamának fokozását a szövetkezet a kút alapos kitisztításával és egy új, jobb hatásfokú kútszivattyú beszerzésével vélte megvalósítani. Az új szivattyú beszerzése és a mélykút részbeni kitisztítása meg is történt. A pótkút próbafúrása most van folyamatban. Remélhető, hogy a mintegy 60 méterre tervezett pótkút óránként legalább 10-12 m^3 vizet fog szolgáltatni, amivel a kertváros zavartalan vízellátását feltétlenül biztosítani tudjuk. Szükség esetén a pótkút esetleg homokos vízének ülepítésére, de a nagyobb vízmennyiség tartalékolása céljából is, még egy pótmedence létesítése is tervbe van véve.

A vízpazarlás megakadályozására egyedül a vízórák felszerelése alkalmas. Ez azonban kereken újabb 25 000 pengő kiadást jelent. Az igazgatóság a közeljövőben megtartandó közgyűlésen javasolni fogja, hogy a szövetkezeti tagok újabb megterhelése nélkül az eddigi fenntartásával, illetőleg a most már egységesen megállapítandó évi 100 pengő vízdíjjal ezt a problémát is megoldhassa.

Az üzemi berendezések és általában minden közintézmény létesítésénél kertvárosunk a mindnyájan egyért és az egy mindannyiért elvet tartotta mindenkor szem előtt. Ebből kiindulva, a közművek költségeihez való hozzájárulást és a vízdíjakat a telek nagyságára való tekintet nélkül, házhelyenként egyenlő összegekben állapította meg, mégpedig figyelmen kívül hagyva azt is, hogy a házhelyek tulajdonosai a vizet tényleg fogyasztják-e.

Az üzemi berendezések pénzügyi megoldásánál a szövetkezet az OFB felhatalmazása alapján a létesítés költségeit a vételárhoz hozzászámítva állapította meg és vetette ki az egyes házhelyek tulajdonosaira. Az így előírt összeg azonban az összes közművek és így különösen a vízvezeték befejezésére nem volt elegendő. Minthogy a vízvezeték megvalósítása a szövetkezet elengedhetetlen és legsürgősebb feladatai közé tartozott, a hiányzó mintegy 80 000 pengőt részben anyag, részben vállalkozói hitel útján teremtette elő. A 80 000 pengős teher törlesztése oly módon történt, hogy a szövetkezet a vízmű üzembehelyezésének napjától kezdve havi vagy negyedévi előleges részletekben esedékes évi 100 pengő vízdíjat vetett ki minden házhely tulajdonosára.

Az évi 100 pengő vízdíjból 60 pengő a szorosan vett üzemi költség, valamint az adminisztrációs költségek fedezésére, míg 40 pengő a felvett kölcsön tőketörlesztésének és kamatterheinek fedezésére szolgál. A törlesztési időtartam 5 évben volt megállapítva. Ez az öt év 1936. évi június hó 30-án jár le. Hogy mennyire helyesen és reálisan történt az üzemek pénzügyi megoldásának felépítése, bizonyítja az a tény, hogy a szövetkezetnek ez idő szerint már csak összesen 2750 pengő adóssága van, amelyből 250 pengő 1936. június 1-jén, 2500 pengő pedig 1936. július 1-jén esedékes. A kifizetéshez szükséges fedezet rendelkezésünkre áll. 1936. július 1-jén tehát a szövetkezetnek az eddig létesített közművek kiépítésével vállalt összes kötelezettségei utolsó fillérig rendezve lesznek.

A vízmű kibővítésével kapcsolatban folyamatban levő befektetések pénzügyi megoldása rövidlejáratú hitel igénybevételével történik. A pótkút fúrásának költségei mintegy 6000 pengőt fognak kitenni. Ez az összeg 9 hónapos vállalkozói hitel formájában áll a szövetkezet rendelkezésére. A vízórák felszerelése pénzügyi okok miatt a következő

két évre marad. A felszerelési költségek fedezetéül részben a hátralékok behajtásából befolyó összeg, részben a 100 pengős vízdíjakból, az üzemi költségek levonása után fennmaradó felesleg fog szolgálni. Megejtett számítások szerint ilyen módon az összes vízórák felszerelése két éven belül megvalósítható."

Balassa Sándor: Közintézményeink létesítése a Kertvárosban

„1930-ban Szent Imre herceg emlékére rendezett országos ünnepségek és ehhez fűződve a mi Pestszentlőrinci Szent Imre Kertvárosunk első névünnepének évében nagyobb lendületet vett utcáink villáinak építése. A BESzKRT mára a vecsési végállomásig vezette ki kertvárosunk egész vonalán a budapesti Üllői út villamos vasútját éjjelbe nyúló közlekedéssel.

1931-ben kertvárosunk egész területén az összes utakat, utcákat és járdákat hengerezett dunakaviccsal burkoltuk; teljes villanyvilágítást, artézi mélykutunkból fővárosi szabványos vízvezetéki csőhálózaton minden házhoz és telekhez magas nyomású vízszolgáltatást és ivóvizet nyertünk. Természetesen ezek az intézményeink már családok tömegeit telepitették le kertvárosunkban. Nemcsak a villatulajdonosok, hanem a villabérlők is megszerették a mi magaslatnak nevezhető pormentes, üde levegőnket, fásított utcáinkat, virágdús kertjeinket. Hiszen a választékos igények kielégítésére az Üllői úti utcasoron egymás mellé helyezkednek el az élelmiszer üzletek s köztük a Köztisztviselők 111. számú fiók-árudája, kézimunka, fodrász, divatáru üzletek, vas- és festék kereskedések, drogériák, trafikok hentes, kárpitos, órásmester műhelyek.

1932. év május 18-a óta a m. kir. Államrendőrség a mi kertvárosunk Nagyenyed utcájának egyik villájában helyezte el a 110. számú őrszobáját és rendőrkutya-idomító telepét közrendészetünk érdekében. (A háború után is ott volt a rendőrőrs, kapuján az utcára nyúló kék, belülről világított feliratával.) – *Ugyanez év június 1-jén költözött a m. kir. Postahivatal* (II. számú) *az Üllői úti házsorba és kertvárosunk egész területére telefonhálózatot nyertünk, ma már 21 villából tarthatjuk fenn a távbeszélő kapcsolatot a fővárossal is.*

1933. évi november 5-én nyitotta meg négyosztályos állami elemi fiú-leányiskolánkat Padányi Andor Pest vármegye kir. tanfelügyelője. Az iskola céljaira dr. Wimmerth Béla pápai prelátus gondnoksági elnök és dr. Balogh Géza jelenlegi polgármester, kormányfőtanácsos eszközölték ki kertvárosunkban a Torockó utcai villaépület bérletét, amit a képviselőtestület a község költségvetéséből állandósított. – Itt jegyezzük fel, hogy Pestszentlőrincen állami polgári fiú- és leányiskolánk, felső kereskedelmi iskolánk, sőt szept. 1-jétől gimnáziumunk is a családnevelés szolgálatába áll.[56] (Ezek az eleminél magasabb képzést nyújtó intézmények nem a Kertvárosban voltak, csak lehetőséget adtak a kertvárosi fiatalok továbbtanulására.)

1933. évi november 18-án nyitott meg az ugyancsak az Üllői úton az »Isteni Gondviselés«-hez címzett gyógyszertár, ezzel orvosaink közegészségügyi munkája vált teljessé. A nevezett gyógyszertár a szemeretelepi oldalon volt, az Üllői út 360.sz. alatt, de patikusa Lassú Györgypál János és kedves társa, „Bóbica" a kertvárosi Bánffyhunyad utcában lakott.

Sportszórakozásokra kertvárosunk fiatalsága a teniszpályákon (megnyílt 1933 pünkösd

[56] A felsorolásban szereplő felső kereskedelmi 1934-ben, a gimnázium 1936 őszén nyílt meg, azaz Balassa megjegyzése a gimnázium megnyitásáról nem a bekezdésben szereplő dátumra (1933), hanem összefoglalója megjelenésének évére (1936) utal.(szerk.)

napján), *télen ugyanott korcsolyapályákon, a családok szórakoztatására pedig tekepályánkon* (megnyílt 1934. július 10-én) *találunk alkalmat. Vízműtelepünk tágas kerthelyiségében évenként rendeznek a tisztviselői családok garden-partykat, melyeken szabadtéri színielőadások, batyúsátrak és táncmulatságok szórakoztatják családjaink népét és vendégseregét. A kertváros-szövetkezet igazgatósága rendezi, gondozza és állandóan fejleszti a telep sportigényeit, szórakozó alkalmait.*

Virágszeretetünk már nem fér el a villák kertjeiben sem, hanem kilépett az utcára is, mert a járdák szegélyvirágai mosolyognak kertvárosunk lakóira.

Elveszett Erdélyországunk egy kis emlékszigetté varázsolta kertvárosunkat a fáradhatatlan ügyszeretet, amely a virágkultuszt, Hargita terünk sétányát, hitéletünkben Trianoni keresztet, településünk fásítását, ízléses kiképzését és gondozását munkálja.

Itt csak kezdeményezni kell és minden szépért, jóért munkába áll a szakember, de névtelen is akar maradni, mert a kertváros megteremtésére és fejlesztésére ezelőtt 15 évvel egy szívvel-lélekkel tömörültünk és saját költségen, fáradságot nem ismerve valósítottuk meg célkitűzéseinket sírunkig életcélunkat: Szent Imre Kertvárosunk szeretetét."

Az „alapító atyák" összefoglaló és szerető szavai után megkísérlem a további évekre is összeszedni, amit még lehet, a korabeli újságokból, igencsak hiányos levéltári adatokból, a mostanában megjelent, de a Kertvárost illetően nagyon szűkszavú tanulmányokból és a még meglevő „ősi kertvárosiak" emlékeiből. Az „ősi kertvárosiak" persze a már temetőben nyugvó nagyszüleink és szüleink lennének, a ma élő nemzedék tagjai a háború alatt még kisgyerekek voltak vagy még nem is éltek. Most, az egyre foszladozó emlékeink közt matatva, sajnáljuk igazán, hogy miért is nem „nyúztuk" szüleinket, hogy meséljenek minél többet nekünk az életükről, de hát a kamaszkölyköknek bizony más gondjaik vannak.

1936-ban Pestszentlőrinc város ideiglenes házadómentességet kért 20, 25, ill.30 évre a pénzügyminisztertől, hogy ezzel fokozza az építkezési kedvet és a város egyes területei nyaralójellegének kifejlesztését. Az adómentesség a Szent Imre-kertvárosra is kiterjedne.[57]

1936. június 21. – XI. évi rendes közgyűlés. A közgyűlés jegyzőkönyvét a *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* 1936. augusztusi, 4. száma közli.

A közgyűlések szokásos történései (igazgatósági tagok megválasztása, alapszabály-módosítások, pénzügyi beszámoló stb.) mellett a jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy 1936. július 1-jén a vízmű adósságát teljesen kifizették, továbbá a gépész fizetését havi 125 pengőre emelték, a pótkút fúrása jelenleg 75 m-nél tart, a műszaki ellenőrzéséhez mindig felhasználják a műszakilag képzett tagok segítségét is, most például dr. Septay Lajosét. *„A vízműfejlesztés összes munkálatai előre láthatólag két év alatt megvalósíthatók."* A heti szemétszállítást anyagi következményei miatt (a kétfogatú fuvaros napidíja 14 pengő) a közgyűlés elveti.

A közgyűlés elfogadja dr. Koppány István javaslatát, hogy tiltakozást nyújtsanak be a Magyar Revíziós Ligához. A szövege szerint a szövetkezet *„tiltakozását fejezi ki Flandin francia külügyminiszter béketervezete ellen, amely az idők változásáról nem óhajt tu-*

[57] PH 1936. június 6.

domást szerezni, s a háborús paroxismusban (hirtelen lázas roham) *kiagyalt trianoni békeparancs kegyetlen rendelkezései között szerényen meghúzódó 19. §-ban foglalt revíziós lehetőségtől újabb 25 évre akarja megfosztani a magyar nemzetet."* Ehhez tudnunk kell, mi volt a Reviziós Liga, és miről szólt a Békeszerződés említett 19.§-a. A Revíziós Liga olyan társadalmi szervezet volt, mely céljának tekintette szerte a világban mindenki figyelmét felhívni a trianoni békeszerződés igazságtalanságára. A határmódosítás legtekintélyesebb külföldi támogatója a világsajtóban Lord Rothermere volt. A 19. § pedig így szólt:*„A Közgyűlés időnként felhívhatja a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződésnek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztetné."*[58] Ezt a „reménység paragrafusának" hívott cikkelyt kívánta a francia külügyminiszter tovább lehetetleníteni, noha – tudjuk – lehetetlen volt az akkor már az eredeti alakjában is.

1936. október 12-i dátumozással az alábbi hirdetmény jelent meg a *Pestszentlőrinci Újságban*: *„Alulírott Pestszentlőrinc megyei város polgármestere az Országos Földbirtokrendező Bíróság egyesbírájának fenti tárgyban hozott végzését az alábbiakban közhírré teszem:*

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság a Pestszentlőrinc Kertotthon Házépítő, Fogyasztási, Termelő és Értékesítő Szövetkezetbe tömörült u. n. Szent Imre telepi házhelyhez juttatottaknak kiosztott házhelyekre […] *az építkezési határidőt – még pedig a magánházakra vonatkozólag öt évvel, a középületekre vonatkozólag pedig mindaddig, amíg a közcélokra szánt területek rendelkezésszerű használatra átengedhetők lesznek, – meghosszabbítja.*

Indoklás: Köztudomás szerint a pénzintézetek ezidőszerint hosszúlejáratú kölcsönöket egyáltalán nem folyósítanak s a házhelyhez jutottak részére építkezés csak LÁB-kölcsönök igénybevételével lehetséges. Ugyancsak köztudomású tény az is, hogy a LÁB-nak a kölcsönök folyósításához csak igen szűk keret áll rendelkezésére, s így az előterjesztett kérelmek sok esetben elintézetlenül maradnak, vagy csak évek múlva nyernek kedvező elintézést. – Minthogy a fent kifejtettek szerint kétségtelen, hogy a házhelyhez jutottak a törvényben előírt építkezési kötelezettségeiknek önhibájukon kívül nem tehetnek eleget – ennélfogva az Orsz. Földbirtokrendező Bíróság az építkezési határidőnek 5 évre meghosszabbítását indokoltnak tartja. – A közcélokra szánt területek építkezési határidejének bizonytalan időre való meghosszabbítását azért találta szükségesnek az OFB, mert ezeknek a területeknek beépítési lehetősége csak akkor fog bekövetkezni, ha a Szent Imre telep teljesen kiépül és ha a közművek létesítésével eddig vállalt beruházási költségek kiegyenlítést nyernek."[59]

Az **1936 decemberében** megjelent *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* 5. számában olvashatjuk: 280 házhelyből még mindig beépítetlen 80. A földbirtokos makacsul fellebbezett az építkezési határidő meghosszabbítása ellen. *„Megtörténhetik, hogy az OFB új tárgyalás után megváltoztathatja az építési határidőt, mely után újabb határidőmeghosszabbításnak helye nincs"*, ezért felhívják a tagok figyelmét a házhelyek mihamarabbi beépítésére. Aki előreláthatólag erre képtelen, adja át házhelyét annak, aki felépíti a házát, különben a házhely visszaszáll a földbirtokos tulajdonába.

A megváltási árakkal, eljárási költségekkel, építési költségekkel, közművek költségei-

[58] Békefeltételek 19. cikk. In: A Magyar Békektárgyalások. Jelentés a Magyar Békeküldöttség működéséről. I. kötet, Budapest, 1920. Kiadja a M. Kir. Külügyminisztérium

[59] PÚ 1936. október 17.

vel együtt a tagok eddig 3 600 000 pengőt fektettek be a Kertvárosba. *„Az összetartó köztisztviselők a nehéz gazdasági körülmények között is nagyszerű dolgokat tudnak teremteni.”*

A november 29-i tagértekezlet köszönetet mondott Haraszti Sándornak a cserkészház megteremtéséért. (A tagértekezletet már a cserkészházban tartják, azonban csak a következő évben avatják fel.)

A tagok *„tudomásul vették, hogy a Halmi úttól túl fekvő, velünk szomszédos területet az OTI-nak kertváros létesítése céljából felajánlotta”* a Szemere-örökös (ez a terület végül csak később, más módon épült be).

A Gyümölcsfák trágyázása című cikk így biztatja a fákat: *„A nitrogéntartalmú műtrágya erőteljes, vidám* (sic!) *növekedést biztosít.”* Az utcai fákról pedig *„a korona lehajló ágait 2 m magasságig nyessük fel, nehogy ügyes-bajos dolga után járó embertársunk szemevilágát veszélyeztessük, ami nemcsak embertársunkra volna borzasztó dolog, de holmi orvosi költség és kártérítés alakjában a telektulajdonosra is igen kellemetlen volna.”*

1937

Az **1937. február 20-án** tartott igazgatósági ülésről a Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros 1937. márciusi, 1. száma részletesen beszámol. Még mindig nagy a tagok hátraléka (27 274 pengő 43 fillér). A szövetkezet kérését, hogy az általános forgalmi adó alól mentesüljön, a pénzügyi minisztérium *„jogalap hiányában teljesíthetőnek nem találta”*, de az édesvíz utáni 4 százalékos adóváltságot (ÁFA) 3 százalékra mérsékelte.

A cserkészházban tartott előadások:

Légvédelemről
Klasszikus és modern művészet
Film és valóság
A fák téli permetezése
Koppány István vetítettképes előadása amerikai útjáról

1937. június 27. – XII. évi rendes közgyűlés a cserkészházban. Jegyzőkönyve megjelent a *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* 1937. júliusi, 2. számában.

Beszámoló az igazgatósági üléseken történtekről és más eseményekről: A szövetkezet 30 fillér/köbméter árban vizet engedett át az Üllői út aszfalt alapozásánál és keramit burkolásánál végzett munkákhoz, valamint Szemere Istvánnak a temető melletti területe fásításához.

A Kertváros nem adja át a városnak az általuk közölt feltételek mellett a vízművet. A kertváros igazgatósága *„a vízmű átadásával és a szövetkezet felszámolásával elvesztette volna minden lehetőségét arra, hogy a telep adminisztrációjára és fejlesztésére befolyást gyakorolhasson”,* a tárgyalások azonban ez ügyben még folyamatban maradtak.

A 91 méteres pótkút elkészült, és a nagy vízmedencéhez bekötötték. Remélhető hozama 10 köbméter/óra a 14 °C hőmérsékletű vízből. Ez az üzembiztonságot jelentősen fokozza és a legnagyobb melegben is iható vízzel szolgál. A költségeket teljes mértékben kifizették. További terv az új tartalékmedence és a vízórák folyamatos felszerelése. A kertek öntözését 5–8 és 17–21 óra közötti időszakokra korlátozzák. *„Hogy a vízpazarlók neveit tegyék közzé, az igazgatóság egy esetben sem honorálta, mert nem tartotta kívánatosnak az egyébként azt megérdemlő tagtársaink kipellengérezését”*, a nevek így

is közforgalomba kerültek. Örömhír, hogy a tagok hátraléka jelentősen apadt, 3 éven belül a 80 százaléka remélhetően behajtható. Az igazgatóság 15 §-ból álló ügyrendjét egyhangúlag elfogadták.

László Gyula vállalta *„a biztosítani óhajtó szövetkezeti tagok és a magyar és keresztény intézet: A Gazdák Biztosító Szövetkezete között a közvetítést."* Ugyancsak nála igényelhetők permetezőgépek és permetszerek is.

Minthogy *„sok bosszúság érte tagjainkat a megrendelt fák fajazonossága körül"* Lehner Ödön európai hírű pomológust (gyümölcstermő fákkal és cserjékkel foglalkozó szakember), több őszibarackfajta nemesítőjét és szakkönyv íróját, aki 1928-ban elsőként készített filmet a gyümölcstermesztésről, hívják meg előadást tartani. A kertészeti részből azt is megtudhatjuk, hogy talajaink mészszegények.

Az **1937. év** két utolsó igazgatósági üléséről (**augusztus 24-i és december 20-i**) már az 1938. márciusi *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* (1. szám) számol be. Az ülések fontosabb határozatai:

Dr. Wimmerth Bélát örökös tiszteletbeli elnöknek választották. Az igazgatóság ügyvezető elnöknek Haraszti Sándort, elnökhelyettesnek Lukács Endrét, ügyvezető igazgatónak Simonfay Lajost választotta meg.

13 tagnál adatszerzési céllal vízórákat szereltek fel. Több házhelyátruházást fogadtak el, így házhelyhez jutott például Szauer Andor hajóskapitány. Az igazgatóság a város légoltalmi bizottságába megbízottként László Gyulát küldte. Április 1-jétől szeptember 30-ig állandó napszámost alkalmaznak az utak és járdák karbantartására.

Természetesen az újságból most sem maradhatnak el a kertészeti tanácsok: *„…minden ellenkező nézettel és felfogással szemben, határozottan állítható, hogy gyümölcsfáinkat az állati és növényi kártevők ellen a téli permetezéssel védhetjük meg a leghatásosabban."*

1938

1938. május 28. – XIII. évi rendes közgyűlés. A jegyzőkönyv megjelent a *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* júniusi számában.

A építendő kripta-templom ügyével a temlomépítő bizottság a ferencesek rendjével tárgyal. Kívánatos lenne legalább 3 rendtag és 2 testvér letelepítése *„egyelőre megfelelő épület bérbevételével."*

A kísérletképpen felszerelt vízórák nagyon meglepő adatokkal szolgáltak. Óriásiak a különbségek az órák által mért vízfogyasztások között. Volt olyan fogyasztó, ahol a havi átlag 15 köbméter volt, összehasonlításként a téli átlagos vízfogyasztás havi 4 köbméter. *„A már felszerelt vízórák leolvasási adataiból máris nyilvánvaló, hogy az átalányrendszer különösen a takarékos fogyasztók szempontjából igazságtalan és fenn nem tartható."* Ez megváltoztatta a vízmű eddigi fejlesztési tervét és a vízórák felszerelését vették a második tárlómedence létesítése elé. A vízdíj keretében fogyasztható víz mennyiségét október 1. és március 31. között 10 köbméterben, május 1. és augusztus 31. között 35 köbméterben, a többi időben 20 köbméterben szabták meg, ezen felül az átalányon kívül 25 fillér/köbméter fizetendő, természetesen ez csak ott hajtható be, ahol már a vízórát felszerelték.

Mészáros József úgy véli, a vízórák felszerelése oly fontos, hogy a szövetkezet vegyen fel 10 000 pengő kölcsönt ennek teljesítésére. Az igazgatóság azonban megnyugtatja, hogy erre nem lesz szükség, mert a vízórák felszerelése e nélkül is megvalósul 2-3 év alatt. A tagbelépési díjat 100 pengőre emelik, kivéve meghatározott eseteket.

A *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* **1938. júniusi**, 2. száma hivatalos közleményben hozza mindenki tudomására, hogy **július 1-jétől** az éves vízdíj ára fogyasztónként 60 pengő, ehhez jön a vízmű üzemfejlesztésére és karbantartására befizetendő évi 24 pengő, melyből miután a szerzetesek megtelepedtek a Kertvárosban[60] 3 évre fogyasztónként évi 3 pengőt engednek át számukra, azaz a Kertváros maximum évi 600 pengővel járul a lakbérükhöz.

Ezen azonban később a közgyűlés változtat, és így határoz: *„Nehogy ezzel a közszolgáltatással a protestáns tagtársaink sérelmet szenvedjenek, a tényleges arány szerint erre a számlára eszközölt befizetések 25%-a protestáns tagtársaink által megjelölendő egyházi célokra szolgáló alap javára takarékbetétkönyvben gyümölcsöző letétbe helyeztessenek."*

1938. június 11-én kiállítás nyílik a kertvárosiak népművészet jellegű munkáiból (érdekességként: ezen dr. Balogh Géza polgármester feleségének eredeti porcelánfestései is szerepeltek). A *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* 1938. 2. száma a kiállítást ekként méltatja: *„A háború előtti gondolatdepressziót, eszmeszegénységet s az általános szellemi és lelki megrögzöttséget az értelmi és érzelmi élet röneszánsza váltotta fel. Az újszerű eszmeáramlás ezerfélesége között is első helyet foglal el a népi élet intenzív tanulmányozása."* (A háború előtti állapotra vonatkozó ítélet ugyan adhat alkalmat vitára, de azonnal eszünkbe jut, hogy a falusi nép életét, a parasztság szociológiáját, a népi kultúrát a maga valóságában tanulmányozó, az ezekben az években fellépő ún. népi írók hatása itt felismerhető.)

Az **1938. novemberi** *Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros* (3. szám) hírei mindössze ezek: A szövetkezet négy tagja (Papp Tihamér, Plank Modesztné, Sziklay Béla és dr. Kozma Balázs) keresetet nyújtottak be a bírósághoz a korábbi határozat ellen, miszerint 1938–1939-ben egy évi időtartamra a szövetkezet lakbér-hozzájárulást nyújt a szerzetesek számára. A szövetkezet ezt követően érvénytelenítette ezirányú határozatát.

Az utak karbantartására felfogadott alkalmazott, Egri Sándor bérét, amikor napi 10 órát dolgozik, heti 18 pengőben, téli időszakban 12 pengő 20 fillérben állapították meg. Két apró gyermekére tekintettel a különbözetet családi pótlékként utalványozzák.

Negyedévenként elszállítják a nem szerves és nem elégethető hulladékot. A gyakorlat azt mutatja, hasznos összegyűjteni a gyümölcstermesztésre vonatkozó tapasztalatokat.

A Kertváros életének rendeződésével láthatóan szürkülnek, hétköznapibbá válnak tehát az események, a kertvárosi hírek, de Arany János szavaival: *„Szellő sincsen, de zúg, Felhő sincsen, de búg. S villámlik messziről…"*

1938. június 16-án megalakult a Kertváros légoltalmi körzete. Szervezésével László Gyula tartalékos századost bízták meg, helyettese Haraszti Sándor lett.[61]

„Légoltalmi szervezés" – 14 évestől 60 éves korig minden lakos köteles részt venni a tájékoztató előadásokon. A légoltalmi felkészülés azonban már évekkel előbb

[60] Ferences szerzetesek (szerk.)

[61] Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros 1938. június

megkezdődött. A Légoltalmi Liga 1937. december 5-én alakult meg Budapesten. Társadalmi szerveződés volt, amely az ország közigazgatási tagozódásának megfelelően épült ki. Fő feladatának a lakosság légoltalmi felkészítését és a hatósági feladatok társadalmi támogatását tekintette.

A légoltalmi feladatok nagy része tehát a helyi civil lakosságra hárul. A Kertváros a XI. légoltalmi körzetet alkotja. Körzetparancsnok László Gyula (Kolozsvár u. 7.), helyettese Füstös István (Kolozsvár u. 9.). Van 3 alkörzetparancsnok, csaknem minden háztömbnek van házcsoportparancsnoka és ennek általában két helyettese. Segélyhelyként a cserkészházat jelölik ki.[62]

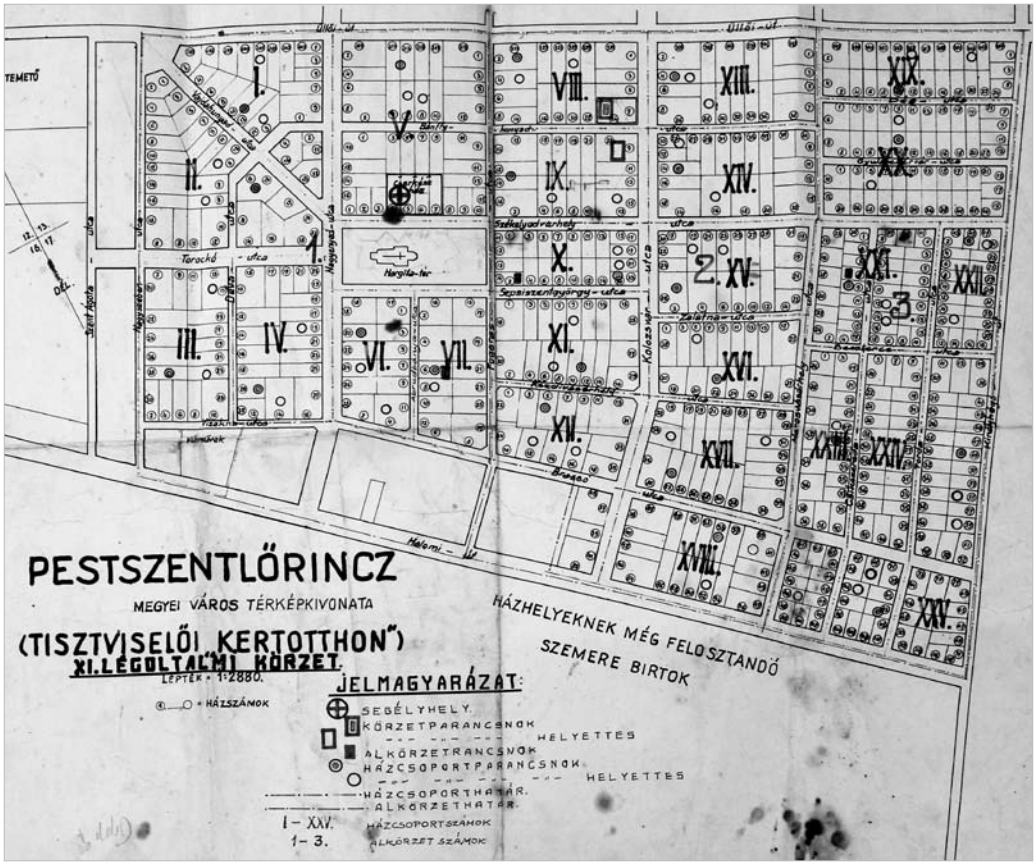

[62] XI. légoltalmi körzet térképe. A szerző tulajdona.

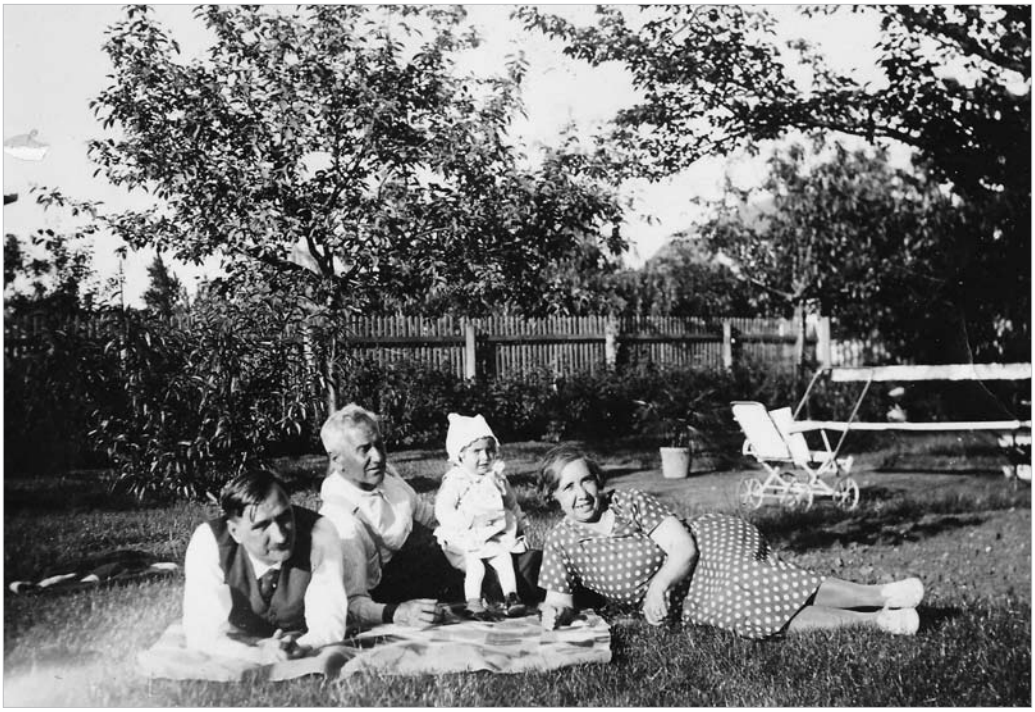

Villakerti idill 1938 körül

Villakerti idill 1938 körül

A Kertváros társadalma

Ha végigfutunk a házhelyekhez jutottak induló névsorán, mely a foglalkozásukat is feltünteti, azonnal láthatjuk, hogy a Kertváros leendő lakói mind a középosztályból kerültek ki. Ez természetes is, hiszen a parcellázást eleve a köztisztviselők (lehettek nyugdíjasok is) számára írták ki. Természetesen olyan eset előfordult, hogy valaki a nem igényjogosult családtagja számára vette meg kedvezményesen a telket, hiszen az öröklődésnél ilyen korlátozás már nem szerepelt. Ha viszont eladta a telkét, akkor a korlátozás továbbra is fennállt, ezért találkozunk ilyen hirdetésekkel: *„600 négyszögöles telek igényjogosultnak eladó."*[63]

A már elkészült házak némelyikét kiadásra hirdették meg. Például egy katonatiszt a házát úgy mond „nyári laknak" építtette, de mindjárt ki is adta. Az illető Budán lakott, az itteni házát – *„két luxuslakás külön kerttel"*– hirdette meg (nemhogy „luxuslakás" nem volt, de az itteni legszerényebb házaknál is egyszerűbb).

Ez a homogén közeg tette lehetővé, hogy szinte mindenki ismert mindenkit. Nők (közös kézimunkázás vagy csak egy kis csevegés), férfiak (kártyapartik, baráti beszélgetések), fiatalok (zsúrok, általában mindegyikük tudott valamennyire zongorázni, tenisz), családok rendszeresen összejártak egymáshoz. A házasságok is gyakran kertvárosiak között köttettek.

Teplán István szociológus a kertvárosi nők hétköznapi életét így írja le: *„A nők zöme nem dolgozott, hanem a háztartást vezette, természetesen legalább egy alkalmazottal. A háztartását »maga« vezető, »jó háziasszonynak« kultusza volt a telepen. Délelőtti óráikat a főzés, mosás, esetleg befőzés irányításával töltötték, melyben azonban maguk is résztvettek. A bevásárlást vagy a cseléd intézte, vagy a kereskedők alkalmazottai szállították házhoz a megrendelt árukat."*[64]

A kertvárosiak együvé tartozását, valós közösséget alkotó szellemiségét árulják el azok a rövidke, személyre szóló újsághírek, melyekkel az újonnan letelepülőket üdvözlik, az elköltözőktől elköszönnek, a kinevezetteket éltetik, a meghaltakat búcsúztatják (noha bizonyára voltak összetűzések, intrikák is). Nézzünk ezekből néhányat:

„Az egyesület első mérnök-igazgatója, Komjáthy Sándor kir. műszaki tanácsos a kertváros alapvető munkáiban fáradhatatlan tevékenységgel vett részt. […] *a múlt év őszén építette fel az Üllői út és a Nagyenyed utca saroktelkén újonnan épült, díszes, magyar stílusú családi villáját." Nemes címerével ékesített új otthonába május elsején költözött be családjával. Komjáthyékat a kertvárosiak az 1920-ban megalakult egyesületük zárómondatával üdvözlik."*[65] (l. mottó a 13. oldalon) A házak „magyaros stílusban" való építését az alapító dokumentumok kezdettől fogva szorgalmazták. (A Komjáthy-házban jelenleg óvoda van, de az említett címer még látható az Üllői úti bejárat felett.)

„Szent Imre kertvárosunk ismét egy szép családi villával lett díszesebb. Az Üllői úton a Nagyenyed utca bejáratánál a Marton féle házat Horváth Ernő nyug. banktisztviselő felesége, polg. isk tanárnő vette meg. Méreteiben is jelentékenyen bővítve, nemesi címerével díszített villává építtette át, melybe családjával be is költözött. – Üdvözöljük!"[66]

[63] PH 1936. március 28.
[64] Teplán István tanulmánya. In: Tér és Társadalom 4. évf. 1990/1. 15–31. p.
[65] PÚ 1935. március 9.
[66] PÚ 1935. június 22.

Az Okolicsányi család elköltözik: *„Lezárult egy kapu, legördültek egy családi ház ablakain a redőnyök, üresen maradtak a lakószobák, elköltözött egy család végleg a Kertvárosból. A Szent Imre Kertvárosunk megalapításához, útjaink, utcáink, vízművünk megvalósításához az Okolicsányi család is sok áldozatot, törekvést, munkát juttatott. Az elsők között építette az Üllői út egyik legszebb villáját, parkosította rózsakertjét, fajgyümölcsöst, baromfiudvart és példás konyhakertet létesített, gondozott.* […] *Dr. okolicsnói Okolicsányi Aladártól a ravatalnál a pestszentlőrinci temetőben búcsúztunk el, igaz részvéttel, sok szeretettel, mert lelki értékeit ismertük és ezek emlékeit őrizzük is.* […] *A családapa halála sorsfordulót, a villa eladását és elköltözést tett szükségessé. Okoli-csányiék ezután is teleprokonaink maradnak, így búcsúszavunk csak ez lehet: a viszontlátásra…”*[67]

Király Ernő síremlékének avatása Déry József leírásában: *„Kevesen tudják, hogy itt élt Pestszentlőrincen a Szent Imre Kertvárosban barcsfai Király Ernő, a selmecbányai kir. lyceum érdemekben gazdag ny. főigazgatója, a Magyar Turista Egyesület Szitnya osztályának elnöke, ki a múlt év folyamán Petszentlőrincen tért örök nyugalomra. Családja ma is itt él Pestszentlőrincen.*

Barcsfai Király Ernő hálás tisztelői, barátai és volt tanítványai, a Selmecbányaiak Egyesülete Budapesten, a Selmecbányai Öregdiákok Szövetségével és a Magyar Turista Egyesülettel karöltve szép síremléket állítottak fel, s ezt a síremléket nagy és intelligens közönség jelenlétében i.é. szeptember 21-én avatták fel ünnepélyesen a pestszentlőrinci temetőben. […] *A mélységesen megható ünnepélyt a Magyar Turista Egyesület Sasos csoportjának dalárdája nyitotta meg a „Bányászinduló«-val, s ugyanaz rekesztette is be a »Ballag már a vén diák…« c. dallal, mit a Selmecbányai Öregdiákok tagjai és a jelenvolt nagyszámú közönség halkan együtt énekelt a dalárdával.*

Az emlék háttere nyerskő, ami nyílván Selmecbánya jellegzetes hegyét képezi, ennek aljára az alkotó szobrászművész egy mintegy ¾ m magas bronz épületet helyezett: ez a selmecbányai lyceum kétemeletes épülete, mely lyceumnak Király Ernő utolsó magyar igazgatója volt. Az épület alatt elszórt könyvek jelzik az alatta nyugvó férfi tudományos munkásságát, a Magyar Turista Egyesület címere pedig a sírba ültetett három szál havasi gyopár, a páfrány és az erika csomók az ő természetszeretetét. Erre utal egyébként a fóliánsok alatt fekvő bronz szalag felirata is: »Tudományért és természetért« Végül az emlék jobb oldalát plakett foglalja el Király Ernő élete delének idejéből való relief arcképével.

A nem mindennapi szépségű síremlék alkotója Krisztián Sándor szobrász. Alkotásával Pestszentlőrinc temetője újabb művészi síremlékkel gazdagodott.”[68]

Király Ernő említett síremléke eredetileg a lőrinci „régi” temetőben (az Üllői úton) volt, majd a temető felszámolásakor átkerült az új temetőbe, ott látható ma is. Az alkotó Krisztián Sándor (1876–1940) szobrásznak több köztéri szobra ismert Budapesten, pl. a Szt. Gellért szobor alatti lépcső turulszobrai.

Beszámoló Herqui József MÁV gépgyári főfelügyelő haláláról. Minthogy szívbetegségben szenvedett, a lányai napközben sűrűn felhívták. Amikor nem válaszolt, ijedten telefonáltak a szomszédba. Az átsiető szomszédok azonban már halva találtak, telefonnal a kezében.[69] Gyermekhalál, ami mindig különösen szomorú: meghalt Salyámossy (Kiss) Gyula gimn. tanár kisfia.[70]

---

[67] PÚ 1944. április 22.

[68] PÚ1935. szeptember 28. Király Ernő életrajzát l. a kötet végén.

[69] PÚ 1942. augusztus 15.

[70] PÚ 1935. július 13.

Meghalt *„a fogadalmi kereszt megvalósításának áldozatos matrónája”*[71], Kubacsek Vencelné (Lánya dr. Páll Béla felesége). Meghalt a kertváros *„legtekintélyesebb nagyasszonya, Issekutz Antal ezredes özvegye.”*[72]

Meghalt Konok Tamás: *„A Szent Imre Kertváros lakói mélyen megrendülve kísérték utolsó útjára október 10-én Konok Tamás ny. miniszteri tanácsost, a magyar erdészvilág egyik kedvelt egyéniségét. Városunkba kedves újszerűséget hozott, otthonát egyéniségének hű tükreként »Erdészlaknak« hívta, s szarvasaganccsal ékesítve mogyoró, tölgy, fenyőfák közepette egy valóságos kis erdészlakot varázsolt számunkra. A kertvárosi összejövetelek, mint elnöklő törzsvendégét látták maguk közt. Pályája összenőtt a magyar erdővel, középiskolái után Selmecbányán szerzett erdőmérnöki oklevelet. Besztercebánya, Kolozsvár, Lippa és Budapest voltak pályája főbb állomásai. 1935-ben mint min. tanácsos vonult nyugdíjba, az idejét a Szent Imre Kertvárosának benső szeretetében és meleg otthonában pihenéssel, háza díszítésével töltötte.”*[73]

Nemrég ünnepelték, hogy visszaköltözött a Kertvárosba Thaisz Lajos. Rá két évre már a temetéséről számol be az újság.[74]

Rendszeresek a névnapi felköszöntések, amelyeket az újságok is megemlítenek: *„A jóbarátok, tisztelők, hálás volt tanítványok s közéleti munkatársak siettek felkeresni jókívánságaikkal Balassa Sándor ny. polg. iskolai igazgatót. Városunk lelki kultúrájának és szociális tevékenységének lelkes apostolát melegen üdvözölték a Szent Imre kertvárosiak is.”* [75]

Meleg szeretettel ünnepelték dr. Páll Bélát Kispest főkapitány-helyettesévé történt kinevezése alkalmából. *„A kertvárosiak nevében Haraszti Sándor köszöntötte.”*[76]

A kaszinó…

A máshol – Kispesten és az anyaközség Lőrincen – már régóta működő kaszinók mintájára a kertvárosiak is hozzákezdtek a Kertvárosi Kaszinó szervezéséhez. A *Pestszentlőrinci Újság* 1935. április 20-i számában jelent meg: *„Felhívás a Pestszentlőrinc Szent Imre-telepi Kaszinó megalapítására.* […] *1931 őszén példás összetartással kezdtük meg a férfiak szerdai kaszinózó összejöveteleit és a családok szombati estjeit a Patonay, Papp, Újhelyi és Kiss-féle vendéglőkben, szerénykeretű szórakozásaink és megbeszéléseink kaszinói sikereinek nevezhetjük postánk telefonhálózatát, gyógyszertárunkat, hitéleti törekvéseinket, tenisz, korcsolya és tekepályánkat.* […] *A pestszentlőrinci »Úri Kaszinó«, a »Magyar Nemzeti Szövetség« helyi szervezete és a többi helyi egyesület ismerte fel a mi kertvárosi kaszinónk összetartó erejét. Meghívók, felhívások érkeznek kaszinónk címére. Válaszadásunk eddig az volt, hogy a Szent Imre telepi kaszinó most van alakulóban. 1935. évünket tegyük tehát emlékezetessé avval, hogy kulturtörekvéseink központjául alapítsuk meg öt év óta tervezett kaszinónkat. Álljon előttünk a budapesti Tisztviselőtelep kaszinójának összetartása, mert ez emelte a főváros Népligetének kertvárosát a mai színvonalra.”*

A hátralékos szövetkezeti tagtársak szemére vetik, hogy ha befizetéseikkel nem marad-

[71] PÚ 1935. június 8.
[72] PÚ 1935. december 7.
[73] PÚ 1937. október 16.
[74] PÚ 1937. október 2.
[75] PÚ. 1936. március 21.
[76] PÚ 1943. október 16.

tak volna el, a tervezett szövetkezeti székház már felépülhetett volna, melyben a kaszinó is kényelmes helyet kaphatna. A felhíváshoz mindjárt mellékelnek is egy kivágható jelentkezési lapot, és kérik az érdeklődőket, hogy a jelentkezők egy külön csekkszámlára családonként havi 1 pengő befizetésével járuljanak hozzá a kaszinó létrehozásához. Voltak persze ellenkező morgolódások is. Az 1935. évi rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvében olvashatjuk Papp Tihamér megjegyzését: *„Arra, hogy 20-25 ember kaszinózni akar, arra a célra 270 embernek a pénze nem való."*[77]

Két hét múlva a kaszinó szervezői jelentik, hogy *„…a Szent Imre Telepi Kaszinó megalapításához eddig 45 tag jelentkezett. A szervezőbizottság ezúton közli a tervezett alapszabályból, hogy az 1935. alapítási esztendőben belépő tagok beíratási díjat nem fizetnek, csupán a havi egy pengő tagdíjat juttatják a Kaszinó pénztárába.*

Az alapszabályok tervezete nagyon változatossá és szórakoztatóvá teszi a Szent Imre telepi családok és vendégeik nyári társaséletét, mert gazdasági és kulturális kirándulásokat rendez a fővárosba és környékére, külön csoportokkal turista utazásokat (Bakony, Mátra, Bükk, Balaton stb.) szervez és a különféle sportágak kedvelőit versenyek látogatására hívja fel.

A Kaszinó még május havában megtartja alakuló közgyűlését és azután megkezdi nyilvános működését."[78] Az időközben 50 főre nőtt kaszinói tagság teljes névsorát közli a *Pestszentlőrinci Újság* május 11-i száma.

Nem kellett sokáig várni, az egyik „gazdasági" kirándulásra hamarosan sor került. A *Pestszentlőrinci Újság* június 8-i száma hirdeti, hogy június 13-ra (csütörtök) a kaszinó férfi társasága kirándulást szervez a Budafoki Borgazdaság megtekintésére. A kirándulást Lukács Endre min. tanácsos vezeti. *„Uzsonna batyut mindenki hozzon magával."* A borkóstoló 50 fillér.

A kaszinó könyvtárának létrehozásához Thaisz Lajos fog hozzá.[79]

Társas vacsorák, gardenpartik, táncmulatságok…

A társas vacsorákat általában a Katolikus Kultúrotthonban[80] (Pestszentlőrinc, Wlassics Gyula és Kiss István utca sarok), később a Hargita téri cserkészházban, a gardenpartikat a cserkészház parkjában vagy a vízmű kertjében tartották. Az összejövetelekre egy-egy különleges esemény, valamelyik tag kinevezése, kitüntetése, névnapja adott alkalmat, vagy csak úgy a fiatalság szórakoztatása:

„A Kertváros vidám táncestet rendez az 50-es villamos végállomásánál levő Kiss vendéglőben. A táncest maga ingyenes, a műsor megtekintése 50 fillér."[81]

„Thaisz Lajos ny. miniszteri tan. Szent Imre telep társadalmi intézményeinek fejlesztését tevékenyen gondozza. A telep telefonhálózatának megszervezése, madárvédelem (!) *megindítása, az alakuló kaszinó könyvtárának magalapítása"* hozható nevével kapcsolatba. *„Munkaszeretete hozta vissza »rokoni magányából« a kertvárosi családok közé."* A kertvárosiak *„múlt szerdán szeretettel üdvözölték egy kedves garden partyn."*[82]

A trianoni feszület alapkőletétele után *„…a délutáni kerti ünnepség rendezéséért köszö-*

[77] PÚ 1935. október 5.
[78] PÚ 1935. május 4.
[79] PÚ 1935. június 8.
[80] A Katolikus Főplébánia szomszédságában. Évtizedek óta a Bókay Árpád Általános Iskola használja az épületet tornateremként. (szerk.)
[81] PH 1933. szeptember 1.
[82] PÚ 1935. június 8.

Jellegzetes kertvárosi lakásbelső

Esküvő, 1937

Családi program a kertben, a teraszon

net a műsor agilis szervezőinek, dr. Okolicsányi Aladárnak és dr. Olchváry Lászlónak. A műsor szereplőit (helyi műkedvelők) *a helyszínen a közönségnek tetszésnyilvánítással kifejezésre juttatott elismerésen kívül a Rendezőbizottság köszönete illeti meg kedves játékukért."*[83]

„A Szent Imre kertváros társadalma egy társas vacsorán a közelmúltban melegen ünnepelte a Kertváros kormányzói kitüntetésben és kinevezésekben részesült tagjait. Így vitéz Simonfay Alajos dr.-t, Kispest adóügyi tanácsnokát vitézzé avatása alkalmából, Holndonner Béla ny. hadbiztos ezredest tábornoki ranggal ny. vezérbiztossá, Komjáthy Sándort az Iparügyi Minisztérium magasépítési ügyosztályának valóságos miniszteri tanácsosává, Lengyel Sándort valóságos főerdőtanácsossá történt kinevezése alkalmából érdemeik méltatásával"[84] Kupcsay Felicián, illetve Haraszti Sándor, a szövetkezet alelnöke üdvözölte.

A Szent Imre-napi hangulatos társasvacsora *„a Kertváros lakossága közt kialakuló bensőséges kapcsolat fejlődését előbbre viszi."* Disznótoros vacsora kenyérrel és körítéssel 1 pengő 20 fillér. [85]

A Kertvárosi Tenisz Club családi estet rendezett a cserkészházban, melyen valamennyi család részt vett, *„a fiatalság rádió és gramofonzenére késő estig táncolt."*[86]

Biztos még sok hasonló rendezvényre került sor, a hozzáférhető újságokból ennyit lehetett összeszedni, de ez a néhány is képet ad a kertvárosiak pezsgő társas életéről, összetartozás érzéséről.

Műkedvelő előadók, előadások…

A kerti mulatságon előadott vidám jelenet szereplői: dr. Balla Mihályné, dr. Olchváry Lászlóné, Papp Kálmánné, Szabados Zoltán és Szörcsey László. *„Elismerés és köszönet Szluka Bernadettenek kedves szavú bájos konferálásáért, Mondada Margitnak vidám, kedves csengésű énekszámáért, valamint Koppány Istvánnak szép szavalatáért."*[87]

A Szent Imre-napi bálon a *„Szemere-telepi Tornaegyesület* (SzTE) *műkedvelői Zágon Istvánnak* (sikeres színműíró és humorista) *egyfelvonásos »Rebeka néni« című vígjátékát adták elő"* (a szereplők felsorolásában kertvárosiakkal találkozunk: Olchvári Lászlóné, Berky Józsefné, Ulman Ilonka, Olchvári László, Nagy Károly). *"A műsor második felét Török Rezső* (népszerű regényíró, színpadi szerző) *»Rabság« című vígjátéka töltötte ki, melyben dr. Balla Mihályné, Prokopp Valéria, Makkai Klára ügyesen alakított női szerepein kívül osztoztak a sikerekben dr. Olchvári László, Riedl János és Újhelyi Zoltán."*[88]

A kertvárosiak tehát színművészeti hajlamaikat a Szemere-telepi Tornaegyesület (SzTE) keretében csillogtathatták. Ezt igazolja a *Pestszentlőrinci Újság* részletes beszámolója egy színi előadásról, melyen nem kisebb darabot, mint Csiky Gergely *A nagymama* című színművét adták elő a Katolikus Kultúrházban kertvárosi szereplőkkel:

„Az SzTE a város egyik kerületének, a Szemeretelepnek társadalmát fogja egybe s csak az utóbbi időkben kapcsolódik bele munkájába a Szent Imre Kertváros lakossága. […]
A szombati előadás méltó folytatása volt az SzTE sorozatos műkedvelő előadásainak s csak igazolója volt annak, hogy lelkes munka jutalmaként nyerte el az SzTE gárdája

[83] PÚ 1935. augusztus 3.
[84] PÚ 1936. július 19.
[85] PÚ 1937. november 20.
[86] PH 1938. január 29.
[87] PÚ 1935. augusztus 3.
[88] PÚ 1936. február 8.

a Műkedvelő Egyesületek Országos Szövetségének díját. A címszerepben dr. Olchvári Lászlóné a nem kis jelentőségű feladat jó megoldásával gyakorlott színpadi készséggel s a szerep átérzésével biztosította az előadás mindvégig érdeklődést fokozó sikerét. Jelenetei a leghatásosabbak voltak, s már az első jelenettől kezdve meg kellett állapítanunk, hogy diktálni fogja a darab menetét. Márta szerepében Ulman Ilonka játéka egészítette jól ki azt a bensőséges szeretetben teljes, meleg hangulatot, mely a nagymama méltóságteljes, megfontolt magatartásából és az unoka fiatalos lelkesedéséből a darab alaphangulatává csúcsosodott ki. Olchváry László dr. jeleneteiből kitűnt, hogy a gárda leggyakorlottabb és a színpadi tevékenységben legnagyobb felkészültséggel rendelkező tagja. Nagy Ilonka aprólékos pontossággal kidolgozott jelenetei dr. Nagy Károly találó karikatúra alakításával ügyesen vegyítették bele a komolyhangú jelenetekbe a darab vígjáték jellegét jellemkomikum révén biztosító komikus elemét. Jó volt dr. Keresztély Endre Szerémi grófné unokájának szerepében, bár helyenként több lehetett volna jeleneteiben a fiatalos tűz. Szepesi Ilonka ügyesen oldotta meg a nevelőintézet tulajdonosnőjének szerepével reárótt feladatot. Galambosné szerepében – mely egyben a darab egyik leghatásosabb szerepe – dr. Berky Józsefné otthonosan, minden mozdulatnak pontos megjátszásával váltotta ki a közönség elismerését. Kálmán szerepében Szabados Zoltán nagy igyekezetét honorálta a közönség tetszésnyílvánítása, aki – miként a színlapokról is kitűnik – az előadás előtt vette át pár nappal ezt a szerepet Németh Gézától. Piroska alakításával Benkő Ilonka oly színpadi készséget árul el, mely még majd sok gyakorlat után sok sikert fog számára jelenteni. Újhelyi Zoltán komikus páthosza, a színpadon komoly mozgása jó előjel arra nézve, hogy ő is értékes és az előadásoknak sok sikert biztosító tagja lesz az SzTE műkedvelő gárdájának. […]

(A nagymama) *még a programokkal túlzsúfolt időszakban is szélesebb körű érdeklődést kiérdemlő előadás volt."*[89] Ez bizony dicséretekkel nem fukarkodó, igazi színikritika (még ha meg is mosolyogtatóak a szereplők neveinél a „dr." címek).

Itt említem meg azokat a kapcsolatokat, melyeken keresztül a Kertváros és a Szemeretelep lakói közelebb kerülhettek egymáshoz. Erre – mint láttuk – jó alkalmat nyújtott a műkedvelő előadások közös szervezése, de a közös sporttevékenység (tenisz) is, továbbá az, hogy a kertvárosban egyik egyházi felekezetnek sem volt temploma, így a hívek nagy része a szemeretelepi templomokba járt, és az ottani egyházi szervezetekkel állt kapcsolatban.

Hangsúlyozza is a *Pestszentlőrinci Újság*, amikor beszámol róla, hogy a szemeretelepi műkedvelők előadták Csathó Kálmán *Te csak pipálj, Ladányi* című darabját, hogy *„nagy érdeklődés a kertvárosiak részéről, ami szorosabbá tette a két település kapcsolatát."*[90]

Hasonló, de lazább kapcsolattartás az Állami Lakótelep[91] felé is lehetett, pl. az Állami Lakótelep Közművelődési Egyesülete a kertvárosiakat is meghívta az október 6-i ünnepre az Állami Lakótelep Munkaházába.[92]

[89] PÚ 1936. március 14.
[90] PÚ 1937. február 20.
[91] Helyén ma a Havanna-lakótelep áll. (szerk.)
[92] PÚ 1940. október 15.

Kertvárosi teniszező társaság

Bálok és az Americana…

A kettőt azért érdemes együtt tárgyalni, mert a kertvárosi bálokat, de főként a Szent Imre-nap kapcsán tartott tradicionális kertvárosi bálokat – amint a neve is indokolja – az Americana szervezte.

A Foederatio Americana (Imrés szövetség) az 1921–1946 között működő katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége volt. Nevüket Szent Imrétől vették. A két háború között a legnagyobb katolikus egyetemi ifjúsági szervezet célja a diákság keresztény alapokon álló tanítása volt. A negyvenes években 72 testületük volt az országban, az egyik Pestszentlőrincen.[93] A szövetséget 1946-ban Rajk László belügyminiszter felosztlatta.

Noha az Americana nem politizált, többször is részt vett más ifjúsági szervezetekkel együtt a később „haladóként" jellemzett társadalmi megmozdulások szervezésében, szimpatizált a népi írókkal, és foglalkozott a földkérdés megoldásával, amire két helyi tudósítás is utal:

„Az Americana csütörtök esti ülésén Sugár Gábor joghallgató tartott előadást a földreformról."[94]

„Az Americana összejövetelén Simon Jenő Illyés Gyuláról tartott előadást a »Puszták Népe« című regénye alapján."[95]

Ezek után kukkantsunk be a bálterembe…

Nem kifejezetten a kertvárosiaké volt az alábbi farsangi bál, de amint a felsorolt jelenlevők nevei elárulják, a kertvárosi családok is részt vettek rajta. Az Americana-bálok számukra is mindig várt, sokáig emlegetett, kiemelkedő események voltak.

„Az idei farsang legfényesebb bálja volt az Americana táncestélye" – lelkendezik már a címében a *Pestszentlőrinci Újság*. *„Községünk úri társadalma részéről nagy érdeklődés előzte meg az Americana helyi csoportjának farsangi estjét, mely – minthogy a Katolikus Kultúrházban megfelelő helyiség is áll rendelkezésre – minden eddigi estélyüknél jobbnak és az idei farsang legfényesebb táncmulatságának ígérkezett. A Katolikus Kultúrház valósággal ünnepi díszt öltött: a corporatio* (a helyi testület) *színei, stilizált emericanás jelvények, fenyő- és virágkoszorúkból álló díszek fogadták az est előkelő közönségét. Általános véleményként alakult ki az a megállapítás, hogy a pestszentlőrinci emericanasok a legfigyelmesebb vendéglátók. Bár március 2-án községünkben több jótékony célú bál volt, mégis azok is, kiknek társadalmi kötelezettségük volt a többi helyeken való megjelenés, siettek az Americana mulatságára, melyet ünnepélyes keretek közt nyitottak meg. Pálcás* (emericanás jel, viselet) *emericanások menetében vonult be dr. Wimmerth Béla pápai prelátus, a Corporatio Laurentia* (a helyi testület neve) *nagyura.* […] *Ugyancsak pálcások sorfalai közt vonultak be a megnyitó párok, valamennyien fehér ruhában."* A Himnusz elhangzása után a párok eltáncolták a nyitó csárdást: *Az eke a földet nem hiába szántja* (a beszámoló itt tévedett, helyesen: *…nem magának szántja*[96]), majd megindult a mulatság, mely még hajnali 6 órakor is a legnagyszerűbb hangulatban folyt.[97]

[93] Magyar Katolikus Lexikon
[94] PÚ 1935. november 23.
[95] PÚ 1944. (!) január 29.
[96] Járdányi: Magyar népdaltípusok
[97] PÚ 1935. március 9.

Americana bál a Katolikus Kultúrotthonban

Bál a Katolikus Kultúrotthonban

Ez viszont már kifejezetten a kertvárosiak bálja:[98] *„A Szent Imre Kertváros társadalma lelkes ifjú gárdájának rendezésében múlt szombaton rendezték meg immár hagyományossá váló* (!) *Szt. Imre bálját a Kath. Kultúrházban. Együtt láttuk ez alkalommal a Kertváros társadalmát és községünk több előkelő reprezentánsát is. A vidám hangulatú estét rövid műsor előzte meg"* – a helybeli műkedvelők előadásában.[99]

Szent Imre estélyt rendez a Kertváros – szól a meghívó a következő évben is: „Táncjegy 1 P, személyjegy 1,50 P, családjegy 4 P."[100]

„A Szent Imre kertvárosiak bálja minden évben esemény Pestszentlőrincnek. Most is eleven élet, pazar hangulat jellemezte. […] *A mulatságot rövid, de kitűnő műsor előzte meg. Ott láttuk a pódiumon Kondela Géza dr-t* (riporter) *és Kiszely Gyulát* (zeneszerző, rendező), *a rádió ismert munkatársait. Mellettük a helyi műkedvelők is kitettek magukért."* A bálon megjelent dr. Balogh Géza polgármester is.[101]

Az 1941. évi Emericana bálra *„Fogarasi János polg. isk. rajztanár* (vagy ahogy már a Brassó utcai iskolában[102] hívtuk mi, diákok: Pikusz) *emericanas címereket és ötletes díszítést készített."*[103]

Tenisz…

Mint ahogy télen táncmulatságok tették színessé a kertvárosi fiatalok életét, tavasztól őszig a teniszpartik. A teniszpálya a Hargita tér mellett a Fogaras utca sarkán 1933-ban készült el. A piros salakos felület télen fellocsolva korcsolyapályaként is szolgált.

„SzTE és Szent Imre Kertváros mérkőzés volt augusztus 25-én és szeptember 1-én, mely iránt igen élénk érdeklődés nyilvánult meg a két község lakói részéről. Maga a verseny érdekes látvány volt és a versenyzők szép játéka is megérdemelte az érdeklődést." A teniszmérkőzésen a férfiak közül kiválóan szerepelt Szeleczky László.[104]

„Megindult a teniszélet. Folynak az előkészületek az SzTE és a Szent Imre Kertváros pályáinak üzembe helyezésére."[105] A kertvárosi teniszezők lelkes csoportjáról ír a Pestszentlőrinci Hírlap.[106] A két telep közti kapcsolatot tehát nemcsak a műkedvelő színjátszók teremtették meg, hanem a teniszezők is.

Kézimunka…

„Kézimunka délutánok a kertvárosban […] *minden hónap első és harmadik keddjén 4-7-ig együtt töltjük a délutánt kézimunkáinkon dolgozva. Csak eredeti magyar népi hímzések kerülnek feldolgozásra. Később nyári magyar ruhákat szabunk, varrunk. Közben elbeszélgetünk, tanulunk egymástól, szórakozunk. Mintha a régi Erdélyország gyulafehérvári fejedelmi udvarának asszonyai támadtak volna új életre. A bridzselő, söröző, táncoló asszonyok helyett* […] *hímes lelkű magyar asszonyok találtak itt egymásra"* –

[98] PÚ 1936. január 25.
[99] PÚ 1936. február 8.
[100] PÚ 1937. január 30.
[101] PÚ 1937. február 6.
[102] Ez a Kertváros háború után felépült iskolája. (szerk.)
[103] PÚ 1941. február 11.
[104] PÚ 1935. szeptember 7.
[105] PÚ 1936. április 11.
[106] PH 1937. október 16.

Jellegzetes vakolatdíszítés és faredőny

Az Üllői úton

lelkesedik a foglalkozások kitartó szervezője, Nagyághy Józsefné a *Szent Imre Kertváros* 1938. évi márciusi számában.

„Igen sok asszony vett részt az ún. kézimunka délutánokon, ahol sárközi, buzsáki, matyó, toroczkói, kalotaszegi, rábaközi motívumokat hímeztek terítőkre, sőt ruhákra, amelyeket bizonyos alkalmakra fel is vettek” – írja Teplán István.[107] Hozzátehetjük ehhez a gobelinek otthoni készítését is, melyek aztán bekeretezve a szobák falait díszítették.

A kézimunkázó asszonyok saját egyesületet alakítottak, és munkáikat rendszeresen mutatták be kiállításaikon. A Kertváros Kézimunkázó Asszonycsoportjának kiállítását a polgármester is megnézte: *„A Cserkészház nagyterme a virágos magyar rónák színeiben pompázó gyönyörű népi munkák olyan üde, szívet-lelket vidámító hatású volt, hogy minden belépőnek mosolyra derült az arca. Szép színes és változatos magyar sarkok mosolyogtak a kiállítás termeiben. Itt egy írásos pamlag terítője, a falvédő és a rajta könnyedén odadobott párnák mind kalotaszegi nagyírásos varrással díszítve. Előtte kis asztal ugyanilyen terítővel, rajta magyar majolika váza mezei virágokkal. Másik sarok buzsáki rózsákkal hímzett takaróval, színes hímzett és rátétes párnákkal. Mellette buzsáki rátétes díszű kerevet falvédőkkel, párnákkal. Sok szép rimóci, torockói, kunsági, hódmezővásárhelyi, sárközi, mezőkövesdi hímzést is találunk a kiállított ruhákon, terítőkön, párnákon. Az egyik falon nagyhortobágyi szűrhímzéssel ékes háziszőtt vászonkabát büszkélkedett. A kiállított ruhák között dr. Balogh Gézának a sárközi majoránás, makkosrózsás hímzésű fekete magyar ünneplő tetszett.*

A kiállítás nagy jelentősége a nemzeti értékek megbecsülésének öntudatossá tétele. Minden kiállító kertvárosi asszony csendesen varrogatva, hímezgetve is a magyarabb magyar jövőt szolgálja, de köztük elsősorban kell kiemelni vitéz dr. Nagyághy Józsefné nemzetes asszonyt, aki úgy a magyar kézimunkának még ismeretesebbé, kedveltebbé tételével, mint a kiállítás megrendezésénél fáradhatatlan munkásságával és kiállított gyönyörű kézimunkáival mindnyájunk elismerését érdemelte ki.”[108]

Nagyághy Józsefné a kézimunka-kiállítást a Szemeretelepen is megszervezte a Szaléziak Don Bosco Házában.[109] Szomorú hír, hogy 1942-ben Nagyághy Józsefnének kézügyességét már ilyen címmel meghirdetett bemutató előadásán kellett hasznosítania: *„Mit készítsünk honvédeinknek?”*[110]

Közellátás

Az üzletek az Üllői út túloldalán, azaz már a Szemeretelepen helyezkedtek el, a kertvárosi részen legfeljebb csak a végállomáson[111] volt üzlet (pl. Wéber cukrászdája, akivel nagyszüleim időnként kicserélték a „cukrászsüteményt” a „házi süteménnyel”), ugyanis a Kertváros tiltakozott az ellen, hogy területükre üzleteket telepítsenek.

A *Pestszentlőrinci Hírlap* 1934. május 12-i száma a kertvárosiak „harcáról” számol be az itt létesítendő üzletek és vendéglők ellen, de a kérésük elutasításra talál. A szövetkezet *„…érdekes beadvánnyal fordult az OFB-hoz a napokban. Ebben a beadványban azt kéri a szövetkezet, hogy a kertvárosi jelleg fenntartása céljából tiltsák meg az üzleti célokat szolgáló házak létesítését. Rámutat arra is a szövetkezet beadványa, hogy egy VII.*

[107] Teplán István tanulmánya. In: Tér és Társadalom4. évf. 1990/1. 15–31. p.
[108] PÚ 1940. június
[109] PÚ 1942. június. Az épület a Bajcsy-Zsilinszky úton van. (szerk.)
[110] PÚ 1942. október 23.
[111] A Béke tér környékén (szerk.)

fizetési osztályba tartozó állami tisztviselő (ez pl. a miniszteri titkár, főügyész, főorvos beosztásnak felelt meg) *vendéglőt nyitott a házában, ahová napszámosok és kocsisok járnak mulatozni. Az ilyen jelenségek veszélyeztetik a Kertváros lakóinak békés, családias együttműködését."* Az OFB azonban arra hivatkozva, hogy ez már nem rá tartozik, a beadványt visszaadja. *„Bármennyire szimpatikus előttünk a Szent Imre kertvárosban létesülő vendéglők és üzletek elleni harc, nem hisszük, hogy a hatóságok megszüntetik, illetve megtiltják az üzletek létesítését a Kertvárosban"* – véli az újság. S ha nem is volt semmiféle szabályrendelet, mely ilyen szempontból a kertvárosiakat védte volna, az üzletek mégis az Üllői út ellenkező oldalán sorakoztak. A végállomás szemeretelepi oldalán volt egy söröző, akácfás, hangulatos kerthelységével. (Ha jól emlékszem, „Sági"?) Az Ungvár utcai sarok déli oldalán Tóth József kőműves ma is meglevő szép házának fölszintjén levő üzletsorban volt Barczai fodrászata, Vadász hentes boltja, majd egy virágbolt (vagy ez már összemosódik a háború utáni saját emlékeimmel?), az északi sarkon Ottmárék vegyeskereskedése, majd tovább Pest felé egy kis trafik egy öreg, vastag szemüveglencsés nénivel, a sarkon a köztisztviselők említett boltja, a Lomnic utca sarkán egy jó illatú Julius Meinl bolt, az ismert hosszú süvegű néger fiúcskával és a csillogó réz kávétartóival, majd a gyógyszertár és bizonyára még sok egyéb. A Kertváros tervbe vette egy szövetkezeti székház megépítését, ahol talán üzletek is helyet kaphattak volna – ez azonban soha nem valósult meg.

1934-ben Halmos Magdolna és Újhelyi Zoltán Szemeretelep és a Kertváros területére moziengedélyt kért, a válasz: *„a kontingens felemelése egyelőre nem indokolt"*[112]. Hogy a „kontingensen" mit értettek, nem tudni, hiszen a legközelebbi mozi, a Szarvas csárdánál levő Adria is csak 1937-ben nyílt meg, az 1934-től működő Fórum mozi pedig meglehetősen távol volt.[113] Mozihoz csak 1942. október 3-án jutott a Kertváros, amikor *„megnyílt az 500 férőhelyes korszerű »Erdély« filmszínház az 50-es villamos végállomásánál. A vállalkozó a megnyitó teljes bevételét a fronton harcoló honvédeknek ajánlotta fel."*[114]

Az egészségügyi közellátásról a gyógyszertárat kivéve csak annyi adatra sikerült bukkanni, hogy 1944 elejétől *„dr. Béres István a ferihegyi közforgalmi repülőtér orvosa a Szent Imre Kertvárosban Déva utca 8a szám alatt megkezdte orvosi rendelését naponta 4-től 6-ig."*[115] Pedig biztos praktizált itt több orvos is. (Amikor én 1943 táján a túl sok megevett sárgabarackmag miatt majdnem ciánmérgezést kaptam, úgy emlékszem, Rettegi doktor urat hívták, de ő nem a Kertvárosban lakott.)

Utcanevek

Az eredeti „Kertváros" név alatt az Üllői út–Nagyszeben u.–Halomi út–Marosvásárhely utca határolta terület értendő. A nevét az 1930. február 9-én tartott évi közgyűlésen nyerte. Ez évben ünnepelte az egész ország Szent Imre herceg halálának évfordulóját (valójában 1931-ben volt). Kezdetben a „kertváros" helyett a „telep" kifejezés is szerepel néhol, de használták a „tisztviselőtelep" elnevezést is. Ugyanekkor az elnök bejelentette, hogy *„…az igazgatóság már annak idején abban állapodott meg, hogy az utcák és terek elnevezésére kizárólag az elszakított országrészek helyneveit fogja felhasználni. Legyen*

[112] PH 1934. szeptember 1.

[113] Az Adria (később Madách) ma üzletközpont, a Fórum a Margó Tivadar és az Üllői út sarkán állt, ma társasház. (szerk.) Fodorné Nagy Veronika: A mi Üllői utunk. 2018.

[114] PÚ 1942. október. A Béke téren álló mozi is sokféle nevet viselt, ma üzlet működik az épületben. (szerk.)

[115] PÚ 1944. január 15.

ez az elnevezés állandó emlékeztető elrabolt területeinkre, a régi határok visszaszerzése után pedig legyen emlékeztető mostani kifosztottságunk szomorú időszakára."[116]

Utcái tehát mind erdélyi helységnevekről elnevezettek a revízió szellemét sugallva, de ehhez hozzájárulhatott az is, hogy lakosságának jelentékeny része erdélyi menekült volt. A főtér a Hargita tér nevet kapta. Az utcák elnevezési rendjéhez később is tartották magukat, az évek múltán parcellázott területek utcái is erdélyi neveket (Zágon, Vaskapu, Tusnád, Orsova) kaptak.[117] Az egyetlen kivétel a Vajdahunyad utca Üllői úti betorkolásánál levő kicsinyke tér, mely Uzsok tér lett, arra emlékeztetve, hogy 1914-ben a magyar–osztrák hadsereg a kárpátaljai Uzsoki-szorosban kétszer is hősies csatát vívott a betörő orosz seregek ellen. (Ma az örmény emlékmű áll itt.)

Az utcanevek némelyikét 45 után megváltoztatták. A Pestszentimrére vezető főút a tekintélyes Királyhágóról az ugyancsak tekintélyt sugározni akaró Vörösfény útra változott, ami a kor ideológiai szellemével még megmagyarázható, de hogy a többiét miért változtatták meg, nem tudni. Így lett a Hargita térből egy rövid ideig Károlyi Mihály tér, majd Tatabánya tér (továbbra is mindenki Hargita térnek – diáknyelven „harcsinak"– nevezte), a Fogaras utcából Gyolcs utca, de nem úszhatta meg a Dés utca sem, mely a komikus Dugó utca nevet kapta. Hogy a rövidke kis utca neve miért bántotta valakinek a fülét, valószínűleg soha nem fogjuk megtudni (talán a neve Gheorghiu Dej elvtársra emlékeztetett, aki akkor valami rossz fát tehetett a tűzre). 1990 után szerencsésen visszakapták eredeti nevüket a Szent Imre-kertváros elnevezéssel együtt.

A Kolozsvár utca neve viszont a 70-es évek második felében kapta a Tarkő utca nevet, nagy felháborodást váltva ki a kertvárosiak körében. Az új névtáblákat lefestettük, letéptük, de a „tanács" nem volt hajlandó tiltakozásunkat figyelembe venni. Az új táblákat először én mázoltam le az éj leple alatt ronda barna festékkel, de aztán mások is csatlakoztak a „rongáláshoz". Sokáig nyomoztak a tettesek után, de eredménytelenül. Most fény derült a titokra, de több nevet nem árulok el, mégha a „bűntény" talán el is évült már azóta. Ez esetben az átkeresztelés némileg érthető volt, ugyanis a kerületben volt – és van – egy másik azonos nevű utca is, és ez megzavarta néha a tájékozódást. Minthogy a másik Kolozsvár utca a szomszédos XIX. kerületet elhatároló utca, nevének megváltoztatása két kerületet érintett volna, így a mi utcánk esett ennek áldozatául. Vigasztalásként azt kaptuk, hogy Tarkőnek a Bükk hegység legmagasabb csúcsát nevezik, aztán mikor jobban utánanéztünk, kiderült, hogy Erdélyben az Olt és a Maros folyó is egy Tarkő nevű hegy lábánál ered – rajta a szikla viszont Tarkő tündérről kapta a nevét, akiről Benedek Elek szépséges tündérmeséjében olvashatunk –, így utcaneveink egységes erdélyi elnevezése sem szenvedett nagy csorbát, bár ha erre a névadók is felfigyelnek, lehet, hogy más utcanevet kaptunk volna. (Az utca ma is a Tarkő nevet viseli, bár a házunkon most is a Kolozsvár utca eredeti tábla van a falon.)

Különösen találó a Vízakna utca neve, minthogy itt volt a vízmű mélykútja és gépterme.

[116] Kertotthon 1930. március 6.

[117] PÚ 1941. március 29.

Trianoni Fogadalmi Kereszt

A Hargita tér központi vonalában emelkedik az impozáns kőfeszület, rajta a bronzból öntött korpusszal. A Krisztus-szobor Fadrusz János (1858–1903) híres alkotásának másolata. A művész *„első országos sikerét 1892-ben aratta, amikor Krisztus a feszületen című művével a társulati nagydíjat nyerte el a Műcsarnok téli kiállításán."*[118] Az alkotás a *„Műcsarnok fő helyén a bejárattal szemben kapott helyet és a látogatók csodájára jártak. A mű, amely a kiállítás nagydíját kapta mind a szakma, mind a műkedvelők körében egy csapásra ismertté tette"* a művészt.[119]

Malonyay Dezső a szobor megható történetét így írja le a *Művészet* folyóiratban (1903/6. sz.): *„Egy piaci akrobatát feszített keresztre s úgy tanulgatta művéhez a megfeszített test anatómiáját. Az akrobata iszákos ember volt, a delírium ott érte a fiatal művész előtt, a kereszten. Fadrusz rémülten látta, hogy egyszer csak elkezd reszketni, vonaglani, kacagni, és kacag és kacag s eközben szeme, a nézése iszonyúan meredt maradt... Az akrobatának többé nem vehette hasznát, más modellje pedig nem lévén, saját magát kötöztette a keresztre s az így készült fotográfiák nyomán mintázott tovább. A feszületet Pozsonyban állította ki először. Egy könyvkereskedő udvari helyiségében, fekete lepellel bevont háttér elé helyezte a feszületet. Tetszett a dolog, de biz' az valami nagy kavarodást nem csinált a műértők körében. Hanem bevetődött a reggeli órákban a feszület elé néhány piacra indult egyszerű nénike: azok ösztönszerűleg térdre borultak és imádkoztak Fadrusz Megváltója előtt. A piacról visszajövet, megint betértek egy kis könyörgésre az ismerős nénikékkel és jöttek többen, egyre többen, dél felé már egész búcsújárás vonult a feszület elé.*

»Templomi csönd volt a kiállítási helyiségben« – mondotta Fadrusz.

»Úgy-e, boldog voltál?« – kérdeztem a művészt.

»Igen. Az volt a megható, hogy milyen áhítatosan suttogtak!... És mielőtt távoztak, mint húsvétkor a feszület mellett a templomban, mindenki hagyott egy-egy krajcárt ott, ahol térdelt. Volt sok olyan, aki egy-egy susztertallért se sajnált...«

A sok valóratörekvéssel, gonddal, lelkiismeretesen mintázott mű, - habozás nélkül kimondhatjuk, hogy Fadrusz összes alkotásai között ez a Krisztus van a legsikerültebben mintázva, kivált a fej, – amelybe lelket a mélyen vallásos érzésű művész áhítata adott."

Fadrusz művéből több másolat készült, ezek eljutottak Szegedre, Székesfehérvárra, Gödöllőre, Dányba, az angliai Exeterbe és hozzánk, a Szent Imre-kertvárosba is. Az eredeti jelenleg a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében található.

A Kertváros igazgatósága úgy döntött, hogy fogadalmi keresztet állíttat fel a Hargita téren, és ehhez bizottságot és alapítványt hozott létre. 1935. február 2-án egy családi estet rendeztek, melynek tiszta bevételét, 257,07 pengőt fizettek be az alapítványba.[120]

1935. június 23-án ünnepélyes keretek között megtörtént a kereszt alapkőletétele. A távolabbról érkező vendégeket cserkészek kalauzolták a villamosmegállótól az ünnepség helyszínére. A leendő kereszt helyének földjébe helyezték a Magas Tátrából, a Hargitáról, a Máramarosi- és a Csíki-havasokból, a bánsági hegyekből és az Irottkőről származó köveket: *„A Kárpát-hegység köveit a Magyar Nemzeti Múzeum ásványtani szakosztályának igazgatósága és tagtársunk, K. Kiss Sámuel adományozták."* Emlék-

[118] Malonyay Dezső írása In: Művészet 1903/6.
[119] https://hu.wikipedia.org/wiki/Fadrusz_János
[120] PÚ 1935. febr. 16.

A Trianoni kereszt, háttérben Wimmerth Béla prelátus háza, (később ferences kápolna)

beszédet dr. Kupcsay Felicián mondott. Az ünnepség után szórakoztató műsort rendeztek a vízműtelepen, azzal a céllal, hogy bevételét a kereszt költségeire fordítsák.[121] A kerti mulatság cukrász-, lacikonyha-, virsli-, feketekávé-, kenyér- és italsátraiban a helyi asszonyok szorgoskodtak. Nekik, a műsor szereplőinek, az ünnepség rendezőinek és az adományozóknak a Keresztbizottság név szerinti felsorolásban mond köszönetet a következő heti P*estszentlőrinci Újságban*. Örömmel állapítják meg, *„a keresztalap fő összege 1577,41 P ”*-re emelkedett.[122]

A Trianoni Fogadalmi Keresztet 1935. szeptember 22-én szentelték fel. A délután 4 órakor kezdődő *„…szentelési ünnepség sorrendje a következő: A Himnusz után dr. Haász István tábori püspök megszenteli a keresztet, majd ünnepi beszédet mond. A Boldogasszony Anyánk kezdetű egyházi ének után dr. Tóth György curiai bíró emlékbeszéde következik, majd dr. Balogh Géza kormányfőtanácsos, közs. főjegyző* (később ő lett Pestszentlőrinc polgármestere) *mond záróbeszédet. A Hiszekegy után az ifjúság díszmenetben vonul fel.”*[123]

Hogy miért is hívták ezt a keresztet Trianoni Fogadalmi Keresztnek (vagy, ahogy a kertvárosiak ma is röviden nevezik: „trianoni keresztnek”), azt a hátoldalán elhelyezett márványtábla árulja el. Az eredeti táblán a következő felírás állt Nagy-Magyarország határvonalával körülvéve:

„Az Úr dicsőségére
Nagy-Magyarország
Feltámadásának szent hitében
Emelték a Szent Imre kertvárosiak
1935”

A feliratot a háborút követő években levésték (Matyi bácsi, a Brassó utcai iskola ártatlan pedellusa az éber igazgatónő utasítására), de a rózsaszín árnyalatú márványtábla végig a helyén maradt, jól kivehetően Nagy-Magyarország kontúrjaival és az évszámmal. (Gyermekként is tudtam, hogy csak óvatosan lehet rápillantani, mert, ha felhívom rá a figyelmet, még a felirat nélküli táblát is leverik.)

A kereszt háromosztatú talapzatát, a hármas halom stilizálásaként Komjáthy Sándor, kertvárosi lakos tervezte. A napjainkban feltett táblán a *Magyar Hiszekegy* sorai olvashatók:

„Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.”

A felszenteléssel azonban a feszület 2000 pengős költségét még nem fizették ki, ezért további jótékonysági esten gyűjtötték rá a pénzt, egy kamarahangversenyt rendezve, melynek zongora-előadói közt olyan neveket találunk, mint Ferencsik János és Solti György.[124]

1940. szeptember 22-én a kertvárosiak emlékünnepéllyel köszöntik a kereszt felállításának ötéves jubileumát és egyúttal a visszatért erdélyi területeket. Az ünnepi beszé-

[121] PÚ 1935. jún. 22.
[122] PÚ 1935. augusztus 3.
[123] PÚ 1935. szeptember 14.
[124] PÚ 1935. november 9.

det ismét Haász István tábori püspök tartotta. A főpapot *„dr. Vereczkey*[125] *Béla prelátus, főesperes-plébános, P. Horváth Péter szt. ferencrendi és Gábor József szaléziri.házfőnök a papság élén, Keresztesi József h. polgármester, dr. Páll Béla rendőrfőtanácsos, dr. Dvorák Viktor kir. táblabíró, az Americana priorja, Haraszti Sándor, dr. Bicskey Gyula és Uthy* (sic!) *Gyula a cserkészparancsnokságok, Komjáthy Sándor, Kupcsay Felicián, Vollnhofer Pál és Lukács Endre miniszteri tanácsosok, vitéz dr. Simonfay Lajos városi tanácsnok a kertváros-szövetkezetigazgatósága képviseletében üdvözölték."* (Az újságcikkben sok név hibásan szerepel; ez különben gyakori.)

Dr. Vereczkey Béla prelátus az öt évvel ezelőtti beszédéből idézett: *„A kertvárosi kereszt alapzatába helyezett szikladarabok nagyon emlékeztetnek a Golgotán felfeszített Krisztus-keresztje földtalajába eltemetett csontvázak koponyáira. A Megváltó halálakor a halottak eltemetett testrészei ismét egyesülve támadnak fel, ilyen sorsa lesz ezeknek a szikladaraboknak is, ha az Úrhoz így imádkozunk: »Hiszek Magyarország feltámadásában!« A mi Trianoni keresztünk szikladarabjai Kárpátalja, Észak-Erdély és a Székelyföld visszatérésével valóban feltámadtak."*

Dr. Simonfay Lajos, a szövetkezet igazgatójának szavai szerint: *„Kertvárosunk nagyasszonyainak és kisasszonyainak szorgos kezei a Szt. Imre telep kerti és mezei virágaiból koszorút fontak egybe, hogy azt a mai ünnepélyen fogadalmi keresztünk talapzatára a kertváros közönsége nevében elhelyezzük.* […] *Kitárt karokkal és meleg testvéri szeretettel ölelünk magunkhoz minden visszatért magyart."* A beszéd a kormányzó, a kormány és a honvédség felé tett köszönettel zárult.[126]

A cserkészház

1932 tavaszán döntés született, hogy a X. cserkészkerület cserkészháza a kertvárosban épül fel. A X. cserkészkerület a pestkörnyéki csapatokat foglalta magában. A *Pestszentlőrinci Újság* lelkendezve számolt be az eseményről: *„A várva-várt kikelet új intézményt létesít a kertvárosban. Az ifjúságért hevülő szeretet indította és valósítja meg a legújabb cserkészotthont.* […] *Száznál több fővároskörnyéki cserkészcsapat érdeklődése és gondoskodása kelti életre ezt az intézményt.* […] *A kertváros-szövetkezet közgyűlése és az OFB juttatta ezt a főtér melletti parkterületet a cserkészeknek, a földművelési minisztérium pedig 250 drb. lombfát és díszcserjét adományozott a fásításra."*[127] A házépítő bizottságban a Kertváros részéről Haraszti Sándor cserkészbarát-pedagógus vett részt, aki az ugyancsak kertvárosi Lukács Endre erdőfőtanácsossal a Hargita tér melletti 1200 négyszögöl terület parkosítását irányította.

1936-ra elkészült a cserkészház, de ünnepélyes felavatása csak a következő évben történt meg. 1937. február 20-án az igazgatóság elvállalta a helyi Deák Ferenc cserkészcsapat szervezőtestületi tisztét, de a cserkészház dologi kiadásaihoz (eltekintve a szövetkezett ott megrendezett eseményeitől) nem járult hozzá.[128]

A közadakozásból felépült cserkészházat 1937. május 23-án avatták fel a cserkészkerület csapatainak részvételével. *„A tábori szentmise áldozatot a Hargita-téri feszületnél dr. Kemenes Illés, a pestkörnyéki tankerület főigazgatója, a Magyar Cserkész Szövetség társelnöke mutatja be, míg a protestánsok részére Széky Endre ref. lelkész tart tábori*

[125] Már többször találkoztunk magyarosítás előtti nevével: Wimmerth. (szerk.)
[126] PÚ 1940. szeptember 7.
[127] PÚ 1932. április 2.
[128] Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros 1937/1. és /2. száma

istentiszteletet. A felavató beszédet dr. Papp Antal ny. államtitkár, a Magyar Cserkész Szövetség országos elnöke mondja. A pestkörnyéki cserkészkerület nevében Semsey Aladár, Újpest város polgármestere veszi át a cserkészházat, mint a X. cserkészkerület elnöke."[129]

Az ünnepségen részt vett Kispest és Pestszentlőrinc polgármestere is. A Haraszti Sándor rendezte ünnepséget a fiatalok szavalatai gazdagították. A helyiek közül Nagyághy Attila cserkész szavalt *„igen nagy hozzáértéssel".*

A cserkészház létrehozásában nagy szerepe volt dr. Schandl Károlynak, az Országos Központi Hitelszövetkezet (OKH) elnök-igazgatójának, aki hangsúlyozta, hogy *„…a magyar gazdasági életnek elsőrendű kötelessége támogatni a cserkészmozgalmat, mert ennek nevelő munkája oly munkaerőket fog kitermelni, kik minden tekintetben hasznos tényezői lehetnek a magyar nemzetgazdaságnak."*[130] Ezért neve ott szerepel a cserkészház falán elhelyezett márvány emléktáblán. Az emléktábla felirata:

Emlékezésül

E cserkészház telkét a
Köztisztviselők Pestszentlőrinci
Kertotthon Szövetkezet
Adományozta: költségeihez
Dr. SCHANDL KÁROLY ker. védnök
Hathatós támogatásával hozzájárultak:
Orsz. Központi Hitelszövetkezet
Orsz. Magyar Tejközpont
Futura Rt.
Pestszentlőrinc város
Kispest város
Magyar Cserkészszövetség
Pestvidéki X. cserkészkerület
1936

A ház első vezetője
HARASZTI SÁNDOR

A márványtábla jelenleg a Tomory Lajos Múzeum Múzeumsarok kiállítóhelyén látható, köszönhetően Borbély Tibornak, aki pincéjében megőrizte és Csürke Károlynak, aki ezt felkutatta.

1938. június 18-án a környékbeli cserkészfiúk a cserkészház udvarán *„…ünnepi tábortűz mellett hódoltak Szent István királyunk 900 éves emlékének és Isten áldását kérték a 70 esztendős Kormányzó Úrra.* […] *A megjelent gróf Teleki Pált dr. Balogh Géza üdvözölte, örömének adva kifejezést, hogy az ifjúságot és a várost megtisztelte. Gróf Teleki Pál válaszában hangsúlyozta, hogy ez szent kötelessége."*[131] Haraszti Sándor egy céllövő őrsöt is létrehozott, melynek tagjai nagy sikerrel szerepeltek a pestszentlőrinci céllövőversenyen.[132]

[129] PÚ 1937. május 22.
[130] PÚ 1937. május 27.; PH 1937. május 29.
[131] PH 1938. június 25.
[132] PÚ 1942. május

A klinkertéglás szerény, de mégis elegáns épület és kertje nemcsak a környező csapatok cserkésztisztjeinek, őrsvezetőinek képzésére szolgált, hanem a szövetkezet közgyűlésének, a Kertváros rendezvényeinek, családi összejöveteleinek is helyet adott. A háború után még volt néhány, a katolikus egyház által szervezett családi összejövetel, melyre a süteményt és teát a résztvevők hozták (…na és néhány hasáb tűzifát, ha hideg volt). 1946 és 1950 között iskola működött benne. 1948-ban a Magyar Cserkészszövetség az Úttörőszövetséggel egyesült, magyarán mondva a cserkészet megszűnt.

Ma az épület magánkézben van, lakóházként használják.

A városkép

Az utcák kiépítettségéről már volt szó, még annyit tehetnénk hozzá, hogy a járda és az úttest között valóban árkok húzódtak a csapadékvíz összegyűjtésére (egy-egy meleg nyári zápor idején mi gyerekek térdig járkáltunk az árokban visszamaradt langyos esővízben), az árkok az úttest alatt betongyűrűs átereszekkel voltak kapcsolatban egymással. (Ezeket az árkokat mára szinte mindenhol feltöltötték.) Az árkokat fű borította, de amolyan „ősgyep". Talán kaszálhatták, vagy a nyári kánikula gondoskodott róla, hogy ne váljon magas gazzá. Sokszor csak egyszerűen felégették, ha már nagyon elgazosodott. Kétségtelen, hogy nem a mai homogén nyírt gyep volt, viszont tarkán beborította a vadvirág. Egy esetben azonban az árok nagyon útban volt. 1930. október 31-én jelent meg egy olvasói levél a *Pestszentlőrinci Hírlapban*: *„Igentisztelt Szerkesztő Úr!* […] *hogy a temető és az országút között* (a régi lőrinci temetőről és az Üllői útról van szó) *egy dísztelen és a sötétben veszélyes árok van, azt keservesen tapasztalják azok, akiket sorsuk a temetőn túl fekvő telkekre vezérelt. Az új közlekedési rendelet előtt észre sem vettük a veszélyes árkot, mert a gyönyörű aszfaltos úton sétálhattunk, ma azonban, amikor a szigorú rendőr letessékeli az útról a járdára a gyalogost, igazán zavarban vagyunk, hogy hol keressük a járdát.* […] *a tisztviselők kertvárosában a tulajdonosoknak kellett a járdát kiképeztetni, ha ez jogszabály, úgy talán lehetne a temető* (Rk. hitközség)*, a transzformátor* (Beszkárt) *s a tisztviselők Kertotthonától visszaperelt telkek* (Szemere) *tulajdonosaival szemben is alkalmazni."* Az említett leaszfaltozott „mintaút" 1927-re már kiépült, az országutak burkolatait próbálták ki rajta.[133] 1937-ben kerülhetett rá a sárga, kemény, de nagyon csúszós keramitburkolat. Ma már csak szegélykőként találkozhatunk néhány ilyen sárga téglával a környező utcákban. A levélből azt is megtudjuk, hogy a mai Iparvasút utca sarkán a transzformátorház, ez a mindig titokzatosan zúgó és magából számos vezetéket kibocsátó magas épület 1930-ban már állt. 1926-ban épült[134] (ma ingatlaniroda működik benne).

A Kertváros két építkezési hullámban épült ki: 1930, illetve 1936 tájékán. A két időszak házai stílusban kissé eltérnek egymástól, de ezt ma már csak a nagyon éles szemek ismerik fel, és a nem szakember szinte csak ösztönösen (pl. az ablakokra helyezett díszrácsokról, az ablakkeretek osztottságáról és alakjáról).

Teplán István a Kertváros szellemiségét a házakban az alábbiakban véli megnyilvánulni: *„Bár nincs két egyforma épülete, mégis látható valamilyen egységes akarat, szellem érvényesülése, valamilyen stílus kifejeződése, amelyet nem lehet csupán építészetinek nevezni. A néha omladozó házakon, a ma már gyakran bozótos kerteken, a gazzal belepett lugasokon, kis medencéken és szobrokon még ma is ott láthatók egy elmúlt*

[133] Kertotthon 1927. február 10.

[134] Kertotthon 1927. február 10.

élet nyomai, olyan sajátosságok, amelyekkel ilyen egységesen csak ritkán találkozunk. Keresztény középosztálybeli tisztviselőréteg építette az ún. Szent Imre Kertvárost.

E keresztény középosztálybeli réteg a Szent Imre Kertvárosban egy »ressentiment-negyedet« hozott létre. E kis villák néha a gernyeszegi vagy a küküllővári kastélyokat idézik abban a korszakban, amikor már a város más pontjain igazi modern villák épülnek. Lakóik a megélhetést és polgári életmódot biztosító város szélén is meg akarták őrizni a tekintélytisztelő, dzsentri-úri életforma elemeit. […] *Egy teljesen új negyed épült itt, és mégis mintha valami régit, elveszettet kívántak volna újraalkotni. A Szent Imre Kertváros külsőségeiben is jól példázza e keresztény középosztály ellentmondásos életérzését."*[135]

Nos, hogy itt „kastélyokat idéző" villákban őrizték volna a *„dzsentri-úri életforma elemeit"*, az enyhén szólva túlzás, de az igaz, hogy a kertváros lakóiban élesen élt, ha nem is a *„ressentiment"*, de a fájdalom és a harag is. Élénken élhetett, mert sokan a szülőföldjükről elűzöttek voltak, de érezte mindenki más is a mondás igazát:*„Magyar az, akinek fáj Trianon"* (vitatott, hogy Illyés Gyulától, Karinthy Frigyestől, vagy valaki mástól származik-e, de ez igazán mit sem változtat). Ha élt is bennük az „újraalkotni" vágy, tetteikben inkább a „megőrizni" törekvésük nyilvánult meg.

Hogy ez az érzés mennyire volt *„ressentiment"*, arra elmondanám egy személyes élményemet, ami már jóval a háború után történt meg. Egy sötét este édesanyámat a megnyitott kerti csap mellet ülve találtam. Kérdésemre, hogy miért folyik a víz, és mit csinál itt, azt válaszolta: *„Behunyom a szemem és Csíkszenttamáson képzelem magam, a víz csobogása a kapunk előtt locsogó Oltra emlékeztet"*. Folytak a könnyei…

Teplán István a házak beosztását részletesen leírja (a leírás természetesen a háború előtti „polgári" időkre vonatkozik; 45 után a házak beosztása – a „betelepítéseknek", „kiigényléseknek", a növekvő család kényszerű együttélésének, majd a modernizációnak és maguknak a házak bővítésének köszönhetően – mára többszöri átalakítást szenvedett el): *„A házakat általában az építtető elképzelései alapján építtették, kis mozgásteret hagyva a professzionális építésztervezőnek. A házak többnyire földszintesek, legfeljebb egyemeletesek, néha manzárdos tetőtérrel. Általában egy vagy két hálószobából, esetleg emeleti vendégszobából, ebédlőből, nappaliból és/vagy »szalonból«, a konyha mellett elhelyezkedő cselédszobából, a hallból nyíló mellékhelyiségekből és verandából, teraszból, illetve tornácból vagy ámbitusból álltak. Ez utóbbi a családi élet egyik legfontosabb színtere volt kora tavasztól késő őszig. Gyakori volt a két (első és hátsó) bejárat. Általában a tágas hallon át lehetett bejutni a nappaliba, és az abból nyíló ebédlőbe. A hálószobák a ház udvari frontján, illetve az emeleten helyezkedtek el. Ugyancsak az udvari fronton voltak a nagyméretű üvegezett verandák vagy teraszok. Az sem volt ritka, hogy a veranda volt a ház tulajdonképpeni főbejárata. A konyha és a cselédszoba gyakran az alagsorban volt. A családi élet céljaira szolgáló helyiségeket (ebédlő, szalon, veranda) általában igen tágasra (5x5 és 5x6 méteresek) építették. A hallt, az ebédlőt és a szalont gyakran aránytalanul nagyra méretezett kétszárnyú ajtók választották el, amelyeket családi vagy társasági összejövetelekkor kitártak, és így gyakran 3-4 helyiségre kiterjedő jelentős méretű teret alakítottak ki. A konyha általában félreeső helyen volt, és még a legkisebb méretű házakban sem szolgált étkezésre vagy tartózkodásra. Az étkezés az ebédlőben folyt, ünnepi alkalmakkor a szinte minden családnál meglévő, nagy becsben tartott családi »ezüsttel«. A szalon elengedhetetlen kelléke volta zongora. Az asztalok, polcok, szekrények horgolt terítőkkel, a falak képekkel voltak zsúfolva. A*

[135] Teplán István tanulmánya. In: Tér és Társadalom4. évf. 1990/1. 15–31. p.

szobák berendezése természetesen otthononként egyéni ízlés szerint változatos, a lakás beosztása és használata azonban szinte az egész telepen teljesen hasonló volt."[136]

Végül ezt az áttekintést fejezzük be a Kertvárost a fővárossal összekötő közlekedési vállalat, a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaság (BSzKRt.) vagy ahogy mindenki nevezte, a „Beszkárt" emlékének felelevenítésével. Fontos feladatot töltött be, de mintha csak azt próbálgatta volna, meddig tud visszaélni a kertvárosiak türelmével…

Az a makacs „Beszkárt"…

1926-ban *„Pestszentlőrinc község képviselőtestülete a Budapest-Szentlőrinci Helyiérdekű Vasút vonalának a pestszentlőrinci temetőig való meghosszabbításához a szükséges összes kisajátítási költségeket megszavazta, illetve magára vállalta."* A leendő Kertváros igazgatósága kérte, hogy egy hurokvágánnyal a villamos érintse a Kertváros főterét, ami elől a vasúttársaság nem zárkózott el.[137] Végül is a villamosvonal még tovább ment, a főtérre viszont nem tért ki.

A terjedő város indokolttá tette *„a villamosvonalaknak a Szarvascsárdán túl való meghosszabbítását. Az új vonalnak a temetőig való kiépítését, 1929-ben a Vecsésig való meghosszabbítása követte."* Az 50-es villamos (kezdettől fogva ezt a számot viseli) új szakaszának Vecsés akkori határáig, az ún. „Csibészerdőig" (nevét a városvégi erdőben történt néhány „csibészségről" nyerhette[138]) épült ki, nagymértékben elősegítve a Kertváros és Szemeretelep fejlődését. *„A villamosvonal e szakaszának kiépítése az 1927. évi dec. 6-án a kereskedelemügyi minisztérium által lefolytatott bejárással vette kezdetét, míg a vonalat az 1929. június 20-iki 116.460/1929 K. M. VI. számú engedélye alapján az 1929. évi nov. 15-i rendőri bejárás után adták át a közhasználatnak."* Szemere István 300 000 pengő kézpénzzel és a végállomás kiépítéséhez szükséges telek ingyenes átengedésével járult hozzá az új villamosvonal létrehozásához.[139]

A villamosvonal budapesti vége sokszor változtatta a helyét, de az innenső végállomása most is ott van, ahová 1929-ben került. A másik végállomás helyének változásait a lőrinciek mindig zúgolódással vették tudomásul, hiszen nekik az volt a kedvező, ha átszállás nélkül minél beljebb jutnak a fővárosban. A legnagyobb felháborodást azonban az váltotta ki, amikor az új szakasz megépítésével – aminek persze örültek – a Beszkárt pótdíjat számolt fel, egy évtizedes vitára adva ezzel okot. Mindez érzékenyen érintette a Kertvárost, hiszen gyakorlatilag ez jelentette az egyetlen összeköttetést a fővárossal (még a szolnoki vasútvonal jöhetett szóba).

Érdemes itt bővebben idézni az *Pestszentlőrinci Újságban* 1942-ben megjelent cikket *„Újabb Beszkárt-támadás Pestszentlőrinc ellen"* címmel, mert az mindent elmond: *„A BSzKRT kérelemmel fordult a közelmúltban Pestszentlőrinc m. város képviselőtestületéhez helyfoglalási engedély megadása iránt. A képviselőtestület hajlandó volt megadni, azonban kérte a BSzKRT-től a több, mint egy évtizede, de mindig általános felháborodásra szedett 10 filléres pótjegy eltörlését az 50-es járatnak a Szarvas-csárdán túli vonalán.*

[136] Teplán István tanulmánya. In: Tér és Társadalom4. évf. 1990/1. 15–31. p.
[137] Kertotthon 1927. február 10.
[138] Vagy Rabló erdő, így nevezték a mai Béke tér helyén álló fás ligetet a térképeken. (szerk.)
[139] PÚ 1936. július 19.

Még meg sem kapta a város a BSzKRT válaszát a 10 filléres pótjegy ügyében, amikor újabb átírat érkezett a város polgármesteréhez, melyben Budapest székesfőváros polgármestere az alábbiakat hozta a város közönségének tudomására: Az 1942. évi nyári menetrend összeállítása alkalmával tervbe vette a BSzKRT vezérigazgatósága, hogy az 50-es járatot ezentúl nem az Orczy-térre, hanem a Szent István kórházhoz irányítja."

A hosszú indoklásban felhozzák, hogy az Üllői út további irányába jelenleg át kell szállni, az Orczy-tér zsúfolt, nem lehet pótkocsit beállítani, pedig az utasforgalom indokolná, továbbá a beforduló villamos akadályozza a repülőtérre vezető kiszélesített út forgalmát.

„Végül pedig közli az átírat, hogy a jelenlegi forgalomba vetett járatokat 50%-ban óhajtja a BSzKRT csökkenteni. A város polgármestere[140] […] *ezzel szemben kérte, hogy a 42-es járatot a Mária Terézia laktanyáig hosszabbítsák meg, mint az pár évvel ezelőtt volt, az 50-es járatot pedig a Rókus kórházig, mert eredetileg ott volt a végállomása s szintén pár évvel ezelőtt rövidítették meg az Orczy-térig Pestszentlőrinc közösségének meghallgatása nélkül."*

A Magyar Élet Pártja (MÉP, a *Pestszentlőrinci Újság* ennek a pártnak volt a lapja) részletes memorandumban tiltakozott és javaslattal is élt: *„Az Orczy-tér zsúfoltsága is megszüntethető azonnal, csak az 50-est járassák a Keleti pályaudvarig. Hiszen három megállóval kell csak meghosszabbítani a vonalát, ott pedig a jelenleg üres hurokvágányon megfordulhat a pótkocsival együtt.* […] *A Könyves Kálmán-körútnál úgyis forgalomszabályzó készüléket kell felszerelni.* […] *A pestszentlőrinci utasok átszállását a Könyves Kálmán-körútnál azonnal meg lehet szüntetni, ha a 42-es járatot a Szarvascsárdától meghosszabbítják a vecsési határig.*

Ami pedig a motorkocsik beállítását illeti, azoknak az árát már megfizették a pestszentlőrinci utasok, mert 11 éve szedett 10 fillérekből nemcsak a kiépített pálya értéke térült meg, hanem számtalan sok újabb motort és ikerkocsit lehetett vásárolni."[141]

Nézzük meg, hogy engedett-e végül a közlekedési vállalat! 1933: *„A Budapest székesfőváros közlekedési bizottsága a napokban rendkívüli ülést tartott.* […] *Szó került az 50-es villamoson szedett 10 filléres pótdíjról is, mégpedig olyan formában, hogy azt a forgalom növelése céljából el kell törölni.* […] *Őszintén beszélve nem látjuk azokat a mélyenfekvő okokat, amelyek késleltetik ennek a kérdésnek a megvalósítását.* […] *Az, hogy a főváros közlekedési bizottsága tárgyalt a pótdíj eltörléséről, a mi szempontunkból nem jelent semmit. Sokkal többet érne, ha a bizottság erélyes kézzel igyekezne rendet teremteni e téren és az unalmas ankétezés helyett a tettek mezejére lépne."*[142]

1935: A Szentlőrinci Helyi Érdekű Vasúti Társaság annak idején még 6 fillérért szállította az utasokat a városba, most *„a Beszkárt is olyan, mint a kartell, versenytársa nincs, azt tesz, amit akar."* Most a jegy ára 24 fillér, *„sőt a 42-es végállomáson túl* (Szarvascsárda) *fekvő telepek lakosai még 10-10 fillért fizetnek, ha nem váltanak előre 30 filléres jegyet."* A Beszkárt újabb árdrágításban töri a fejét, *„pedig a viteldíjakat nem emelni, hanem leszállítani kell"*– írja Déry József.[143]

„Amilyen hasznos újításnak könyveltük el a kis-szakasz rendszer bevezetését, oly károsnak vagyunk kénytelenek több hozzánk érkezett panasz alapján a kispest-pestszentlőrinci vonalon járó kocsikból a csomagtartók eltűnését. Tisztában vagyunk azzal, hogy a villa-

[140] Pestszentlőrinc város polgármestere (szerk.)
[141] PÚ 1942. május 16.
[142] PH 1933. augusztus 4.
[143] PÚ 1935. március 9.

mos vonatnak nem lehet az a rendeltetése, hogy személyszállításon kívül csomagszállításra is berendezkedjen, azonban – mivel a pestszentlőrinci kocsik a nap legnagyobb részében inkább zsúfoltak – érthetetlen előttünk, hogy miért kell kézicsomagjaink kézbentartásával még kellemetlenebbül utaznunk, holott az újonnan bevezetett kocsiknak csomagtartóval való felszerelése aligha jelentene a vállalatnak jelentősebb megterhelést. (Azoknak, akik erre már nem emlékezhetnek, a fapados ülések felett két oldalt csomagtartó volt a kocsikban.) *A fővárosi lapok híradásai a villamos tarifaemelésről s az u. n. rövid relációkról érthetően nagy visszatetszést váltottak ki főleg a Szent Imre Kertváros és Szemeretelep lakói körében, hisz a lakosságnak jó kétharmada innen villamoson közlekedik a fővárosba. A tarifaemelés legalább is ezen a két községrészen élénk csökkenést fog jelenteni a forgalomban, amennyiben azok – kik csak tehetik – különösen a téli hónapokban a fűtött MÁV-val fognak hivatali helyükre menni."*[144] (Utalás arra, hogy az utazáshoz sokan inkább a szemeretelepi vasútállomást vették igénybe.)

Dr. Krüger Aladár és Propper Sándor országgyűlési képviselők vezetésével küldöttek keresték fel a 10 filléres pótdíj ügyében a kereskedelemügyi minisztert. *„A miniszter a kérelmet teljesen indokoltnak tartotta és megígérte az ügy orvoslását."*[145]

1936: *„…Városunknak elsődleges érdeke, hogy lakói minél olcsóbb és kényelmesebb eszköz igénybevételével juthassanak el kenyérkereseti helyükre, de megértjük a vállalatnak ama igényeit is, melyek a beruházás megtérítését célozzák. A lakosság már nem vitatja, kinek hibája, kinek nem hibája a 10 filléres pótjegy, de a nyugalom és a békesség megteremtéséhez feltétlenül szükséges volna, hogy megbízható helyről értesülhessenek, hogy ha már kell fizetni a pótjegyeket, meddig kell?*

Egy családnak, honnan csak a családfő jár be naponta Budapestre, a 10 filléres pótjegy évi 70-75 pengőt jelent, mint kiadástöbblet, nem is szólva arról, hogy a gyerekek is kénytelenek legtöbb esetben villamoson közlekedni, ami újabb 50-60 pengős kiadástöbbletet jelent. Hozzávetőleges számítások szerint, a Beszkártnak ez a vonal a 10 filléres pótjegyekből évi 100-150 000 pengő jövedelem többletet jelent. […] *meddig adóztatja még a Beszkárt a Kertváros és a Szemeretelep lakosságát?"*[146]

A Beszkárt tarifaemelése elleni tiltakozók a Halász-féle vendéglőben jöttek össze, a gyűlésen a kertvárosiak is részt vettek. *„A gyűlésen mintegy 400-500 főnyi hallgatóság jelent meg, akik egyhangúlag elfogadták Orosz Imrének, a Pestkörnyéki Kereszténypárt főtitkárának azon határozati javaslatát, amely szerint gazdasági fegyverekkel fognak küzdeni"*. A fenyegető *„gazdasági fegyveren"* azt értették, hogy amit csak lehet, Pest környékén vásárolnak meg, nem mennek be a városba, és a 42-es végállomásig (a Szarvascsárdáig) gyalog teszik meg az utat, ezzel is gyengítve a vállalat bevételét.[147]

1938: Nemcsak a pótdíj miatt volt háborgás, hanem a Beszkártnak az Eucharisztikus Kongresszus idejére hozott döntései miatt is. „[…] *Nem múlik el esztendő, hogy ez a közlekedési vállalat valami egészen új és frappáns közlekedés ellenes ötlettel ne törne borsot az utasok orra alá.* […] *Az rendben van, hogy a főváros területén eltörölték a szakaszjegyet, de hogy Kispesten és Pestszentlőrincen miért törölték el, az rejtély marad mindörökre.* […] *A Baross utcától a vecsési határig 40 kemény fillérbe került az utazás és négy ember ennyi pénzért már taxit kapott, ha összeálltak."*[148]

---

[144] PÚ 1935. november 23.
[145] Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros 1936. január 7.
[146] PÚ 1936. február 8.
[147] K-Sz 1936. június 27.
[148] PH 1938. június 4.

1942: Kiszámolták, hogy a 10 filléres pótdíjjal az utasok fejenként eddig már 1000 pengőt ajándékoztak a Beszkártnak, ugyanakkor a kocsik kényelmetlenül zsúfoltak.[149]

1943: Ismét előtérben a Beszkárt. Ritkítani akarja a megállókat, így például meg akarja szüntetni a Kolozsvár utcai megállót. A MÉP erélyes fellépésre készül.[150]

Másik feladatát, a közvilágítást tisztességesen ellátta a Beszkárt. A közvilágítási hálózatot a közlekedési cég építette ki.[151] A Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok Számára és Kispest városa között 1898-ban áramszolgáltatási szerződés jött létre, amelyet a cég átruházott az 1900-ban általa alapított Budapest–Szentlőrinci Helyiérdekű Villamos Vasúti Rt.-re. Ez a Budapest–Kispest–Pestszentlőrinc közötti villamosforgalmat bonyolította le. Áramfejlesztőtelepe a Kispesti Villamos Üzem volt. A vállalatot az 1923 januárjában kötött üzemi szerződés szerint a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. vezette.[152]

A Kertvárosban a cikkben felsorolt helyeken csaknem 80 darab 40 wattos lámpát szerelnek fel 1931-ben.[153] Pestszentlőrinc képviselő-testülete a közvilágítási bizottság jelentése alapján tudomásul veszi, hogy a Kertotthon Szövetkezet által előlegezett költséggel a kertvárosban kiképzett összes új utcában, 8000 méteren a világosítási hálózat elkészült.[154]

[149] PÚ 1942. szeptember 12.
[150] PÚ 1943. április 11.és PÚ 1943. aug.7.
[151] PH 1930. október 31.
[152] Magyar Országos Levéltár Segédletei. 16.
[153] PH 1930 november 7.
[154] PH 1930. október 31.

Háborús évek

Visszatérve a még hátralevő néhány, már egyre keservesebb évre…

1939-1945

1939. szeptember 1-jén Németország megtámadta Lengyelországot, és ezzel kezdetét vette a II. világháború. 1941. június 2-án Magyarország a Szovjetunió elleni hadüzenettel „hivatalosan" is belépet a háborúba. A kezdeti német hadisikereknek, a frontok előretörése hírének és a magyar honvédség hadműveletekben való részvételének köszönhetően általában nem volt háborúellenes légkör a hátországban. A hadban állás a Kertváros civil lakosai számára kezdetben még nem igen éreztette hatását a közlekedésben, a fogyasztásban és a hétköznapi életben. Tovább folyt a megszokott társadalmi, kulturális élet, a háborús eseményekről az átlagpolgár legfeljebb a filmhíradók és az újságok céltudatosan készült beszámolóiból értesült.

1943. január 12-én azonban a keleti fronton végzetes, nagy erejű támadás érte a 2. magyar hadsereget a Don-kanyarban. Elpusztult szinte a teljes hadsereg. 1944. év elejétől pedig egyre súlyosabb légitámadások érik az országot.

Amihez nem kell kommentár: *„Légoltalmi kiképzés lesz november 10, 11 és 12-én a cserkészházban."*[155]

1940. június 23. – XV. évi rendes közgyűlés. A közgyűlés meghívója a *Pestszentlőrinci Újság* májusi számában jelent meg. A tárgysorozatban szereplő érdekes pont: *„Jelentés a strandfürdő és műjéggyár előkészítő munkálatairól. Felhatalmazás megadása a további teendőkre és az esetleg szükséges ingatlanszerzésre vonatkozólag."*

Miközben még mindenki lelkesen köszönti Erdély egy részének visszatérését az anyaországhoz, az újságban megjelennek a közlemények az óvóhelyek kialakításáról, a légoltalmi felszerelések kötelező beszerzéséről.[156]

1941. – XVI. évi rendes közgyűlés (nincs rá forrásadat).

A háború fokozott fémszükséglete mutatkozik meg például az olyan „apróságokban", amikor egy újságcikk arról értesít: kiporciózzák a rézgálicot a permetezéshez. A kertvárosi kertek nagy részében szépen karbantartott gyümölcsös volt, így őket ez igencsak érintette.[157]

1942. június 28. – XVII. évi rendes közgyűlés. A közgyűlés meghívója a *Pestszentlőrinci Újság* május 16-i számában jelent meg. Minthogy a XVII. közgyűlés egyik napirendi pontja volt *„a vízdíj és üzemfejlesztési hozzájárulás megállapítása 1942. július 1-jétől 1943. június 30-ig terjedő évre"*, ide tartozik Hangay Sándornak ez év szeptember 5-én a *Pestszentlőrinci Újságban* megjelent írása, mely továbbra is a szokásos „vizes" problémával foglalkozik:

„A Szent Imre Kertváros vízdíját rendezni kell. Régi panasza a Kertváros lakóinak, hogy a vízórák részbeni bevezetésével olyasféle állapotot teremtettek, mint a BSzKRT a 10 filléres pótdíjjal. Ugyanis az a helyzet jelenleg, hogy körülbelül a lakosság egyharmadát

[155] PÚ 1939. november 3.
[156] PÚ 1940. augusztus 31.
[157] PÚ 1942. május 16.

tüntette ki az igazgatóság a vízórák felszerelésével, míg a másik kétharmada átalánykeretben használja a vízszolgáltatást. Így tehát a telepesek egyharmadát az alapdíjon felül elfogyasztott mennyiség külön megfizetésével sújtják – mintegy megbüntetik –, míg a többi kétharmad része tetszés szerinti vízmennyiséget használhat csupán az alapdíjért.

Hát ez igazságtalanság, amin sürgősen segíteni kell, ha másként nem megy, hívjanak össze azonnal rendkívüli közgyűlést és szüntessék meg a visszásságot. A vízórák – amiknek beszerzése 10 000 pengőn felül került a kertváros lakosságának – teljesen feleslegesnek bizonyultak, mivel a mostani nehéz anyagbeszerzési lehetőségek mellett az összes telepesekhez való beszerelésük lehetetlen, s csakis a fentvázolt igazságtalan díjfizetést mozdítják elő.

Javítani tehát csak úgy lehet ezen az igazságtalan állapoton, ha mindaddig, amíg minden egyes kertvárosi lakost el nem látnak vízórával, a régebbi átalányos díjfizetést állítják vissza."

Hogy a fenti írás közrejátszott-e a rendkívüli közgyűlés összehívásában, nem tudjuk, mindenesetre az igazgatóság **1943. április 26-ra** rendkívüli közgyűlést hívott össze. Valószínűleg nem, mert a *Pestszentlőrinci Újság* április 17-i számában megjelent meghívón napirendi pontként egyetlen tárgy szerepel: *„Az 1943. üzleti évről készített mérleg megsemmisítése és új mérleg megállapítása."* A rendkívüli közgyűlésről egyéb adat nincs.

1943. június 27. – XVIII. évi rendes közgyűlés. A *Pestszentlőrinci Újság* júniusi számában megjelent közgyűlési meghívóban csak a szövetkezet mérlegének és eredménykimutatásának megvitatása szerepel.

Hogy háború van, arra egy hasznos tanács utal a helyi újságból: *„a lakások kettős ablaka közül egyet tároljunk a pincében."*[158]

1944. március 19-én a németek megszállják az országot.

1944. április 4-én dr. Balogh Gézát leváltják. Pestszentlőrinc új polgármesterét, dr. Déry Bélát április 26-án iktatják hivatalába.[159] A repülőtér közelsége miatt a Kertvárost és a Szemeretelepet különösen fenyegette a bombázások veszélye. A félelem hamar valósággá vált: a főváros második bombázásakor, április 12–13-án az amerikai bombázók célpontja a ferihegyi repülőtér lett.

„A kiürítési kormánybiztos rendelete értelmében Pestszentlőrinc m. város lakossága is beleesik abba a körzetbe, amely légitámadás esetén közvetlen veszélynek van kitéve. Erre való tekintettel a kormánybiztos elrendelte városunk önkéntes kiürítését." A kertvárosiak részére a Nagyenyed utcai bérelt iskolaépületet jelölték ki, ahol az utazásra jelentkezőknél a „sárga személyi lapok" lepecsételését végzik. Egy esetleges légitámadás után károsultakká vagy hajléktalanná váltak számára ugyancsak ezt a helyet jelölték ki, *„ahol egyenlő elbánás elve alapján kiszolgálást kapnak"*. Teljes felszereléssel ellátott mentőállomásként szerepel a felsorolásban a Hargita téri cserkészotthon. A Prokopp-házban tehát megszűnik az iskolai oktatás. Az itt maradt gyerekek Felkai Istvánné tanítónő lakására járnak tanulni.[160]

„Felhívás az összes légoltalmi házcsoportparancsnokhoz!" A cikk részletesen ismerteti a házcsoport parancsnok kötelességeit, feladatait, az elsősegélyhelyek kialakítását, a

[158] PÚ 1943. augusztus. 7.

[159] PÚ 1944. április 15. Déry kinevezését követően hozzájárult Pestszentlőrinc zsidó lakosságának megsemmisítéséhez. Először az Állami Lakótelepen kialakított gettóba gyűjtötték, majd a városon keresztül, gyalogmenetben, a lőrinci vasútállomáson bevagonírozták őket. Többségük élete ezután az auschwitzi haláltáborban ért véget. (szerk.)

[160] Jasperné Nagy Melinda írása. In: Brassó Utcai Általános Iskola, Jubileumi évkönyv, 2004.

teendőket, ha valahol fel nem robbant bombát találnak stb. Még arra is kitér, hogy *„…az egyes kertek közötti kerítésen átjárót kell létesíteni, mert minden háztulajdonos érdeke, hogy kár esetén a segítségére sietők minél rövidebb úton a helyszínre jussanak."* A cikk szerint *„Pestszentlőrinc tisztviselői számára Pilis községet jelölték ki ideiglenes tartózkodási helyként."*[161]

1944. október 15-én Szálasi átveszi a hatalmat.

„1944. november 11-én parancs érkezik Pestszentlőrincre a lakosság áttelepítésére. Vitéz Farkas alezredes, az országos elhelyezési kormánybiztos aláírásával a város vezetése a következő rendelkezést kapja: A német hadseregcsoport parancsnokság kívánságára a magyar királyi fővezérség 184 (Föv. Agit. Vm.: XI. 10. sz.) rendeletével az arcvonal közelében fekvő, így a hadműveleteket gátló és amellett a harcok által veszélyeztetett községek lakosságának teljes áttelepítését rendelte el." Pestszentlőrinc lakosságának tiltakozására a város vezetői végül úgy döntenek, hogy csak *„a vecsési határtól a Városház utca vonaláig kell elhagyni a várost."*[162] A kijelölt területbe a teljes Kertváros beleesett.

„Nem távozhattak viszont lakhelyükről a közlekedési vállalatok dolgozói, a hadiüzemi dolgozók, a tűzoltók, a pénzintézeti dolgozók, orvosok, szülésznők, gyógyszerészek, a temetkezési vállalatok dolgozói, élelmiszer-kereskedők, a kisiparosok légoltalomban érintett rétege, valamint a légoltalmi szervezetekbe beosztottak. Április 7-én kezdődött meg a lakosság vidékre költöztetése, melyben a tömegkommunikációs eszközök is segítettek, hiszen az újságok, rádiók folyamatosan tájékoztatták az érintett lakosságot az egyes vonatok indulási helyéről és idejéről."[163]

A terület szervezett kiürítésére azonban ma senki sem emlékszik. Úgy tűnik, mindenki ment, ahova tudott, rokonhoz, ismerőshöz. Négyéves gyerekként csak emlékfoszlányaim lehetnek erről az időről, vagy szüleim visszaemlékezéseire támaszkodhatom. Az Üllői út–Kolozsvár utca sarkán állt egy ideig a honvédség néhány légelhárító „boforc" ágyúja, gondolom különösebben nem zavarva a reptér felé haladó repülőgépeket. A repülőtér bombázásakor a mi pincékbe húzódtak azok a közelben lakók is, akiknek nem volt pincéjük. Hamarosan a családunk a közeli Irsára került a Búzás családhoz, ott néztük, amint a felettünk Szolnok felé áthúzó bombázók sztaniolcsíkokat szórtak az égre, hogy azzal zavarják a légelhárítás radarjait. Hogy-hogy nem innen Budára, az Ördög-árok mellé jutottunk, a főváros ostromának nem éppen legbékésebb helyére. Nagyapám innen néha meglátogatta az elhagyott kertvárosi otthonunkat, beszámolva róla, hogy a politúrozott nagy ebédlőasztalunkon éppen a németek, vagy az oroszok hasogatják-e a félmarhákat a katonák „gulyáságyújába". De, ez már a családregényhez tartozik, nem a Kertváros történetéhez…

A háború a kertvárosi házakban nem okozott kárt, csak néhány puskagolyó ütötte sérülés látszik néhol még ma is.

1945. január elején a front áthaladt Pestszentlőrincen, a német megszállást felváltotta a szovjet megszállás…

…a Kertváros ezzel megszűnt létezni.

****

[161] PÚ 1944. április 22.

[162] Dr. Téglás Tivadarné tanulmánya. In: Pestszentlőrinc krónikája, 1996.

[163] www.masodikvh.hu/.../2364-legoltalom-magyarorszag

...utórezgések

Noha a háború elmúltával a Kertváros is megszűnt mint „a Kertváros”, gyökereivel még egy darabig igyekezett megkapaszkodni, hogy aztán az új rendszer igyekezzen ezeket a gyökereket minél alaposabban felszaggatni. A „Kertváros” iránt érzett nosztalgia azonban még sokáigott bujkált (s bujkál ma is) néhány „ősi kertvárosiban”, éljen akár itt vagy már távol innen.

A hamarosan jelentkező átrendeződés jelei között volt a „kitelepítés”, a lakások „kiigénylése”, a „B-listázás”. Minthogy a háború előtti Kertváros lakói között nem egy olyan horthysta tiszt vagy tisztviselő volt, akikre az új rendszer úgy érezte, hogy az osztályharc szigorával kell lesújtania (vagy csak meg kellett szerezni a házaikat az elvtársaknak), az ötvenes évek elején megkezdődtek a kitelepítések. Hol itt, hol ott jelent meg éjszakánként egy teherautó a ház előtt, és másnap a lakói már máshol köszönthették a felkelő napot. Ha történetesen egy rokon is éppen ott húzta meg magát a „célszemély” házában, ő sem úszhatta meg a kényszerű utazást.

A kertvárosi kitelepítettek névsora lakhely szerint (lehet, hogy nem teljes):[164]

Nagyenyed u.19.
Dr. Balla Mihály, min. tan.
Dr. Balla Mihályné (1893)
Fábry Mária, rokon

Marosvásárhely u. 35.
Dr. Saáry Miklós Zoltán (1886), min. főtan.
Dr. Saáry Miklós Zoltánné (1886)

Kolozsvár u. 31.
Páll Géza(1921) (Páll Béla r. főtanácsos fia)
Páll Gézáné (1921)

Üllői út 31.
Plank Módest, őrgy. (1902)
Plank Módestné (1901)

Székelyudvarhely u. 3.
Nagy Ignácné, dtv. felügy. neje (1884)

Kolozsvár u. 14.
Tóbay Lajos, cs. őrgy. (1884)
Tóbay Lajosné (1897)

Bánffyhunyad u. 6.
Holdonner Béla, őrgy. (1875) (helyesen: Holndonner)
Holdonner Béláné (1882)

[164] http://www.budaipolgar.hu/data/cms104221/kitelepites_budapesti_nevsor.pdf

Vizakna u. 14.
Wolhazzer Pálné, min. tan. neje (1881)
Nagyenyed u. 8.
Keresztényszigethy Sándor, tábornok

Kolozsvár u. 10.
Füsti Molnár Ferenc (1906) fia és annak felesége
Both (?), Füsti Molnár Ferenc fiának apósa (1895)
Bothné (1897)

Nagyszeben u. 25.
Kökény Lajos, földb. (1882)[165]
Kökény Lajosné (1900)
Kökény Lajos, fiuk (1924)
Kökény Klára, lányuk (1931)
Kökény Kálmán, testvér (1897)

Akiknek sikerült, néhány bútort, értékesebb berendezést átmentettek a szomszédokhoz, ismerősökhöz. A kilakoltatott családok más-más helyre kerültek. A Tóbay házaspár például Konyárra, egy Hajdú-Bihar megyei kis faluba. A kertvárosiakban rögtön megmozdult a szolidaritás érzése, és főleg az egyházon keresztül titokban gyűjtéseket rendeztek a kitelepítettek megsegítésére.

A B-listára kerülő apám is felcserélte pénzügyi tanácsosi rangját az éjjeliőrséggel. Arról, hogy milyen légkörben éltünk az ötvenes évek elején, a kitelepítések idején, elmondanám egy személyes élményünket. Anyám, aki sokszor kimondta nyíltan – és a körülményekhez mérten meggondolatlanul – véleményét a regnáló rendszerről, egy nap azzal jött haza a városból (a kertvárosiaknak Budapest mindig is a „város" volt, még ma is úgy mondjuk, „bemegyek Pestre", ha túllépjük Lőrinc–Kispest határát):

„Olyan rossz érzésem van, a villamoson tettem valami hangos megjegyzést a »rendszerre«. Akkor vettem észre, hogy mellettem ott áll egy közelünkben lakó, betelepített rendőrtiszt, aki tüntetően megfordult és hosszan rám nézett."

Egy ilyen elejtett mondatért könnyen megállhatott éjjel az autó a ház előtt, annál is inkább, mert olyan ijesztő kósza hírt halottunk, hogy az MNDSZ (Magyar Nők Demokratikus Szövetsége) kinézte helyi székházának a házunkat. Teltek a napok, már el is felejtkeztünk a fenyegető eseményről, mikor az egyik éjszakán hosszas csengetés riasztotta fel a családot. Nagyapám nézett ki az ablakon, és rémülten jött vissza: *„A kerítés lábazatán emberek állnak és erős fényű lámpákkal pásztázzák a kertet és a ház falát. A sarkon egy magas kocsi áll járó motorral a sötétben. Biztos értünk jöttek. Amíg kimegyek hozzájuk, igyekszem húzni az időt, kapkodjatok össze addig néhány szükséges és értékesebb tárgyat, amit esetleg magunkkal vihetünk."*

Hamarosan visszajött. *„Mentősök voltak, valahova kihívták őket beteghez és keresték a házszámot. Eligazítottam őket"* – mondta megkönnyebbülve.

Nos, akkor már így éltünk a Kertvárosban…

[165] A Kökény név a könyvben többször említett, Pestszentlőrincet képviselő jegyzőt, Kuszenda Lajost és családját rejti. Családi villájuk ugyan a Gyöngyvirág és Nefelejts utca sarkán állt. de ezt közvetlenül a háború után államosították, és gyermekotthont létesítettek benne. Ezután költöztek a Kertvárosba, ahonnan azután az egész családot kitelepítették. (szerk.)

Portrék

Kertvárosiak, akikre már egyre kevesebben emlékezünk. Nevük elsősorban múzeumok polcain meghúzódó könyvek, kiadványok és újságok sárguló lapjain olvasható. Alig néhány az arra érdemesek közül...

Sándor bácsi

1886-ban született Kolozsváron, szász családban még Ébner Sándor néven, később vette fel a felesége nevét és lett **Gönyei Sándor**. Tanár lett, biológiából doktorált. A csíksomlyói római katolikus tanítóképzőben tanított. Akkor volt itt diák a kiváló székely festő, zsögödi Nagy Imre, aki így panaszkodik önéletrajzi írásában: *„...hiába volt Ébner Sándor természetrajz szakos tanárom barátsága, semmi sem mentett meg a bukástól.”*[166]

Hogy a diák mint jó barátot emlegeti tanárát, nem lehet meglepődni, mert Sándor bácsi mindig igaz barátként vetette körül magát a gyerekekkel. Szenvedélyes gombász volt. Már 70 év felé járt, de mindig nekiindult a budai hegyeknek. Amikor elment előttünk, bekiáltott, és már indultam is vele (nálunk szabadult meg a kabátjától is, amit a felesége mindig rátukmált), de voltak más velem egykorú kísérői is, a Petrovics fiúk (Gábor és Géza) és Petró Ede. Hogy Petró Edével együtt (aki neves kutatója lett a puhatestűeknek, a Magyar Malakológiai Társaság egyik alapító tagja) ketten is a biológusi pályát választottuk hivatásunknak, abban nagy szerepe volt Sándor bácsinak (Ütő Lajos tanárunk mellett). Ismerte a gombákat, és szerette enni is: nem volt az a rágós fagomba, amit ne evett volna meg. Alacsonyan tömzsi, pocakos alakja hasonlított is egy hasas tönkű tinórúgombához. Minthogy a pocakja miatt nagyon nem tudott már hajolgatni, ha egy nagyobb „boszorkánygyűrűre” akadt, botját kinyújtva, *„Mind az enyém, mind az enyém!”* kiáltással körbetáncolta. Ezeket a gombákat aztán nekünk kellett az ő kosarába összeszedni. Minden talált gombát begyűjtöttünk, amiket nem ismert, otthon, háza tiszafákkal körbevett kis teraszának asztalán szétválogatta, és előkerültek a határozókönyvei is. A szobából ilyenkor mindig felhangzott feleségének, Kata asszonynak – akit soha nem láttunk – mély hangja: *„Sándorka! Sándorka! Ki van itt?”*

„A Zoliék, gombát határozunk!” – szólt a megnyugtató válasz. A meghatározott gombákat lerajzolta, vízfestékkel gyönyörűen kifestette, máig is büszkén őrzöm egy képét, amit nekem dedikált.

Néha velünk jött gombászni a lakója is fekete

[166] Nagy Imre: Ahogy Csíkba megérkeztem…. 1983.

hajú, vidám feleségével. Ez a lakó nem kisebb személy volt, mint a festő, **Bene Géza**. Akkor még nem tudtuk milyen kiváló művész társaságában másszuk a hegyeket – ha Sándor bácsiéknál betört egy pinceablak, Bene-festménnyel ragasztották be –, ma az aukciókon milliókért kelnek el a képei.

Igaz ugyan, hogy Sándor bácsi természetrajz tanár volt, neve mégis a néprajz területén vált ismertté, elismertté, híressé. Az egyetemi évei alatt ismerkedett meg Györffy Istvánnal, és az ő rábeszélésére kezdett néprajzzal foglalkozni. 1920-tól – bár 1944-ben nyugdíjba ment – haláláig a Néprajzi Múzeum fáradhatatlan munkatársa volt. Bejárta az egész országot, volt, hogy cigánykaravánokkal vándorolt együtt, hogy megismerje életüket. Fotóiskolát végzett, hogy fényképezhessen. A Néprajzi Múzeumban *„kiállításokra, belföldi–külföldi megrendelésekre készített nagyításokat, kasírozta az elkészült pozitívokat, leltározott, a negatívok rendezése is sok időt vett igénybe, évtizedeken át ő dolgozta ki a kollégák terepen készített filmjeit. Mégis jutott ideje fotolitográfiai és celluloidklisé-készítési kísérletekre, jegyzetei szerint színes sztereofelvételt is készített, de sajnos ezek nem ismertek."* – emlékszik vissza Fogarasi Klára etnográfus-fotótörténész. *„A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában több tízezer oldal kézirata olvasható, a fényképgyűjteményben majdnem 14 ezer felvételét használják nap mint nap a kutatók – ebből háromszáznál több színes lemez –, a néprajzi filmarchívumban pedig megtekinthető száz néprajzi rövidfilmje. Ő az első magyar tudományos néptáncfilm alkotója is."*[167]

1963. március 18-án halt meg, 77 éves korában. A Magyar Tudományos Akadémia saját halottjának tekintette. Sajnos nem voltam Budapesten és nem búcsúzhattam el utolsó útján szeretett öreg barátomtól. *„Élő tudásfa volt. Kedves, közvetlen, mindenkin segítő. Ilyennek ismerte őt mindenki, aki vele valamilyen kapcsolatba került. Derűs egyénisége, egyszerű embersége feledhetetlen. Szép, gazdag emberi munkás élete példakép."* – írta K. Kovács Péter nekrológjában.[168]

Erdészeink

Meglepően sok erdész volt az egykori kertvárosiak között: **Erösdy Bálint** erdőtanácsos, **Gyarmathy Mózes** főerdőtanácsos, **Jeszenszky Ferenc** erdőtanácsos, **Kacsanovszky József** helyettes államtitkár, **Kraffszky Ferenc** erdőfőmérnök, **Konok Tamás** minisztériumi tanácsos, **Koralewsky Géza** főerdőtanácsos, **Köllő Pál** főerdőtanácsos, **Lengyel Sándor** főerdőtanácsos, **Lőfi Jenő** főerdőtanácsos, **Pukács Endre** erdőtanácsos, **Szeleczky János** erdőtanácsos, **Várady Mihály** főerdőtanácsos, **Vehofer Mihály** főerdőmérnök, **Wolnhoffer Pál** főerdőtanácsos.

Nem haragszanak meg az erdészkollégái, ha közülük most egyet emelek ki, **Kacsanovszky Józsefet**. Teszem ezt pedig azért, mert a Köztisztviselők Kertgazdasági Otthona Pestszentlőrinc Egyesület alakuló gyűlésén 1920-ban ő volt az, aki mint elnök *„megrázóan szép megnyitó beszédét"* megtartotta, és a továbbiakban is lelkes harcosa maradt a Kertváros létrehozásának. 1867-ben született a Zemplén megyei Kenován. Az erdészeti akadémia elvégzése után az ország több területén dolgozott. 1905-ben került Budapestre, a Fölművelésügyi Minisztérium horvátországi ügyosztályának vezetője lett „az ország összeomlásáig". 1922-ben helyettes államtitkárnak nevezték ki. A minisztérium erdészeti osztályáról ment nyugdíjba 1925-ben. Több szakmunka szerzője.

[167] Rajcsányi Gellért írása. MNO, 2013. január 16.

[168] A Néprajzi Múzeum Adattárának Értesítője, 1962–63.

„Szorgalmas és lelkiismeretes munkása volt az erdészetnek. A tengermelléki Velebit és a likai Kapella nevű helységek karsztos részeinek a beerdősítése, az ottani erdők védelme és fenntartása körül sokat és eredményesen fáradozott. Kiváló szónok és költői lelkületű, az erdőt rajongva imádó szaktársunk annak idején az idegenben vele szolgáló és a március 15-ikét egymás között mindig megünneplő barátait nemcsak szép beszéddel, de mesteri hegedűjátékával is könnyekig meg tudta hatni. Külön ki kell emelnünk minden szép és jó iránt annyira fogékony lelkületét, végtelen jószívűségét. A kartársi és emberszeretet irányította minden ténykedését s a »jó ember« megtisztelő címét kevesen érdemelték ki olyan teljes mértékben, mint Kacsanovszky kartársunk" – búcsúztak tőle erdésztársai halálakor, 1944 augusztusában.[169]

A Sasok Társaságának díszelnöke

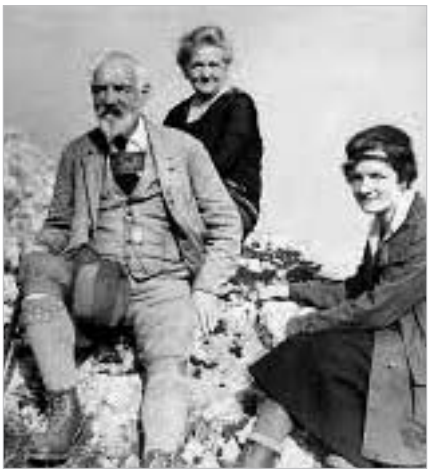

Király Ernő (barcsfai) (1855–1933) a selmecbányai Szitnya Osztály utolsó elnöke, majd a budapesti Sasok tiszteletbeli elnöke. Édesapja, Király József Pál, a selmeci líceum, majd a soproni líceum és tanítóképző nagy tudású igazgatója volt. Király Ernő első túráit a Földváry (földbirtokos, képviselő) család házitanítójaként tette a budai hegyekben, Ausztriában és a Tátrában. Tanítványaival többek között a Lomnici-csúcsot is megmászták. 1883-tól Selmecbányán tanított, majd 1903-tól 1919-ig az ottani evangélikus líceum igazgatója volt. A szervezett turistaéletbe itt kapcsolódott be. 1888-tól a Szitnya Osztály könyvtárosa, majd 1899-től ügyvivő alelnöke ill. elnöke volt (az elnöki tisztet általában a mindenkori polgármester töltötte be).

1889-ben elkészítette Selmecbánya környékének turistatérképét. Tanítványai és később fiai, Endre és Lajos segítségével kb. 120 km turista utat jelölt, új utakat vágatott, felújította az útjelzési hálózatot, pihenőket építtetett. Érdemei méltánylásaként a Ba-csófalvi-tótól a Tatár-rétre vezető utat Király Ernő útnak nevezték el. Minden vasárnap túrát vezetett Selmecbánya környékén, és minden évben többnapos kirándulásokat is szervezett, nagyrészt a Fátrába vagy az Alacsony-Tátrába. Az MTE éves közgyűlését kétszer is Selmecen rendezték (1896-ban és 1904-ben).

1919 júniusában, a cseh megszállás idején túszként internálták. Korára való tekintettel néhány hét után elengedték ugyan, de el kellett hagynia Csehszlovákia területét. Azt is „bűnei" közé sorolták, hogy az I. világháború végén a tanárok fizetését a saját nyugdíjalapjából egészítette ki, sőt házára is jelzálogkölcsönt kellett felvennie, mert azt akarta, hogy az ifjúság oktatása tovább folytatódjék. Ezen anyagi áldozatát a csonkamagyarországi evangélikus egyház a 20-as években visszatérítette neki. Budapestre érkezése után még egy évig a Fasori Gimnáziumban tanított, hogy nyugdíjat kaphasson.

Budapesten feleségével és lányával együtt belépett a Sasok Társaságába, és minden vasárnap részt vett túráikon. Ő írta és zenésítette meg indulójukat is:

[169] Erdészeti Lapok 1944. augusztus

"Oda vonz a szívünk, hol az erdő mélye,
Hol a sziklaorom, s a virágok méze,
Hol a magyar haza rónája, mezője,
Sasok, Bátor Sasok, mindig csak előre!"

Az MTE választmányi, majd tiszteletbeli tagja lett, a Sasok Társaságának pedig díszelnöke. 1927-től 1929-ig az MTSZ tanács tagja volt. Déry József több interjút készített vele, mint az egyik legidősebb turistával. 1933-ban bekövetkezett halála után a Selmecbányaiak Egyesülete, a Selmecbányai Öregdiákok Szövetsége és az MTE közösen rendezett gyűjtést és állított gyönyörű síremléket Király Ernőnek, melyen szeretett Szitnyáját egy szikla, az általa vezetett líceumot egy bronz dombormű jelképezi. A síremlék most is látható a pestszentlőrinci új temetőben.[170] (A síremlék eredetileg a régi, Üllői úti temetőben volt, mindjárt a bejáratnál.)

Az olimpikon és az „aláaknázott" iskola

Első diákéveim iskolaépületei egyikének (Nagyenyed u. 21.) homlokzatán volt egy címerpajzs, melyen két keresztbe fektetett puska volt látható (ma sajnos már nincs ott). Tetszettek a puskák, mint minden kölyökfiúnak, és csak sokára tudtuk meg, hogy miért díszítették ezt a házat. Itt lakott az 1912-es stockholmi olimpia egyik magyar olimpikonja, **dr. Prokopp Sándor**, aki a 300 m-es hadipuska fekvő számában nagy meglepetésként (csak tartalékként vitték ki az olimpiára) tíz lövés után elért 97 pontos eredménnyel megszerezte az olimpiai aranyérmet. Prokopp Sándorról nekem nincs jogom bármit is mondani, miután megjelent a fiatalon elhunyt helyi történész-muzeológus Kovács Márk nagyszerű munkája, *Prokopp Sándor (1887–1964): Pestszentlőrinc és a magyar lövészet első olimpiai bajnoka* címmel (2011), ezért inkább elmondom azt a rövid kis történetet, ami ehhez az épülethez kötődik.

A szomszéd épület (Nagyenyed u. 19.) az idő tájt szintén iskolául szolgált. Ennek az épületnek az udvarán, hátul a sarokban volt egy dombocska, melyben találtak néhány aknára emlékeztető vasdarabot, ami nem volt ritkaság pár évvel a világháború után. Nyilván nem aknák voltak, vagy legalábbis hatástalanítottak lehettek, melyeket elszállításuk előtt letettek az iskola pincéjébe. Minket persze izgatott a dolog, és a nyitott pinceablakon keresztül elkezdtük azokat kövekkel dobálni. Futótűzként terjedt el a rémisztő hír a szülők körében, hogy aknák vannak az iskola pincéjében, amit a gyerekek dobálnak, s csak szerencse, hogy eddig nem szállt még a levegőbe az épület. Persze az értesült szülők nem engedték az iskolába a gyermekeiket, néhányan viszont, akiknek szülei mit sem tudtak erről,

[170] Vörös Tihamér életrajzi összefoglalója. In: Turisták Lapja 1933. 5. sz.

bent szorultunk a Prokopp-féle épület belső kis termében. A bent szorulás szó szerint értendő, mert ebbe az osztályba csak egy másik, nagyobb, középső termen lehetett bejutni. Nekünk persze jól jött a pánik, és hogy ki ne maradjunk a mókából, az ablakon keresztül kimászva menekültünk ki az „aláaknázott" (ami egyébként a másik épület volt) iskolából. Így aztán megúszhattuk az aznapi felelést.

Prokopp Sándorról 2012-ben Kovács Márk és Feitl Írisz[171] kiállítást rendezett a Rózsa Művelődési Házban.

Az igazgató úr

Nem valami hatalmas intézmény, „csak" a wekerletelepi III. számú elemi iskola igazgatója, egyben a *Wekerle Állami Munkástelep Monográfiája* (1926) megírója volt **László Gyula** nagyapám, de azért mindenki úgy hívta a Kertvárosban: „igazgató úr". Mint oly sokan a kertvárosiak közül, ő is Erdélyből menekült családjával Budapestre. Mint a Székely Hadosztály tisztjét, a románok mindenütt keresték, mikor megszállták Budapestet, de szerencséjére nem került a kezük közé. A három páncélvonat egyikének volt a parancsnoka századosi rangban. A páncélvonat csonka naplója sokáig ott húzódott meg egy öreg úti láda poros aljában a padláson, míg Horváth Lajos történész-levéltáros kezébe nem került a legnagyobb örömére, hiszen ő éppen az I. világháború pán-célvonataival foglalkozott. Lelkendezve írja: *„Valós nemzeti történelmünk korabeli dokumentumai, történeti forrásai a mélybe kényszerítve lappanganak poros padlások avítt bőröndjeiben, hova a gondos ősök rejtették egy jobb és magyarabb kor eljövetelében bízva. Búvópatakként, barlangfolyóként így csordogál, folyik, olykor felszínre tör az igazi nemzeti történet egy-egy ere. Aki találkozott már a családok eme féltett kincseivel, az tudja, hogy általában más kép bontakozik ki ezekből az írásokból, mint az idegen hódításoknak részben és egészben áldozatul esett magyar állam átpolitizált tudományos intézményeiben megfestett ábrázolásokból."*[172] Később Teleki Pál külügyminiszter és Cholnoky Jenő geográfus mellett végzi szomorú és reménytelen munkáját a Határkiigazító Bizottságban. (Itt jegyzem meg, hogy Cholnoky professzor úrnak is volt egy ideig házhelye a Kertvárosban, a Székelyudvarhely u. 16. sz. alatt.) László Gyula wekerletelepi szerepét részletesen feldolgozta Nagy Tamás.[173] László Gyula, mint a Kertváros egyik alapító tagja, már nyugdíjas tanítóként itt is tovább folytatta a lelkes városépítő tevékenységét. Igazgatósági tag, a helyi újság egyik szerkesztője, de – amint a helyi lap kertészeti rovata is bizonyítja – az igazi örömét a kertészetben, a gyümölcstermesztésben találta meg. Szervező tanácsadója a Kertváros kertészeti életének. Kertünkben volt egy kb. 2 köbméteres betonmedence, a „bazin". Ebbe gyűjtötték össze a környékbeliek a cefrének szánt gyümölcsüket, hogy aztán a hozott gyümölcs arányában osztozkodjanak a

[171] A Tomory Lajos Múzeum elődje, a helytörténeti gyűjtemény munkatársaiként (szerk.)
[172] Havi Magyar Fórum 2005. február
[173] Wekerle kalandos sorsú monográfusa. In: Kispesti Krónika, 2007/2–3.

kifőzött pálinkán. Kertészkedő hírét megőrizte a háború után is. Iskolás koromban ismerkedett meg és kötött barátságot kedves természetrajztanárommal, a szintén székely Ütő Lajossal. Ütő tanár úr az osztályát nem egyszer elhozta kertünkbe, amikor László nagyapám ismét visszaválhatott tanítóvá, és buzgón magyarázta a gyümölcsfavédelem és gondozás hasznos fortélyait.

Felesége, nagymamám, ditrói **Puskás Klára** másként is kötődik Pestszentlőrinchez. Rokona volt a pusztaszentlőrinci villában élő világhírű feltalálónak, a telefonhírmondó megalkotójának, Puskás Tivadarnak. Sokáig volt is egy régi, Puskás Tivadartól emlékbe kapott, tekerős, hangtölcséres, csillogó, réz készülékük, amíg a történelem szele el nem sodorta valamerre.

Az „igazgató úrral" kapcsolatban elengedhetetlen, hogy ne említsem meg egy másik tanító úr nevét is: **Barkó Istvánét**. Barkó tanító úr mint a Kertváros oszlopos tagja a közgyűléseken általában az ellenzék oldalán lelte kedvét a „harcban", és így szembe találta magát az igazgatótag nagyapámmal (bár volt, amikor ő is tagja volt az igazgatóságnak), de ez nem akadályozta meg, hogy jó barátok legyenek.

Egykönyves író

Így nevezik azokat az írókat, akiknek neve egy könyv miatt vált ismertté, bár általában többet is írtak. Ilyen volt – legalábbis a Kertvárosban – **Kupcsay Felicián**, akinek jobbára csak *A Gyilkosság a Magány utcában* című kisregényét olvasták. A regény érdeklődést keltő címe ellenére nem egy krimi, hanem egy különös lelki szituáción alapuló, kifejezetten érdekes, olvasmányos történet.

Kupcsay Felicián 1876-ban született az erdélyi Hosszúfaluban. Író, miniszteri tanácsos volt, a kertvárosi rendezvényeken gyakran feltűnt szónoklataival.

„Apja: Kupcsay János szobrászművész. Igen dolgos, mesterségét alapos tudással végző művész és ipariskolai tanár volt, akinek a művészi iparosképzés, a dekoratív szobrászat, a fafaragás terén jelentős érdemei vannak."[174]

Kupcsay Kolozsvárott és Budapesten jogot tanult, utána a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban különféle beosztásokban dolgozott; a forradalmak idején is helyén maradt. Az 1920-as években a tankönyvügyi, majd nyugdíjazásáig a művészeti ügyosztály vezetője (1934), egy ideig filmcenzor, nyugdíjasként 1944-ig a Szerzői Jogi Szakértő Bizottság tagja volt. Az 1950-es években éjjeliőrként dolgozott. Írásaiban témái aprólékos elemzésével illusztrálta világlátását, a humanizmust és némi pesszimizmust. Érzékletesen mutatta be a budai szerb családok eltűnt világát.

Művei: *Szent hazugság* (Sepsiszentgyörgy, 1903); *Zarathustra múmiája* (Bp., 1906); *A szeretet vize* (Bp., 1906); *A boldogság kiskátéja* (elbeszélések, Bp., 1910); *Gyilkosság a Magány utcában és egyéb gyilkosságok* (elbeszélések, Bp., 1931). Több folyóiratban jelentek meg írásai.[175]

[174] Művészet 1910.
[175] Életrajzi Lexikon

Kardos László szerint – aki kiskritikát írt róla a *Nyugatban* – Babits Mihály előszóban elismerőleg beszélt Kupcsayról.[176] Kaffka Margit *A boldogság kis kátéja* című elbeszéléskötetről írt kritikáját így fejezi be: *„…bensőséges, csendes, szinte lírai szomorúság érinti az olvasót.* […] *Amikor a könyvet letesszük, hatása alatt vagyunk.”*[177] Nevével Kassák Lajos *Egy ember élete* című önéletrajzi regényében is találkozunk.

Foglalkozott az ABC filmes tanításával. *„Ígérete szerint filmábécéjének módszerével a gyermekek pár hét alatt elsajátítják a betűket. Például a Cs betű tanításakor a következőket láthatja a nebuló: »A kavicsok alól csigák másznak elő és elnyújtott testtel házukat maguk után vonva, a Cs betűt adják ki.«”*[178]
Feleségének is jelent meg verseskötete.

Egy titokzatos esküvő a Kertvárosban

A püspök úr a háború után *„amikor megtudta, hogy nincs mit ennünk, csendben megjelent és hozott valami egyszerű ételt.”* (M. M. személyes közlése)

Naponta ott ment el a házunk előtt a feleségével. Amikor nagyapám, meg a jó Morzsa kutyánk már nem élt, egyszer azt mondta anyámnak: *„Klárika, ne haragudjon a furcsa társításért, de nekem két lény hiányzik nagyon ebből az utcából, az igazgató úr, meg a hű kutyája.”*
1973 óta már a püspök úr is…

Kuthy Dezső evangélikus lelkész-püspök Baján született 1888-ban. A cisztercita gimnáziumban érettségizett, Pozsonyban, Jénában és Göttingenben folytatta teológiai tanulmányait. Több Pest környéki gyülekezet szervezése után 1921-től báró Radvánszky Albert egyetemes felügyelő titkára, a Luther Otthon igazgatója, 1938-tól egyetemes főtitkár. 1944. április 26-án iktatták be a Dunáninneni kerület püspöki tisztébe Balassagyarmaton. Betegségére hivatkozva 1947 augusztusában nyugalomba vonult. 1973. május 18-án halt meg Budapesten.[179]

És a titokzatos esküvő…

„Maléter második házasságában 1954-ben Gyenes Juditot vette el. A második házasságot titokban megtartott egyházi esküvőn Kuthy Dezső nyugalmazott evangélikus püspök saját lakásán áldotta meg, akit Maléter a Luther Otthon igazgatójaként ismert meg 1939-ben.

Judit emlékezete szerint Maléter 1954-ben lényegében már kiábrándult a rendszerből, személyesen pedig krisztusi elveket vallott. Az embertársainak való segíteni akarás jellemezte őt, környezete szerette. Judit máig őrzi Maléter Bibliáját, melyet Kuthy Dezső dedikált neki.

[176] Kardos László: Vallomás, emlék, adat. In: Író, írás, irodalom. Magvető. Budapest, 1973. 287. old.
[177] Nyugat, 1910/1. sz
[178] Bogdán Melinda: Mikor lesz mozi? Orsz. Pedagógiai Kt. és Múzeum, (http://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=121)
[179] A szöveg átvétel a http://eszak.lutheran.hu oldalról.

Ilyen nehéz politikai és családi légkörben érkezett el 1954 májusában az esküvő időpontja. E titkos esemény – mely jellemző volt a korra – értékelhető akár szimbolikusnak is Maléter helyzetében és magatartásában. A polgári esküvő 1954. május 8-án volt, majd néhány napra rá került sor Maléter Pál és Gyenes Judit házasságának evangélikus lelkészi megáldására.

Az »egyházi esküvőn« egyikük családjából, ismeretségi köréből sem lehetett jelen senki, sőt nem is tudhattak az eseményről. A menyasszony fehér fátylát táskába rejtve, autóval mentek oda, de jóval korábban kiszálltak, és úgy tettek, mintha csupán sétálnának egyet.

A titokzatos körülmények között lezajló eseményre Kuthy Dezső nyugalmazott dunáninneni püspök pestlőrinci házában került sor. Korányi Andrásnak, az Evangélikus Hittudományi Egyetem Egyháztörténeti Tanszéke adjunktusának köszönhetően tudtam meg, hogy Kuthy Dezső lánya jól emlékszik a fiatalkorában történt eseményre. A ház egyik helyisége úgynevezett Luther-szobának volt berendezve, ebben zajlott a szertartás. Mivel azonban Kuthy Dezsőék házába társbérlőket telepítettek, meg kellett várni a távozásukat, és csak ezután kezdődhetett el a szertartás. A szoba ez alkalomra kápolnává lett átalakítva, párnák szolgáltak térdeplőként.

A szertartás után Kuthyék vendégül látták ebédre Maléteréket. Kuthy Dezső azt mondta, hogy név nélkül be fogja őket anyakönyvezni, de ez az akkori körülmények között mégsem történhetett meg."[180]

[180] Evangélikus Élet 2007. 10. 28.

Felhasznált források

- A Néprajzi Múzeum Adattárának Értesítője. Budapest, 1963–64.

- A Magyar Béketárgyalások. Jelentés a Magyar Békeküldöttség működéséről. I. kötet. Kiadja a M. Kir. Külügyminisztérium. Budapest, 1920.

- Bogdán Melinda: „Mikor lesz mozi?" (http://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=121)

- Budapest Főváros Levéltára, Pestszentlőrinc, általános közigazgatási iratok. BFL V.473.c.

- Czenthe Miklós: Az evangélikus Maléter. In: Evangélikus Élet 2007. 10. 28.

- Magyar Életrajzi Lexikon.1000-1990 Főszerk.: Kenyeres Ágnes. https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html

- Erdészeti Lapok. http://erdeszetilapok.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=01192

- eszak.lutheran.hu/hivatal/arckepcsarnok

- Horváth Lajos: A III. számú magyar páncélvonat és a Zsil-völgyi bányavidék védelme. In: Havi Magyar Fórum 2005. február

- Jasperné Nagy Melinda: Az iskola és környékének rövid története. In: Brassó Utcai Általános Iskola Jubileumi évkönyv. Budapest, 2004.

- Kardos László: Író, írás, irodalom. Magvető. Budapest, 1973.

- Kertotthon 1927–1930.

- Kispest – Pestszentlőrinci Napló

- Kispest – Szent Lőrinc (a hivatkozásokban K-Sz)

- Kovács Márk: Prokopp Sándor (1887–1964): Pestszentlőrinc és a magyar lövészet első olimpiai bajnoka. Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény. Budapest, 2011.

- Magyar Katolikus Lexikon. Szerk.: Dr. Diós István és Dr. Viczián János. Szent István Társulat. Budapest, 1993.

- Magyar Országos Levéltár Segédletei

- Malonyay Dezső: Fadrusz János. In: Művészet 1903/6.

- Művészeti Lexikon. Szerk.: Lajta Edit, Dercsényi Dezső, Balogh Jolán, Genthon István, Zádor Anna. Akadémiai. Budapest, 1965.

- Nagy Imre: Ahogy Csíkba megérkeztem… Európa. Budapest, 1983.

- Nagy Tamás: Wekerle kalandos sorsú monográfusa. In: Kispesti Krónika. Budapest, 2007/2-3.

- Pestszentlőrinci Hírlap (a hivatkozásokban PH)

- Pestszentlőrinci Szent Imre Kertváros

- Pestszentlőrinci Szent Imre telep közlönye (hivatkozásokban „Közlöny”)

- Pestszentlőrinci Újság (a hivatkozásokban PÚ)

- Pestvidéki Élet

- Rajcsányi Gellért: Régi Magyarországunk korai színes fotókon. In: MNO 2013. január 16.

- szemeretelep.hu

- Téglás Tivadar: Kuszenda Lajos emlékezete. In: Kispesti Krónika 2005/1.

- Téglás Tivadarné: Háború, újrakezdés, változások (1944–1955). In: Pestszentlőrinc Krónikája. Szerk.: Téglás Tivadar. Pestszentlőrinc – Pestszentimre Önkormányzata. Budapest, 1996.

- Teplán István: Szent Imre Kertváros. Egy város-antropológia kutatási vázlata. In: Tér és Társadalom 1990/1.

- Tomory Lajos: Pestszentlőrinc újabb kori története (1865–1943). In: Pestszentlőrinc Krónikája. Szerk.: Téglás Tivadar. Pestszentlőrinc – Pestszentimre Önkormányzata. Budapest, 1996.

- www.1000ev.hu/index.php

- www.budaipolgar.hu/data/cms104221/kitelepites_budapesti_nevsor.pdf

- www.hetfalu.ro

- www.masodikvh.hu/erdekessegek/erdekessegek/2364-legoltalom-magyarorszagon-a-ii-vilaghaboru-alatt

Az 1925-ben tervezett középületek
1. Katolikus templom és piactér
2. Szövetkezeti ház
3. Gyógyszertár
4. Paplak
5. Lány középiskola
6. Áruház
7. Fiú középiskola
8. Óvoda
9. Elemi iskola
10. Református templom, mögötte piactér
11. Sporttelep

Melléklet

A telek- és villatulajdonosok névsora, foglalkozása és utcánkénti címe

A tulajdonosok felsorolása sajnos hiányos, különben is évről évre változott a telekeladások, telekmegosztások miatt. Egy háznak több tulajdonosa is lehetett. A bérlők, házasságokkal bekerült családtagok nevei még hiányosabbak. A saroktelkek és tulajdonosaik kétszer, mindkét utcánál szerepelnek.

Az utcák elnevezése és számozása a két világháború közötti időszakban használtat követi (pl. az Üllői utat akkor a lajosmizsei átjárótól számozták). Az utcaneveket rövidítettem. A rövidítések feloldása a táblázat mögött található.

Az első névsort az 1929-es (*Kertváros*/6. szám, 1929. május 18.) lista alapján készítettem. A második lista *A villatulajdonosok névsora* címmel a *Pestszentlőrinc Szent Imre Kertváros* 1936/3. számának képes mellékletében jelent meg. Ez felsorolja azok nevét, akik akkor már felépült házzal/villával rendelkeztek. Az itt megadott táblázatban ezek közül csak azok szerepelnek (vastag betűvel), akiknek házhelyét sikerült meghatározni levéltári források, a korabeli sajtó, telefonkönyvek és a szerző személyes emlékei alapján.

Nem szerepel a táblázatban – mivel nem sikerült beazonosítani a házhelyüket – az alábbi háztulajdonosok neve:
Asztalos István postatiszt, Balogh Ilona, Baróthy Lajos rendőrfőtanácsos, Bartos József főhadnagy, Bács Sándor p.ü. főszemlész, Bédy Gyula törvénysz. tisztv., Bittera Ernő ny. telekkönyvvezető, Buchelt Béláné özv., Czabaffy András dr. orvos, Csipán János dr., p.ü. titkár, Dallos Ferenc min. irodafőtiszt, Drenyovszky Jánosné ev. hitoktató neje, Erős Flórián ny. alezredes, Erdösdy Bálint ny. erdőtanácsos, Faforgalmi Ingatlan Bank Rt., Farkas Ferenc p.ü. szemlész, Fekete Béla gazdász, Francisci Vilmosné m. kir. erdőtanácsos özvegye (bérlő: Balla Mihály dr. p.ü titkár), Gellér Alfréd m. kir. vívómester, Gyökér Sándor BSzKRT tisztv., Havassy János tüzérzászlós, Hárosné Vezér Erzsébet városi díjnok, Hidai Ferenc tanár, Holéczy Sámuel postatakarékpénzt. számtanácsos, Kálmán Pál főhadnagy, Kiss Jolán tanítónő, H. Király Margit és Jolán igazgatónő, Kernmüller József műszaki tisztv., Koncza Kálmán alhadbiztos, Kontra Kálmán, Koppándyné Farkas Margit tanítónő, Kovács Jenő detektív, Kozma Balázs dr., rendőrtanácsos, Kozmutza Mária ny. táblabíró lánya, Környei Károlyné és Erzsébet, Kraffszky Ferenc ny. erdőfőmérnök, Krassay Antal dr., ezredorvos, Lengyel Jánosné főigazgató neje, Lovass László postatiszt, Meszlényi Gézáné irodafőtiszt özvegye, Milecz Józsefné pt. számvizsgáló özvegye, Molnár Dezső dr., ügyvéd, Mordán Béla dr., OTI ügyvezető, Nagy Albert detektívfelügyelő, Nagy László szig. orvos, Nagy Vilmos OTI felügyelő, Oszlári Béla ny. iskolaigazgató, Pajor Béláné FAKSZ tisztv., Papp Ambrusné áll. vajmester neje, Papp Ele-mér vámforg. ellenőr, Pálmai Lenke ny. tan.képző int. főigazgató, Pázsit Dezső posta s. ellenőr, Pintér István rendőr, Püspük Sándorné tanitónő, Radó Imréné városi tisztviselő, Ravasz János MÁV tisztv., Reich Rezsőné hajóskapitány neje, Riedel János MÁV felügyelő, Ringbauer Stefánia tisztv., Sasváry Lajos p. számvizsgáló, Saufnauer Sámuel ny. honvéd százados, Steier Ferenc ny. MÁV felügyelő, Szakáts Nándorné

dr., min. tanácsos neje, Szeghy Ilona tanárnő, Szerdahelyi József tanító, Szemők Dezső garagemester, Szép Jánosné polg. isk. ig, Sziklay Béla revizor, Tömöry Jenő mérnök, Varga Ferenc, Várady Mihály főerdőtanácsos, Viday Valéria tanítónő, Zimmer József magántisztv., Zuna Gyuláné városi tisztv.

(Érdekességként említem, hogy feltűnt egy név: Kozmutza Mária. Ugyan ilyen keresztnevű Kozmutza Flóra – akihez József Attila a „Flóra verseket" írta, és később Illyés Gyula felesége lett – húga. Minthogy Flóra és a „mi Kozmutza Máriánk" édesapja is táblabíró volt, nagyon valószínű, hogy Flóra húgáról van szó. Hogy hol állt a háza, sajnos nem tudom.)

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
Nagyszeben 2	Bajó Sándorné	ny. tanárnő	
Nsz 4	Molnár Béla és Imre	r.k. hitoktatók	**Molnár Béla**
Nsz 6-8	Gál Árpád	polg.isk. tanár	
Nsz 10	Bene János	MÁV irodavezető	
Nsz 12	Nóni Ödön	szöv. tisztv.	**Seifert Lajos** (műszaki tisztv.)
Nsz 14	Pukász Endre	m. kir. erdőtanácsos	
Nsz 16	Küllő Pál		
Nsz 18	Hangay Sándor	ny. százados	**Hangay Sándor**
Nsz 22	Bernolák Kálmán	gimn. ig.	**Mondada Jenőné** (hadbíró őrn. özvegye)
Nsz 24	Staw Eleonora	főv. tanítónő	
Nsz 26	Seifert (Selmeci) Ferenc	postatakp. számv.	**Selmeci Ferenc**
Nsz 28	Mekkey Dénes	irodaig.	**Mekkey Dénes**
Nsz 30	Kovács János	altiszt	**Kovács János**
Nagyenyed 1-5	Komjáthy Sándor	min. tanácsos	**Komjáthy Sándor**
Ne 7	Németh István	p.mérnök-ellenőr	**Németh István**
Ne 9	Szödényi Nagy Zoltán	O.K.H. főtitk.	**Szödényi Nagy Zoltán**
Ne 11	Wabits Antalné	min.ir.főtiszt. özvegye	**Hajdusek Károlyné** (postaellenőr özv.e)
Ne 13	Mihalik Géza	bányafőtanácsos	**Mihalik Géza**
Ne 15-17	Nitsmann Jenő	tanár	**Nitsmann Jenő**
Ne 17			**Zsembery Zsigmond** (tüzértári főtiszt)

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
Ne 19	Gábossy László	polg.isk. tan.	Balla Mihály dr. (pü.titkár)
Ne 21	Issekutz Antal	ny. ezredes	**Prokopp Sándor dr.** (főv. tanácsjegyző)
Ne 23	Korda Andor		
Ne 25	Klobsiczkyné		**Gottléb István** (főmérnök)
Ne 27	Deák Jánosné dr.	egyetemi tanár neje	**Deák Jánosné dr.**
Ne 2			**Horváth Ernőné**
Ne 4	Zimmerman Ágoston dr.	egyetemi tanár	**Zimmermann Ágoston dr.**
Ne 6	Zimmerman Ágoston dr.		**Zimmermann Ágoston dr.** (bérlő: rendőrség)
Ne 8	Czajlik Lászlóné	ny. h.áll.titk. neje	**Czajlik László**
Ne 10	Igyártó Sándor	ny. kir.tábl. elnöke	**Igyártó Sándor**
Ne 12	Igyártó Zoltán dr.	kir.törv.széki bíró	**Igyártó Zoltán dr.**
Ne 14	Burits Dezső (Burics?)	hittanár	**Burits Dezső**
Ne 20	Treyball Ferencné	óvónő	**Treyball Ferencné özv., Nagy Károly dr.** (p.ü. s.titkár)
Ne 22	Molnár Ilona és Berta	tanítónők	**Molnár Ilona és Berta**
Ne 24	Csongor Aranka	polg.isk. tanárnő	**Talpag János** (postatiszt) **és József**
Ne 26	Gonosz Ilona	posta s.ellenőr	**Gonosz Ilona**
Ne 28	Sembery István	ny. pénzügy.ig.	**Bottka Ernő dr.** (ny. városi számv.)
Fogaras 1	Szerdahelyi László	polg.isk. tanár	**Szerdahelyi László**
F 3-5	Reöthy Vladimir	polg.isk. ig.	
F 7	Strammer Lajos dr.	városi számvevő	**Simonfay Lajos dr.** (városi tanácsnok)
F 9	Jaczkovits Iván	ny. min.tanácsos	
F11-13	Thegze-Gerber Jenő	O.K.H cégvezető	**Thegze-Gerber Jenő**
F 19	Konok Tamás	min. tanácsos	**Konok Tamás**
F 21	Kiss Gábor	polg.isk. ig.	**Kiss Gábor**
F 23	Farkas Flóra	áll. tanítónő	**Farkas Flóra**
F 25	Conrád Elza	járásbíró özvegye	
F 27	Gaizler Géza dr. báró	törv.széki bíró	**Gaizer Géza dr. báró**

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
F 2	Sereghy Mihály dr.	kúriai biró	**Sereghy Mihály dr.**
F 4	Viday Valéria	áll. isk.ig. lánya	
F 6	Basler Ferenc	min. irodatiszt	
F 8	Nyiredy Jenőné dr.	gazd.akad. tanár neje	**Haraszti Károly** (irodaig.)
F 10	Moldoványi Gusztáv dr.	áll. főgimn. tanár	**Moldoványi Gusztáv dr.**
F 12-14	Nagy József dr.	rendőrtanácsos	**Nagyághy József dr.** (rendőrtanácsos)
F 16	Wimmerth Béla dr.	prépost plébános, pápai prelátus	**Wimmerth Béla dr.**
F 18	Krassanszky Henrik	főmérnök, társulati ig.	
F 20	Hibbján János, Szilágyi J.-né, Tömböly A.-né		
F 22	Beyer Jenő	min. tanácsos	
F 24	Ilosvay Gusztáv	ny. határrend.főn.	**Ilosvay Gusztáv örökösei**
Székelyud-varhely 1			
Szu 3			
Szu 5			**Papp Kálmán** (gépészmérnök)
Szu 7			**Merényi Béla** (Szu 3 vagy 7 ?)
Szu 9			Palik
Szu 11			**Hajdu József** (katonai élelmiszerszállító)
Szu 13			Grábits
Szu 15			**Tóth, Tantosi**
Szu 17	Koppány István dr.	tanár	**Koppány István dr.**
Szu 19	Reck Ottó	áll.isk. ig.	**Reck Ottó,** Hansági
Szu 21-23	Vajda János		Jung József, **Ördögh Mihály** (hadnagy)
Szu 25	Grohmann Jenő	ny. szénbányafelügyelő	**Jehring Aranka** (szobrászművész) Szerdahelyi Elek (?)
Szu 27	Újváry István	MÁV s.tiszt	**Újváry István**

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
Szu 29	Tóth János	postaellenőr	**Tóth János**
Szu 2	Wimmerth Béla dr.	prépostplébános	**Wimmerth Béla dr.**
Szu 4-6	Haraszti Sándor	polg.isk. tanár	**Haraszti Sándor**
Szu 8-10	Kacsanovszky József	ny. h.államtitkár	**Kacsanovszky József** később: (Szu 8 Tőkés; Szu 10 Mak)
Szu 12	Séthy Antal	államtitkár	**Kuthy Dezső** (ev. lelkész)
Szu 14	Maier János	polg.isk. tanár	**Maier János**
Szu 16	Cholnoky Jenő dr.	földrajztudós, egyetemi tanár	**Kocznár Józsefné**
Szu 18	Szirovatka Hermann		**Barkó István Gyula** (Hangya ellenőr)
Szu 20	Lehotzky Vilmosné özv.	ny. áll.tisztv. özvegye	**Lehotzky Vilmosné özv.;** Konrád
Szu 22	Barthonek Károly, Katalin és Mária	műsz.tanácsos	**Barthonek Károly**
Sepsiszent-György 1	Krassanszky Henrik	társ.ig., főmérnök	**Krassanszky Henrik**
S 3-5	Grosch Vilma		**Grosch Vilma**
S 7	Erődy Béla	ny. pt.felügyelő	**vitéz Hajnal Jenő** (banktisztviselő)
S 9-11	Móra Mihály	táblabíró	**Kautny Károly** (tanár)
S 13	Gátsi Molnár Ferenc	kir. törv.széki bíró	Mericzay Aladár dr.
S 15	Rehák Ferenc, Kocsis Endre	ny. kúriai bíró; ny. táblabíró	
S 2	Vancsó Gyula	főv. s.mérnök	**Vancsó Gyula**
S 4			
S 6			
S 8			
S 10			
S 12			
S 14			
S 16			
Kézdivásár-hely 1	Beyer Jenő	min. tanácsos	Kerényi József
Kv 3	Hoffstädter Lajos	MÁV gépgy. felügyelő	**Hofstädter Lajos**

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
Kv 5	Kiss Imréné		**Nagy Miklós** (ny. detektívfelügyelő)
Kv 7	Szőke Margit	tanítónő	
Kv 9	Jánossy László dr.	kir. törvszéki bíró	**Jánossy László dr.**
Kv 11	Kruppa Lajos		**Király Endre** (ip.isk. tanár)
Kv 13	Páll Béla dr.	rendőrtanácsos	**Páll Béla dr.**
Kv 15	Markó Lajos		
Kv 17-19	Bucsy Z. Jenő	méhészeti felügyelő	Osváld Győzőné (Kv.17)
Kv 21	Tarány Sándorné	áll.isk.tan.	**Tarány Sándor** (gyárig.)
Kv 23	Harrach Anna Mária	polg.isk. tanárnő	
Kv 25	Horváth Zoltán Sándor	tanító	**Papp Tihamér** (FAKSZ cégvezető)
Kv 29	Lipcsey Ilona	tanítónő	
Kv 2	Hibbján János, (dr. Szilágyi Lászlóné, Tömböly Andrásné)	miniszteri tanácsos	
Kv 4	Pásztory Lipót báró	ny. százados	**Dénes Schramm Gyula** (tanító)
Kv 6-8	Gönyey (Ébner) Sándor dr.	muzeológus, múzeumőr	**Gönyey Sándor dr.**
Kv 10-12	Wimmerth Győző	MÁV intéző	**Wimmerth Győző,** Baumgártner Gyula
Kv 14-16	Kaulich Mihály	pü. főtan.	**Kaulich Mihály,** Utry
Kv 18	Csegezy Gyula	táblabíró	
Kv 20-22	Dobieczky Sándor		
Kv 24	László Ödön	banktisztv.	**László Ödön**
Kv 26-28	Gulácsi József	m.k.r.n. int.ig.	**Butka Gábor** (főművezető, Kv. 26), Zsidy Béla dr. (Kv. 28)
Kv 30	Schlahta Jenő	kir. trv. tanácseln.	**Schlachta Jenő**
Halomi 84	Kárpáthy Sándorné	polg.isk. tanár neje	
H 86	Makkay Gyula	városi aljegyző	Marsovszky Árpád
H 88	Fehér Géza	állampénzt. tanácsos	**Fehér Géza**

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
H 90-92	Szemző Istvánné	polg.isk. tanárnő	**Septey Aladárné özv.** (óvónő, H 90); **Papp Viktória** (tisztv., H 92)
H 94	Komora Árpád	főművezető	Stovicsek Béláné dr.
H 96	Tóth György	tanító	**Tóth György**
H ?	Székely László	ref. lelkész	
Bánffyhunyad 1	Igyártó Sándor	ny. kir. tábl. eln.	**Igyártó Sándor**; Lassú György Pál (gyógyszerész)
Bh.3	Huszár Imre	el.isk. ig.	**Huszár Imre**
Bh 5-7	Herqui József	áll. gépgy. főfel.	**Herqui József** (MÁV főfelügyelő), **Murányi Gyula** (MÁV főmérnök) osztott telken
Bh 9	Varságh János	Nemz. Bank ellenőre	**Varságh János**
Bh 11	Jaczkovits Iván	ny. min. tanácsos	
Bh 13	Moldoványi Gusztáv dr.	áll. főgimn. tanár	**Moldoványi Gusztáv dr.**
Bh 15-17	Petrovics Dezső	M.S.S.M. főmérnök	**Petrovics István** (építészmérnök)
Bh 19-21	Flóri Miklós	főreálisk. tanár	**Flóri Miklós**
Bh 23	Füstös István (és Füstös Zoltán)	áll. gépgy. felügyelő	**Füstös István** (MÁV műsz.tan.) Petrovics Gábor (építészmérnök)
Bh 25			**Füsti Molnár Ferencné** (óvónő)
Bh 27			**Sulyva János** (ny. százados)
Bh 29	Győry Vilmosné és Tubolyné		Baranyi Ferenc
Bh 31-33	Dániel Lajos	adóhiv. főpénztáros	**Dániel Lajos**, Siklaki (?)
Bh 33			Majtényi (?)
Bh 35	Stróbel Ernő	ker.isk. tanár	
Bh 37	Orgán Ottilia	postaellenőr	**Orgán Ottilia**
Bh 39	Bernolák Nándor dr.	ny. miniszter	**Mágot Vilma** (Bf 39/a); Zelenka Béláné (Bf 39/b v. 41)

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
Bh 41			
Bh 2	Czajlik Lászlóné		**Czajlik László** (ny. h.államtitkár)
Bh 4	Schmidt Kálmán	ezredes	
Bh 6	Holndonner Béla	ezredes	**Holndonner Béla** Fogarassy János (tanár)
Bh 8-10	Sechorsch József	m. k. államp. ig.	**Márton Béla** (Weisz M. gyári tisztv.)
Bh 12	Strammer Lajos dr.	városi számvevő	
Bh 14	Nyiredy Jenőné	gazd. akad. tanár neje	Szesztay István (gimn. tornatanár)
Bh 16-18	Pálmay Lenke, Tóth György dr.	tanítóképz. főig. kúriai bíró	Pálmay Lenke, **Tóth György dr.**
Bh 20-22	Barkóczy Klopsch Béláné	ny. ezredes neje	**Barkóczy Klopsch Béláné**
Bh 24	László Gyula	isk. ig.	**László Gyula** (Bh 24/b) Büki János (MÁV tiszt., Bh 24/a)
Bh 26	Deák Péterné	kúr. tanácsos özvegye	
Bh 28	Ruttkay Gézáné	ny. áll. isk. ig. neje	**Benedek Antal, dr.** (OTI felügyelő)
Bh 30	Bogyay Lajos	ny. huszáralezredes.	**Strommer Ilona** (városi kezelőnő, 30/a) **Oberschall Pálné** (30/b)
Bh 32			
Bh 34	Leich Béla	postafőellenőr	
Bh 36	Czira Károly (és felesége Zrinyi Delén-ke)	rajztanár	
Bh 38	Löfi Jenő	főerdőtanácsos	**Batisweiler (Batizfalvy)** (ny.g. százados)
Kolozsvár 1	Pittoni Eugénia és Blanka	polg.isk. tanárnők	**Pittoni Blanka** (bérlő: Thaisz Lajos, ny. min.tan.)
K 3-5	Pénzes Benő	MÁV főfelügyelő	**Pénzes Benő**, Zalay Endre
K 7	László Gyula	isk. ig.	**László Gyula**, Szeleczky Zoltán (p.ü. tan.)

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
K 9	Füstös István	áll. gépgy. felügyelő	**Füstös István**, Petrovics Gábor (építészmérnök)
K 11-13	Arathó Gyula	ny. h. áll.titk.	**Arathó Gyula**, Baranyi József, Segesváry György (pilótatiszt)
K 13	Séthy Antal	államtitkár	**Kuthy Dezső** (ev. lelkész)
K 15			**Tóth**, Tantosi
K 19			Lábas
K 21			**Gergely Márton** (főhandnagy)
K 23			**Spiegel János** (MÁV mérnök)
K 25	Rehák Ferenc, Kocsis Endre	ny. kúriai bíró, ny. táblai bíró	
K 27	Haraszti Etelka dr.	tanárnő	**Haraszti Etelka**
K 29	Kaulich Mihály	ny. pü. főtanácsos	Kaulich Mihály, Utry
K 31	Páll Béla dr.	rendőrtanácsos	**Páll Béla dr.**
K 33	Wünsch Anna		**Kászony Jenő dr.** (BSzKRt fogalmazó)
K 35	Deák Gyula	polg. isk. ig.	**Vollnhoffer Pál** (ny. min. tanácsos)
K 37	Patzier Antal	áll. vasgy. főmérnök	
K 39			
K 41			
K 2	Andor Béla dr.	orvos	**Andor Béla dr.**
K 4	Erdélyiné Gerley Kornélia	tanítónő	**Erdélyiné Gerley Kornélia**
K 6			Gazdag
K 6			Dudás
K 8	Deák Péterné, özv.	kör. tanácseln. özvegye	
K 10	Füsti Molnár Ferencné	óvónő	**Füsti Molnár Ferencné**
K 12			**Som Ernő** (isk.ig.)
K 14	Bucz Béla	ny. tábornok	**Tóbai (Todoreszk) Lajos** (ny. csendőrőrrn.)

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
K 16	Fonó Ferenc	ny. államp. tanácsos	**Mészáros József** (min.számellenőr 16/a), Csiki András (16/b)
K 18	Maier János	polg.isk. tanár	**Maier János**, Losonczi
K 20	Koppány István dr.	tanár	**Koppány István dr.**
K 22			**Soltész, Petró**
K 24			
K 26	Polyánszky Gyula	el.isk.ig.	**Polyánszky Gyula**
K 28	Burdács János	ny. min. tanácsos	**Magyari Andor** (telekkönyvvezető)
K 30	Csegezy Gyula	táblabíró	
K 32			**Markó Lajos** (isk. ig)
K 34	Makkay Jenő	hajóskapitány	**Makay Jenő?** (MÁV felügyelő)
K 36	Fazekas Lászlóné	tanítónő	**Fazekas Lászlóné**
K 38	Suján Pál	felsőip. isk. tanár	Knöll Nándor
K 40	Harmos Eleonóra dr.	egy. adjunktus	Pammer Dezső
K 42	Jehring Károlyné	alezr. özvegye	**Jehring Aranka** (szobrászművésznő) Szerdahelyi Elek?
K 44	Kárpáthy Sándorné	polg.isk. tanár neje	
Maros-vásárhely 1	Szerdahelyi Sándor	pü. főtanácsos	**Szerdahelyi Sándor**
Mv 3-5	Schützenberger Endre dr. vitéz	ny. járási t. főorvos	**Schützenberger Endre dr.**
Mv 7	Löfi Jenő	m. kir. főerdőtanácsos	**Batisweiler (Batizfalvy) János** (ny. g. százados)
Mv 9			
Mv 11	Bernolák Béla	MÁV felügyelő	
Mv 13	Barthonek Katalin és Mária	tanítónők	**Barthonek Katalin és Mária**
Mv 15	Barthonek Károly	műsz. tanácsos	**Barthonek Károly**
Mv 17			
Mv 19			Protzner Kálmán dr. (orvos)
Mv 21			**Szluka Gusztáv dr.** (BSzKRt tisztviselő)

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
Mv 23			
Mv 25	Hantz Ernő	ny. rendőrkap.	
Mv 27	Schlachta Jenő	ny. törvényszéki elnök	**Schlachta Jenő**
Mv 29			
Mv 31	Frecska Lajos	MÁV tisztv.	**Frecska Lajos**
Mv 33-35	Kossuth Károly dr.	pü. titkár	**Kossuth Károly dr.** (Mv 33), Saáry Miklós Zoltán dr. (Mv 35)
Mv 37	Lipcsey Ilona	tanítónő	
Mv 39	Jeszenszky Ferenc	erdőtanácsos	**Chotvács-Herényi József** (ny. min. tanácsos)
Mv 41	Chiovini Sándor	magántisztviselő	**Chiovini Sándor**
Mv 43-45	Valló Árpád	m. k. méhészeti felügyelő	
Mv 47	Tóth György	tanító	**Tóth György**
Zalatna 1	Burdács János	ny. min. tanácsos	**Magyari Andor** (telekkönyvvezető)
Z 3	Wachter József	főpénztáros	**György Béla** (posta s. mérnök)
Z 5	Durst Ervin	állampt. ig.	Ludeser János
Z 7	Horváth Árpád	állampt. ny. ig.	**István Albertné özv.** (tanító özvegye)
Z 9	Kacsinka Jánosné	áll. el. isk. ig.	**Bordás Lajos** (postaellenőr)
Z 11	Gömöri Józsefné özv.	isk. ig.	**Bálint Lajosné özv.** (isk.ig.)
Z 13	Csiapka Kelemen	MÁV segédtiszt	
Z 15	Kettenstock Miklós	ny. áll. pt. ig.	**Kettenstock Miklós**
Z 17	Hantz Ernő dr.	ny. rendőrkap.	**Hantz Ernő dr.**
Z 2			
Z 4	Longauer János	MÁV ny. főművezető	**Longauer János**
Z 6	Wrobleszky Gizella	tanítónő	
Z 8	Valentin Lajos	áll. pénzt. tv.	**Valentin Lajos**
Z 10	Jácz Vilmos	MÁV segédtiszt	**Jácz Vilmos**
Z 12			
Z 14			

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
Brassó 45	Patzier Antal	áll. vasgy. főmérn.	**K. Kiss Sámuel** (ny. isk.ig.)
B 47	Suján Pál	felsőip.isk. tanár	Knöll Nándor
B 49	Hatfaludy Lászlóné	tanítónő	**Augusztin Béla** (honv.számv.alig.)
B 51-53	Pekáry Pál	ny. alezr.	Molnár Sándor (B 51), **Szabó Kálmán** (rend.főtörzsőrm.) és Csányi Matild (B 53)
B 55-57	Simor Antal	postatak. számv.	
B 59	Chiovini Sándor	magántisztviselő	**Chiovini Sándor**
B 2	Sembery István	ny. pénzügyig.	**Bottka Ernő dr.** (ny. városi számv.)
B 4	Szilágyi Sándor dr.	törvszéki irodaig.	**Szilágyi Sándor dr.**
B 6	Oláh Dánielné özv.	ny. miniszter özvegye	**Oláh Dánielné özv.**
B 8	Gaizler Géza dr. báró	törvszéki bíró	**Gaizer Géza dr. báró**
B 10	Ilosvay Gusztáv	ny. határrend. főn.	**Ilosvay Gusztáv örökösei**
B 12	Mosonyi Béla	polg.isk. tanár	**Mossonyi Béla**
B 14	Balaton Sándor	pt. főtiszt	**Balaton Sándor**
B 16	Csiky Tivadar dr.	MÁV főorvos	**Farkas Ferenc** (p.ü. szemlész)
B 18	Deák Gyula	polg.isk. ig.	
B 20	Fazekas Lászlóné	tanítónő	**Fazekas Lászlóné**
B 22-24	Gaul Károly ifj.	iparisk. tanár	**Tóth József** (MÁV tiszt, B 22), Thurzó Béla (B 24)
B 30	Gruber Gyula	gazd. főtan.	**Garai Géza** (magán tisztv.)
B 32	Ferenczy Pál	MÁV s.tiszt	**Katona Gyula** (OTI altiszt)
B 34	Jeszenszky Ferenc	erdőtanácsos	**Chotvács-Herényi József** (ny. min. tan.; bérlő: Allesz Ferenc ny. őrnagy)
Abrudbánya 1			
Ab 3-5	Farkas László	állampt. tan.	**Farkas László** (bérlő: Longauer L. dr., ny. főorvos)
Ab 7	Herodek Károly	Vakok Orsz.Int. főig.	Harrach Anna Mária
Ab 9	Herusch Artur	mérnöktanár	**Koltay József** (postaellenőr)

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
Ab 11	Szilágyi Sándor dr.	törvszéki irodavez.	**Szilágyi Sándor dr.**
Ab 13			
Ab 2			
Ab 4	Szentirmay Vilmos Béla	ny. polg.isk. tanár	**Szentirmay Vilmos**
Ab 6	Zsigmond Gáspár	gyógyped.isk. ig.	**Zsigmond Gáspár**
Ab 8	Wappler Gusztávné	telekkönyvvezető neje	**Wappler Gusztávné**
Ab 10	Medveczky Jenő	adóhiv. ellenőr	
Ab 12	Oláh Dánielné özv.	miniszter özvegye	**Oláh Dánielné**
Déva 1	Szödényi Nagy Zoltán	OKH főtitkár	
D 3	Ötich Nándor		**Varga Györgyné dr.** özv.
D 5	Újhelyi Károly és Ilona	polg.isk. tanár	**Újhelyi Károly**
D 7	Bodó Emma és Margit	tanítónők	**Bodó Emma és Margit**
D 9	Zsurila József dr.	városi aljegyző	**Bezeréti József dr.** (városi aljegyző)
D 11	Neviczky Szilárdné	gazd. szakértő neje	**Neviczky Szilárdné** (bérlő: elemi iskola), telekmegosztás után **Lukács Endre** (min.tan.)
D 13	Balás Elek dr.	ügyvéd	**Balás Elek dr.** (bérlő: Boross Béla ny. ezredes)
D 15-17	Horváth János ifj	OKH ellenőr	**Horváth János ifj., Szabó Andor** (detektív, D 15/a)
D 19-21	Róna Sándor	isk. ig.	**Róna Sándor**
D 23	Mühlhaus Gyula	MÁV főmérnök	
D 25	Csizmadia Kálmán	felsőip.isk. ig.	**Csizmadia Kálmán**
D 27			
D 29			
D 2	Wabits Antalné	min. ir. főtiszt. özvegye	
D 4	Lucza János	polg.isk. ig.	**Lucza János**
D 6	Kupcsay Felicián	min. tanácsos	**Kupcsay Felicián**
D 8	Balassa Sándor	polg.isk. ig.	Béres I. dr. (orvos, D 8/a) **Balassa Sándor** (D 8/b)
D 10	Vehofer Mihály	erdőmérnök	

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
D 12	Gyarmathy Mózes	főerdőtanácsos	**Ákoncz Ernő** (posta műsz. tanácsos), Nagy Károly
D 14	Ottó Károly	isk. ig.	**Ottó Károly**
D 16	Arhold Vilmos	számv. alig.	
D 18	Farkas Sándor	tanító	**Farkas Sándor**
D 20-22	Páhok Béla és Eisenlöffer József		
Üllői 293	Ferenczy Pál	MÁV segédtiszt	
Ü 295	Schozsenszky János	polg.isk. ig.	**Seőtér-Schozsenszky János**
Ü 297-299	Racsmán József	polg.isk. tanár	**Racsmán József**
Ü 301	Fölnagy Miklós	ny. ezredes	Knall Antal
Ü 303	Ringthaler Katalin	postaellenőr	**Ringhthaler Katalin**
Ü 305	Szkotniczky Irén	tisztviselőnő	
Ü 307			
Ü 309			**Horváth Ernőné**
Ü 311-313	Bucsay János	főállatorvos	**Bucsay János**
Ü 315-317	Hajnal Ildikó és Mária	tanítónők	**Hajnal Ildikó és Mária**
Ü 319	Szerdahelyi László	polg.isk. tanár	**Szerdahelyi László**
Ü 321	Sereghy Mihály dr.	kórházi főorvos	**Sereghy Mihály dr.**
Ü 323-325	Újfalussy Ernő dr.	ny. árvaszéki elnök, korm. főtan.	**Újfalussy Ernő dr.** (bérlő: Anker István, pü.tan.)
Ü 327-329	Olah Gyula, vitéz	vezérkari százados	
Ü 329	Okolicsányi Aladárné dr.	pü. tanácsos neje	**Okolicsányi Aladár dr.**
Ü 331	Pittoni Eugénia és Blanka	polg.isk. tanárnők	**Pittoni Blanka** (bérlő: Thaisz Lajos)
Ü 333	Andor Béla dr.	orvos	**Andor Béla dr.**
Ü 335	Plank Modestné	ny. őrnagy neje	**Plank Modestné**
Ü 337	Szeleczky János	erdőtanácsos	**Szeleczky János**
Ü 339	Csikor Miklós	rendőrtv.	
Ü 341	Gál Mihály		Gál Mihály
Ü 343	Szerdahelyi Sándor	pü. tanácsos	**Szerdahelyi Sándor** Meinl bolt, postahivatal
Vízakna 2	Kovács János	polg.isk. altiszt	**Kovács János**
Va 4	Őry János	polg.isk. altiszt	**Őry János**
Va 6			

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
Va 8			
Va 10	Csizmadia Kálmán	felsőip.isk. ig.	**Csizmadia Kálmán**
Va 12	Páhok Béla és Eisenlöffel József		
Va 14	Ferch Vilmosné és özv. Duda Máriusné	tanárnő	Wohlhazzer Pál (min.tan.)
Va 16	Deák Jánosné dr.	egy. tanár neje	**Deák Jánosné dr.**
Vajda-hunyad 1	Bajó Sándorné	ny. tanárnő	
Vh 3	Molnár Béla és Imre	r.k. hitoktatók	**Molnár Béla**
Vh 5	Szabó Gyula	főtiszt	**Szigeti Elvira** és Hedvig
Vh 7-9	Stefán Lajos	postai számv.	Vh 9 **Felkay Lajos** (postatiszt)
Vh 11	Danzinger Pál	hadbíró ezredes	Újhelyi Margit
Vh 13	Újhelyi Károly	polg.isk. tanár	**Újhelyi Károly**
Vh 15	Kupcsay Felicián dr.	miniszteri tanácsos	**Kupcsay Felicián dr.**
Vh 17	Frigyes Béla	polg.isk. tanár	**Ács Ödön** (főv. hiv.)
Vh 19			
Vh 4	Schozsenszky János	polg.isk. ig.	
Vh 6-8	Kalocsay József		
Vh 10-12	Dankó József	polg.isk. tanár	**Dankó József**
Vh 14	Stich Nándor	polg.isk. tanár	**Varga Györgyné dr.** özv.
Vh 16	Lucza János	polg.isk. ig.	
Vh 18	Mihalik Géza	bányafőtanácsos	**Mihalik Géza**
Hargita tér 4-7	Cserkészház		**Magyar Cserkészszövetség**
H tér 14			**Vancsó Gyula** (mérnök)
Torockó 1			
T 3			
T 5			
T 7	Seifert Jenő	pü.min. számvevő	
T 9	Kiss Gyula	gimn. tanár	**Salyámossy Kis Gyula**
T 11	Farkas János	ny. isk. ig.	**Farkas János örököse**
T 13	Balás Elek dr.	ügyvéd	**Balás Elek dr.** (bérlő: Boros Béla ny. alezr.)

Utca, házszám	*1929 telek-/ háztulajdonosok*	*Foglalkozás, beosztás*	*1930 után tulajdonosok, bérlők, lakók (ha 1936-ban már felépült házuk volt, vastag betűvel)*
T 15	Vehofer Mihály	erdőmérnök	
T 17	Tiefenback József	okl. építész	
T 19			
T 21			
T 23			
T 2			
T 4			
T 6	Hangay Sándor	ny. százados	**Hangay Sándor**
T 8-10	Várady Miklós dr.	min. titkár	
T 12			bérlő: elemi iskola
T 14	Balassa Sándor	polg.isk. ig.	**Balassa Sándor**
T 16	Martzy János és Bartha Róza	polg.isk. tanár	**Martzy János**

Utcanév-rövidítések:

Ab Abrudbánya u.
B Brassó u.
Bh Bánffyhunyad u.
D Déva u.
F Fogaras u.
H Halomi út
H tér Hargita tér
K Kolozsvár u.
Kv Kézdivásárhely u.
Mv Marosvásárhely u.
Ne Nagyenyed u.
Nsz Nagyszeben u.
S Sepsiszentgyörgy u.
Szu Székelyudvarhely u.
T Torockó u.
Ü Üllői út
Va Vízakna u.
Vh Vajdahunyad u.
Z Zalatna u.

Tartalomjegyzék

Előszó **5**
A kiadó bevezetője 7

Szeleczky Zoltán:
Volt egyszer egy Kertváros **13**
Kezdeti évek **15**
A viták évei **19**
Rendeződő évek **47**
Haraszti Sándor: A pestszentlőrinci kertváros megalakulása 62
László Gyula: A Kertváros fekvése, építkezése 66
Simonfay Lajos: A Kertváros üzemi berendezése 68
Balassa Sándor: Közintézmények létesítése a kertvárosban 73
A Kertváros társadalma **81**
A kaszinó 83
Társas vacsorák, gardenpartik, táncmulatságok 84
Működvelő előadók, előadások 87
Bálok és az Emericana 90
Tenisz, kézimunka 92
Közellátás 94
Utcanevek 95
Trianoni Fogadalmi Kereszt 97
A cserkészház 100
A városkép 102
Az a makacs „Beszkárt” 104
Háborús évek **108**
...utórezgések **111**
Portrék **113**
Sándor bácsi 113
Erdészeink 114
A Sasok Társaságának díszelnöke 115
Az olimpikon és az „aláaknázott” iskola 116
Az igazgató úr 117
Egykönyves író 118
Egy titokzatos esküvő a Kertvárosban 119

Felhasznált források 121
Melléklet
A telek- és villatulajdonosok névsora, foglalkozása és címe **124**
Utcanév-rövidítések 139
Tartalomjegyzék **141**
A Szerzőről 142
Régi-új épületfotók **143**

A Szerzőről

Szeleczky Zoltán

Budapesten született 1940. február 29-én. Apja családja a Felvidékről, anyai nagyszülei Erdélyből menekültek Budapestre az első világháború után, később a kiépülő Szent Imre-kertvárosban telepedtek le. Szeleczky Zoltán itt, a Kertvárosban nőtt fel.
Az elemi iskolát és a gimnáziumot Pestszentlőrincen végezte. 1963-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán biológia-kémia szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. Ezt követően Martonvásáron, a Magyar Tudományos Akadémia Mezőgazdasági Kutató Intézetében, majd 1970-től nyugdíjazásáig a budapesti Gyógyszerkutató Intézetben dolgozott kutató biológusként. Kutatási területe a biológiailag aktív vegyületek mikrobiológiai transzformációja. 1974-ben védte meg doktori disszertációját. 1981–82-ben IREX ösztöndíjas az Amerikai Egyesült Államokban. 1990–1994 között parlamenti képviselő (MDF). Jelenleg is a pestszentlőrinci Szent Imre-kertvárosban él.

A szerző rajza a Nagyenyed utca 22. alatti villáról (1949).

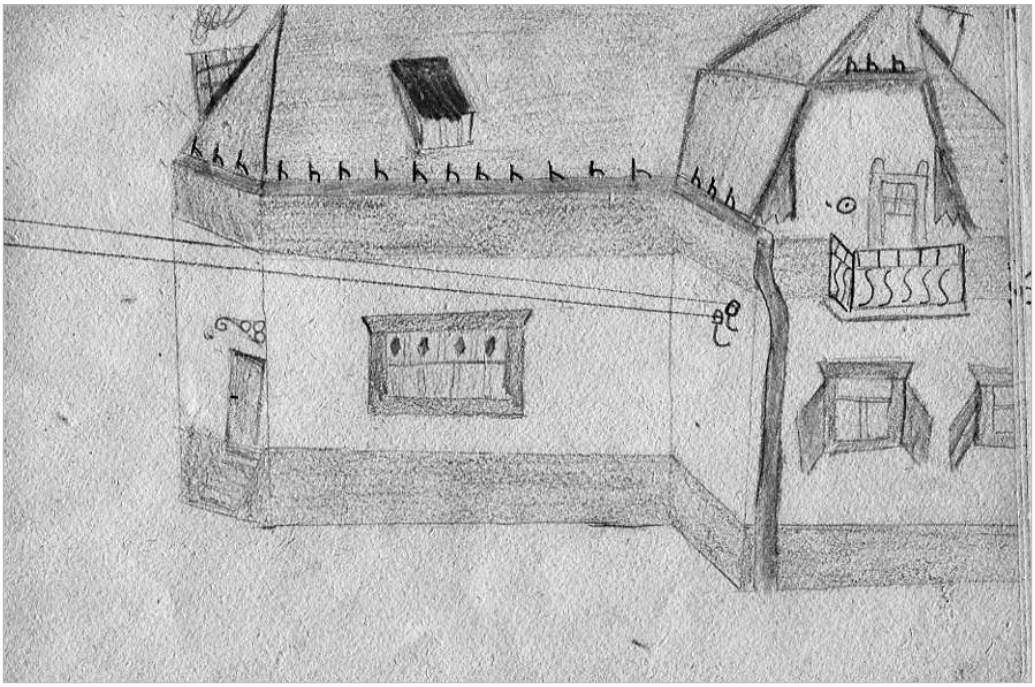

Régi-új épületfotók

A régi, fekete-fehér képek mellé elsősorban a két világháború közötti címek,
az új, színes képekhez a mai címek kerültek.
A saroktelkeknél csak az egyik utcát tüntettük fel.

Fa[illegible]ék és háztartási szaküzlet

VADÁSZ ZOLTÁN

PESTSZENTLŐRINC,
ÜLLŐI-UT 365.

50-es vill. végállomásnál. **Telefonhívó: 383—561.**

Növényvédelmi szerek beszerző helye.

Ság József

vendéglős mester

PESTSZENTLŐRINC,
ÜLLŐI-ÚT 424. 50-es vill. végállomásnál.

Meleg konyha. - Jó bor. - Neves cigány.

BÉLAI LAJOS

szíjgyártó, böröndös
és sportárú készítő

Minden e szakmába vágó javítást vállal.

ÜLLŐI-ÚT 359.

WÉBER LAJOS

cukrász m.

[illegible] cukrászsütemények és cukorkák [illegible] kaphatók.

[illegible]LŐRINC, ÜLLŐI-ÚT 365.

Telefon: 383-561.

SZABADSÁG

FILMSZINHÁ[illegible]

CSÁKYLIGET

50-ES VILLAMOS VÉGÁLLOMÁSNÁ

Hogy mindenki megtalálja szórakozását:

látogasson el a „SZABADSÁG" moziba

Legremekebb válogatott filmek.
Csodás hangleadás.
Tökéletes filmvetítés.

Ezért nélkülözhetetlen, olcsó szórakozást nyújt, a

SZABADSÁG MOZI CSÁKY-LIGET.

Eniss Árpádné

TEXTIL, KÖTÖTT ÉS
SZÖVÖTT ÁRUHÁZ

Gomb, zsinór, szalag és divatáruk

KÉSZ RUHÁK
KAPHATÓK.

PESTSZENTLŐRINC, ÜLLŐI-ÚT 363

Telefonhívó: 383-561.

Pedagógiai és Történeti Könyvtár
2006. 28. 01.

Állami elemi iskola (Torockó u. 12.)

Államrendőrség (Nagyenyed u. 6.)

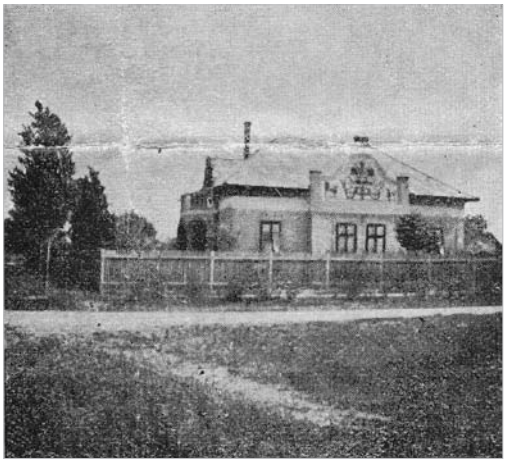

Balassa Sándor villája (Déva u. 8.)

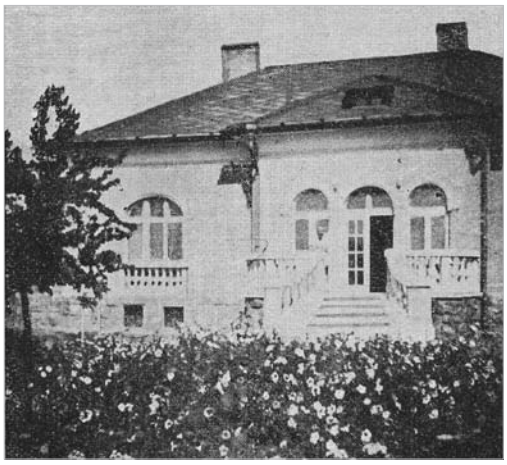

Chiovini Sándor villája (Marosvásárhely u. 41.)

Dr. Balás Elek villája (Déva u. 13.)

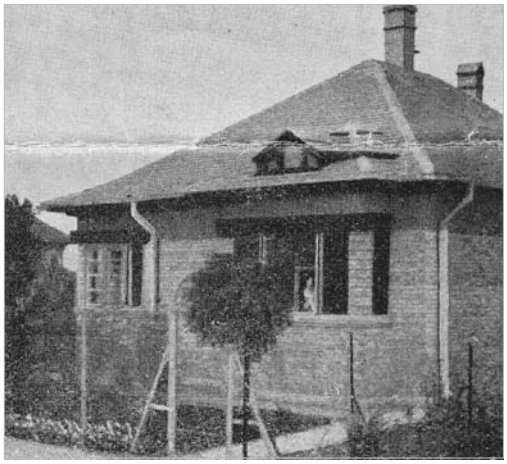

Dr. Bezeréti József villája (Déva u. 9.)

Dr. Kupcsay Felicián villája (Déva u. 6.)

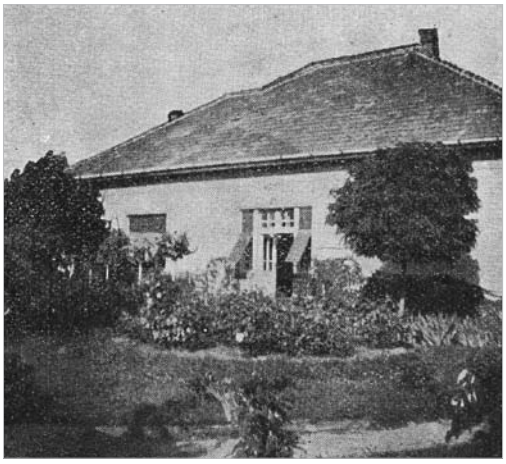

Dr. Okolicsányi Aladár villája (Üllői u. 329.)

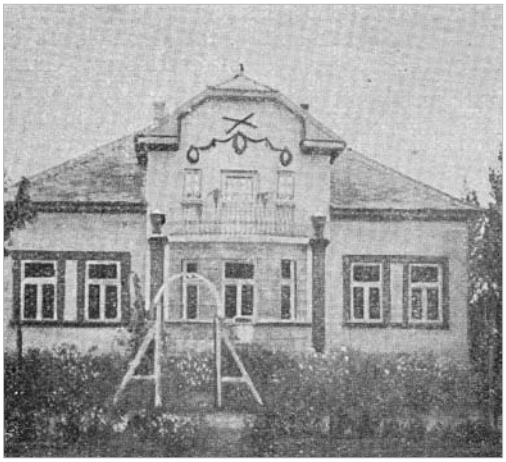

Dr. Prokopp Sándor villája (Nagyenyed u. 21.)

Dr. Schützenberger Endre villája (Marosv. u. 3-5.)

Dr. vitéz Simonfay Lajos villája (Fogaras u.. 7.)

Dr. Wimmerth Béla villája (Fogaras u. 16.)

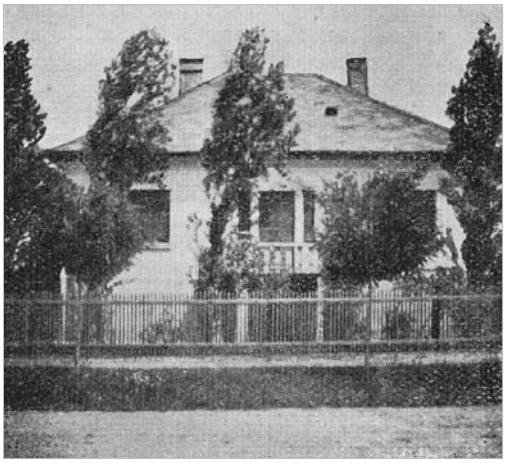

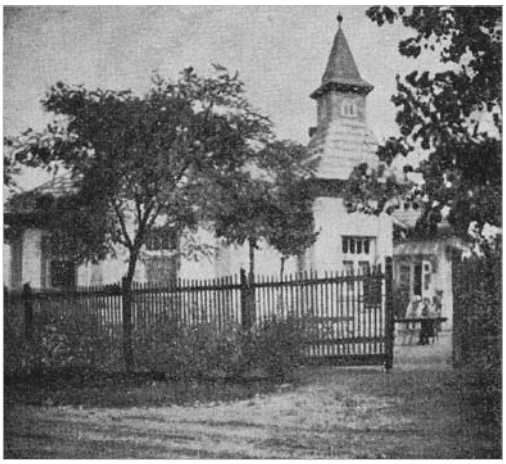

Holndonner Béla villája (Bánffyhunyad u. 6.)

Horváth Ernőné villája (Üllői u. 309.)

Konok Tamás villája (Fogaras u. 19.)

Postahivatal (Üllői u.)

Molnár Béla villája (Nagyszeben u. 4.)

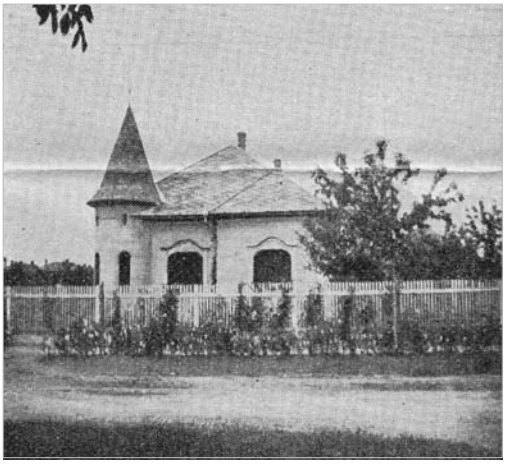

Murányi Gyula villája (Bánffyhunyad u. 5.)

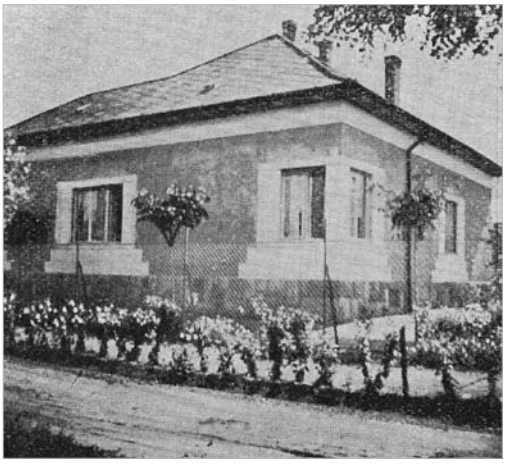

Oszlári Béla villája

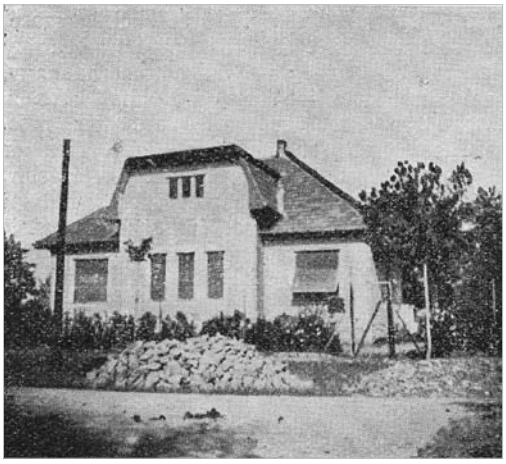

Pittoni Blanka villája (Kolozsvár u. 1.)

Dr. vitéz Nagyághy József villája (Fogaras u. 12.)

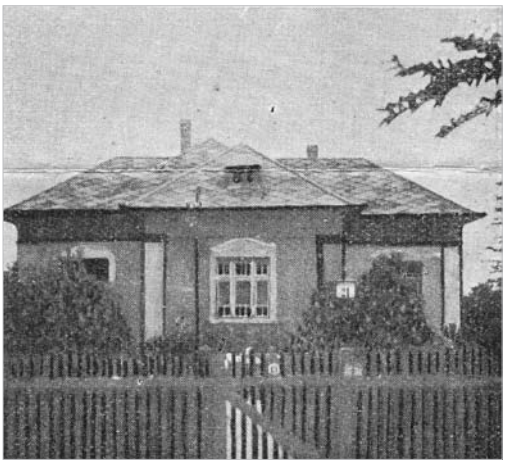

Tarány Sándor villája (Kézdivásárhely u. 21.)

Vitéz Horváth János villája (Déva u. 15-17.)

vitéz Szabó Kálmán villája (Brassó u. 33.)

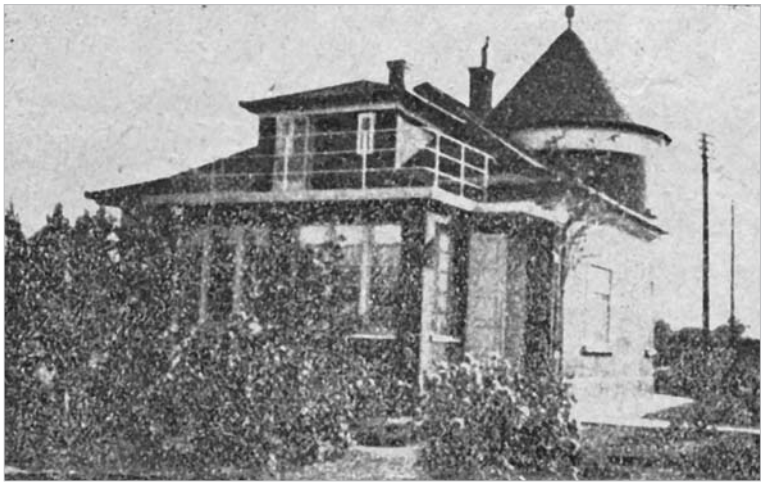

Czajlik Lajos villája (Nagyenyed u. 8.)

Köztisztviselők boltja (Üllői út)

Komjáthy Sándor villája (Üllői u.) ma óvoda

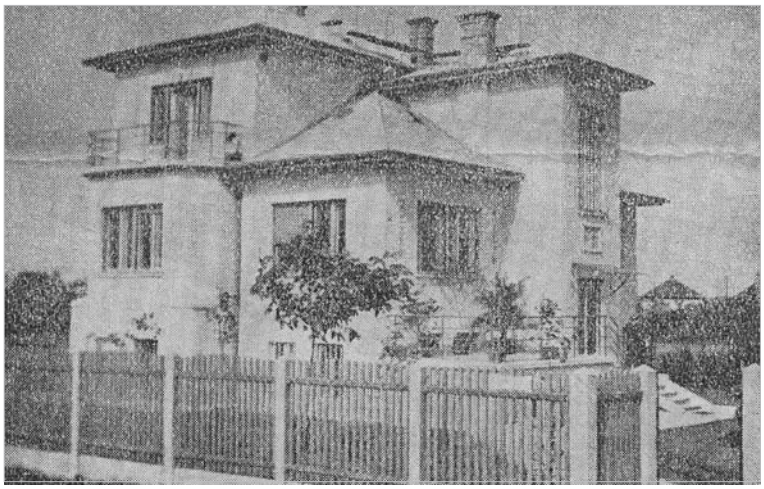

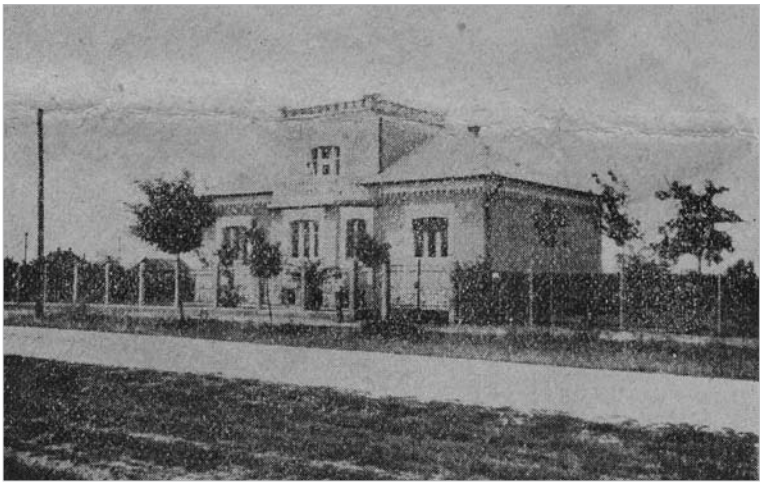

Pénzes Benő villája
(Kolozsvár u. 3-5.)

Lukács Endre villája
(Déva u.)

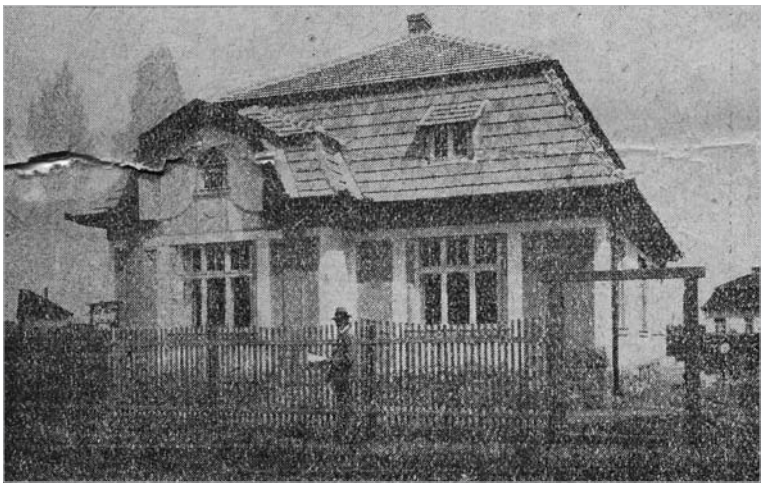

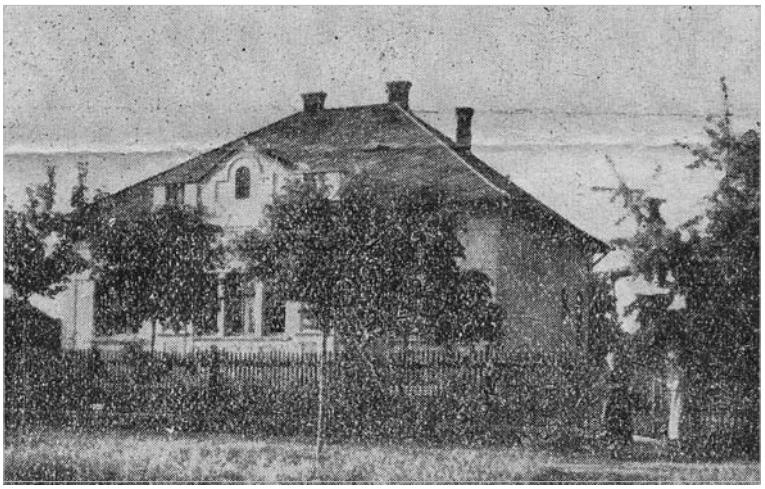

Haraszti Sándor villája
(Székelyudvarhely u. 4-6.)

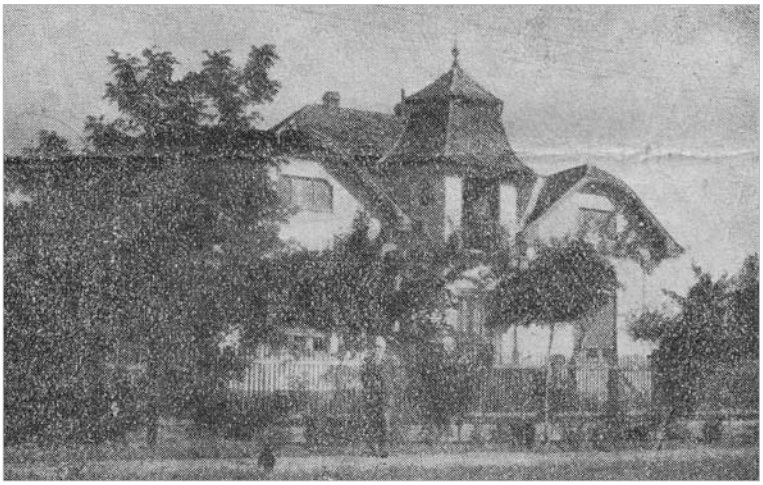

Mekkey Dénes villája

Lengyel Sándor villája

Dr. Páll Béla villája
(Kolozsvár u. 31.)

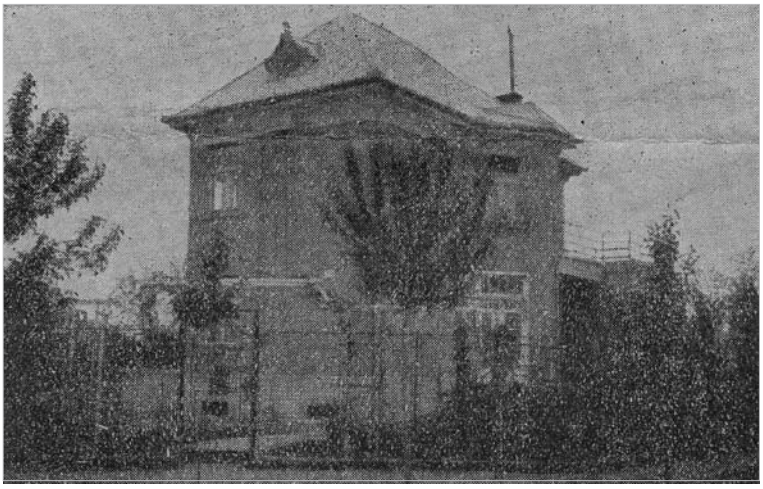

Brassó u. 2.

Tarkő (Kolozsvár) u. 13.

Székelyudvarhely u. 12.

Brassó u. 37.

Halomi u. 76.

Kézdivásárhely u. 27.

Tarkő (Kolozsvár) u. 13. (Kuthy Dezső ev. lelkész villája)

Vajdahunyad u. 6.

Tarkő (Kolozsvár) u. 43.

Tarkő (Kolozsvár) u. 31/b.

Hargita tér 14. (Vancsó-villa)

Tarkő (Kolozsvár) u. 3-5. (Pénzes-villa)

Vajdahunyad u. 3. (Molnár-villa)

Déva u. 8. (Balassa-villa)

Kézdivásárhely u. 13. (Páll-villa)

Kézdivásárhely u. 13. (Páll-villa)

Üllői u. 729/b. (Szerdahelyi-villa)

Bánffyhunyad u. 15. (Petrovics-villa)

Nagyenyed u. 8. (Czajlik-villa) felújítás előtt

Nagyenyed u. 8. (Czajlik-villa) felújítás után

Székelyudvarhely u. 17. (Koppány-villa)

Halomi u. 74.

Kézdivásárhely u. 5. (Nagy-villa)

Bánffyhunyad u. 5.

Nagyenyed u. 21. (Prokopp-villa) felújítás után. Ez volt a második bérelt iskolaépület.

Torockó u. 12. Ez volt az első bérelt iskolaépület.

Székelyudvarhely u. 4. (Haraszti-villa)

Székelyudvarhely u. 4. (Haraszti-villa) Az épület bontása közben. Helyén jelenleg üres telek van.

Hargita tér. 20.

Nagyszeben u. 12 (Seifert-villa).

Vajdahunyad u. 14. (Varga-villa)

Vajdahunyad u. 10. (Dankó-villa)

Torockó u. 14. (Balassa-villa)

Nagyszeben u. 18. (Hangay-villa).

Kézdivásárhely u. 7.

Kézdivásárhely u. 7. .